

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

ЕКОНОМІЧНА АСОЦІАЦІЯ УКРАЇНИ З ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ

Монографія

Lifelong
Learning
Programme

За підтримки програми Європейського Союзу
"Навчання впродовж життя"

УДК 339.5(477):061.1ЄС
ББК 65.428(4Укр):65.9(4)
Е45

Автори:

О. І. Шнирков (передмова, розд. 4.1, 4.2, 5.2), В. І. Муравйов (розд. 5.1, 5.4), Р. О. Заблоцька (розд. 2.2), В. Р. Сіденко (розд. 3.1), А. П. Румянцев (розд. 3.3), В. І. Мазуренко (розд. 3.7), О. А. Чугаєв (розд. 1.3, 2.1), Н. В. Резнікова (розд. 2.5), Л. С. Поліщук (розд. 3.11), В. В. Батрименко (розд. 2.3), А. В. Негода (розд. 3.2), А. М. Копистира (розд. 3.9), К. В. Смирнова (розд. 5.2), Н. Б. Мушак (розд. 5.3), І. А. Березовська (розд. 5.5), Р. Д. Стаканов (розд. 2.6), М. М. Відякіна (розд. 1.2), М. П. Хмара (розд. 3.5), Д. М. Русак (розд. 3.8), Р. В. Михайлов (розд. 2.4), Н. М. Рилач (розд. 3.4), А. С. Нанавов (розд. 3.6, 3.10), Л. О. Шворак (розд. 1.1)

Рецензенти:

д-р екон. наук, проф. І. В. Бураковський,
д-р екон. наук, проф. О. І. Рогач

*Рекомендовано до друку вченою радою
Інституту міжнародних відносин
(протокол № 6 від 23 грудня 2014 року)*

*Ухвалено науково-методичною радою
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
15 жовтня 2015 року*

Е45 Економічна асоціація України з Європейським Союзом : монографія / О. І. Шнирков, В. І. Муравйов, Р. О. Заблоцька та ін. ; за ред. О. І. Шниркова, В. І. Муравйова. – К. : ВПЦ "Київський університет", 2015. – 415 с.

ISBN 978-966-439-826-6

Розглянуто економічні механізми асоціації України з ЄС, інструменти лібералізації взаємної торгівлі, основні напрями регуляторної конвергенції із правилами Європейського Союзу. Проаналізовано економічні ефекти поглибленої та розширеної зони вільної торгівлі.

Для студентів, аспірантів, науковців, фахівців, які займаються проблемами економічної інтеграції України з ЄС.

Публікацію здійснено в межах виконання проекту програми Жана Моне № 542395-LLP-1-2013-1-UA-AJM-CN "Університетські курси з європейської економічної інтеграції" (грантова угода №2013-3086/001-001)

Колектив авторів висловлює подяку за підтримку Європейської комісії. Ця публікація відображає думки авторів, а Європейська комісія не може бути відповідальною за будь-яке використання інформації, що міститься у виданні

УДК 339.5(477):061.1ЄС
ББК 65.428(4Укр):65.9(4)

ISBN 978-966-439-826-6 © Шнирков О. І., Муравйов В. І., Заблоцька Р. О. та ін., 2015
© Київський національний університет імені Тараса Шевченка, ВПЦ" Київський університет", 2015

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
TARAS SHEVCHENKO NATIONAL UNIVERSITY OF KYIV

**ECONOMIC ASSOCIATION OF UKRAINE
WITH THE EUROPEAN UNION**

Monograph

Lifelong
Learning
Programme

With the support of the LLP of the European Union

UDC 339.5(477):061.1ЄC
LBC 65.428(4Укр):65.9(4)
E45

Authors:

O. I. Shnyrkov (introduction, chapter 4.1, 4.2, 5.2), V. I. Muraviov (chapter 5.1, 5.4), R. O. Zablotska (chapter 2.2), V. R. Sidenko (chapter 3.1), A. P. Rumyantsev (chapter 3.3), V. I. Mazurenko (chapter 3.7), O. A. Chugaiev (chapter 1.3, 2.1), N. V. Reznikova (chapter 2.5), L. S. Polishchuk (chapter 3.10), V. V. Batrymenko (chapter 2.3), A. V. Negoda (chapter 3.2), A. M. Kopystyra (chapter 3.8), K. V. Smyrnova (chapter 5.2), N. B. Mushak (chapter 5.3), I. A. Berezovska (chapter 2.6), R. D. Stakanov (chapter 2.6), M. M. Vidiakina (chapter 1.2), M. P. Khmara (chapter 3.5), D. M. Rusak (chapter 3.8), R. P. Mykhailov (chapter 2.4), N. M. Rylach (chapter 3.4), A. S. Nanavov (chapter 3.6, 3.9), L. O. Shvorak (chapter 1.1)

Reviewers:

Doctor of Science (Economics), Professor I. V. Burakovsky,
Doctor of Science (Economics), Professor O. I. Rogach

*Recommended for publishing by the Academic Council of
Institute of International Relations
(protocol № 6 dated December 23, 2014)*

*Approved by the Scientific and Methodical Council of
Taras Shevchenko National University of Kyiv on October 15, 2015*

E45 Economic Association of Ukraine with the European Union :
Monograph / O. I. Shnyrkov, V. I. Muraviov, R. O. Zablotska et al. ;
ed. by O. I. Shnyrkov, V. I. Muraviov. – Kyiv : Publishing and
Polygraphic Center "Kyiv University", 2015. – 415 p.

ISBN 978-966-439-826-6

The book describes economic aspects of the EU – Ukraine association, instruments of mutual trade liberalization, main issues of regulatory convergence of Ukraine to the European Union rules. It also considers the economic effects of deep and comprehensive free trade area.

For students, postgraduates, researchers, specialists interested in economic integration of Ukraine and the EU.

The publication is produced within the implementation of the Jean Monnet Program Project N° 542395-LLP-1-2013-1-UA-AJM-CH "University Courses in European Economic Integration" (Grant Agreement N°2013-3086/001-001)

This project has been funded with support from the European Commission. This publication reflects the views only of the author, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein

UDC 339.5(477):061.1ЄC
LBC 65.428(4Укр):65.9(4)

ISBN 978-966-439-826-6 © Shnyrkov O. I., Muraviov V. I., Zablotska R. O. et al., 2015
© Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Publishing and Polygraphic Center "Kyiv University", 2015

СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

АКТ	– Африка, Карибський басейн і Тихоокеанський регіон
АМКУ	– Антимонопольний комітет України
БРІКС	– Бразилія, Росія, Індія, Китай, ПАР
ВВП	– валовий внутрішній продукт
ВНП	– валовий національний продукт
ВЯП	– відпрацьоване ядерне паливо
ГАТТ	– Генеральна угода з тарифів і торгівлі
ГВС	– Глобальні виробничі системи
ГПЗ	– газовий переробний завод
ГТС	– газотранспортна система
ДІЯР	– Державна інспекція ядерного регулювання України
ДКАУ	– Державне космічне агентство України
ДФЄС	– Договір про функціонування ЄС
ЄАВТ	– Європейська асоціація вільної торгівлі
ЄБРР	– Європейський банк реконструкції та розвитку
ЄврАзЕС	– Євразійський економічний союз
ЄВС	– Європейський валютний союз
ЄЕС	– Європейське економічне співтовариство
ЄІБ	– Європейський інвестиційний банк
ЄІСП	– Програма прикордонного співробітництва Європейського Інструменту сусідства і партнерства "Угорщина – Словаччина – Румунія – Україна
ЄК	– Європейська комісія
ЄМТ	– єдиний митний тариф
ЄНП	– Європейський науковий простір
ЄС	– Європейський Союз
ЄФР	– Європейський фонд розвитку
ЗВТ	– зона вільної торгівлі
ЗЕД	– заходи еквівалентної дії
ЗКТ	– Заморські країни та території
ЗМІ	– засоби масової інформації
ІКТ	– інформаційно-комунікаційні технології
ІПД	– Інструмент передвступної допомоги
КЗВТ	– класична зона вільної торгівлі
КТМ	– Кодекс торговельного мореплавства
МБРР	– Міжнародний банк реконструкції та розвитку

МДП	– Митна конвенція про міжнародне перевезення вантажів
МЕРКОСУР	– Інтеграційне об'єднання країн Латинської Америки
ММО	– Міжнародна митна організація
МНТЦ	– Міжнародний науково-технічний центр
МОП	– Міжнародна організація праці
МС	– Митний союз
МСП	– малі та середні підприємства
НПЗ	– нафтовий переробний завод
НР	– національний режим
ОЕСР	– Організація економічного сприяння розвитку
ПВЗВТ	– поглиблена та всеохоплююча зона вільної торгівлі
ПДА	– Порядок денний асоціації
ПЗ	– програмне забезпечення
ПЗВТ	– поглиблена зона вільної торгівлі
ППС	– програма прикордонної співпраці
ПРЗВТ	– поглиблена та розширена зона вільної торгівлі
ПРООН	– Програма розвитку ООН
РС	– Ради Європи
РНС	– режим найбільшого сприяння
СБ	– Світовий банк
СВК	– соціальна відповідальність корпорацій
СЗППБ	сфера зовнішньої політики та політики безпеки
СНД	– Співдружність Незалежних Держав
СОТ	– Світова організація торгівлі
СПБО	– Спільної політики безпеки й оборони
СТП	– Спільна торговельна політика
СУБД	– системи управління базами даних
ТАСІС	– Програма технічної та економічної допомоги Європейського Союзу для нових незалежних держав – колишніх республік Радянського Союзу, за винятком країн Балтії
ТНК	– транснаціональна корпорація
УА	– Угода про асоціацію
УНТЦ	– Український науково-технічний центр
УПС	– Угода про партнерство та співробітництво
УСА	– Угоди про стабілізацію й асоціацію
ФАТФ	– Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей
ЦСЕ	– Центральна та Східна Європа

ПЕРЕДМОВА

Європейський Союз є найпотужнішим економічним центром сучасної світової економіки: за обсягом валового національного продукту він випереджає як економіку КНР, так і США. У 2013 р. на ЄС припадало понад 20 % ВВП світу, 15 – світової торгівлі товарами, 22,5 % світової торгівлі послугами. Євросоюз є другим у світі експортером капіталу (після США), п'ять із десяти найбільш конкурентоспроможних економік країн світу входять до складу об'єднання, із 20 найбільших ТНК світу – 14 базуються в ЄС, із 500 найпотужніших компаній за списком "Fortune" – 135 європейських.

З населенням понад 500 млн ЄС має висококонкурентну та привабливу модель соціально-економічного розвитку: тут виробляють понад 33 тис. дол ВВП на душу населення, середня тривалість життя становить понад 80 років (у 2050 – вона зросте до 89 років), країни – члени ЄС мають високі показники Індексу людського розвитку ПРООН. Країни – члени ЄС належать до країн із розвиненою демократією, політичним плюралізмом, у яких поважають і гарантують права людини. Нарешті, вони об'єднані відповідними ефективними системами міжнародної безпеки. Саме тому європейська модель економічного, соціального, політичного та безпекового розвитку розглядається Україною ще з початку 90-х рр. минулого століття як найбільш ефективна та конкурентна з потенційно можливих для національного розвитку. На кінець 2014 р., за різними опитуваннями, вступ до ЄС підтримувало вже 73 % населення України.

Новий етап інтеграції України до ЄС розпочинається з підписання та ратифікації у 2014 р. Верховною Радою України та Європейським парламентом Угоди про асоціацію. На початок 2015 р. ця Угода була ратифікована вже 18 країнами із 29 країн – членів ЄС. Політична частина Угоди набрала чинності 1 листопада 2014 р., а економічна – була відтермінована через безпрецедентний тиск Росії до початку 2016 р. Незважаючи на це, у

вересні 2014 р. Кабінет Міністрів України затвердив План заходів з імплементації Угоди про асоціацію між Україною та ЄС на 2014–2017 рр., у листопаді 2014 р. – понад 30 планів імплементації актів законодавства ЄС.

Економічна асоціація України з Європейським Союзом означає інтеграцію національної економіки країни до єдиного внутрішнього ринку ЄС без набуття членства в Союзі. Поглиблена та розширена зона вільної торгівлі між Україною та ЄС характеризується не тільки й не стільки лібералізацією взаємної торгівлі, скільки регуляторною конвергенцією, системною адаптацією економічної політики України до стандартів і правил Європейського Союзу. Реалізація положень економічної частини Угоди про асоціацію України з ЄС фактично означатиме набуття країною фундаментальних ознак європейської моделі соціально-економічного розвитку.

Реалізація економічної асоціації України з ЄС здійснюється за надзвичайних і беспрецедентних для світової практики угод про зону вільної торгівлі умов. Анексія Криму, окупація частини Донбасу, руйнування значної частини економічного потенціалу країни, численні людські жертви, відсутність безпекових гарантій для територіальної цілісності країни формують нову систему викликів для країни загалом. Розбудова європейської моделі соціально-економічного розвитку в умовах зовнішньої агресії та торговельної війни з боку Росії може стати результативною лише за умов ефективних внутрішніх економічних реформ, стабільної зовнішньої підтримки України, насамперед з боку ЄС, інших міжнародних організацій. Очевидно, що даний процес буде складним, довготривалим і ресурсомістким.

РОЗДІЛ 1

ЕКОНОМІЧНІ МЕХАНІЗМИ УГОД ПРО АСОЦІАЦІЮ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

1.1. ЕКОНОМІЧНА АСОЦІАЦІЯ З ЄВРОПЕЙСЬКИМИ КРАЇНАМИ

Характерною рисою розвитку міжнародних економічних відносин наприкінці ХХ та на початку ХХІ ст. є зростання ролі та значення міжнародних торговельних угод. Станом на 15 червня 2014 р. Світовою організацією торгівлі (СОТ) було нотифіковано 585 регіональних торговельних угод, 95 % із яких стосуються створення зон вільної торгівлі [8]. Суттєве збільшення кількості регіональних торговельних угод та якісні зміни у змісті регіональної інтеграції віддзеркалюють фундаментальні зрушення в міжнародному поділі праці.

Розвиток сучасної світової економіки визначив появу певних центрів, до яких тяжіють інші країни. Одним із таких центрів є Європейський Союз (ЄС), який станом на грудень 2013 р. мав 29 угод про зону вільної торгівлі та продовжував перемовини щодо ще 23 угод, у тому числі із США, Канадою та Японією [6].

У системі угод про лібералізацію торгівлі ЄС з іншими країнами угоди про асоціацію як інструмент зовнішньоекономічної політики посідають важливе місце. Відповідно до значення Європейської служби зовнішніх справ угодами про асоціацію вважають такі, що ЄС укладає із третіми країнами з метою створення всеохоплюючої основи для двосторонніх відносин [5]. Такі угоди зазвичай передбачають прогресивну лібералізацію торгівлі, а також у деяких випадках є кроком для майбутнього вступу до ЄС.

Незважаючи на те, що угоди про асоціацію відрізняються за змістом залежно від країни, з якою таку угоду укладено, вони загалом відповідають таким умовам:

- законодавчою базою для їх укладання є ст. 217 Договору про функціонування ЄС (Лісабонський договір) та ст. 310 (раніше 238) Договору про Європейський Союз (Маастрихтський договір);
- передбачають намір запровадити глибоку економічну та політичну взаємодію (поняття ширше ніж звичайна взаємодія);
- у їх межах створюють компетентні органи, що відповідають за прийняття рішень щодо взаємодії сторін;
- відповідно до них пропонують застосування режиму найбільшого сприяння;
- ними передбачаються виключні відносини між ЄС та його партнером;
- з 1995 р. такі угоди систематично доповнюють положенням про права людини та принципи демократії, які стають важливим елементом угоди;
- у більшості випадків угоди про асоціацію замінюють угоди про взаємодію, тим самим інтенсифікуючи відносини між сторонами [5].

Із середини ХХ ст. ЄС уклав низку угод, які підпадають під вищезазначені критерії. Загалом ці документи передбачають появу взаємних зобов'язань, серед яких, наприклад, зобов'язання ЄС надати доступ виробників країн-партнерів до свого внутрішнього ємного ринку, що, у свою чергу, визначає конкурентні переваги таких виробників на світових ринках, та забезпечити фінансову допомогу у здійсненні певних політичних та правових реформ. У відповідь країни, з якими ЄС укладає таку угоду, зобов'язуються добровільно гармонізувати своє національне законодавство із законодавством ЄС та надалі дотримуватися певних міжнародних конвенцій.

Водночас більшість угод про асоціацію, що укладає ЄС, не передбачають подальшого вступу до союзу. Навпаки, угоди про асоціацію переважно стосуються вузького кола питань сектора-

льної взаємодії або асоціації з питань політичної та економічної кооперації у формі зон вільної торгівлі між країнами.

Метою угод про асоціацію переважно є створення зони миру, економічного процвітання та стабільності в регіоні без формально-го розширення ЄС, а також після перехідного періоду, лібералізація торгівлі промисловими та сільськогосподарськими товарами, послугами та взаємодія з політичних, економічних, соціокультурних питань, правосуддя, сприяння у внутрішніх справах.

З європейськими країнами ЄС уклад угоди, які відповідають визначенню угод про асоціацію, хоч і не завжди мають автентичну назву:

- Угоди про становлення асоціації: Анкарська угода з Туреччиною (1963), з Кіпром (1972, наразі втратила чинність), з Ісландією, Норвегією та Ліхтенштейном (1992);
- Європейські угоди про становлення асоціації (усі втратили чинність): з Польщею та Угорщиною (1994), з Румунією, Болгарією, Чехією та Словаччиною (1995), з Естонією, Литвою та Латвією (1998), зі Словенією (1999);
- Угоди про стабілізацію та асоціацію: із Хорватією (2001), з Албанією (2006), із Чорногорією (2007), з Боснією та Герцеговиною (2008), з Македонією (2004) та із Сербією (2013);
- Угоди про асоціацію, що передбачають створення поглибленої та розширеної зони вільної торгівлі із Грузією (2014), Молдовою (2014) та Україною (2014) [4].

Розглянемо Угоди про становлення асоціації. Анкарська угода від 12 вересня 1963 р. є першою угодою про асоціацію, що була укладена Європейською економічною спільнотою із третьою країною (Туреччиною). Метою угоди про становлення асоціації було забезпечення майбутнього вступу Туреччини до Європейської економічної спільноти після виконання трьох етапів створення митного союзу між сторонами (підготовчий, перехідний і фінальний етапи). Анкарська угода передбачала наближення сторін в економічних і торговельних питаннях шляхом лібералізації руху товарів за винятком деяких промислових товарів (вугілля та сталь) та сільськогосподарської продукції (перелік, визначений у Дод. І до Амстердамської угоди) [7].

Після укладання угоди про становлення асоціації Європейська економічна спільнота у ролі фінансової допомоги для подолання кризи перехідного періоду надала Туреччині позику в сумі 175 млн єкю та зменшила квоти на імпорт турецької продукції. Незважаючи на це, частка ЄЕС у загальному імпорті Туреччини зросла із 29 % у 1963 р. до 42 % у 1972 р.

У 1970 р. сторони підписали Додатковий протокол до Анкарської угоди, який передбачав скасування тарифних і нетарифних експортних бар'єрів ЄЕС для Туреччини (за винятком деяких промислових і сільськогосподарських товарів). Зі свого боку Туреччина протягом 12 та 22-річного періоду (залежно від груп товарів) мала вдатися до таких же заходів щодо імпорту з ЄЕС, а також гармонізувати своє законодавство із законодавством ЄЕС [7].

Так само як й Анкарська угода, угода про асоціацію між ЄЕС і Кіпром, укладена в 1972 р., передбачала вступ Кіпру до ЄС після проходження двох підготовчих етапів до створення митного союзу між сторонами. Відповідно до положень угоди обидві сторони мали скасувати всі тарифи та кількісні обмеження на торгівлю промисловими товарами та низкою сільськогосподарських продуктів. Водночас Кіпр до кінця 1997 р. мав перейти в торгівлі із третіми країнами до використання єдиного зовнішнього тарифу з ЄС.

Після укладання угоди про становлення асоціації сторони підписали три протоколи про фінансову та технічну підтримку, що передбачала надання ЄЕС Кіпру фінансової допомоги, у тому числі у формі кредитів, грантів, спеціальних позик і страхування ризиків на суму 136 млн єкю. Перший і другий транші такої допомоги були використані Кіпром для фінансування інфраструктурних проєктів, а третій транш – для підтримки промислових секторів, щоб полегшити їх перехід до нових конкурентних умов, які склалися на ринку [2].

Угода про створення Європейської економічної зони з Норвегією, Ісландією та Ліхтенштейном передбачає участь останніх у внутрішньому ринку за умов застосування країнами відповідного законодавства ЄС. Угода визначає взаємодію сторін у площині чотирьох основних "свобод", тобто свободи руху това-

рів, людей, послуг і капіталу, а також механізми взаємодії з питань соціальної політики, захисту споживачів й охорони довкілля. Угода не регулює відносини сторін із приводу взаємодії у секторах сільського господарства та рибальства.

Європейські угоди про створення асоціації були укладені між ЄС і низкою країн Центральної та Східної Європи (Польща, Угорщина, Румунія, Болгарія, Чехія, Словаччина, Естонія, Литва, Латвія та Словенія). Ці угоди створюють концептуальні рамки для політичного діалогу та розвитку економічних взаємовідносин між сторонами. В угодах також встановлені основи для технічної та фінансової підтримки, яку ЄС зобов'язується надати цим країнам, сприяючи їх інтеграції до ЄС. У них також відображено важливий прогрес у трансформації економік країн ЦСЄ та досягненні ними демократичних засад, а також факт, що ЄС став для них найбільшим торговельним партнером та надав найбільшу допомогу ззовні.

Європейські угоди про створення асоціації укладені на невизначений термін і передбачають існування 10-річного перехідного періоду для країн ЦСЄ. Основними елементами угод є:

- політичний діалог (обговорення рівня розвитку територій сторін, двосторонніх питань, європейських питань, міжнародних питань);
- торгівля товарами (вільна торгівля промисловими товарами, за винятком текстилю, механізм лібералізації торгівлі сільськогосподарськими товарами);
- торгівля послугами (прогресивна лібералізація споживання послуг сторонами угоди, спеціальний режим для транспортних послуг).

Крім вищезазначених, угоди також містять положення щодо публічних контрактів, лібералізації фінансових переказів, правил конкуренції, інтелектуальної, промислової та комерційної власностей, наближення законодавств, міграції працівників, фінансових і соціокультурних взаємодій та інституцій.

Під час дії Європейських угод про створення асоціації країни ЦСЄ та Балтії успішно трансформували свої економіки із планових в ефективно функціонуючі ринкові. Укладання таких угод мало наслідком підвищення темпів економічного зростання на-

самперед через ефективні ринкові реформи, кардинальну переорієнтацію зовнішньоекономічних зв'язків і структурні зрушення, що відбулись у цих країнах.

Уже з 1997 р. можна спостерігати значне поліпшення макроекономічних показників економік країн ЦСЄ та Балтії. Так, ВВП на душу населення в них збільшився в середньому на 6–10 %, підвищилися щорічні темпи зростання реальної заробітної плати й істотно поліпшились індекси розвитку людського потенціалу за оцінками ПРООН. Крім того, у зазначений період рівень інфляції в цих країнах в середньому скоротився у три рази, відсоткові ставки зменшилися в середньому на 40–50 % та поліпшились показники дефіциту державних бюджетів країн (у середньому із 3,2 до 2,9 % ВВП).

Укладання та реалізація Європейських угод про створення асоціації стали передумовою для вступу країн ЦСЄ та Балтії до ЄС.

Угоди про стабілізацію та асоціацію вважають новим поколінням угод про асоціацію ЄС, що розроблені спеціально в межах стабілізаційної програми для західних балканських країн. Їх підписання надало країнам статусу потенційного кандидата на вступ до ЄС відповідно до "умови еволюції" та в разі збільшення регіональної кооперації в західнобалканському регіоні. Угоди про стабілізацію й асоціацію впроваджують зони вільної торгівлі між ЄС і її партнером відповідно до угоди, а також визначають спільні політичні й економічні цілі та сприяють розвитку регіональної взаємодії. Відповідно до положень угоди партнери ЄС отримують під час упровадження реформ підтримку від ШД (Інструменту передвступної допомоги). Фінансування здійснюють переважно для розвитку інституцій, транспортної системи, поліпшення соціально-економічних умов, захисту довкілля та підтримки під час модернізації систем податкового та митного адміністрування.

Угоди про стабілізацію та асоціацію мають змішаний характер та складаються із 10 глав:

1. Загальні положення.
2. Політичний діалог.
3. Регіональні взаємодія.
4. Вільний рух товарів.

5. Рух працівників, надання послуг, рух капіталу.
6. Наближення законодавств та застосування правил конкуренції.
7. Справедливість, свобода та безпека.
8. Політика взаємодії.
9. Фінансова взаємодія.
10. Інституції, загальні та фінальні положення.

Угоди про асоціацію, що передбачають створення поглибленої та розширеної зони вільної торгівлі. Такі угоди, укладені ЄС з Україною, Грузією та Молдовою, можна умовно поділити на економічні та політичні частини. До їх структури входить преамбула, основна частина, додатки і протоколи.

Угода про асоціацію України та ЄС складається із преамбули, семи частин, 43 протоколів і 3 додатків. Основними частинами цієї угоди є: "Преамбула, загальні цілі та принципи", "Політичний діалог і реформи, політична асоціація, співробітництво та конвергенція у сфері закордонних справ та політики безпеки", "Юстиція, свобода і безпека", "Поглиблена та всеохоплююча зона вільної торгівлі", "Економічне та секторальне співробітництво", "Фінансове співробітництво", "Інституційні, загальні та прикінцеві положення".

Всеохоплююча та поглиблена зона вільної торгівлі є невід'ємною складовою Угод про асоціацію ЄС з Україною, Грузією та Молдовою, що передбачає лібералізацію торгівлі як товарами, так і послугами, лібералізацію руху капіталів та, до певної міри – руху робочої сили. Відмінною рисою таких зон вільної торгівлі є комплексна програма адаптації регуляторних норм у сферах, пов'язаних із торгівлею, до відповідних стандартів ЄС, що дозволить значною мірою усунути нетарифні бар'єри в торгівлі між сторонами та забезпечити розширений доступ до внутрішнього ринку ЄС.

Частини угод, що передбачають створення всеохоплюючої та поглибленої зони вільної торгівлі, охоплюють такі основні сфери:

- торгівля товарами (та технічні бар'єри в торгівлі);
- інструменти торговельного захисту;
- санітарні та фітосанітарні заходи;
- сприяння торгівлі та співпраця в митній сфері;

- адміністративне співробітництво в митній сфері;
- правила походження товарів;
- торговельні відносини в енергетичній сфері;
- послуги, заснування компаній та інвестиції;
- визнання кваліфікації;
- рух капіталів і платежів;
- конкурентна політика;
- права інтелектуальної власності;
- державні закупівлі;
- торгівля та сталий розвиток;
- транспарентність;
- урегулювання суперечок.

Угоди про асоціацію ЄС із третіми країнами, у тому числі європейськими, мають характерні ознаки та відрізняються одна від одної залежно від мети укладання такої угоди. Як уже зазначалося, не всі угоди про асоціацію з ЄС фактично приводять країни до вступу до ЄС. Водночас спільною рисою всіх таких угод є створення передумов для розвитку нового етапу інтеграції країн з ЄС.

Література

1. Association Agreement between the European Union and its Member States, of the one part, and Ukraine, of the other part [Electronic source]. – Access mode : http://glavcom.ua/pub/2012_11_19_EU_Ukraine_Association_Agreement_English.pdf.

2. Cyprus – EU relations [Electronic source]. – Access mode : [http://kypros.org/Cyprus/cy_republic/europe.html].

3. European Commission: The EU's bilateral trade and investment agreements – where are we? [Electronic source]. – Access mode : [http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2012/november/tradoc_150129.pdf].

4. European Economic Area [Electronic source]. – Access mode : [<http://eeas.europa.eu/eea/>].

5. European Union External Action Service [Electronic source]. – Access mode : [http://eeas.europa.eu/association/docs/agreements_en.pdf].

6. Kopyyka Valeriy. External determinants of the EU-Ukraine Deep and Comprehensive free trade area. Social and Human Sciences / Valeriy Kopyyka, Olexandr Shnyrkov [Electronic source] // Polish-Ukrainian scientific journal. – Access mode : http://sp-sciences.io.ua/s850602/kopyyka_valeriy_shnyrkov_olexandr_2014._external_determinants_of_the_eu-ukraine_deep_and_comprehensive_free_trade_area_social_and_human_sciences_polish-ukrainian_scientific_journal_01_01_pp_42-46.

7. Turkey: Customs Unions and preferential arrangements [Electronic source]. – Access mode : [http://ec.europa.eu/taxation_customs/customs/customs_duties/rules_origin/customs_unions/article_414_en.htm].

8. World Trade Organization: RTA Database [Electronic source]. – Access mode : <http://rtais.wto.org/UI/Pub licMaintainRTAHome.aspx>.

1.2. АСОЦІАЦІЯ З ЄС ЗАМОРСЬКИХ КРАЇН І ТЕРИТОРІЙ

У праві ЄС виокремлюють дві форми налагодження відносин асоціації: асоціація із заморськими країнами й територіями (ЗКТ) – суверенними територіями відповідно до частини четвертої Договору про функціонування Європейського Союзу та запровадження асоціації відповідно до ст. 217 цього ж договору [2].

Відповідно до частини четвертої Договору про функціонування Європейського Союзу [2] держави – члени ЄС запроваджують відносини асоціації з тими неєвропейськими країнами і територіями, які мають особливі відносини з Данією, Францією, Нідерландами та Сполученим Королівством Великої Британії. Це, зокрема, такі країни й території як Ангілья, Аруба, Бермудські острови, Бонейр, Британська антарктична територія, Британська територія в Індійському океані, Британські Віргінські острови, Гренландія, Кайманові острови, Кюрасао, Монтсеррат, Нова Каледонія, Острови Святої Єлени, Вознесіння і Тристанда-Кунья, Південна Джорджія та Південні Сандвічеві острови, Піткерн, Саба, Сен-Бартельмі, Сен-Мартен, Сен-П'єр і Мікелон, Сінт-Естатіус, Теркс і Кайкос, Уолліс та Футуна, Фолклендські острови, Французька Полінезія, Французькі Південні та Антарктичні території [6].

Основне завдання асоціації полягає в підтримці економічного і соціального розвитку заморських країн і територій, налагодженні тісних економічних зв'язків між ними та співтовариством загалом [2]. Найважливішими елементами співпраці в таких угодах є односторонні митні преференції, сприяння експорту, фінансова допомога і недискримінація у регулюванні свободи підприємницької діяльності та надання послуг.

Заморські країни і території не є частиною території Європейського Союзу, утім залежать конституційно від чотирьох зазначених вище країн – членів ЄС. Таким чином, вони безпосередньо не підпорядковуються законодавству ЄС, але мають асоційований статус, наданий їм відповідно до Лісабонського договору.

Згідно з Договором про функціонування Європейського Союзу, цілі Асоціації з ЗКТ полягають у такому:

- використання державами-членами у торгівлі з країнами і територіями тих же підходів, які вони застосовують у торгівлі між собою;
- застосування країною чи територією у торгівлі з державами-членами та з іншими країнами і територіями такого ж режиму, як у торгівлі з європейською державою, з якою вони мають особливі відносини;
- сприяння з боку держав-членів інвестиціям, необхідним для розвитку ЗКТ;
- відкрита участь у тендерах і поставках щодо інвестицій, фінансованих Співтовариством, та на рівних умовах для всіх фізичних і юридичних осіб, які є громадянами держави-члена або однієї з країн та територій;
- право на заснування й економічну діяльність фізичних осіб, а також на створення компаній чи фірм у відносинах між державами-членами та країнами і територіями регулюється на недискримінаційній основі [2].

Власне механізм асоціації заморських країн і територій із Європейським співтовариством було вперше зафіксовано в Рішенні Ради ЄС від 27 листопада 2001 р. про заморські асоціації (2001/822/ЄС), згідно із ч. IV Договору про функціонування Європейського Союзу, яке містило детальні правила та процедури щодо асоціації ЗКТ з Європейським співтовариством.

Основними галузями співпраці ЗКТ і країн Європейського співтовариства відповідно до Рішення [3] визначали економічне й торговельне співробітництво, фінансування розвитку, регіональна взаємодія та інтеграція.

Щодо першого напрямку співпраці передбачали, що вироблені в ЗКТ й імпортовані до ЄС товари не підпадатимуть під імпортерне мито або кількісні обмеження. Ці механізми є взаємними, інакше кажучи, за певних обставин із товарів, вироблених у ЄС, можуть стягувати імпортерне мито або інші збори, встановлені в ЗКТ. Однак система, яку застосовують ЗКТ щодо ЄС, не може бути менш сприятливою, ніж та, яку застосовують до країн, які не є членами ЄС відповідно до принципу найбільшого сприяння, у випадку іншої країни ЗКТ або країни, що розвивається. Аналогічно, ЗКТ не можуть проводити дискримінацію членів ЄС. Угоди про асоціацію містять сприятливі правила походження та спеціальні положення, що дозволяють кумуляцію походження з матеріалами, які походять із ЄС чи країн Африки, Карибського басейну та Тихоокеанського регіону (АКТ).

Співпраця з питань фінансування розвитку спрямована, зокрема, на сприяння розвитку ЗКТ шляхом підтримання політики і стратегії у виробничих секторах та в таких галузях, як розвиток торгівлі і суміжних сферах, людського, соціального й екологічного розвитку, культурної і соціальної взаємодії.

Напрямок регіональної співпраці й інтеграції передбачає операції між ЗКТ а також між ЗКТ й іншими країнами, які не є членами ЄС, такими як країни АКТ, та співпраця з найбільш віддаленими регіонами. Зазначена взаємодія спрямована на прискорення економічного співробітництва та розвитку, сприяння вільному руху осіб, товарів, послуг, робочої сили й технологій, лібералізації торгівлі та платежів, імплементації політики галузевих реформ на регіональному рівні.

Асоціація базується на принципі тристороннього партнерства Європейської комісії, країн – членів ЄС, із якими пов'язана певна ЗКТ, та власне ЗКТ. Основними інструментами забезпечення ефективної співпраці є:

- Форум для діалогу ЗКТ – ЄС ("Форум ЗКТ"), щорічний форум, до якого входять Європейське співтовариство, усі

ЗКТ та всі країни – члени ЄС, з якими ЗКТ мають особливі відносини;

- Індивідуальне партнерство між Європейською комісією, країною – членом ЄС, із якою пов'язана певна ЗКТ, та кожна із ЗКТ в особі органів влади.

Основним інструментом співпраці в галузі фінансування розвитку та регіонального співробітництва ЗКТ є Європейський фонд розвитку (ЄФР).

ЄФР реалізує інвестиційний механізм (*investment facility*) та надає позики із власних ресурсів. Інвестиційний механізм розроблено для підтримки комерційно життєздатних підприємств, насамперед, у приватному або державному секторах, які стимулюють розвиток у приватному секторі.

ЗКТ також користуються перевагами тематичних програм, що фінансуються через Інструмент фінансування співробітництва з метою розвитку (DCFI), Інструмент зі стабільності, гуманітарну допомогу, що фінансуються з Інструменту гуманітарної допомоги.

Крім того, усі горизонтальні програми співтовариства, зокрема в галузі освіти, наукових досліджень, підприємницькому й аудіовізуальному секторі, загалом відкриті для ЗКТ, з урахуванням правил і цілей цих програм, а також угод, що застосовуються до держав – членів ЄС, з якими певні ЗКТ мають особливі відносини [3, 5].

У контексті консультацій щодо модернізації й оновлення нормативно-правової бази, регулюючої співпрацю ЄС – ЗКТ, у 2008 р. Європейська комісія опублікувала Зелена книга, а у 2009 р. – Комюніке, що у 2011 р. вилилося в Документ про Спільну позицію ЗКТ і країн – членів ЄС, представлений на форумі ЄС – ЗКТ у Новій Каледонії. У липні 2012 р. Європейська комісія представила проект Рішення Ради щодо нової асоціації ЄС – ЗКТ [1]. Рішення про асоціацію від 25 листопада 2013 р. (2013/755/ЄС) містить нові правила і процедури асоціації і з 1 січня 2014 р. регулює відносини ЄС – ЗКТ. Беручи до уваги специфічні виклики, основні цілі асоціації полягають у:

- встановленні тісних економічних зв'язків між ЄС і ЗКТ загалом, зокрема через удосконалення механізмів торгівлі;
- розвитку двосторонніх відносин ЄС і ЗКТ, заснованих на взаємних інтересах та спільних цінностях;
- підвищенні конкурентоспроможності ЗКТ;
- зміцненні стійкості та зменшенні вразливості ЗКТ;
- заохоченні співпраці ЗКТ із третіми країнами;
- просуванні європейських цінностей, стандартів й інтересів у ширшому світі через ЗКТ [4].

Рішення про асоціацію із ЗКТ пропонує модернізований режим торгівлі у трьох основних галузях – торгівля товарами, послугами та суміжні відносини. Очікують, що це позитивно позначиться на торговому середовищі ЗКТ і перетворить їх на торговельних партнерів ЄС, що користуються режимом найбільшого сприяння, не лише завдяки безмитному і неквотованому доступу на ринки ЄС, а й завдяки формуванню кращих умов торгівлі послугами. Крім того, зміна умов, за яких товари та послуги із ЗКТ виходять на ринок ЄС, має полегшити перехід ЗКТ від простого відкриття ринків до реальних експортних можливостей.

Основними інструментами забезпечення ефективної співпраці ЗКТ і ЄС є:

- щорічний форум ЗКТ – ЄС (Європейська комісія, всі ЗКТ і всі держави-члени, з якими вони мають особливі відносини);
- регулярні тристоронні зустрічі (Європейська комісія, всі ЗКТ і держави-члени, з якими вони мають особливі відносини);
- партнерські зустрічі (Європейська комісія, окремі ЗКТ і держави-члени, з якими вони мають особливі відносини) [4].

Наприкінці 2013 р. в межах переговорів про багаторічну систему фінансування на період 2013–2020 рр. і наповнення бюджету Європейського фонду розвитку (ЄФР) було, зокрема, здійснено перегляд умов фінансування співробітництва із ЗКТ.

Так, ЄС здійснює фінансування стратегій розвитку кожної ЗКТ. Загальна сума фінансування через Європейський фонд розвитку для всіх ЗКТ на період 2014–2020 становить 364,5 млн євро (розподіл за окремими країнами і територіями наведено в табл. 1.1). Гренландія не отримує кошти ЄФР, однак фінансується із загального бюджету ЄС на основі угоди про партнерство між ЄС, Данією і Гренландією.

Крім того, ЗКТ також отримують фінансування в межах програм, що фінансуються із загального бюджету ЄС (у галузі наукових досліджень, освіти, інновацій і конкурентоспроможності, культури та ЗМІ тощо) [6].

Таблиця 1.1
Розподіл коштів Європейського фонду розвитку на фінансування ЗКТ (2007–2013, 2014–2020) [6]

	Орієнтовний* розподіл коштів 10-го ЄФР – ЗКТ**, млн євро	Орієнтовний* розподіл коштів 11-го ЄФР – ЗКТ**, млн євро
Територія	195,00	229,5
Ангілья	11,70	14,0
Аруба	8,88	13,0
Бонейр	3,00	3,9
Волліс і Футуна	16,49	19,6
Кюрасао	11,25	16,9
Майотта	22,92	–
Монтсеррат	15,66	18,4
Нова Каледонія	19,81	29,8
Острови Святої Єлени, Вознесіння і Тристан-да-Кунья	16,63	21,5
Піткерн	2,40	2,4

Закінчення табл. 1.1

	Орієнтовний* розподіл коштів 10-го ЄФР – ЗКТ**, млн євро	Орієнтовний* розподіл коштів 11-го ЄФР – ЗКТ**, млн євро
Саба	3,00	3,5
Сен-Мартен	4,75	7,0
Сен-П'єр і Мікелон	20,74	26,3
Сінт-Естатіус	2,00	2,4
Теркс і Кайкос	11,85	14,6
Фолклендські острови	4,13	5,9
Французька Полінезія	19,79	29,9
Регіон	40,00	100,00
Резерв "В"	15,00	21,50
Інвестиційний механізм ЄІБ	30,00	5,00
Гренландія	2007–2013	2014–2020
	175,00	217,8

* Точна сума визначається в окремих рішеннях про фінансування.

** ЄФР на 2007–2013 і 2014–2020 відповідно.

Література

1. Association of overseas countries and territories with the European Union ("OCTA") [Electronic source]. – Access mode : <http://www.octassociation.org/overseas-association-decision>.

2. Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union [Electronic source]. – Access mode : <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/ALL/?uri=CELEX:12012E/TXT>.

3. Council Decision 2001/822/EC of 27 November 2001 on the association of the overseas countries and territories with the

European Community ("Overseas Association Decision") [Electronic source]. – Access mode : <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32001D0822>.

4. Council Decision 2013/755/EU of 25 November 2013 on the association of the overseas countries and territories with the European Union ("Overseas Association Decision") [Electronic source]. – Access mode : <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32013D0755>.

5. Council Decision of 19 March 2007 amending Decision 2001/822/EC on the association of the overseas countries and territories with the European Community [Electronic source]. – Access mode : <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:32007D0249>.

6. OCT – EU relations in detail [Electronic source]. – Access mode : http://ec.europa.eu/europeaid/regions/overseas-countries-and-territories-octs/oct-eu-relations-detail_en?language=lt.

1.3. ЕКОНОМІЧНІ АСОЦІАЦІЇ З НЕЄВРОПЕЙСЬКИМИ КРАЇНАМИ

Угоди про асоціацію мають свою особливість. Асоціація передбачає встановлення привілейованих договірних взаємовідносин ЄС із третіми країнами, у межах яких досягають часткову участь асоційованого партнера у правопорядку ЄС [1, с. 15]. Вони часто приходять на зміну угодам про співпрацю. Створення угод про асоціацію дозволено згідно зі ст. 217 Угоди про функціонування ЄС і передбачає:

- наміри займатися тісним економічним і політичним співробітництвом;
- створення спільних органів для управлінням кооперацією, здатних ухвалювати юридично зобов'язуючі рішення;
- надання режиму найбільшого сприяння [2].

За межами Європи ЄС уклав угоди про асоціацію із країнами Середземномор'я та Латинської Америки.

ЄС уклав **Євросередземноморські угоди про асоціацію** з такими країнами (або територіями) регіону: Алжир, Палестина,

Йорданія, Ізраїль, Ліван, Марокко, Туніс, Єгипет. Вони прийшли на зміну угодам про кооперацію 1970-х рр. [3].

Зокрема, угода з Палестиною була укладена / набула чинності в 1997–1997 рр., з Тунісом у 1995–1998 рр., Марокко в 1996–2000 рр., Ізраїлем у 1995–2000 рр., Йорданією в 1997–2002 рр., Ліваном у 2002–2003 рр., Єгиптом у 2001–2004 рр., Алжиром у 2002–2005 рр. [4]. Подібну угоду із Сирією планували, але не підписали через внутрішньополітичну ситуацію в країні. ЄС, навпаки, вдався до санкцій проти Сирії [5].

В економічній площині Угоди про асоціацію передбачено економічну, торговельну, фінансову, соціальну співпрацю, охоплено питання поступової торговельної лібералізації, урегулювання торговельних суперечок, конкуренції, сталого розвитку, інвестицій, міграційного контролю, трудового законодавства. Вони також стимулюють внутрішньорегіональну взаємодію між країнами Середземноморського регіону [3].

Проте вони не охоплюють питання торгівлі послугами. Також сільськогосподарські товари є поширеним винятком із режиму вільної торгівлі. Додаткові угоди щодо лібералізації торгівлі у сфері сільськогосподарської, обробленої сільськогосподарської продукції та продукції рибальства діють із частиною Євросередземноморських партнерів. Також були укладені протоколи про механізм урегулювання суперечок.

В основі Євросередземноморських угод про асоціацію лежать особливі історичні та географічні зв'язки з деякими країнами – членами ЄС. Така асоціація не передбачає подальшого вступу партнерів по асоціації в ЄС [1, с. 333]. Відсутність перспектив членства обумовлювала лише м'які заклики щодо добровільного впорядкування законодавства Євросередземноморських партнерів згідно з нормами законодавства ЄС, а не жорсткі вимоги. У випадку угоди з Ізраїлем вимог щодо імплементації "*aquis communautaire*" не було [6, с. 151].

Угоди про асоціацію з країнами регіону перетинаються з такими угодами, як Євросередземноморське партнерство і Середземноморський союз, Агадирська угода вільної торгівлі (учасниками є Єгипет, Марокко, Туніс, Йорданія), Пан-Арабська зона вільної торгівлі, двосторонні угоди між країнами регіону. Подібні угоди разом з угодами про асоціацію можуть створити під-

грунтя для утворення Євросередземноморської зони вільної торгівлі в майбутньому. Проте економіки самих Євросередземноморських партнерів слабо інтегровані одна з одною, що характеризується відносно невеликими обсягами внутрішньорегіональної торгівлі. До того ж не всі Євросередземноморські партнери є членами СОТ.

У 2011 р. було підписано Конвенцію про походження товарів у торгівлі в межах Пан-Євро-Середземноморської зони, яка поєднує правила походження товарів у багатьох двосторонніх угодах у єдиний документ. Підписантами є ЄС, країни ЄАВТ, учасники Євро-Середземноморських угод про асоціацію, Туреччина, Сирія та Західнобалканські країни. Конвенція передбачає принцип діагональної акумуляції походження. Як підтверджуючі документи для одержання преференційного режиму використовують сертифікати походження EUR.1 або EUR-MED [7].

Марокко стала першою країною регіону, з якою проведено переговори про створення поглибленої і всеохоплюючої зони вільної торгівлі на базі Угоди про асоціацію та Угоди щодо сільськогосподарської, обробленої сільськогосподарської продукції та продукції рибальства [8]. Ця угода має охопити також питання торгівлі послугами, державних закупівель, прав інтелектуальної власності, захисту інвестицій, технічне регулювання, санітарні та фітосанітарні заходи. На черзі переговори з укладання подібних угод ЄС із Єгиптом, Йорданією та Тунісом [9].

Особливістю угоди з Ізраїлем є те, що вона містить такі питання, як торговельні марки, рух капіталу, науково-технічна взаємодія [10, с. 31]. Туніс став першою країною із середземноморських партнерів ЄС, з якою було сформовано зону вільної торгівлі. Передбачені Угодою про асоціацію скасування тарифів були завершені у 2008 р. [11]. Угода з Палестиною 1997 р. мала проміжний характер. Вона передбачала безмитний доступ промислових товарів із Палестини до ЄС і лібералізацію доступу товарів із ЄС до Палестини упродовж п'яти років. Угода щодо лібералізації торгівлі у сфері сільськогосподарської, обробленої сільськогосподарської продукції та продукції рибальства набрала чинності у 2012 р. [12].

Розглянемо детальніше мотиваційні чинники й ефекти від утворення угод про асоціацію на прикладі угод із Євросередземноморськими партнерами.

У попередніх угодах про кооперацію із країнами Середземномор'я ЄС надавав практично лише односторонні преференції (для промислових товарів) на користь країн-партнерів. Через це порівняно з попередніми угодами про асоціацію фактично надано квазіодносторонні тарифні преференції лише для ЄС [10, с. 26]. Важливі складові економік асоційованих партнерів: сільське господарство (принаймні на початковому етапі) та тимчасова міграція – були практично видалені з угод про асоціацію [10, с. 35]. З іншого боку, ЄС надає фінансову і технічну допомогу. Наприклад, упродовж 2000–2006 рр. було надане фінансування в обсязі 5,5 млрд євро за програмою MEDA і 7,5 млрд євро через Європейський інвестиційний банк [10, с. 34].

У самому ЄС зацікавлені групи у поглибленні торговельної інтеграції з Євросередземноморськими партнерами розподілені неоднаково. Країни півдня ЄС виробляють конкуруючу продукцію з асоційованими партнерами і менш зацікавлені у такій лібералізації. Водночас країни півночі ЄС є основними бенефіціарами, оскільки переважно їх експорт одержав преференційний доступ до ринків асоційованих партнерів [10, с. 37].

Серед мотиваційних чинників для утворення угод про асоціацію зазначають зниження міграційного тиску, оскільки торгівля і міграція до певної міри є взаємозамінними. Також це прискорення економічного зростання країн регіону для запобігання внутрішніх конфліктів – перерозподіл нового доходу легше робити, ніж перерозподіляти існуючий дохід, а швидкі темпи зростання населення вимагають створення більшої кількості робочих місць [10, с. 34]. Хоч урешті-решт це не допомогло уникнути політичної нестабільності.

Угоди про асоціацію не створювали суттєвого ефекту відхилення торгівлі в країнах, де ЄС уже був найбільшим торговельним партнером, або там, де преференційні торговельні угоди створені і з іншими важливими торговельними партнерами (наприклад, зона вільної торгівлі між США й Ізраїлем). Найбільш географічно диверсифікованою виявилася зовнішня торгівля

Єгипту, Йорданії та Лівану, тому ризики ефекту відхилення торгівлі для них були найбільшими [10, с. 40].

Незважаючи на досягнений прогрес, через кілька років після укладання угод про асоціацію бар'єри у взаємній торгівлі з ЄС залишалися досить помітними, причому не тільки для сільсько-господарських товарів.

Зокрема, у 2007 р. найбільшими тарифними перешкодами для експорту до ЄС були імпортне мито в 42,8 % на цукор для Марокко та мито в 42,6 % на рослинну олію з Тунісу. З іншого боку, ЄС зіштовхувався при експорті, наприклад, із 254,2-відсотковим митом при експорті харчових продуктів і напоїв до Єгипту; 93,5-відсотковим митом для необробленого рису і 94,2-відсотковим митом для яловичини в Марокко; 67,7-відсотковим митом на пшеницю, 73,1-відсотковим митом на фрукти і овочі та 78,5-відсотковим митом на живі тварини в Тунісі. ЄС уже не стягував мито на промислові товари з асоційованих партнерів регіону, але останні ще мали імпортні мита на промислову продукцію з ЄС. З іншого боку, асоційовані партнери зазначали, що передбачені ЄС процедури оцінки відповідності є особливо важкими [13].

Оцінки ефекту від нетарифних бар'єрів, перераховані як еквівалент адвалорного мита у 2009 р., були такими:

- для експортерів з Єгипту – 10,0 % (19,7 % для сільсько-господарських товарів і 8,7 % для промислових товарів);
- з Марокко – 15,9 (32,5 і 10,1);
- з Тунісу – 10,4 (25,1 і 9,1);
- з ЄС – 4,6 % (13,6 % і 4,0 %) [13].

Останніми роками торгівля з Євросередземноморськими партнерами становила близько 10 % зовнішньої торгівлі ЄС. Причому ЄС мав у взаємній торгівлі торговельні профіцит за винятком короткого періоду перед останньою світовою фінансовою кризою [14, с. 11].

Вплив угод про асоціацію на динаміку взаємної торгівлі оцінений у багатьох дослідженнях. Х. Руїс і Х. Вільярубія зауважують про негативний або статистично незначущий вплив угод про асоціацію на торговельні потоки в перші роки імplementації цих угод. Я. Хагемейер й А. Сієслік приходять до висновку, що угоди про асоціацію збільшили експорт із ЄС до Середземноморських партнерів та мали негативний або ста-

тистично незначущий вплив на торгівлю у зворотному напрямі. С. Бенсассі, І. Мартінес-Сарсо та Л. Маркес-Рамос заважають про позитивний вплив угод на експорт Середземноморських партнерів [14, с. 19]. М. Елмала приходиться до висновку, що угоди про асоціацію здійснювали позитивний, але незначний вплив на експорт досліджуваних асоційованих партнерів [14, с. 30]. Якщо розглянути це в розрізі окремих країн, то угоди про асоціацію сприяли експорту Єгипту та Марокко, трохи сприяли експорту з ЄС, не здійснювали суттєвого впливу на експорт Ізраїлю та Тунісу і негативно позначилися на експорті з Алжиру та Йорданії [14, с. 33–35].

Існують оцінки щодо подальших наслідків інтеграції. М.-Л. Рау та А. Кавалярі аналізують три сценарії розвитку подій та їх наслідки для трьох Євросередземноморських партнерів (Єгипет, Марокко і Туніс):

- створення поглиблених і всеохоплюючих зон вільної торгівлі ЄС із країнами регіону до 2025 р.;
- теж саме, але також і з іншими країнами – сусідами ЄС (Албанія, Вірменія, Грузія, Україна);
- умова першого сценарію та прогрес у багатосторонній лібералізації торгівлі в межах СОТ.

Автори мали на меті визначити, чи буде преференційний доступ до ринку ЄС для Єгипту, Марокко та Тунісу нівельований лібералізацією торгівлі для інших торговельних партнерів ЄС і навпаки.

В усіх трьох сценаріях експорт до ЄС зростатиме суттєво, причому переважно за рахунок зниження нетарифних бар'єрів й особливо у випадку сільськогосподарських товарів. Ерозії преференційного доступу практично не відбувається. Експорт із ЄС до зазначених трьох країн також зростатиме, особливо у випадку сільськогосподарських товарів. ЄС перетвориться на нетто-експортера цієї продукції у взаємній торгівлі в першому та другому сценарії, але не у третьому сценарії. За третього сценарію преференційний доступ ЄС до ринку Єгипту, Марокко та Тунісу буде нівельований багатосторонньою лібералізацією в межах СОТ й експорт із ЄС зростатиме помітно менше, а експорт текстилю навіть зменшиться, поступаючись місцем текстилю з Азії.

Найбільший приріст ВВП для Єгипту, Марокко та Тунісу досягається за реалізації третього сценарію, тобто лібералізація торгівлі в межах СОР є ще більш бажаним варіантом ніж поглиблюючі та всеохоплюючі зони вільної торгівлі з ЄС. Проте автори зазначають, що вони аналізували лише ефект від торговельних положень угод, а не положень щодо інвестиційної співпраці, технічної допомоги тощо. ВВП ЄС завдяки трьом сценаріям зростатиме в незначних розмірах, але найбільше за умов третього сценарію, імовірно тому, що для ЄС важливіший доступ на ринки заможніших країн [13].

У **Латинській Америці** Угоди про асоціацію укладені із Чилі та країнами Центральної Америки. Їх особливістю є те, що вони передбачають лібералізацію торгівлі не тільки товарами, а й послугами. На стадії підготовки перебуває асоціація з МЕРКОСУР.

Угоду про асоціацію із Чилі було підписано у 2002 р. У частині лібералізації руху товарів вона набрала чинності 2003 р., послугами – 2005 р. [4].

В економічній площині передбачено співпрацю в таких сферах: стандарти, технічне регулювання, митна співпраця, сільське господарство та сільська місцевість, санітарні та фітосанітарні заходи, рибальство, статистика, промисловість, малі і середні підприємства, послуги, енергетика, транспорт, видобувна промисловість, стимулювання інвестицій, захист споживачів і даних, макроекономічний діалог, права інтелектуальної власності, державні закупівлі. Лібералізація торгівлі товарами мала відбуватись упродовж 10 років (насамперед промислових товарів) [15].

Угода про асоціацію із країнами Центральної Америки була укладена 2012 р. і набрала чинності у 2013 р. Асоційованими партнерами стали Коста-Ріка, Сальвадор, Гватемала, Гондурас, Нікарагуа, Панама [4].

Укладання цієї угоди ускладнювалося тим, що основою експорту країн Центральної Америки до ЄС є сільськогосподарські товари, а саме ці товари є найбільш чутливим для ЄС. Однак багато таких товарів уже користувалися тарифними преференціями в ЄС у межах ініціативи Загальна схема преференцій плюс, але банани і цукор були винятками. Банани – важлива складова

експорту країн регіону, а цукор не був експортним товаром через високі імпорتنі тарифи в ЄС та субсидії власним виробникам [16, с. 3].

Залежно від ступеня відкриття ринків із боку ЄС виграш від угоди про асоціацію для країн Центральної Америки попередньо оцінювали в розмірі до 1,1 млрд дол (за умов доступу для бананів і цукру). А якщо це поєднується із припливом прямих інвестицій і механізмами стимулювання торгівлі – то 2,175 млрд дол і зростання ВВП на додаткові 2 %. Це також підвищило б орендну плату на землю на 40 % і зарплати на 2–3 %. За меншого ступеня відкриття ринків виграш оцінили у 370 млн дол і зростання ВВП на 0,7 % [16, с. 4].

Переговори про укладання Угоди про асоціацію з МЕРКОСУР розпочалися ще у 2000 р., але були призупинені 2004 р. і відновлені у 2010 р. Планували, що вона також охоплюватиме питання лібералізації торгівлі послугами та державних закупівель [8].

Для продовження переговорів про укладання угоди про асоціацію з МЕРКОСУР у 2005 р. ЄС намагався досягнути, зокрема, вільного руху товарів і послуг у самому МЕРКОСУР, поліпшеного доступу на ринок для 90 % промислових товарів, вносячи сільське господарство до винятків, поліпшеного доступу на ринок послуг, захисту географічних позначень й інтересів у сфері правил походження товарів, прозорості ринків державних закупівель, національного режиму для інвестицій.

МЕРКОСУР прагнув застосування спеціального і диференційованого режиму для країн МЕРКОСУР щодо товарів і послуг, охоплених угодою, із тривалішими перехідними періодами і відхиленням від принципу взаємності поступок; тарифних поступок щодо сільськогосподарських і модифікованих сільськогосподарських товарів; відхилення від принципу єдиної пакетної угоди; відсутності поступок щодо субсидованих товарів, щодо інтелектуальної власності та географічних позначень [17].

На початку 2012 р. було досягнуто прогресу за такими напрямками:

- правила походження, заборона на відшкодування мита, спосіб підтвердження походження, особливі положення для Сеути, Мелільї, Сан-Марино й Андорри;

- необхідність гармонізації умов для імпорту в межах санітарних і фітосанітарних заходів;
- інструменти захисту і конкуренція;
- послуги та право заснування: поштові послуги і частково телекомунікаційні послуги.

До ключових неврегульованих питань належали:

- географічні позначення й інтелектуальна власність;
- механізми визначення юрисдикції, митні питання та сприяння торгівлі;
- державні закупівлі;
- торгівля та сталий розвиток [17].

Мотиваційним чинником для укладання угоди є суттєві обсяги взаємної торгівлі. ЄС є найбільшим торговельним партнером МЕРКОСУР (його частка у 2013 становила 20 %), а МЕРКОСУР для ЄС шостий найбільший торговельний партнер. У 2013 р. обсяги взаємної торгівлі досягли 110 млрд євро. МЕРКОСУР постачає до ЄС переважно сільськогосподарські товари (43 %) і сировину (28), а ЄС – машини і транспортне обладнання (46) та хімічну продукцію (22 %). ЄС також найбільшим постачальником послуг та іноземним інвестором для МЕРКОСУР. Нині ЄС має угоди про партнерство і співробітництво із Бразилією, Аргентиною, Уругваєм і Парагваєм. Із 2014 р. країни МЕРКОСУР, крім Парагваю, перестали користуватися преференціями від ЄС у межах Загальної схеми преференцій, оскільки належать до групи країн із доходом вище середнього – як і ті країни, з якими створені зони вільної торгівлі ЄС [18].

Підсумовуючи, зазначимо оцінений ефект від торговельних преференцій із боку ЄС у сучасний період. У табл. 1.2 подано преференційну маржу (різницю між ставками митного тарифу в межах режиму найбільшого сприяння та преференційним тарифом), якою користувалися дійсні або потенційні асоційовані партнери при експорті до ЄС у 2012 р, та їх безпосередній вигреш від тарифних преференцій ЄС з урахуванням обсягів торгівлі.

Таблиця 1.2
Торговельні преференції ЄС

Країна	Сільськогосподарські товари			Промислові товари		
	тариф, %	преференційна маржа, п. п.	виграш експортерів, млн дол	тариф, %	Преференційна маржа, п. п.	виграш експортерів, млн дол
Єгипет	9,5	8,5	78,9	2,7	2,7	250,3
Ізраїль	11,1	8,7	114,8	2,2	2,2	279,7
Йорданія	21,1	21	6,1	2	2	7,5
Марокко	14,3	7,9	121,4	7,1	7,1	685,3
Туніс	20,1	4,6	17,0	4,6	4,6	517,7
Сирія	1,7	0,9	0,7	5,1	5,1	12,5
Чилі	9	7,9	208,3	0,9	0,8	76,1
Гватемала	7,5	6,1	35,9			
Гондурас	1,1	1,1	12,4			
Коста-Ріка	11,8	11,6	194,4	0,1	0,1	7,4
Нікарагуа	2,8	2,8	6,0	9,8	8,1	9,6
Панама	13,3	13,3	32,9			
Сальвадор	0,9	0,9	1,2			
Аргентина	7,3	0,6	46,1	4,7	4	180,0
Бразилія	6,2	0,9	156,6	1,2	0,9	246,4
Венесуела	1	0,6	0,2	0,8	0,6	32,5
Парагвай	1	0,2	2,2	0,6	0,6	0,7
Уругвай	42	0,6	4,6	1,6	0,9	6,9

Примітка: зазначено середньозважені ставки мита та середньозважену преференційну маржу.

Джерело: розраховано за [19].

Як бачимо, ЄС в останні роки надає часто відносно більші тарифні преференції асоційованим партнерам при експорті сільськогосподарських товарів внаслідок того, що звичайні імпорتنі тарифи на сільськогосподарські товари в ЄС вищі ніж промислові. Повністю або майже повністю звільнявся від імпорتنих мит сільськогосподарський експорт Йорданії, Сирії, країн

Центральної Америки, Венесуели, Парагваю. За невеликими винятками майже повністю звільнили від мит експорт промислових товарів. Найбільший вигравш від тарифних преференцій одержав Марокко. У низці випадків вигравш в абсолютному вимірі був досить малим внаслідок малої величини економік або експорту (Сирія, Йорданія, Парагвай, країни Центральної Америки, крім Коста-Ріки) або внаслідок структури експорту (Венесуела).

Література

1. Європейський Союз: економіка, політика, право: енциклопедичний словник / редкол. : В.В. Копійка (голова), О.І. Шнирков (заст. голови), В.І. Муравйов та ін. – К., 2011.

2. Association Agreements / European External Action Service [Electronic source]. – Access mode : URL: <http://eeas.europa.eu/association/>. – Title from the screen.

3. Euro-Mediterranean Association Agreements / Eur-Lex [Electronic source]. – Access mode : URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1416417159042&uri=URISERV:r14104>. – Title from the screen.

4. Regional trade agreements and preferential trade arrangements / World Trade Organization [Electronic source]. – Access mode : URL: http://www.wto.org/english/tratop_e/region_e/rta_pta_e.htm. – Title from the screen.

5. Countries and regions: Syria / European Commission [Electronic source]. – Access mode : URL: <http://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/countries/syria/>. – Title from the screen.

6. Петров Р.А. Транспозиція "aquis" Європейського Союзу у правові системи третіх країн / Р.А. Петров. – К., 2012.

7. Pan-Euro-Mediterranean preferential rules of origin / Eur-Lex [Electronic source]. – Access mode : URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1416417159042&uri=URISERV:rx0014>. – Title from the screen.

8. The EU's bilateral trade and investment agreements – where are we? MEMO /13/1080 [Electronic source]. – Brussels : European Commission, 3 December 2013. – Access mode : URL:

http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2012/november/tradoc_150129.pdf. – Title from the screen.

9. Countries and regions: Morocco / European Commission [Electronic source]. – Access mode : URL: <http://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/countries/morocco/>. – Title from the screen.

10. Dell'Aquila C. Which Road to Liberalization? A First Assessment of the Euromed Association Agreements / Crescenzo Dell'Aquila, Marijke Kuiper. – Brussels : European Network of Agricultural and Rural Policy Research Institutes, October 2003. – Working paper № 2.

11. Countries and regions: Tunisia / European Commission [Electronic source]. – Access mode : URL: <http://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/countries/tunisia/>. – Title from the screen.

12. Countries and regions: Occupied Palestinian Territory / European Commission [Electronic source]. – Access mode : URL: <http://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/countries/occupied-palestinian-territory/>. – Title from the screen.

13. Rau M.-L. Preference Erosion Effects of Multilateral and Regional Trade Liberalisation: Simulating EU's Trade Agreements with Mediterranean Countries / Marie-Luise Rau, Aikaterini Kavallari // 135th EAAE Seminar "Challenges for the Global Agricultural Trade Regime after Doha". – Belgrade : EAAE, 2013. – P. 282–298.

14. Elmallah M. The Euro-Med Free Trade Area: An Empirical Assessment of the Main Trade Agreements' Effects / Mariam Elmallah. – Munich: Munich Personal RePEc Archive, La Sapienza University of Rome, 14 July 2014. – MPRA Paper № 57448.

15. EC-Chile Association Agreement / Eur-Lex [Electronic source]. – Access mode : URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1416420571883&uri=URISERV:r14015#>. – Title from the screen.

16. Rojas-Romagosa H. Economic Implications of an Association Agreement between the European Union and Central America / Hugo Rojas-Romagosa, Luis Rivera. – Rotterdam :

Institute for international and development economics, October 2007. – IIDE discussion paper № 200708-01.

17. Sánchez-Díez A. Relationships between EU – MERCOSUR: Analysis of Economic Complementarities in Association Agreement / Ángeles Sánchez-Díez, Pilar Ruiz-Huélamo // Applied Econometrics and International Development. – 2012. – Vol. 12-2. – P. 80–104.

18. Countries and regions: Mercosur / European Commission [Electronic source]. – Access mode : URL: <http://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/regions/mercosur/>. – Title from the screen.

19. Tariff Profiles / World Trade Organization [Electronic source]. – Access mode : URL: <http://stat.wto.org/TariffProfile/-WSDBTariffPFHome.aspx?Language=E>. – Title from the screen.

РОЗДІЛ 2

РЕГУЛЮВАННЯ ТОРГОВЕЛЬНИХ І СУМІЖНИХ ВІДНОСИН МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄС В УГОДІ ПРО АСОЦІАЦІЮ

2.1. ДОСТУП ТОВАРІВ НА РИНКИ, ЗАСОБИ ЗАХИСТУ ТОРГІВЛІ ТА МИТНІ ПИТАННЯ

Тенденції розвитку взаємної торгівлі. У 2013 р. експорт України до ЄС становив 13,8 млрд євро, імпорт 23,9 млрд євро. Україна мала стабільне негативне сальдо. Частка України в експорті ЄС становила 1,4 %, в імпорті – 0,8 %. Україна була 23-м найбільшим торговельним партнером ЄС. ЄС для України є найбільшим торговельним партнером, його частка в експорті України становить 26,5 %, в імпорті – 35,1 %.

В експорті України до ЄС домінували продукція металургії (25,5 %), продукція рослинництва (19,9), продукція видобувної промисловості (18,8), машини й обладнання (8,7 %). Наприклад, чавун та сталь займають 13 % імпорту ЄС цієї продукції. В імпорті України з ЄС домінували машини й обладнання (23,8 %), продукція хімічної промисловості (15,4), транспортне обладнання (10,7), продукція видобувної промисловості (10,6), пластмаса, гума та вироби з них (6,5 %) [1].

Четвертий розділ Угоди про асоціацію України і ЄС [2] передбачає створення поглибленої і всеохоплюючої зони вільної торгівлі. У ньому часто є посилання на нормативно-правові документи СОТ або інші документи, до яких Україна вже приєдналася.

Особливість цього розділу полягає в тому, що його положення можуть запрацювати до моменту повної ратифікації

Угоди всіма країнами – членами ЄС. Крім того, на асиметричній і тимчасовій основі ЄС із травня і до 1 листопада 2014 р. вже почав надавати значною мірою режим вільної торгівлі для України в межах Автономного преференційного торговельного режиму. Його дія могла бути припиненою раніше, якби до 1 листопада зона вільної торгівлі між ЄС та Україною набула б чинності.

16 вересня відбулася ратифікація Угоди про асоціацію, проте набрання чинності розд. 4 щодо утворення поглибленої і всеохоплюючої зони вільної торгівлі відкладено на 31 грудня 2015 р. Відповідно, до кінця 2015 р. продовжено дію автономного преференційного режиму для України з боку ЄС [3].

До ратифікації Угоди Російська Федерація виступала із пропозицією, що цілий масштабний перелік товарів має бути вилучений із режиму вільної торгівлі між Україною та ЄС [4]. Ідеться про 2376 тарифних ліній з 11 600 існуючих, тобто 20 % товарів [5]. Однак це потребувало б суттєвих змін до Угоди і подовження переговорного процесу.

У **гл. 1 "Національний режим і доступ товарів на ринки"** йдеться про те, що сторони мають створити зону вільної торгівлі для товарів, які походять із території одна одної, упродовж перехідного періоду максимум 10 років.

Зменшення імпортного мита має відбуватися згідно із графіками в **Дод. І-А**. Вони містять інформацію про базову ставку і тривалість перехідного періоду для скасування або зниження мита для взаємної торгівлі для кожної групи товарів. Загалом Україна і ЄС мають скасувати імпортні мита на 97 % і 96,3 % тарифних ліній, відповідно [6, с. 2].

Для України перехідний період становить, наприклад, для продукції тваринництва переважно 0–7 років (для товарів, що не підпадають під дію тарифних квот), чорних металів переважно 0 років (щодо деяких товарів цієї групи 3 роки), пасажирських автомобілів 7–10 років. Для порівняння: для ЄС перехідний період становить для цих груп товарів (для товарів,

що не підпадають під дію тарифних квот) – 0 років, 0 (іноді 5) років, 7 років, відповідно.

Асиметрія лібералізації взаємної торгівлі полягає в тому, що стандартний перехідний період для України становить 10 років, а для ЄС лише 7 років, при цьому лібералізація з боку ЄС має відбуватися швидше. Україна повинна одразу надати преференції для 52,6 % обсягу сільськогосподарської продукції з ЄС, а ЄС – для 82,2 % сільськогосподарського імпорту з України. Також Україна має одразу надати преференції для 49,2 % обсягу промислової продукції з ЄС (ЄС – 94,7 %) [7].

Для сільськогосподарських товарів безмитний режим одразу для товарів з ЄС має бути введений Україною щодо 35,2 % тарифних ліній (ЄС – 83,1 %). Ще для 52 % тарифних ліній мита мають бути скасовані Україною впродовж 1–7 років, 9,8 % тарифних ліній – лібералізація буде частковою, 3 % тарифних ліній підпадатимуть під дію безмитних тарифних квот. Для 83,1 % тарифних ліній ЄС вводить одразу безмитний режим, для 2 % тарифних ліній ЄС встановлює перехідні періоди 3–7 років, 14,9 % тарифних ліній підпадатимуть під дію безмитних тарифних квот [6, с. 2].

Внаслідок цього при збереженні поточних тенденцій у торгівлі пряма економія від несплати мита українських експортерів має становити 487 млн євро на річній основі (у т. ч. 330 млн для сільськогосподарської продукції, 53 млн євро для переробленої сільськогосподарської сировини, 24,4 млн євро для текстильних виробів, 26,8 млн євро для хімічної продукції), а експортерів з ЄС 391 млн євро [6, с. 3–4].

За оцінками Міністерства економічного розвитку і торгівлі України Угода може знизити середню ставку імпортного мита на товари з ЄС до України із 4,95 до 2,45 %, а аналогічну ставку в ЄС для товарів з України із 7,6 до 0,5 % [8]. Нижче подано очікувані зміни тарифних ставок у галузях (табл. 2.1, 2.2).

Таблиця 2.1
Очікувана зміна ставок ввізного мита
у країни ЄС з України, % [8]

Вид економічної діяльності	2013	2014	2015	2016	2017
Сільське господарство, мисливство, рибальство та лісове господарство	14,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Добування вугілля, лігніту і торфу; добування уранової і торієвої руд	2,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Добування вуглеводнів та пов'язані з ним послуги	2,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Добування корисних копалин, крім паливно-енергетичних	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів	12,4	0,4	0,4	0,4	0,0
Легка промисловість	10,0	1,5	1,2	0,8	0,3
Оброблення деревини та виробництво виробів із деревини, целюлозно-паперове виробництво, видавнича діяльність	2,0	0,8	0,5	0,3	0,0
Виробництво коксу; виробництво ядерних матеріалів	2,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Виробництво продуктів нафтопереробки	2,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Хімічна та нафтохімічна промисловість	5,0	1,0	0,8	0,5	0,3
Виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції	4,0	1,0	0,7	0,4	0,1
Металургійне виробництво та виробництво готових металевих виробів	2,7	2,2	1,5	0,7	0,0
Машинобудування	2,7	2,2	1,5	0,7	0,0
Інші галузі промисловості	2,7	2,2	1,5	0,7	0,0

Таблиця 2.2
Очікувана зміна ставок ввізного мита
із країн ЄС в Україну, % [8]

Вид економічної діяльності	2013	2014	2015	2016	2017
Сільське господарство, мисливство, рибальство та лісове господарство	10,0	7,0	5,0	3,0	3,0
Добування вугілля, лігніту і торфу, добування уранової і торієвої руд	1,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Добування вуглеводнів та пов'язані з ним послуги	1,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Добування корисних копалин, крім паливно-енергетичних	4,0	2,0	1,3	0,7	0,1
Виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	10,0	5,0	3,5	1,3	0,7
Легка промисловість	6,0	1,0	1,0	0,5	0,3
Оброблення деревини та виробництво виробів із деревини, целюлозно-паперове виробництво, видавнича діяльність	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Виробництво коксу, виробництво ядерних матеріалів	1,0	0,1	0,1	0,1	0,1
Виробництво продуктів нафтопереробки	1,0	0,2	0,1	0,1	0,1
Хімічна та нафтохімічна промисловість	3,0	0,7	0,3	0,1	0,0
Виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції	10,0	7,0	5,0	3,0	3,0
Металургійне виробництво та виробництво готових металевих виробів	10,0	7,0	5,0	3,0	3,0
Машинобудування	10,0	7,0	5,0	5,0	5,0
Інші галузі промисловості	10,0	7,0	5,0	3,0	3,0

ЄС уже розпочав надавати тарифні преференції в межах автономного преференційного торговельного режиму такі, які б діяли в перший рік дії Угоди про асоціацію. Проте цей режим буде діючим упродовж обумовленого періоду лише в разі дотримання Україною низки умов:

- дотримання правил походження товарів;
- адміністративна співпраця з ЄС;
- утримання від уведення нових або збільшення мит та зборів чи уведення нових кількісних обмежень [9].

У доповненні до Дод. I-A подано тарифні квоти в натуральних показниках для окремих товарів, у межах яких не стягують мита. У випадку імпорту з України до ЄС вони охоплюють найбільш типові види продукції сільського господарства (наприклад, цукор 20 070 т на рік, пшениця 950 000–1 000 000 т на рік), харчової промисловості, етанол, сигарети і цигарки. У випадку імпорту з ЄС до України – це м'ясо свинини, птиці та цукор. Тарифні квоти розподіляються за принципом "перший прийшов – перший отримав".

Товари, які підпадають під дію тарифних квот, становили 17,8 % вартості експорту з України до ЄС і 4 % вартості експорту з ЄС до України [7]. Тарифні квоти з боку ЄС починають діяти вже в межах автономного преференційного торговельного режиму [10, с. 1].

Адміністрування тарифних квот ЄС має відбуватися відповідно до ст. 308 а, b, с Регламенту (ЄС) № 2454/93 та ст. 184 Регламенту (ЄС) № 1308/2013. Інформація про залишки тарифних квот доступна онлайн (http://ec.europa.eu/taxation_customs/dds2/taric/quota_consultation.jsp?Lang=en) [10, с. 2].

Окремим додатком (Дод. I-B) регулюють скасування мита Україною для імпорту одягу, що був у використанні. Він передбачає щорічне зменшення на 1 п. п. мита і повне скасування його через п'ять років із січня, наступного за датою набуття чинності Угодою. Упродовж цього перехідного періоду мито сплачуватимуть з уживаного одягу, ціни за кілограм чистої ваги якого нижчі ніж 30 % від середніх цін на звичайний одяг у попередні два роки.

Проте Угода передбачає можливість прискорення лібералізації руху товарів. Зокрема, якщо сторона Угоди знижує ставку мита згідно з режимом РНС, то таку ставку використовують як базову замість базової ставки, поданої у графіку. Додатково через п'ять років після набуття чинності Угодою, сторони можуть провести консультації щодо прискорення і розширення скасування мита. Такі домовленості оформлюються рішенням Комітету асоціації з питань торгівлі.

Угода передбачає незворотність зниження мита за винятком, коли збільшується мито, що було попередньо знижено більше, ніж це передбачено графіком, або з дозволу Органу з урегулювання спорів СОТ.

Експортні мита мають бути також скасовані. Україна може зберігати експортні мита для окремих товарів упродовж перехідного періоду у 10 років згідно з розкладом у Дод. I-C. До цих товарів входить жива худоба (з базової ставки 23 % до 0 %), шкіряну сировину (із 12,5 %), насіння окремих видів олійних культур (із 9,1 %), металобрухт і напівфабрикати з нього (із 10 %, 13,64 % або 9,5 євро за тонну).

Згідно з Дод. I-D Україна впродовж 15 років може використовувати спеціальні заходи у формі додаткових експортних мит для зазначених товарів у випадку перевищення експортом з України до ЄС конкретного товару зазначених граничних обсягів після інформування і запрошення на консультації ЄС. Цей додаток визначає розклад можливих максимальних ставок додаткового мита для кожного року для таких товарів: шкіряна сировина, насіння соняшнику, металобрухт і напівфабрикатів із нього. Це є додатковим страхувальним механізмом, що має згладити зростання експорту чутливої сировини з України.

Сторонам забороняють експортні субсидії для сільськогосподарських товарів, що призначені для продажу на території іншої сторони.

Також заборонені обмеження на експорт та імпорт між сторонами, крім випадків, коли це обумовлено в Угоді (або ст. XI, XX, XXI ГАТТ-1994).

Зокрема, ст. XI ГАТТ-1994 дозволяє:

- заборони чи обмеження експорту для вирішення проблеми критичного дефіциту харчових або інших важливих товарів;
- заборони чи обмеження експорту або імпорту для цілей застосування стандартів або правил класифікації, визначення сорту чи реалізації товарів у міжнародній торгівлі;
- обмеження імпорту сільськогосподарського товару чи продуктів рибальства (у т. ч. на ранній стадії переробки, залишаючись товарами, що швидко псуються) для реалізації заходів уряду, що мають на меті обмеження кількості вироблення чи реалізації аналогічного товару вітчизняного виробництва, усунення тимчасового надлишку аналогічного вітчизняного товару шляхом безоплатної передачі певним групам вітчизняних споживачів чи продажу їм за нижчими за ринкові цінами, обмеження вироблення товару тваринного походження, яке залежить від імпортного товару.

Стаття XX ГАТТ-1994 дозволяє такі загальні винятки, якщо вони не містять ознаки прихованого протекціонізму:

- для захисту суспільної моралі;
- для захисту життя або здоров'я людей, тварин, рослин;
- у сфері зовнішньої торгівлі золотом чи сріблом;
- для забезпечення виконання законодавства щодо митних процедур, монополій, захисту прав інтелектуальної власності, проти недобросовісної конкуренції тощо;
- щодо продуктів праці ув'язнених;
- для захисту культурно-історичного надбання;
- для збереження вичерпних природних ресурсів разом з обмеженням внутрішнього виробництва чи споживання;
- на виконання міжурядових товарних угод;
- щодо експорту вітчизняних матеріалів, необхідних для переробної промисловості, коли внутрішня ціна на неї нижча за світову, якщо це не призводить до збільшення експорту чи захисту відповідної галузі промисловості;
- щодо суттєвих для придбання чи розподілу товарів, які є дефіцитними скрізь або локально на тимчасовій основі.

Стаття XXI ГАТТ-1994 дозволяє винятки з міркувань безпеки, серед яких:

- щодо нерозголошення інформації;
- ядерної безпеки, торгівлі зброєю і пов'язаними товарами, заходів під час війни чи надзвичайних обставин у міжнародних відносинах;
- на виконання зобов'язань за Статутом ООН для збереження міжнародного миру та безпеки [11].

Правила походження товарів для цілей забезпечення преференційного режиму в межах Угоди викладено у **Протоколі 1** до Угоди (щодо визначення концепції "походження товарів" і методів адміністративної взаємодії). Вони використовують стандартні умови: цілковите вироблення (в ЄС чи в Україні) або достатній рівень переробки. Принцип кумуляції дозволяє вносити до преференційного режиму товари, недостатньо перероблені в ЄС, але вироблені на основі матеріалів, що походять з України, як товари, що походять із ЄС (і навпаки).

Встановлені обмеження на віднесення до повністю вироблених товарів продукції морського промислу на кораблях або плавучих базах України чи ЄС (зокрема, реєстрація, прапор, щонайменше 50 % власності в резидентів, громадянство капітана й офіцерів, громадянство щонайменше 75 % команди).

Визначення статусу достатнього ступеня обробки для різних груп товарів деталізовано в Дод. I і II до Протоколу 1.

Преференційний режим застосовують лише до:

- товарів, які постачаються безпосередньо між ЄС та Україною;
- у випадку транзиту лише до товарів, які перебувають під наглядом митних органів у країні транзиту без здійснення з ними операції, крім транспортування та збереження в належному стані;
- товарів, які перебували на виставках у третіх країнах, в обмежених випадках.

Забороняється повернення або звільнення від мита товарів, які використовуються для вироблення товарів у ЄС та Україні і продажу останніх один одному.

Для користування преференціями для товару необхідно подавати митним органам підтвердження походження: сертифікат із перевезення товару EUR.1, наданий митними органами країни-експортера, або в зазначених випадках декларацію інвойс, надану експортером. Ці випадки передбачають обмеження вартості партії товарів у 6 тис. євро або якщо експортер одержав від митних органів статус затвердженого експортера. Звільнені від підтвердження походження малі пакунки, що пересилаються між приватними особами, (вартістю до 500 євро) й особистий багаж подорожніх (до 1200 євро), якщо ці товари не призначені для продажу.

Вимоги до оформлення сертифікату EUR.1 та декларації інвойс містяться в Дод. III і IV до Протоколу 1. Зокрема, сертифікат має бути однією з офіційних мов ЄС на папері із друкованим фоновим візерунком із водяних знаків зеленого кольору (гільш). Приклад останнього можна знайти на онлайн-сторінці (http://ec.europa.eu/taxation_customs/customs/customs_duties/rules_origin/preferential/article_774_en.htm#proof_of_origin.) [12].

Підтвердження походження дійсне зазвичай упродовж чотирьох місяців. Підтвердження походження та документи, що їх обґрунтовують, мають зберігатися митними органами й експортерами щонайменше три роки.

У майбутньому правила походження товарів у цьому Протоколі можуть бути замінені на правила в Регіональній конвенції про Пан-Євро-Середземноморські преференційні правила визначення походження товарів після приєднання України до цієї конвенції. Ці правила заміщують близько 60 двосторонніх протоколів про правила походження товарів. Конвенція формує систему Пан-Євро-Середземноморської кумуляції походження товарів, що дозволяє не втрачати товару своє преференційне походження через використання у його виробництві компонентів з інших країн – учасниць цієї системи. Таким чином, у майбутньому більше товарів може підпадати під преференційний режим [13].

Упродовж дії автономного преференційного торговельного режиму можливе видання сертифікату походження EUR.1 Торговельно-промисловою палатою України та її відділеннями [10,

с. 3]. Також, оскільки правила походження товарів за автономним преференційним режимом відрізняються від аналогічних правил за Генеральною системою преференцій, то, якщо експортер не підпадає під дію автономного преференційного режиму, у нього все ще є іноді можливість скористатися преференціями в межах Генеральної системи преференцій. Для цього необхідно одержувати сертифікат форми А від Торгово-промислової палати України [9, с. 3].

Формально Угода не перешкоджає створенню **інтеграційних утворень**, зокрема митних союзів, зон вільної торгівлі, домовленостей про прикордонну торгівлю із третіми сторонами після консультацій у межах Комітету з питань торгівлі для урахування взаємних інтересів сторін Угоди і якщо це не суперечить положенням Угоди про асоціацію.

Згідно зі спільною декларацією Україна має розпочати також переговори щодо утворення зони вільної торгівлі із країнами, які утворюють із ЄС митний союз. Також товари із Сан-Марино і товари груп 25-97 Гармонізованої системи класифікації товарів (тобто фактично всі товари крім продукції агропромислового сектору) з Андорри слід вважати як такі, що походять із ЄС у розумінні Угоди про асоціацію з ЄС.

Проте на практиці, вступ до митних союзів може бути надзвичайно ускладненим. Наприклад, якби Україна приєднувалася до Митного союзу ЄврАзЕС, то її тарифи мали б бути переважно піднятими до рівня тарифів Митного союзу. Зони вільної торгівлі України (у т. ч. з ЄС) мають тоді бути скасовані, умови вступу до СОТ також можуть конфліктувати із цим, що потребуватиме надання компенсації членам СОТ [7]. Практично єдиним способом поєднання цих двох інтеграційних напрямів для України могло би бути укладання схожої зони вільної торгівлі між Митним союзом і ЄС або масштабне використання режиму умовного випуску товарів на територію України як виняток із загального митного законодавства Митного союзу.

У пропозиціях Російської Федерації перед ратифікацією Угоди містилися тези про те, що положення Угоди не повинні призупиняти двосторонні митні домовленості між Україною та Ро-

сією та протидіяти новим таким угодам без проведення консультацій та дозволу з боку ЄС [4].

Глава 2 "Засоби захисту торгівлі" дає можливість сторонам Угоди в окремих випадках захищати власний ринок згідно з нормами СОТ (ст. XIX ГАТТ-1994, Угода про захисні заходи, ст. 5 Угоди про сільське господарство) після проведення розслідування на засадах прозорості, надання можливостей проведення консультацій, мінімізації впливу на двосторонню торгівлю.

Проте Україна користується привілеями, наданими ст. 9 Угоди про захисні заходи, як країна, що має статус країни, що розвивається. Згідно із цією статтю, Україна буде захищена від застосування захисних заходів щодо певного товару її експорту, якщо її частка на ринку цього товару ЄС становитиме менше 3 % (якщо сумарна частка таких країн, що розвиваються, із часткою менше 3 % є меншою за 9 %). Також ця стаття дозволяє використовувати захисні заходи упродовж довшого терміну [14].

Стаття XIX ГАТТ-1994 дозволяє впроваджувати захисні заходи на тимчасовій основі, якщо імпорт певного товару швидко зростає, що спричиняє чи загрожує спричинити серйозну шкоду національному виробнику [11].

Додаткові правила застосування захисних заходів Україною щодо імпорту легкових автомобілів із ЄС подані у ст. 44. Вони дозволяються, якщо такий імпорт зростає абсолютно або відносно національного виробництва автомобілів унаслідок зниження або скасування мита, завдає шкоди українським виробникам, перевищує обсяги, подані в Дод. II, і перевищує обсяг первинних реєстрацій легкових автомобілів в Україні. Захисний захід може набувати форми збільшеного мита (згідно з Дод. II або звичайна ставка РНС). Захисні заходи щодо легкових автомобілів заборонені в перший рік дії Угоди, а розслідування не проводитимуть після 15-го року дії Угоди. Граничний обсяг імпорту з ЄС становить 45 тис. од. на рік, гранична частка на ринку 20–25 %, максимальний розмір ввізного і додаткового мита 10 %.

При використанні антидемпінгових і компенсаційних заходів є посилання на норми СОТ (ст. VI ГАТТ-1994, Антидемпінгова угода, Угода про субсидії і компенсаційні заходи). Вони мають проводитися на справедливій і прозорій основі, відповідати на-

ціональним інтересам (ураховувати інтереси виробників, споживачів, користувачів, імпортерів). Замість використання антидемпінгового мита або компенсаційного мита сторонам Угоди рекомендують удаватися до цінкових зобов'язань експортерів.

Правила СОТ, зокрема, містять вимогу того, що розмір ставки попередніх або остаточних антидемпінгових чи компенсаційних мит не повинен бути вищим за демпінгову маржу або неправомірну субсидію, а зацікавленим сторонам має бути надано право подати власні коментарі у процесі розслідування [6, с. 5].

В інституціональному розумінні додатково до Комітету з питань торгівлі на рівні експертів створюється Діалог із питань торговельних заходів.

Згідно зі статистикою СОТ за 1994–2013 рр., у межах звітних даних країн-членів, ЄС ініціював 14 антидемпінгових розслідувань проти України (здійснено 11 заходів), Україна проти країн-членів ЄС – 11 (11) [15]. Із 2003 р. ЄС ініціював шість антидемпінгових розслідувань, що зачіпали Україну. Заходи були прийняті, зокрема, щодо прасувальних дощок, безшовних труб, кремнієвого марганцю. Останнім часом Україна здійснювала шість заходів проти країн ЄС (два антидемпінгові та чотири захисні), зокрема щодо фарфору, сірників, безшовних труб, шприців, скла й автомобілів [16].

Глава 5 "Митні питання і сприяння торгівлі" передбачає загальне спрощення адміністративних процедур для стимулювання торгівлі, застосування єдиного адміністративного документа з метою митного декларування, недискримінаційних процедур, незворотність дії й інформування причетних суб'єктів про анулювання рішень щодо тарифної класифікації, спрощені процедури для уповноважених економічних операторів (трейдерів), справедливі правила ліцензування митних брокерів, ефективні процедури оскарження дій митних органів, необов'язковість використання митних брокерів, необов'язковість інспекції перед відвантаженням або на місці призначення, консультаційні механізми між адміністративними органами і бізнес-спільнотою тощо.

Також передбачено застосування низки міжнародних документів Всесвітньої митної організації (Рамкові стандарти забезпечення і спрощення митних процедур міжнародної торгівлі

2005, Конвенція про тимчасове ввезення 1990, Міжнародна конвенція про Гармонізовану систему опису і кодування товарів 1983, Декларація із професійної етики), СОТ (Угода про застосування ст. VIII ГАТТ-1994), ООН (Митна конвенція про міжнародне перевезення вантажів із застосуванням книжки МДП 1975, Міжнародна конвенція про узгодження умов проведення контролю вантажу на кордонах 1982), митних прототипів ЄС, Міжнародної конвенції про спрощення і гармонізацію митних процедур 1973 р.

Рамкові стандарти забезпечення та спрощення митних процедур міжнародної торгівлі, наприклад, мають чотири основні складові:

- гармонізація вимог щодо попереднього електронного повідомлення про вантаж;
- система управління ризиками;
- огляд митними органами країни-експортера вантажу чи транспортних засобів підвищеного ризику на запит митних органів країни-імпортера за допомогою неінтрузивного обладнання;
- пільги (такі як прискорене оформлення) від митних органів компаніям, що дотримуються мінімальних стандартів безпеки міжнародної мережі постачання товарів.

Також вони охоплюють дві опори:

- систему угод між митними адміністраціями,
- партнерські відносини між митними органами і бізнес-спільнотою [17].

Міжнародна конвенція про узгодження умов проведення контролю вантажу на кордонах закликає сторони за можливості:

- організувати спільний контроль вантажів і документів за допомогою спільно використовуваного обладнання;
- робити аналогічними часи роботи прикордонних постів; служби контролю на цих постах; категорії вантажу, транспортних засобів і систем міжнародного митного транзиту, які можуть бути прийняті чи використані;
- прискорений режим щодо транзитних вантажів [18].

Митні прототипи (customs blueprints) є настановами в різних сферах роботи митних органів, розробленими на основі найкра-

щої практики в ЄС. Вони можуть бути використані як орієнтир для оцінки їх функціональної спроможності й орієнтир для реформування митних органів. Спочатку їх використовували як настанови для реформування країн, що вступають до ЄС, а зараз застосовують для різних груп країн, у тому числі країн – партнерів ЄС у межах Політики сусідства, країн, що вступають до СОТ, утворюють власні митні союзи або просто бажають реформувати свої митні органи і законодавство. Ці прототипи розподілені за відповідними сферами:

- законодавство;
- організація і менеджмент;
- управління людськими ресурсами;
- митна етика;
- внутрішній аудит;
- підготовка персоналу;
- сприяння торгівлі і відносини з бізнесом;
- PR і комунікація;
- митна співпраця;
- збирання доходів;
- управління ризиками;
- спільна сільськогосподарська політика: експортний контроль;
- прикордонний і внутрішній контроль;
- транзит і переміщення товарів;
- митна оцінка;
- контроль й аудит після випуску товарів;
- розслідування і примусове виконання;
- митний контроль щодо прав інтелектуальної власності;
- безпека ланцюгів поставок;
- інфраструктура й обладнання;
- митні лабораторії;
- інформаційні і телекомунікаційні технології [19].

У сфері транзиту передбачається застосування ст. V ГАТТ-1994 і пов'язаних положень, подальша участь України у спільній транзитній системі. Стаття V ГАТТ-1994 дозволяє країні вимагати розпочинати транзитний рух із певної вхідної митниці, але

це не повинно створювати непотрібних затримок чи обмежень. Транзит має бути звільнений від мита [11].

Угода містить обмеження на розмір митних зборів так, щоб вони не перевищували приблизної вартості наданих послуг і тим самим не були інструментом прихованого протекціонізму або поповнення державного бюджету. Митні збори та платежі не слід розраховувати на адвалорній основі, вони не повинні мати вплив еквівалентний миту, їх мають сплачуватися за послуги за межами встановлених годин або місць на запит декларанта, вони не повинні перевищувати вартості наданих послуг. Інформація про розмір, умови сплати й обґрунтування платежів та зборів має бути опублікована.

Правила митної оцінки повинні відповідати Угоді про застосування ст. VII ГАТТ-1994, не можуть передбачати вимоги щодо мінімальної вартості. Фактично це є додатковою формалізацією гарантії проти маніпуляції при визначенні митної вартості товарів [20].

Передбачено митну співпрацю, зокрема з питань обміну інформацією про законодавство і процедури, автоматизації процедур, проведення реформ у митній сфері, обміну досвідом, а за можливості: вироблення спільної позиції в міжнародних організаціях і спільний митний контроль на кордоні, взаємне визнання уповноважених трейдерів і митних контролів. При обміні інформацією мають бути захищені чутлива конфіденційна інформація та персональні дані. В інституційній площині цією сферою має займатися Підкомітет із питань митного співробітництва.

Глава 1 також передбачає адміністративну взаємодію, зокрема для протидії незаконних дій у митній сфері. У випадку неодноразової неспроможності такої співпраці (зокрема щодо перевірки походження товарів) або шахрайства з боку однієї сторони інша сторона може після консультацій у межах Комітету з питань торгівлі призупинити преференційний режим для відповідних товарів на термін до шести місяців із правом продовження.

Митну співпрацю також регулює **Протокол № 2** щодо взаємної адміністративної допомоги з митних питань. Зокрема, передбачається надання допомоги на запит іншої сторони або без

такого запиту (якщо наявні або підозрюються порушення митного законодавства). Сторона Угоди звільняється від задоволення запиту про допомогу, якщо це може зашкодити суверенітету відповідної держави, публічному порядку, безпеці, порушити промислову, комерційну або професійну таємницю.

У пропозиціях Російської Федерації перед ратифікацією Угоди містилася також пропозиція про укладання додаткової угоди про:

- обмін електронною інформацією між митними службами України та Росії про митні декларації у взаємній торгівлі України, ЄС та Росії, у тому числі транзит;
- надання Росії доступу від України і, можливо, ЄС до електронної системи сертифікації походження товарів і підтверджуючих документів;
- надання права митним органам Росії здійснювати передвідвантажувальну перевірку експортних товарів з України до Росії у випадку обґрунтованих підозр щодо порушення критерію визначення походження товару або повідомлення несправжньої інформації щодо кількості, назви, митної вартості або класифікаційного коду [4].

Наближення митного законодавства України до відповідного законодавства ЄС має відбуватися згідно з **Дод. XV**. Зокрема передбачено впровадження в законодавство України значної частини положень Модернізованого митного кодексу ЄС (**Регламент № 450/2008**) упродовж трьох років. Частина положень мають бути впроваджені на основі принципу найкращих зусиль.

Наближення передбачається з таких питань: обмін і зберігання інформації, митні посередники, уповноважені суб'єкти господарювання, рішення в межах митного законодавства, збори та витрати, застосування штрафів, конвертація валюти, походження товарів, митна вартість, митний борг, гарантії, визначення ставки мита, терміни оплати, відшкодування та звільнення від сплати, митне декларування, митний нагляд, транспортування, презентація товарів, транзит, перевірка, відпуск товарів, зберігання товарів, вільні зони, тимчасове ввезення і вивезення, переробка тощо.

Наприклад, ст. 13 Кодексу визначає статус уповноваженого економічного оператора двох видів: щодо спрощення митного контролю і щодо безпеки. Стаття 115 дозволяє на запит декларанта спрощення при оформленні партії різних товарів у формі використання однієї ставки мита (найвищої серед ставок для цих різних товарів) для всієї цієї партії, якщо часові і матеріальні витрати на оформлення кожного виду товару окремо є економічно невиправданими [21].

Разом із тим гармонізація не передбачена щодо таких питань, як митна територія, електронні системи, спільна система управління ризиками, спільний митний тариф, преференційне походження товарів, продукти рибальства, переміщення авіа- і морським транспортом усередині товариства тощо.

Упродовж одного року Україна також має впровадити положення Конвенції про спрощення формальностей у торгівлі товарами від 20 травня 1987 р. та Конвенції про єдиний режим транзиту від 20 травня 1987 р.

Упродовж трьох років Україна має впровадити положення:

- Розділу I і II Регламенту Ради (ЄС) № 1186/2009 про застосування режиму співтовариства щодо звільнення від сплати мита;
- Регламенту Ради (ЄС) № 1383/2003 щодо митних дій проти товарів, підозрюваних у порушенні окремих прав інтелектуальної власності та необхідних заходів проти товарів, що порушують такі права і Регламенту Комісії (ЄС) № 1891/2004, що встановлює положення для імплементації Регламенту Ради (ЄС) № 1383/2003.

Відповідно до **Порядку денного з підготовки і реалізації Асоціації Україна – ЄС** у митній сфері та питаннях сприяння торгівлі таким ключовим аспектам надають важливу увагу:

- Безпечні та швидкі торговельні шляхи: законодавче забезпечення і прикордонна співпраця, розвиток системи уповноважених економічних операторів на основі взаємного визнання.

- Управління ризиками і боротьба із шахрайством: сучасні технології, спрощені процедури, вибірковий контроль, обмін досвідом й інформацією.
- Інвестиції в митну модернізацію, охоплюючи підтримку ЄС, розвиток законодавства, забезпечення належної товарної класифікації, удосконалення оцінки митної вартості, регулювання транзиту [22].

Література

1. European Union, Trade in goods with Ukraine / European Commission: Directorate-General for Trade, 27-08-2014 [Electronic source]. – Access mode : URL: http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/-2006/september/tradoc_113459.pdf. – Title from the screen.

2. Угода про асоціацію між Україною, з однією сторони, та Європейським Союзом та його державами-членами, з іншої сторони [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL: [http://www.kmu.gov.ua/kmu/docs/EA/00_Ukraine-EU_Association-Agreement_\(body\).pdf](http://www.kmu.gov.ua/kmu/docs/EA/00_Ukraine-EU_Association-Agreement_(body).pdf). – Назва з екрану.

3. Association Agreement [Electronic source]. – Access mode : URL: http://eas.europa.eu/delegations/ukraine/eu_ukraine/association_agreement/index_en.htm. – Title from the screen.

4. Предложения российской стороны по внесению поправок Соглашения об ассоциации между ЕС и государствами – членами ЕС с одной стороны и Украиной с другой стороны в целях минимизации рисков, возникающих от вступления в силу указанного соглашения [Электронный ресурс]. – Режим доступа : URL: http://zn.ua/static/file/russian_proposal.pdf. – Название с экрана.

5. Россия выдвинула Украине и ЕС свой список изменений в Соглашение об ассоциации [Электронный ресурс]. – Режим доступа : URL: http://zn.ua/POLITICS/rossiya-vydvynula-ukraine-i-es-svoy-spisok-izmeneniy-v-soglashenie-ob-associacii-152721_.html. – Назва з екрану.

6. ЄС – Україна: поглиблена та всеохоплююча зона вільної торгівлі. – К., 2013.

7. Міфи про Україну, Східне партнерство ЄС та Угоду про асоціацію. Аналіз фактів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL: http://eeas.europa.eu/delegations/ukraine/documents/virtual_library/myths_aa3_uk.pdf. – Назва з екрану.

8. Шинкарук Л.В. Прогнозні оцінки розвитку національної економіки в умовах створення ЗВТ з ЄС / Л.В. Шинкарук, І.В. Барановська, О.А. Герасімова // Економіка і прогнозування. – 2013. – № 3. – С. 38–58.

9. Проект Регламенту Європейського парламенту та Ради стосовно скорочення або скасування митних зборів на товари, що походять з України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL: http://www.ucci.org.ua/download/eur1_4.pdf. – Title from the screen.

10. Автономний преференційний торговий режим ЄС для України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL: http://mfa.gov.ua/mediafiles/files/eu_integration/addendum1.pdf. – Назва з екрану.

11. Генеральна угода з тарифів і торгівлі (ГАТТ-1947) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_264. – Назва з екрану.

12. Інструкція щодо правил походження, які будуть застосовуватися при експорті до держав членів ЄС [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL: http://mfa.gov.ua/mediafiles/files/eu_integration/addendum6.pdf. – Назва з екрану.

13. System of Pan-Euro-Mediterranean cumulation [Electronic source]. – Access mode : URL: http://ec.europa.eu/taxation_customs/customs/customs_duties/rules_origin/preferential/article_783_en.htm. – Title from the screen.

14. Agreement on Safeguards [Electronic source]. – Access mode : URL: http://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/25-safeg.pdf. – Title from the screen.

15. Anti-dumping / World Trade Organization [Electronic source]. – Access mode : URL: http://www.wto.org/english/tratop_e/adp_e/adp_e.htm#. – Title from the screen.

16. Trade defence / European Commission [Electronic source]. – Access mode : URL: <http://ec.europa.eu/trade/policy/accessing-markets/trade-defence/>. – Title from the screen.

17. Рамочные стандарты безопасности и облегчения мировой торговли, Июнь 2012 года [Электронный ресурс]. – Режим доступа : URL: http://www.wcoomd.org/en/topics/facilitation/-instrument-and-tools/tools/~/_media/50518838DCAD4D4B9600B3-E94F37C663.ashx. – Название с экрана.

18. Международная Конвенция о согласовании условий проведения контроля грузов на границах, 21.10.1982 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_267. – Название с экрана.

19. Customs Blueprints: Pathways to modern customs. – Luxembourg : Office for Official Publications of the European Communities, 2007.

20. Мазур А.В. Митно-правові аспекти Угоди про асоціацію з ЄС: перспективи впровадження / А.В. Мазур // Вісник АМСУ. Серія "Право". – 2013. – № 2 (11). – С. 57–62.

21. Regulation (EC) No 450/2008 of the European Parliament and of the Council of 23 April 2008 laying down the Community Customs Code (Modernised Customs Code) [Electronic source]. – Access mode : URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32008R0450&from=EN>. – Title from the screen.

22. EU – Ukraine Association Agenda to prepare and facilitate the implementation of the Association Agreement [Electronic source]. – Access mode : URL: http://eeas.europa.eu/ukraine/docs/eu_ukr_ass_agenda_24jun2013.pdf. – Title from the screen.

2.2. ТОРГІВЛЯ ПОСЛУГАМИ

Як відомо, нині ЄС є одним із найбільших торговельних партнерів України. Близько третини зовнішньоторговельного обороту України припадає на торгівлю із країнами ЄС-27. Крім того, за даними Державної служби статистики обсяг прямих інвестицій в економіку України із країн ЄС на 31 грудня 2013 р. досяг 44,4 млрд дол США, що становить 76,4 % загального обсягу інвестицій в Україну [1].

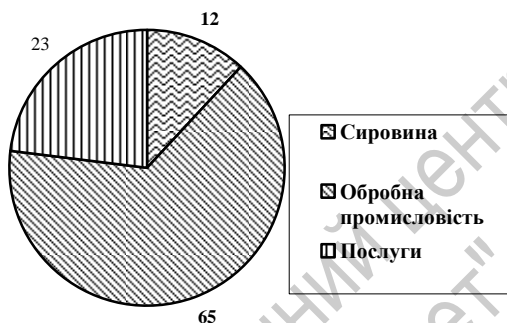
На країни ЄС у 2013 р. припадало 37 % від загального обсягу торгівлі послугами України. Експорт послуг до країн ЄС за згаданий період склав 29 % від загального обсягу експорту України. У свою чергу, обсяг імпорту послуг із країн ЄС становив 54 % від загального обсягу імпорту послуг України. У двосторонній торгівлі послугами спостерігається позитивна динаміка, між Україною та ЄС продовжує зберігатися позитивне сальдо. Профіцит зовнішньої торгівлі послугами з країнами ЄС у 2013 р. досяг 33,2 млн дол, що в чотири рази менше профіциту 2012 р. У тому числі обсяги експорту послуг становили 4,203 млрд дол, імпорту – 4,170 млрд дол, що на 9,3 % і 12,4 % відповідно більше показників 2012 р. [1].

Основна частка українського експорту послуг припадає на: Велику Британію (18,1 %), Німеччину (15,7), Кіпр (10,2), Бельгію (8,5), Австрію (5,2) та Польщу (5,1 %). Водночас основними країнами – імпортерами послуг є Велика Британія (29,2 %), Кіпр (18,6), Німеччина (14,7), Нідерланди (5,6), Австрія (4,8) та Польща (4,2 %) [1].

Послуги створюють фактично 48 % валової доданої вартості в економіці, а їх стійке зростання забезпечило приблизно 55 % загального реального ВВП за останні роки. Найбільша активність спостерігалась у сферах транспортування та торгівлі, на кожну з яких припадає приблизно 1/5 загального обсягу доданої вартості, створеної в секторах послуг [1]. Водночас роль сфери послуг в економіці України ще недостатньо висока – у ВВП розвинених країн її частка перевищує 65 %, а в США досягла 77 % [2].

Як показано на рис. 2.1 послуги досягають 20 % світового експорту у валових показниках, тоді як за доданою вартістю внесок послуг збільшується вдвічі. Відповідно, частка промисловості зменшується, а інші сектори залишаються незмінними. З огляду на це можна впевнено стверджувати, що сфера послуг робить найголовніший внесок до міжнародної торгівлі, суттєво випереджаючи товари промислового виробництва [3].

Структура світового експорту у валових показниках,
2012 р., у %

Структура світового експорту за доданою вартістю,
2012 р., у %

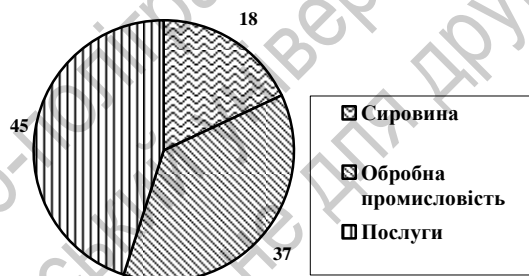

Рис. 2.1. Внесок секторів економіки до світової торгівлі за валовими показниками і доданою вартістю, 2012 р., % виробництва [3, с. 82]

Структура й основні якісні параметри українського ринку послуг істотно відрізняються від західних насамперед переважанням традиційних галузей, що забезпечують транспортування та збут продукції. Так, у структурі доданої вартості, створеної у сфері комерційних ринкових послуг, домінують позиції: "транспорт" (20 %), "торгівля" (22), "освіта"(10), "телекомунікацій" (7), "медичні" (7), "фінансові" (6 %), що разом становить понад 70 % загального обсягу створеної доданої вартості [1].

Економічні реформи в Україні привели не тільки до активізації розвитку традиційних галузей, а й до створення нових видів послуг (аудиторські, консалтингові, комп'ютерні, бухгалтерські, послуги із проведення операцій на ринку нерухомості, послуги в галузі реклами, з добору персоналу, приватної охоронної діяльності тощо). Проте загалом українська індустрія послуг ще перебуває на етапі зародження, тому потрібний продуманий підхід до стратегії розвитку і регулювання галузей послуг з урахуванням дотримання балансу інтересів іноземних і вітчизняних постачальників у тих або інших секторах послуг: з одного боку, слід забезпечувати захист інтересів українських постачальників, а з іншого – створювати конкурентне середовище за участі іноземних постачальників на ринках послуг, що веде зрештою до стимулювання діяльності українських учасників ринку.

Важливе значення має подальше вдосконалення транспортних, телекомунікаційних, фінансових послуг, які є основою інфраструктури всієї економіки. Багато секторів послуг (наприклад туристичні, юридичні, консультаційні), не потребуючи великих капіталовкладень, є чинником соціальної стабільності, бо забезпечують створення робочих місць у країні. Інші сектори, такі як будівництво, не тільки створюють робочі місця, але й через систему міжгалузевих зв'язків стимулюють розвиток широкого кола секторів промисловості. Важливе соціальне значення мають такі сектори послуг, як охорона здоров'я, освіта, соціальне страхування, послуги з організації дозвілля. Багато секторів послуг пов'язані з найбільш передовими в науково-технічному сенсі галузями, наприклад комп'ютерні послуги, послуги космічних запусків тощо.

Вагомим чинником розвитку української сфери послуг є характеристика трудових ресурсів. У цьому розумінні третинний сектор економіки має непогані потенційні можливості: порівняно низька вартість робочої сили, що особливо важливо для трудомістких послуг; загалом високий освітній рівень робочої сили; здатність оперативно пристосовуватися до вимог економічного середовища, виявляти ініціативу та творчий підхід.

Метою положень щодо створення ПВЗВТ як угоди про зону вільної торгівлі "нової генерації" є не тільки далекосяжна лібе-

ралізація торгівлі послугами, що охоплює всі способи надання послуг, а й положення щодо інвестицій, охорони інтелектуальної власності, у тому числі географічних зазначень, державних закупівель, правил конкуренції, прозорості регулювання, стало-го та гармонійного розвитку. Також частина Угоди щодо ПВЗВТ міститиме положення щодо усунення та зменшення нетарифних обмежень у торгівлі, зокрема технічних бар'єрів, стандартизації, метрології, акредитації та оцінки відповідності, а також санітарних і фітосанітарних заходів.

Важливою відмінністю гл. 6 угоди "Торгівля та питання, пов'язані з торгівлею" від аналогічних положень в інших угодах ЄС такого типу є те, що значна частина розділів міститимуть зобов'язання України щодо поступового наближення та/або адаптації українського законодавства до законодавства ЄС, з якими безпосередньо пов'язується відкриття повного доступу до внутрішнього ринку ЄС, насамперед у таких сферах, як санітарні та фітосанітарні заходи, торгівля послугами, електронна комерція, технічні бар'єри в торгівлі тощо.

На відміну від ринку товарів, де лібералізація може стати причиною доволі відчутного тиску національних інтересів в окремих галузях, лібералізація сфери послуг не тільки передбачає розширення іноземної участі, а й фактично створює через специфіку способів торгівлі послугами умови для усунення адміністративних бар'єрів для входу на ринок усіх його учасників, у тому числі і представників його національного сегменту. Це, у свою чергу, сприяє появі на ринку нових постачальників послуг, створенню нових робочих місць, зростанню професіоналізму українських фахівців і зрештою розвитку ефективної конкуренції. Якщо лібералізація торгівлі товарами веде до часткового заміщення вітчизняних товарів на українському ринку продукцією іноземних виробників, то лібералізація комерційної присутності іноземців на національному ринку послуг зумовлює зростання обсягу послуг, вироблюваних в Україні з використанням наявних у нашій державі матеріальних і інтелектуальних ресурсів.

Глава 6 Угоди "Заснування підприємницької діяльності, торгівля послугами, електронна комерція" охоплює всі способи надання послуг. У ній закладено необхідні підстави для поступо-

вої взаємної лібералізації заснування підприємницької діяльності, транскордонного надання послуг, співпраці щодо електронної комерції, вони регулюватимуть засади торгівлі іншими видами послуг, зокрема комп'ютерними, поштовими та кур'єрськими, телекомунікаційними, фінансовими, транспортними тощо.

Щодо заснування підприємницької діяльності та транскордонного надання послуг, то положення розділу охоплюють лібералізацію всіх видів такої діяльності та послуг, окрім:

- видобутку, виробництва та переробки ядерних матеріалів;
- виробництва або торгівлі зброєю, боєприпасами та військовими матеріалами;
- аудіовізуальних послуг;
- національного морського каботажу та регулярних або нерегулярних міжнародних повітряних перевезень і перевезень у межах країни;
- перевезень, що безпосередньо пов'язані з реалізацією комерційних прав на перевезення;
- інших, ніж ремонт та сервісне обслуговування літака, послуг, під час яких літак не здійснює перевезення; продаж послуг із повітряних перевезень;
- послуги комп'ютерних систем бронювання (КСБ);
- послуги з наземного обслуговування;
- послуги з експлуатації аеропортів.

Для цих способів надання послуг буде встановлено національний режим і режим найбільшого сприяння залежно від того, який кращий.

Якщо Україна впровадить всі вимоги, визначені в УА, то сфери поштових, кур'єрських, фінансових, телекомунікаційних послуг, а також морського судноплавства стануть повноправною частиною ринку послуг ЄС.

Також положення розділу лібералізують заходи сторін щодо в'їзду та тимчасового перебування на їх території таких категорій фізичних осіб, надавачів послуг: ключового персоналу, бізнес-відвідувачів, керівників, фахівців, випускників-стажерів продавців бізнес-послуг, надавачів договірних послуг, незалежних фахівців.

Також положеннями розділу визначено регуляторні рамки для внутрішнього регулювання (умови та процедури ліцензування) та положення загального застосування (взаємне визнання, прозорість, відкриття конфіденційної інформації).

Гармонізація українського законодавства з відповідними директивами ЄС починається з моменту набуття чинності угодою і проходитиме за зазначеним у спеціальному додатку графіком. Повне впровадження, залежно від тієї чи іншої директиви, триватиме від 2 до 10 років. На практиці це означатиме перенесення зазначених в угоді положень директив ЄС до законодавства України, забезпечення належних інституційних структур, проведення заходів із підвищення кваліфікації держслужбовців органів центральної та місцевої влади, забезпечення процесу консультацій із громадськістю щодо підготовки й ухвалення нових законодавчих актів.

Транспортна інфраструктура та залізничний транспорт. Інтеграція української транспортної галузі й інфраструктури до європейської збільшить імпорт нових технологій і технічних рішень для модернізації та технічного переоснащення рухомого складу та колійного господарства залізничного транспорту за умов науково-технічної співпраці з країнами ЄС, що мають досвід у розвитку швидкісного та високошвидкісного руху. Підвищиться конкурентоспроможність вітчизняного залізничного транспорту завдяки імплементації законодавства ЄС у сфері технічного регулювання.

У сфері транспорту ухвалення Транспортної стратегії України на період до 2020 р. дозволило започаткувати програму секторальної бюджетної підтримки ЄС "Підтримка впровадження транспортної стратегії України" (65 млн євро), що передбачає здійснення реформ і підвищення безпеки у транспортному секторі, зростання зовнішньоторговельних товаропотоків на залізничному та морському транспорті, адаптацію законодавства до *acquis communautaire*.

Упровадження регламентів ЄС щодо пасажирських перевезень зумовить підвищення стандартів щодо умов безпеки перевезень пасажирів та змусить дотримуватись європейських

принципів і норм відшкодувань при загибелі чи пораненні пасажирів [4, с. 7].

Для реалізації Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом у сфері транспортних послуг необхідно розробити низку проектів нормативно-правових актів для приведення законодавства України до законодавчих норм Європейського Союзу.

Для впровадження положень Директиви № 2009/40/ЄС Європейського парламенту та Ради від 6 травня 2009 р. про перевірки із придатності до експлуатації автомобілів та автопричепів і Директиви № 2008/68/ЄС Європейського парламенту та Ради від 24 вересня 2008 р. про перевезення небезпечних вантажів наземним транспортом необхідно внести зміни до Закону України "Про перевезення небезпечних вантажів" та до законодавства України щодо приведення сфери утримання транспортних засобів й обов'язкового технічного контролю у відповідність до норм Європейського Союзу.

Водночас уже розроблено проект Закону України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей ліцензування на автомобільному транспорті" для створення рівних умов доступу з перевезення пасажирів та (або) вантажів автомобільним транспортом винятково перевізниками, які мають добру репутацію, професійну компетентність, відповідне фінансове становище.

Зміни, що пропонується внести проектом акта, ураховують досвід і практику європейських держав у цій сфері відносин, ґрунтуються на нормах Регламенту (ЄС) № 1071/2009 Європейського парламенту та Ради від 21 жовтня 2009 р., що запроваджує загальні правила щодо умов допуску до роботи операторів автомобільних перевезень і скасування Директиви Ради № 96/26/ЄС.

Зазначеним законопроектом передбачено внесення змін до законів України "Про автомобільний транспорт" та "Про ліцензування певних видів господарської діяльності".

Крім того, з метою впровадження гл. 5 положення Директиви 2004/49/ЄС Європейського парламенту та Ради від 29 квітня 2004 р. про безпеку залізниць у співтоваристві, що вносить змі-

ни до Директиви Ради 96/18/ЄС про ліцензування підприємств залізничного транспорту та до Директиви 2001/14/ЄС про розділення пропускну здатності залізничних інфраструктур і стягнення платежів за використання залізничної інфраструктури та про сертифікацію безпеки, розроблений і проходить погодження проект Порядку проведення технічного розслідування, катастроф, аварій та подій на залізничному транспорті.

Разом із тим, додатком № 4 до наказу Мінінфраструктури від 17.08.2012 № 521 "Про затвердження Порядку затвердження конструкції транспортних засобів, їх частин й обладнання та Порядку ведення реєстру сертифікатів типу транспортних засобів та обладнання і виданих виробниками сертифікатів відповідності транспортних засобів або обладнання" передбачено, починаючи з 15 квітня 2013 р. обладнання пристроями обмеження швидкості транспортних засобів категорії М1, М2, М3, N2, N3, що впроваджує положення Директиви Ради № 92/6/ЄЕС від 10 лютого 1992 р.

Також п. 22.5 Правил дорожнього руху, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 13 жовтня 2001 р. № 1306 та п. 5 Правил проїзду великогабаритних і великовагових транспортних засобів автомобільними дорогами, вулицями та залізничними переїздами, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 18 січня 2001 р. № 30 упроваджені положення Директиви Ради 96/53/ЄС від 25 липня 1996 р. про встановлення для певних автомобільних транспортних засобів, що рухаються в межах Співтовариства, максимально дозволених розмірів при національних і міжнародних перевезеннях і максимально дозволеної ваги при міжнародних перевезеннях.

Директиви ЄС накладають вимоги до обмеження управлінської моделі залізничного транспорту в країнах, що їх імplementували. Понад те, Четвертий залізничний пакет ЄС 2012 р. має на меті заборонити холдингову модель управління залізничним транспортом у країнах ЄС узагалі та розпочати масштабну приватизацію залізничних мереж [4]

Одна з перших Директив щодо залізничного транспорту, яку необхідно запровадити в Україні, була прийнята в ЄС у 1991 р. Україна має здійснити впровадження цих директив не поступо-

во (step-by-step), а одночасно, й Україні відповідно до Угоди про асоціацію для впровадження всіх зазначених Директив ЄС у національне законодавство відведено лише вісім років. Однак досвід країн Центральної і Східної Європи, які стали членами ЄС наприкінці ХХ ст. і початку ХХІ, свідчить про можливість здійснення необхідних реформ за умови реального бажання (загалом на впровадження цих директив для країн – членів ЄС було виділено 11 років).

Питання доступу на ринок авіаційних перевезень мають вирішуватись Угодою про Спільний авіаційний простір. До підписання цієї угоди сторони не повинні здійснювати будь-яких заходів, що є більш обмежувальними чи дискримінаційними порівняно із ситуацією, яка існує до підписання цієї Угоди.

Міжнародні морські транспортні послуги. План адаптації законодавства України до законодавства ЄС передбачає ухвалення низки нормативних актів, серед яких:

- Імплементация Регламенту Європарламенту та Ради № 725/2004 про посилення безпеки суден і портових споруд, та Директиви 2005/65/ЄС про підвищення безпеки порту шляхом ухвалення відповідного Закону України щодо посилення безпеки суден і портів, з огляду на загрозу вчинення міжнародних протизаконних дій;
- Імплементация Директиви 2009/16/ЄС про контроль держави порту, шляхом закріплення на рівні закону процедур перевірки суден інспекторами ПСК;
- Імплементация Директиви 2001/96/ЄС про встановлення вимог і процедур безпечного завантаження та розвантаження суден, що перевозять насипні вантажі, шляхом відображення цих процедур у Кодексі торговельного мореплавства України;
- Унесення змін до КТМ України та розробка підзаконних нормативних актів для імплементации Директиви 2000/59/ЄС про портові приймальні потужності для судових відходів і залишків вантажу, а також заходи з імплементации деяких інших директив ЄС.

Перераховані заходи мають бути виконані впродовж 3–5 років після набуття чинності Угодою про асоціацію між Україною та ЄС.

Частина 4 ст. 135 Угоди про асоціацію, яка передбачає встановлення режиму найбільшого сприяння, що фактично означає впровадження єдиних правил доступу суден до портів, користування інфраструктурою та портовими послугами, надання морських допоміжних послуг, а також пов'язаних ставок і зборів, митних послуг, розподілу місць для стоянки і потужностей для завантаження та розвантаження суден. Угода передбачає також взаємний вільний допуск суден для надання послуг перевезення на внутрішніх водних шляхах.

Звертає на себе увагу дод. ХХХІ до гл. 7 "Транспорт", що має на меті імплементацію Україною, окрім вищезазначених, низки інших директив і регламентів ЄС, які передбачають:

- Установлення загальних правил і стандартів для організацій, що здійснюють інспектування та сюрвей суден, а також відповідної діяльності морських адміністрацій (Директива 2009/15/ЄС) ;
- Забезпечення ефективного та неухильного виконання обов'язків України, як Держави прапору, а також умов відповідності суден вимогам Держави прапору (Директива 2009/21/ЄС), запровадження загальнодоступного реєстру, у якому буде зберігатись інформація про інспектування, класифікацію, сертифікацію суден і результати перевірок Державами порту;
- Приєднання до загальної системи моніторингу руху суден, а також забезпечення відповідної інфраструктури й упровадження процедур і правил використання систем AIS, суднових систем складання маршрутів, систем фіксації даних рейсу; порядку розслідування нещасних випадків, електронного обміну даними, передавання повідомлень про певні судна або певні вантажі, звітування щодо інцидентів тощо (Директива 2002/59/ЄС);
- Установлення певних технічних вимог, правил і стандартів безпеки пасажирських суден і суден типу "ро-ро".

Україна актуальною для України є імплементація Директиви 2010/65/EU, що передбачає спрощення формальностей щодо надання повідомлень суднами, які прибувають до портів або вибувають із них, а також запроваджує засади електронного обміну інформацією та передавання даних.

Україна також підтвердила свій шлях до остаточної заборони та виведення з експлуатації однокорпусних танкерів, згідно із графіком, визначеним у Міжнародній конвенції із запобігання забрудненню суден (MARPOL).

Для гармонізації та запровадження вищезазначених норм, Угодою про асоціацію Україна – ЄС передбачено певний термін (від 3 до 6 років).

Угода також встановлює співпрацю між Україною та ЄС у багатьох сферах морського транспорту та торгівлі. Зокрема, сторони розвиватимуть співробітництво щодо Інтегрованої морської політики ЄС шляхом:

- просування інтегрованого підходу до морських справ, належного управління та обміну досвідом використання морського простору;
- підтримки сталого розвитку прибережних регіонів і морської промисловості як рушія економічного зростання та зайнятості, у тому числі шляхом обміну досвідом;
- підтримки стратегічних альянсів між галузями морської промисловості, службами, науковими інституціями, що спеціалізуються на морських і морегосподарських дослідженнях, серед яких створення міжгалузевих кластерів;
- докладання зусиль для поліпшення безпеки на морі, удосконалення транскордонного та міжгалузевого морського нагляду;
- установа регулярного діалогу та сприяння різноманітним зв'язкам між зацікавленими сторонами.

Сторони також практикуватимуть взаємний обмін досвідом із метою впровадження політики сталого рибальства, що заснована на пріоритетних напрямках у Європейському законодавстві у цій сфері.

Отже, підписання угоди з ЄС ставить перед Україною дійсно титанічне завдання – у стислі терміни внести колосальний обсяг

змін до діючого законодавства у сфері морського транспорту з метою гармонізації його із законодавством ЄС.

Положення цієї Угоди не повинні перешкоджати застосуванню положень інших морських угод, укладених між Україною та ЄС, що виходять за межі цієї Угоди. Якщо положення цієї Угоди є менш сприятливими, ніж положення чинних договорів, то слід застосовувати останні. Якщо ж положення таких є не сумісними з відповідними положеннями цієї Угоди або ж є ідентичними, то слід застосовувати положення цієї Угоди.

Поступова лібералізація ринків міжнародних морських транспортних послуг, а також автомобільних, залізничних і внутрішніх водних перевезень дозволить створити умови для зростання рівня конкуренції на цих ринках, що за інших рівних умов сприятиме підвищенню якості надання відповідних послуг і зростанню інвестицій у розвиток відповідної інфраструктури (зокрема портів, доріг, залізниці тощо). Цей момент є особливо важливим для України, як досить великого транспортного коридору, який з'єднує країни ЄС та Азію. Унаслідок зростання конкуренції споживачі зможуть отримати транспортні послуги кращої якості за прийнятнішими цінами.

Фінансові послуги. Важливими елементами поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі між Україною і ЄС мають стати лібералізація режиму надання фінансових послуг. Підрозділ 6 гл. 6 фіксує зобов'язання сторін щодо створення національного режиму для постачальників банківських, страхових й інших видів фінансових послуг, а також забезпечення вільного доступу до ринку через транскордонне надання фінансових послуг. Угода передбачає гармонізацію законодавства України до норм ЄС у сфері фінансових послуг на основі імплементації 58 директив ЄС.

Україна в межах вступу до СОТ у 2008 р. взяла на себе зобов'язання щодо забезпечення національного режиму та доступу на ринок, у тому числі в секторах страхування та банківських послуг. Надання національного режиму означає, що в зазначених секторах фінансовим послугам і постачальникам країн СОТ надається режим, не менш сприятливий, ніж вітчизняним послугам чи постачальникам послуг. Такий режим означає можли-

вість розміщення депозитів українських громадян у зарубіжних банках, надання позик резидентами України нерезидентам, здійснення торгівлі цінними паперами з нерезидентами тощо [7].

Угода про Асоціацію між Україною та ЄС містить окремий розділ "Фінансові послуги". До нього входять норми, що регламентують відповідну термінологію, питання пруденційного нагляду, шляхи ефективного та прозорого регулювання, можливості надання нових фінансових послуг, а також механізми обробки даних, діяльності саморегульвних організацій, функціонування клірингових і платіжних систем.

Документ визначає "фінансовою послугою" будь-яку послугу фінансового характеру, що пропонується її постачальником. При цьому під "постачальником фінансових послуг" мають на увазі фізичну або юридичну особу, що надає або прагне надавати фінансові послуги. Однак цей термін не поширюється на державні установи.

Фінансові послуги в Угоді поділені на два основні блоки. Перший блок – "Страхові та пов'язані зі страхуванням послуги". До них належать пряме страхування (страхування життя й інше страхування), перестраховування, страхове посередництво (брокерські операції й агентські послуги), а також послуги, що є допоміжними щодо страхування (консультативна діяльність, оцінка ризику, вирішення претензій тощо).

Другий блок – "Банківські й інші фінансові послуги". До нього входять такі види послуг: прийняття вкладів та інших коштів від населення, що підлягають поверненню; усі види кредитування, у тому числі споживчий кредит, кредит під заставу нерухомості, факторинг і фінансування комерційних операцій; надання гарантій і поручительств; укладання угод від власного імені або від імені клієнтів на біржі чи поза нею щодо інструментів грошового ринку, валюти, похідних інструментів, переказних цінних паперів.

Банківськими й іншими фінансовими послугами Угода також визначає фінансовий лізинг, платежі та послуги з переказу грошей (кредитні, розрахункові та дебетові картки, дорожні чеки), посередницькі послуги на грошовому ринку, послуги з управління майном (зокрема, готівкове або безготівкове управління,

усі форми колективного управління інвестиціями, управління пенсійним фондом, послуги з довірчого зберігання, депозитарного та трастового обслуговування).

Серед іншого, до другого блоку увійшли послуги із клірингу та фінансового управління майном (у т. ч. цінними паперами, похідними й іншими інструментами), надання та передача фінансової інформації, обробка фінансових даних і пов'язаного із цим програмного забезпечення, консультативні, посередницькі й інші допоміжні фінансові послуги, а також агентські послуги щодо емісії всіх типів цінних паперів та надання послуг, пов'язаних із такою емісією.

Згідно з Угодою про асоціацію, наша країна має докладати зусиль щодо забезпечення впровадження міжнародних стандартів регулювання та нагляду у сфері фінансових послуг і боротьби з ухиленням від сплати податків. Ці стандарти, зокрема, містяться у таких документах, як: "Основні принципи ефективного банківського нагляду" Базельського комітету; "Основні принципи страхування" Міжнародної асоціації органів нагляду за страховою діяльністю; "Цілі та принципи регулювання обігу цінних паперів" Міжнародної організації комісій із цінних паперів (IOSCO); Угода Організації економічного співробітництва та розвитку "Про обмін інформацією з питань оподаткування"; Заява країн-членів "Групи двадцяти" "Про прозорість інформації та обмін інформацією для цілей оподаткування"; "Сорок рекомендацій" і "Дев'ять спеціальних рекомендацій щодо боротьби із фінансуванням тероризму" Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (ФАТФ).

Крім того, Україні необхідно взяти до уваги "Десять основних принципів обміну інформацією", які поширюють міністри фінансів країн – членів "Групи семи". При цьому сторони Угоди про асоціацію зобов'язуються вжити всіх необхідних заходів для застосування норм зазначених документів у своїх двосторонніх відносинах.

Зміни правової бази фінансового ринку, які згідно з Угодою необхідно здійснити у вітчизняному законодавстві, є досить масштабними. Перелік директив Євросоюзу займає кілька сторінок. Причому терміни такої імплементації невеликі – від двох до

шести років. Зміни стосуються законодавства банківського сектору, страхування, цінних паперів, спільного інвестування, ринкової інфраструктури, платежів, запобігання відмиванню коштів, вільного руху коштів і капіталів.

У банківській сфері Україна зобов'язана адаптувати своє законодавство до 13 директив ЄС, наприклад, Директиві № 2006/48 / ЄС від 14 червня 2006 р. про започаткування та здійснення діяльності кредитних установ у порядку: розд. II, IV, V (гл. 1, ч. 2–4; гл. 2, ч. 1–2, 5) – упродовж чотирьох років із дати набрання чинності Угоди про асоціацію, решта положень Директиви – протягом шести років; до Директиви № 2009/110 / ЄС від 16 вересня 2009 р. про створення та ведення діяльності установами, що працюють з електронними грошима, і нагляді за ними – упродовж чотирьох років.

Питання реформування банківського сектора в контексті імплементації угоди про Асоціацію з ЄС є водночас простим та складним. Простим, тому що у вітчизняне законодавство в банківській сфері є доволі прогресивним і досить близько відповідає вимогам законодавства ЄС. Частково це обумовлюється тісною співпрацею України з міжнародними організаціями, зокрема МВФ. У зв'язку із цим принципи регулювання вітчизняної банківської системи значною мірою синхронізовані з базельськими.

Наслідками імплементації УА у банківській сфері буде:

- об'єднання українських банків для виживання в нових умовах конкуренції;
- підписання Угоди сприятиме зниженню кількості кептивних банків, які нині часто сумнівними інструментами обслуговують інтереси українських фінансово-промислових груп;
- підвищення прозорості банківського сектора, зокрема в питанні власності;
- поліпшення якості обслуговування клієнтів і розширення продуктового ряду або, навпаки, зайняття вузькоспеціалізованих ніш;
- істотне зниження відсоткових ставок за депозитами порівняно з нинішніми.

У сфері страхування Україна має імплементувати шість директив ЄС, а саме:

- Директиву № 2009/138 / ЄС від 25 листопада 2011 р. про початок і ведення діяльності у сфері страхування та пере-страхування упродовж чотирьох років, крім ст. 127 і 17 с, які повинні бути імплементовані упродовж восьми років від дати набрання чинності цією Угодою.
- Директиву № 2009/103/ЄС Європейського парламенту та Ради від 16 вересня 2009 р. зі страхування від цивільної відповідальності щодо використання автотранспортних засобів і забезпечення виконання зобов'язань щодо страхування такої відповідальності (кодифікована версія) упродовж двох років від дати набрання чинності цією Угодою, за винятком ст. 9 цієї Директиви, яка повинна бути впроваджена впродовж восьми років із дати набрання чинності цією Угодою.
- Директиву Ради ЄС № 91/674/ЄЕС від 19 грудня 1991 р. щодо про річну і консолідовану звітність страхових підприємств упродовж чотирьох років.
- Директиву № 2002/92/ЄС Європейського парламенту та Ради від 9 грудня 2002 р. про посередництво у страхуванні впродовж двох років від дати набрання чинності цією Угодою.
- Директиву № 2003/41/ЄС Європейського парламенту та Ради від 3 червня 2003 р. про діяльність установ трудового пенсійного забезпечення та нагляд за ними впродовж двох років від дати набрання чинності цією Угодою.

Телекомунікаційні послуги. Згідно з Угодою про асоціацію Україна взяла на себе зобов'язання щодо адаптації національного законодавства до стандартів ЄС та проведення необхідних процедур для запровадження норм і стандартів, які застосовують країни ЄС у питаннях державного регулювання в галузі зв'язку, що отримало своє відображення у Плані заходів з імплементатії Угоди про асоціацію між Україною, з одного боку, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншого, на 2014–2017 рр., затвердженому Кабінетом Міністрів.

Положення наступних актів Європейського Союзу застосовують відповідно до положень горизонтальної адаптації, визначених у доповненні XVII-1 до цієї Угоди, якщо інше не передбачено. Там, де це необхідно, спеціальні терміни адаптації для кожного індивідуального акта викладені нижче.

Відносно надання телекомунікаційних послуг Україна має імплементувати вісім директив ЄС. Найголовнішою є Директива № 2002/21 / ЄС від 7 березня 2002 р. про єдину нормативно-правову базу для електронних комунікаційних мереж і послуг зі змінами, унесеними Директивою № 2009/140/ЄС Європейського парламенту та Ради від 25 листопада 2009 р., термін виконання якої становить чотири роки і яка наголошує на таких моментах:

- визначити відповідні ринки товарів і послуг у секторі електронних комунікацій, які підпадають під процедури ex-ante, та проаналізувати ці ринки з метою визначення, чи існує на них значний ринковий вплив (SMP);
- зміцнювати незалежність й адміністративну спроможність національного регуляторного органа в секторі електронних комунікацій (ст. 3.2 цієї Директиви);
- запровадити процедуру публічних консультацій для нових регуляторних заходів;
- створити ефективні механізми для оскарження рішень Національного регулятора в секторі електронних комунікацій.

Директива № 2002/19/ЄС Європейського парламенту та Ради від 7 березня 2002 р. про доступ до, та з'єднання з, електронних комунікаційних мереж і відповідного оснащення (Директива доступу) зі змінами, унесеними Директивою № 2009/140/ЄС Європейського парламенту та Ради від 25 листопада 2009 р. регулює на основі аналізу ринку, проведеному відповідно до рамкової директиви, діяльність національного регулятора в секторі електронних комунікацій, а саме, накладає на операторів, які виявлені як такі, що мають значний ринковий вплив (SMP) на відповідних ринках, належні регуляторні зобов'язання щодо:

- доступу до та використання окремих мережевих засобів;
- цінового контролю оплати за доступ до мережі та з'єднання, у тому числі зобов'язання щодо вартісної орієнтації;

- прозорість, відсутність дискримінації та розмежування бухгалтерського обліку.

Положення директиви мають бути впроваджені впродовж чотирьох років від дати набрання чинності цією угодою.

В угоді зазначено: сторони гарантують, що надання телекомунікаційних послуг повинен здійснюватися лише після отримання відповідного дозволу (авторизації), якому має передувати просте повідомлення та/або реєстрація постачальника таких послуг. Для розподілу номерів і частот має бути необхідним отримання ліцензії. Ліцензування слід здійснювати відповідно до таких параметрів:

- усі критерії ліцензування й інформація про обґрунтований період отримання ліцензії мають бути доступні громадськості;
- причини відмови у видачі ліцензії надають у письмовому вигляді заявнику за вимогою. У випадку незаконної відмови від видачі ліцензії заявник може оскаржити таке рішення в апеляційній інстанції;
- плата за отримання ліцензії не повинна перевищувати розміру пов'язаних із ліцензійними процедурами адміністративних витрат.

Згідно із планом щодо імплементації Угоди, Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері зв'язку й інформатизації (НКРЗІ) визначено відповідальною за виконання заходів, спрямованих на спрощення умов ведення діяльності учасниками телекомунікаційного ринку та забезпечення для них рівних можливостей. Зокрема, Планом заходів з імплементації передбачено розробку й упровадження нормативно-правових актів, якими врегульовується питання доступу учасників ринку до інфраструктури для розвитку телекомунікаційних мереж, спрощується вихід на ринок телекомунікацій нових учасників за рахунок обмеження необхідності отримання ліцензій, забезпечується розвиток конкурентного середовища через запровадження нових послуг і застосування регуляторних інструментів для визначення операторів зі значним ринковим впливом і накладання на них належних зобов'язань.

Крім того, документом передбачено розробку проекту Закону України з метою приведення діяльності національного регулятора в галузі зв'язку у відповідність до практик країн ЄС у частині забезпечення його незалежності й адміністративної спроможності у здійсненні відповідних регуляторних заходів та виконанні власних рішень і всіх відповідних норм.

Планом заходів з імплементації також передбачено проведення консультацій із національними та європейськими інституціями, зокрема з Комітетом з електронних комунікацій (ЕСС) та Органом європейських регуляторів електронних комунікацій (BEREC) з метою підготовки відповідних пропозицій щодо внесення змін до законодавства в частині гармонізації законодавства України із законодавством ЄС з урахуванням національних особливостей.

Узявши на себе зобов'язання з лібералізації ринків телекомунікаційних послуг, а також з імплементації європейських стандартів, Україна здатна створити сприятливе конкурентне середовище для компаній – постачальниць відповідних послуг, а також полегшити транскордонний рух таких послуг. Виконання зазначених домовленостей дозволить вирішити цілу низку важливих завдань, а саме:

- демонополізація ринків і забезпечення недискримінаційного доступу третіх сторін до електронних комунікаційних мереж;
- удосконалення процесу ліцензування та прозорого розподілу частотного й номерного ресурсу тощо;
- прискорення проникнення нових технологій на окремі ринки телекомунікаційних послуг;
- зменшення цін на відповідні послуги під впливом зростаючої конкуренції та за умов адекватного регулювання цих ринків.

Комп'ютерні послуги. Сторони беруть на себе зобов'язання здійснити лібералізацію сектора комп'ютерних послуг (відповідно до вимог гл. 2–4 цієї Угоди), беручи до уваги, що надання комп'ютерних і пов'язаних із ними послуг передбачає також надання й інших (у т. ч. електронних) послуг, що не підпадають під класифікацію, подану в цій Угоді.

Поштові та кур'єрські послуги. У сфері лібералізації торгівлі поштовими та кур'єрськими послугами, Україна зобов'язується розпочати поступове зближення національного законодавства в цій сфері з нормами відповідного регулювання ЄС, починаючи з дати підписання цієї Угоди.

Мають бути ухвалені положення таких актів Європейського Союзу:

- Директива № 97/67/ЄС Європейського парламенту та Ради від 15 грудня 1997 р. про спільні правила розвитку внутрішнього ринку поштових послуг Співтовариства й удосконалення якості послуг – положення Директиви повинні бути впроваджені впродовж двох років від дати набрання чинності цією Угодою;
- Директива № 2002/39/ЄС Європейського парламенту та Ради від 10 червня 2002 р., якою вносять зміни до Директиви № 97/67/ЄС щодо подальшої відкритої конкуренції поштових послуг Співтовариства – положення Директиви повинні бути впроваджені впродовж двох років від дати набрання чинності цією Угодою;
- Директива № 2008/6/ЄС Європейського парламенту та Ради від 20 лютого 2008 р., якою вносять зміни до Директиви № 97/67/ЄС про повне завершення формування внутрішнього ринку поштових послуг Співтовариства – положення Директиви повинні бути впроваджені впродовж двох років від дати набрання чинності цією Угодою.

В Угоді сторони беруть на себе зобов'язання зі здійснення всіх необхідних заходів щодо запобігання антиконкурентних практик на цьому ринку постачальниками таких послуг, які мають можливість, використовуючи свою позицію на ринку, впливати на обсяги надання відповідних послуг і їхню ціну. Кожна із торін має право визначати вид зобов'язання щодо надання універсальної послуги¹ у сфері поштових і кур'єрських послуг, які

¹ Універсальна послуга – це послуга постійного надання поштового зв'язку визначеної якості, що має бути доступна у всіх населених пунктах на території сторони та надаватися за доступними для всіх споживачів цінами.

вона бажає підтримувати. Такі зобов'язання не будуть розглядатися як антиконкурентні самі по собі, якщо вони будуть об'єктом прозорого, недискримінаційного та конкурентно нейтрального адміністрування.

Через три роки після набрання чинності цією Угодою умови ліцензування залишаються лише для універсальних послуг із чітким визначенням критеріїв й умов отримання ліцензії, термінів ухвалення рішення щодо подачі заявки на отримання ліцензії, причин для відмови у видачі такої ліцензії та прозорої і недискримінаційної процедури оскарження такої відмови.

Електронна торгівля. Угода щодо асоціації між Україною та Європейським Союзом, що передбачає пожвавлення інвестиційної, виробничої та торговельної співпраці, вимагає узгодження правових аспектів майбутньої взаємодії, законодавчих актів щодо електронної комерції, як однієї з важливих складових майбутньої співпраці. У ЄС відносини щодо ринку e-commerce регулює Директива 2000/31/ЄС про деякі правові аспекти інформаційних суспільних послуг, зокрема електронної комерції на внутрішньому ринку. Завдання даного документа полягає в забезпеченні у країнах Європейського Союзу єдиних визначень, підходів, рамок й обмежень щодо здійснення діяльності в межах ринку електронної комерції при тому, що конкретну імплементацію засад директиви покладено на кожну державу – учасницю союзу.

Переваги впровадження Директиви 2000/31/ЄС та відповідно їх урахування у проекті Закону України є такими:

- обмеження відповідальності посередників у постачанні послуг (ст. 12–14), відповідно до якого посередник не несе відповідальності за зміст повідомлення чи інформації, якщо він лише здійснює її передачу та зберігання. Даний аспект ураховано у проекті Закону в повному обсязі (ст. 9), що буде сприяти поліпшенню ринкових умов для он-лайн посередницьких фірм та неможливості накласти відповідальність на канал інформації, наприклад, за незаконний характер повідомлень на веб-сайтах;
- полегшення надання посередницьких послуг між країнами – членами ЄС. Доцільно звернути увагу в проекті Зако-

ну на можливості та перспективи надання даних послуг між Україною і ЄС;

- використання положень Директиви щодо активізації міждержавної торгівлі підвищить продуктивність й ефективність діяльності підприємства, що пов'язано зі скороченням накладних витрат, обмеженням відповідальності, підписанням контрактів в електронній формі, зростанням віддачі від масштабів через збільшення кількості потенційних клієнтів і вихід підприємства з інтернет-пропозиціями на зовнішні ринки, де домінує сегмент онлайн-постачальників, а також необхідністю менших інвестиційних вкладень і фізичної інфраструктури. Зазначені аспекти також є актуальними для підприємств в Україні, але можливості виходу на міжнародні ринки з використанням механізмів e-commerce повинні бути доопрацьовані як із погляду правового забезпечення, так і розбудови інфраструктури та механізмів державного регулювання.

В Угоді зазначено, що електронні трансакції належать до транскордонного постачання послуг, а тому не можуть обкладатися митом. Також сторони повинні:

- підтримувати діалог із регуляторних питань, що стосуються електронної торгівлі, зокрема в сенсі забезпечення взаємного визнання сертифікатів електронних підписів, які випускають публічно, та спрощення транскордонних послуг із сертифікації;
- підвищити відповідальність посередників, що надають послуги із передачі та зберігання інформації;
- консультиватися із правил поведінки з небажаними електронними комерційними повідомленнями;
- захищати інтереси споживачів у сфері електронної торгівлі й урегулювати будь-яких інші питання, що стосуються розвитку електронної торгівлі.

Лібералізація ринків електронної торгівлі приведе до розширення присутності європейських компаній на українському ринку електронних послуг, що сприятиме його розвитку. Гармонізація у сфері регулювання сектора електронної торгівлі має створити певні стимули для зростання цього відносно молодого

ринку в Україні. Існування різних регуляторних моделей в Україні та ЄС, які для регулювання електронної торгівлі значною мірою перешкоджають динамічному зростанню обсягів електронної торгівлі.

Таким чином, створення ПВЗВТ як угоди про зону вільної торгівлі "нової генерації" приведе до забезпечення більшого доступу іноземним учасникам до ринку послуг в Україні, що, у свою чергу, зумовить зниження цін, поліпшення якості та збільшення асортименту послуг. Наближення до законодавства ЄС сприятиме подальшому зростанню конкуренції між постачальниками послуг як з України та і з ЄС, ще більше знижуючи ціни.

Надання ЄС більшого доступу до України означатиме, що ЄС матиме ширший доступ до українських постачальників послуг. Це, відповідно, має привести до збільшення експорту послуг з України.

Водночас останні дослідження про вплив зони вільної торгівлі між ЄС та Україною щодо послуг зазвичай представлені оглядом поточної ситуації в Україні за секторами і суб-секторами без деталізації потенційної вигоди від подальшої лібералізації.

Проте деякі ключові оцінки також надають:

- Грунтуючись на досвіді інтеграції сфери послуг центральноєвропейських країн з ЄС, ВВП України може зрости на 3–9 % за умови повної інтеграції ринків послуг із ЄС (лібералізація і наближення у всіх секторах) [5].
- Для послуг дистрибуції, вищі рівні конкуренції призводять не тільки до збільшення продуктивності, але і до банкрутства фірм після введення зони вільної торгівлі [6].
- Національні перевізники України в короткотерміновій перспективі відчують падіння продажів і зайнятості, а в довготерміновій перспективі отримають зростання, що буде супроводжуватися збільшенням частки ринку для європейських транспортних операторів [6].
- Відкритість ринку ЄС може мати менш позитивний вплив на транспортний сектор ЄС за умови доступу до нього українських операторів без відповідного дотримання вимог якості (вимоги, що стосуються доступу до зайнятості – фінансового стану, професійної компетенції і гарної

репутації, кваліфікації водія, а також дотримання технічних та екологічних стандартів на транспортних засобах тощо) [6]. Такі вимоги пред'являють до транспортних операторів ЄС і не обов'язково будуть застосовані до українських операторів, що виходять на ринок ЄС. Відмінності в рівні вимог можуть привести до конкурентної переваги для українських операторів і мати негативні наслідки для європейського транспортного сектора.

- Орієнтовний вплив зони вільної торгівлі на послуги зв'язку буде незначним [6]. З економічного погляду, конкуренція буде зростати, і ціни відповідно падати, що, ймовірно, призведе до збільшення виробництва і зайнятості в довготерміновій перспективі.

- Внаслідок ЗВТ постачальники фінансових послуг в Україні, за прогнозами, постраждають. Очікують, що ціни на фінансові послуги знизяться, що позитивно вплине на українську економіку загалом.

Отже, структура українського експорту послуг потребує суттєвих змін, тому що без структурної адаптації до пріоритетів світової економіки, без формування із цією метою адекватної інноваційної та інвестиційної стратегії (і не тільки державної, а й передусім бізнесової) Україна не зможе використати переваги міжнародної торговельної системи. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом ставить серйозні завдання щодо активного проведення внутрішніх інституційних реформ для посилення конкуренції на внутрішніх ринках, удосконалення механізмів сприяння торгівлі, реформа відповідного законодавства, поліпшення інвестиційного клімату, а також посилення гнучкості ринків праці та капіталу.

Література

1. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua.
2. OECD Factbook 2011–2012: Economic, Environmental and Social Statistics [Electronic source]. – P., 2011. – Access mode : <http://www.oecd.org>.

3. World Trade Report 2013: Factors Shaping the Future of World Trade. – United Nations, N. Y. ; Geneva, 2013.

4. Оцінка впливу Угоди про асоціацію / ЗВТ між Україною та ЄС на економіку України / за ред. акад. НАН України В.М. Гейця ; НАН України, ДУ "Ін-т екон. та прогнозув. НАН України". – К., 2014.

5. Studies by Centre for Social and Economic Research (CASE) (2006) Prospects for EU – Ukraine Economic Relations [Electronic source]. – Access mode : www.case_research.eu.

6. ECORYS (2008) Trade Sustainability Impact Assessment for the FTA between the EU and Ukraine within the Enhanced Agreement [Electronic source]. – Access mode : www.trade.ec-europa.eu.

7. Перепелиця А. Угода про Асоціацію Україна – ЄС / А. Перепелиця, Д. Христинич // Юридична газета. – 2013. – 15 жовт. – № 42.

2.3. РУХ КАПІТАЛУ

Глобалізація сучасних світогосподарських зв'язків є однією із провідних тенденцій сучасності, яка не лише впливає на процеси суспільного відтворення, а й має глибокі політичні та соціальні наслідки. Суттєвим виявом глобалізаційних процесів є фінансова інтеграція, а також валютно-фінансова взаємодія суб'єктів підприємницької діяльності, країн і регіонів світу, як на мега-, макро-, так і на мікрорівні світового господарства.

Формування гео економічних стратегем інтеграції України у світовий фінансовий ринок постає одним із ключових завдань економічного розвитку держави на сучасному етапі. Становлення економіки відкритого типу вимагає широкого комплексного вивчення наявного валютно-фінансового потенціалу євроінтеграції, запровадження дієвого інституційно-господарського механізму валютно-фінансової взаємодії України з європейськими країнами, а також оптимізації грошово-кредитних засад зовнішньоекономічної стратегії України в сучасних умовах розвитку світового господарства.

Вільний рух капіталу, поряд із вільним рухом осіб, товарів і послуг, є важливою складовою належного функціонування внутрішнього ринку ЄС. Свобода руху капіталу створює умови для функціонування інтегрованого, відкритого, конкурентного й ефективного європейського фінансового ринку та надає низку переваг як споживачам, так і надавачам фінансових послуг.

Для громадян вільний рух капіталу означає можливість безперешкодно здійснювати низку операцій за кордоном, зокрема, відкривати банківські рахунки, інвестувати свої кошти найвигіднішим чином, придбаваючи цінні папери іноземних компаній, нерухомість в інших країнах тощо. Для підприємств, що потребують фінансових ресурсів, свобода руху капіталу відкриває перспективи їх отримання на найвигідніших і найсприятливіших умовах, для інвесторів – можливість пропонувати свої ресурси на ринку з великим попитом. Нарешті, для урядів держав ЄС свобода руху є засобом зниження кредитних ставок і полегшення фінансування витрат на освіту, медицину й інших загальнодержавних потреб.

Еволюція механізмів лібералізації руху капіталу ЄС. Вільний рух капіталу вперше був передбачений Римським договором про створення Європейського економічного співтовариства від 25 березня 1957 р. Відповідно до ст. 67 Договору протягом перехідного періоду в обсязі, необхідному для забезпечення належного функціонування спільного ринку, держави-члени мали поступово скасовувати всі обмеження щодо руху капіталу, належного особам-резидентам держав-членів, та будь-яку дискримінацію за ознакою національності, місця проживання чи місця інвестування капіталу. Стаття 71 закріплювала обов'язок держав-членів уживати заходів щодо недопущення запровадження в межах Співтовариства нових обмежень руху капіталу та встановлення більш суворих правил, ніж ті, що існували на момент підписання Договору. Створюючи ЄС, держави-члени задекларували свою готовність лібералізувати рух капіталу настільки, наскільки це дозволяє їхнє економічне становище та платіжний баланс. Водночас встановлювалася можливість запровадження захисних заходів (за згодою та на умовах, визначених Європейською комісією на підставі

консультацій із валютним комітетом), у разі, якщо вільний рух капіталу порушуватиме функціонування фінансового ринку в будь-якій державі-члені (ст. 73).

Економічний розвиток держав – членів ЄЕС і прогрес у створенні спільного ринку обумовив необхідність подальшої лібералізації руху капіталу. Із цією метою 24 липня 1988 р. було ухвалено Директиву 88/361/ЄЕС про імплементацію ст. 67 Договору про створення Європейського економічного співтовариства. Зазначена директива передбачала усунення всіх заходів валютного контролю й усіх обмежень руху капіталу між фізичними та юридичними особами до середини 90-х рр. XX ст. (передбачали додаткові перехідні терміни для Іспанії, Ірландії, Португалії і Греції, а згодом – і для нових держав, які вступали до ЄС, насамперед, щодо капітальних операцій, пов'язаних із придбанням житла, сільськогосподарських земель та інших об'єктів нерухомості). З набранням у 1993 р. чинності Маастрихтським договором, свобода руху капіталу отримала такий же статус, як й інші свободи спільного ринку, а з 1 січня 1994 р. були заборонені не лише всі обмеження щодо руху капіталу між державами – членами ЄС, але і між державами-членами та третіми країнами. Подальше реформування первинного права ЄС, у тому числі й набрання чинності Лісабонським договором про реформу ЄС, не внесло суттєвих змін у регулювання свободи руху капіталу. Чинна нині ст. 63 Договору про функціонування Європейського Союзу прямо забороняє обмеження щодо руху капіталу між державами-членами та між державами-членами і третіми країнами [7].

Серед дозволених заходів обмеження руху капіталу важливе місце займають засоби протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом. Уперше на рівні Співтовариства такі заходи були запроваджені Директивою Ради Міністрів 91/308/ЄЕС "Про запобігання використанню фінансової системи з метою відмивання грошей". Пізніше, у 2001 р., Директивою 2001/97/ЄС до неї були внесені зміни, обумовлені розвитком нових форм і методів легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом. Зазначені документи, зокрема, передбачали обов'язок держав-членів забезпечити, щоб фінансові установи, а також особи, які в той чи інший спосіб надають послуги у сферах, пов'язаних із

рухом капіталу (агенти з нерухомості, аудиторів, нотаріуси й ін.) вимагали ідентифікації своїх клієнтів під час встановлення ділових стосунків. Вимоги ідентифікації стосувалися будь-яких трансакцій (операцій) із клієнтами на суму понад 15 тис. євро, незалежно від того, чи здійснюється трансакція як єдина операція, чи як серія пов'язаних операцій.

Систему заходів боротьби з відмиванням грошей було ще раз переглянуто, насамперед, з метою чіткішого визначення процедур у спільній Директиві Європейського парламенту та Європейської комісії 2005/60/ЄС від 26 жовтня 2005 р. "Про запобігання використанню фінансової системи з метою відмивання грошей та фінансування тероризму". Відповідно до неї банки й інші фінансові установи зобов'язані ідентифікувати не лише клієнта, але й реального бенефіціара, тобто фізичну особу, що контролює клієнта, і на користь якої здійснюється угода. Директива 2005/60/ЄС встановлює також вимоги щодо постійного моніторингу діяльності клієнта на предмет її відповідності задекларованим клієнтом цілям і щодо інформування уповноважених органів про можливі факти легалізації злочинних доходів і факти фінансування тероризму. На держав-членів покладено обов'язок заборонити своїм кредитним і фінансовим установам відкривати анонімні рахунки та видавати анонімні ощадні книжки [2, с. 81].

У квітні 2012 р. Європейська комісія затвердила доповідь про застосування Директиви 2005/60/ЄС, де загалом визнала прийнятним створений у ЄС механізм боротьби з відмиванням брудних коштів. Водночас, наголошено на необхідності перегляду законодавства задля ефективнішої протидії новим загрозам і приведення у відповідність до оновлених стандартів ФАТФ2. У зв'язку із цим Європейська комісія нині розробляє проект нової, четвертої директиви проти відмивання капіталів. Зокрема, передбачено посилити пильність до "політичних діячів" (щодо визначення джерел їх збагачення, отримання згоди вищого керівництва фінансових установ на встановлення відносин із такими клієнтами), увести деякі нові процедури дью-ділідженс, удосконалити контроль над сектором азартних ігор і зміцнити співпрацю фінансових розвідок держав.

Поглиблення економічної інтеграції в Європейському Союзі на межі ХХ–ХХІ ст. привело до поширення основних свобод внутрішнього ринку об'єднання на треті країни. Насамперед це стосується сусідніх країн, навіть якщо рівень їхніх відносин із Євросоюзом не передбачає підготовки таких країн до майбутнього членства в ЄС. Разом із тим, можливості для третіх країн використовувати свободи внутрішнього ринку ЄС залежать від того, наскільки тісно співпрацює відповідна країна з Євросоюзом. Найбільші можливості для використання свобод внутрішнього ринку отримують ті держави, з якими ЄС має угоди про асоціацію. Значно обмежені права та можливості користуватися ринковими свободами мають неасоційовані країни.

На час набрання чинності Лісабонського договору країни ЄС уже уклали із третіми країнами значну кількість двосторонніх угод, що стосуються інвестицій. Договір про функціонування Європейського Союзу не містить жодних конкретних перехідних статей щодо цих угод, які тепер підпадають під виключну компетенцію Євросоюзу. Крім того, деякі із цих двосторонніх договорів можуть містити положення, що торкаються загальних правил руху капіталу, викладених у розд. IV Договору. Хоча двосторонні угоди залишаються обов'язковими для держав-членів згідно з нормами міжнародного публічного права і в майбутньому будуть поступово замінені аналогічними угодами ЄС, усе ж умови їх подальшого виконання та їх узгодженість, як із загальною торговельною політикою Євросоюзу загалом, так і політикою ЄС у сфері інвестицій зокрема, вимагає відповідного управління. Ці відносини будуть розвиватися й надалі по мірі реалізації компетенції Євросоюзом у загальній інвестиційній політиці з метою створення надійної системи захисту інвестицій для інвесторів держав-членів і рівних умов інвестування на ринках третіх країн.

Умови, за яких країни Євросоюзу мають право на збереження чинності, зміну або укладання міжнародних угод із третіми країнами у сфері інвестування, детально визначаються в резолюції Європейського парламенту P7_TA(2011)0206 "Перехідні положення двосторонніх інвестиційних угод між державами-членами та третіми країнами" від 10 травня 2011 р.

Оцінка процедурних аспектів лібералізації руху капіталу в межах Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Важливими елементами поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі між Україною і ЄС мають стати лібералізація режиму надання фінансових послуг і зняття обмежень на транскордонний рух капіталів. Відповідні положення зафіксовано у підрозд. 6 гл. 6 і ст. 145, 146 гл. 7 Угоди про асоціацію. Відповідно до ст. 145 "Рух капіталу" Угоди про асоціацію Україна зобов'язується завершити лібералізацію операцій із капіталом і фінансового рахунку платіжного балансу до рівня лібералізації в ЄС. У даній статті окремо виписані обов'язки сторін щодо забезпечення вільного руху прямих інвестицій, портфельних інвестицій, безперешкодного надання фінансових і торговельних кредитів. Стаття 146 обмежує застосування захисних заходів щодо руху капіталу лише випадками виникнення суттєвих складнощів при реалізації курсової та грошово-кредитної політики на термін, що не перевищує шість місяців. Підрозділ 6 гл. 6 фіксує зобов'язання сторін щодо створення національного режиму для постачальників банківських, страхових й інших видів фінансових послуг, а також забезпечення вільного доступу до ринку через транскордонне надання фінансових послуг.

Зняття обмежень на вільний рух капіталів у багатьох випадках не є умовою, обов'язковою для формування зони вільної торгівлі між окремими країнами. У ЄС такі зобов'язання покладено лише на держави – члени економічного та валютного союзу. В Угоді ж про асоціацію між Україною та ЄС перспективи членства України в економічному та валютному союзі чітко не окреслені. Крім того, положення щодо беззастережної та повної лібералізації транскордонного руху капіталу між Україною та ЄС відображають застарілі погляди на мобільність капіталу як чинник економічного зростання, а їх упровадження може мати край негативно наслідки для економіки України.

У міжнародному контексті після низки фінансових криз 1990–2000-х рр. стало зрозумілим, що обмеження та регулювання транскордонного руху капіталу посилює стійкість національних фінансових систем до впливу кризових чинників і запобігає формуванню макроекономічних дисбалансів. За результатами

дослідження у 150-ти країнах експерти МВФ встановили, що між фактом наявності в країні контролю за рухом капіталів до глобальної фінансової кризи і фактом падіння виробництва під час кризи існує обернений взаємозв'язок. Іншими словами, уникнення фінансової кризи переважно пов'язують із контролюванням боргових потоків у докризовий період [4, с. 180].

Усупереч такій критиці Україна в межах загальних процедур вступу до СОТ у 2008 р. без застережень приєдналася до Генеральної угоди про торгівлю послугами і взяла на себе зобов'язання щодо забезпечення національного режиму та доступу на ринок в 11 основних секторах послуг, у тому числі секторах страхування та банківських послуг. Надання національного режиму означає, що в зазначених секторах фінансовим послугам і постачальникам країн СОТ надають режим, не менш сприятливий, ніж вітчизняним послугам чи постачальникам послуг. Такий режим передбачає можливість розміщення депозитів українських громадян у закордонних банках, надання позик резидентами України нерезидентам, здійснення торгівлі цінними паперами з нерезидентами тощо.

Насправді радикальний характер зазначених нововведень був знівельований необов'язковим характером їх виконання. Відсутність положень щодо скасування відповідних норм валютного регулювання в Україні у Плані заходів щодо адаптації економіки України до вимог СОТ, затвердженому розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30 жовтня 2008 р. № 1381-р, та не застосування належних санкцій за порушення правил ГАТС із боку країн – членів СОТ дозволило Україні тривалий час зберігати базові обмеження на вивезення капіталу резидентами України і транскордонне надання фінансових послуг. Проте повторне прийняття Україною зобов'язань щодо лібералізації режиму надання фінансових послуг із країнами ЄС у межах Угоди про асоціацію з ЄС навряд чи дозволить Україні аналогічним способом загальмувати процес зняття обмежень на вивезення вітчизняного капіталу за кордон у майбутньому [5, с. 12].

Спробуємо оцінити обґрунтованість положень Угоди про асоціацію між Україною та ЄС у частині лібералізації руху капіталів, виходячи із чинних міжнародних договорів ЄС з іншими країнами. Зокрема, з 1998 р. в межах ЄС укладено 13 угод про асоціа-

цію, торгівлю й економічне партнерство із країнами Північної Африки, Близького Сходу та Латинської Америки (табл. 2.3).

Як свідчать дані таблиці, із 13 угод про асоціацію та вільну торгівлю, у яких відсутні положення щодо перспектив членства в ЄС, лише 4 угоди передбачали лібералізацію режиму транскордонного руху капіталів із ЄС. Причому всі чотири країни, що взяли на себе відповідні зобов'язання, – Південна Корея, Ізраїль, Мексика та Ліван – мають порівняно з Україною значно розвиненіші фінансові ринки і вищий рівень економічного розвитку. Угоди про асоціацію та вільну торгівлю, укладені ЄС із Марокко, Йорданією, Єгиптом, Тунісом, Алжиром, Південною Африкою, Чилі, Перу, Колумбією та країнами Центральної Америки передбачали лібералізацію ПІІ при збереженні обмежень на набуття зовнішніх активів/зобов'язань в інших формах. Тобто, ці країни виявили готовність створити максимально сприятливі умови на своїй території лише для прямих іноземних інвесторів. Фінансові та портфельні інвестиції нерезидентів із ЄС, а також порядок набуття резидентами зовнішніх активів, відмінних від ПІІ, мали регулювати відповідно до національного законодавства цих країн [8].

Таблиця 2.3
Міжнародні угоди ЄС про асоціацію і торгівлю та режим регулювання транскордонного руху капіталів за даними угодами [1, с. 7]

Країна	Назва угоди	Рік підписання	Положення угод у частині регулювання руху капіталу
Туніс	Угода про асоціацію	1998	Вільний рух тільки ПІІ, консультації щодо лібералізації руху капіталів
ПАР	Угода про торгівлю, розвиток і співпрацю	2000	Вільний рух тільки ПІІ, консультації щодо лібералізації руху капіталів, недопущення втечі капіталу резидентів під виглядом поточних операцій

Продовження табл. 2.3

Країна	Назва угоди	Рік підписання	Положення угод у частині регулювання руху капіталу
Ізраїль	Угода про асоціацію	2000	Повна лібералізація транскордонного руху капіталів
Мексика	Угода про економічне партнерство, політичну координацію і співпрацю	2000	Гарантії взаємного зняття обмежень на рух капіталів, можливість їх збереження у певних сферах
Марокко	Угода про асоціацію	2000	Вільний рух тільки ПІІ, консультації щодо лібералізації руху капіталів
Йорданія	Угода про асоціацію	2002	Вільний рух тільки ПІІ, консультації щодо лібералізації. Набуття зовнішніх активів резидентами Йорданії регулює національне законодавство
Чилі	Угода про асоціацію	2002	Вільний рух тільки ПІІ
Єгипет	Угода про асоціацію	2004	Вільний рух тільки ПІІ, консультації щодо лібералізації руху капіталів
Алжир	Угода про асоціацію	2005	Вільний рух тільки ПІІ, консультації щодо лібералізації руху капіталів
Ліван	Угода про асоціацію	2006	Вільний рух капіталів у формі ПІІ, портфельних інвестицій, транскордонного надання фінансових послуг
Південна Корея	Угода про вільну торгівлю	2011	Вільний рух капіталів у формі ПІІ, пайових портфельних інвестицій, фінансових і комерційних кредитів

Закінчення табл. 2.3

Країна	Назва угоди	Рік підписання	Положення угод у частині регулювання руху капіталу
Гондурас, Нікарагуа, Панама, Сальвадор, Гватемала, Коста-Ріка	Угода про асоціацію між Центральною Америкою і ЄС	2012	Вільний рух тільки ПШ
Колумбія, Перу	Угода про асоціацію	2013	Вільний рух тільки ПШ, консультації щодо лібералізації руху капіталів

Слід зазначити, що у 2004–2010 рр. угоди про стабілізацію та асоціацію були також підписані з Македонією, Боснією і Герцеговиною, Албанією, Сербією та Чорногорією. Проте в таких угодах було чітко окреслено перспективи членства в ЄС цих країн і спиралися вони на масовану фінансову допомогу об'єднання. Угоди про стабілізацію та асоціацію стали нормативно-правовим інструментарієм реалізації політики ЄС щодо західних Балкан під назвою "процесу стабілізації та асоціації" – SAP. Кінцевою метою політики SAP було проголошено повноцінне членство країн західних Балкан у ЄС.

Для підтримки політичних та економічних реформ у країнах – кандидатах на вступ до ЄС було засновано спеціальну програму Instrument for Pre-accession Assistance (інструмент передвступної допомоги). У період 2007–2013 рр. обсяг фінансування за цією програмою становив 11,5 млрд євро, а її бенефіціарами стали Албанія, Боснія і Герцеговина, Хорватія, Македонія, Ісландія, Косово, Чорногорія, Сербія і Туреччина. Пріоритетними напрямками впровадження даної програми є розбудова інститутів, транскордонна співпраця, регіональний розвиток, розвиток людського потенціалу і сільський розвиток [1, с. 8].

Таким чином, беручи до уваги міжнародний досвід та стандарти нормотворчої діяльності ЄС, Україна мала вагомі підстави домагатися збереження діючого режиму регулювання надання фінансових послуг на певний пільговий період.

Регуляторна структуризація міжнародного руху капіталу в Україні в Євроінтеграційному ракурсі. У межах чинної нормативно-правової бази України регулювання відпливу національного капіталу за кордон (накопичення закордонних активів резидентами України) здійснюється переважно на основі ліцензування Національним банком. Ліцензування забезпечує вибіркового підхід до накопичення закордонних активів резидентами та перешкоджає масовому виведенню фінансових ресурсів з України. При цьому враховують, що легальний експорт капіталу національними корпораціями сприяє транснаціоналізації бізнесу, опосередковує розширення ринків збуту готової продукції, сприяє налагодженню технологічної співпраці та створенню зовнішніх джерел доходів для економіки.

Разом з тим інституційні та макрофінансові чинники у вітчизняній економіці спрацьовують як фактори виштовхування національного капіталу з України. А тому зняття юридичних перепон для закордонних інвестицій резидентів із високою вірогідністю призведе до масового відпливу національного капіталу за кордон, що шукатиме "тихих гаваней" у ЄС на тлі політичної й економічної нестабільності в Україні, недостатнього ступеня захисту прав власності та бізнесу, стійкої недовіри до дій влади, надвисокого рівня бюрократизму та корупції, вузького внутрішнього ринку та незначного платоспроможного попиту, високого рівня тінізації вітчизняного бізнесу, нерозвиненості фондового ринку в Україні. Повна ж лібералізація операцій із капіталом між Україною та ЄС може мати низку негативних наслідків, зокрема:

- звуження фінансової бази для фінансування продуктивних інвестицій в економіці України внаслідок відпливу національних заощаджень на фінансові ринки країн ЄС;
- зменшення частки внутрішніх депозитів у структурі пасивної бази банків України внаслідок зменшення пропозиції вільних позикових коштів з боку вітчизняного бізнесу і на-

селення, що підвищуватиме нестійкість фінансового стану банків та їх залежність від зовнішнього фінансування;

- скорочення податкової бази та збільшення дефіциту державного бюджету, які зумовлюватимуться посиленням впливом національного капіталу за кордон і гальмуванням економічної активності;
- підвищення попиту на іноземну валюту у зв'язку з конвертацією частини національних заощаджень в іноземну валюту та їх переведенням у європейські банки чи спрямуванням на придбання цінних паперів емітентів ЄС;
- збільшення дефіциту платіжного балансу України в умовах активізації відпливу вітчизняного капіталу за кордон, що загострюватиме проблеми з міжнародною ліквідністю країни.

Україна завжди славилася твердим регулюванням термінів, умов та обсягів транскордонного руху капіталу (ліцензування валютних операцій, реєстрація кредитів, отриманих від нерезидентів, умови купівлі іноземної валюти, обмежені терміни розрахунків за експортно-імпортними операціями тощо) та ще сильнішими адміністративними заходами, ужитими за часів кризи (обов'язковий продаж 50 % валютної виручки, заборона на дострокове повернення кредитів, наданих нерезидентами тощо). Інша сторона Угоди, Європейський Союз, ще в 1990 р. здійснила скасування обмежень на рух капіталу між країнами – членами ЄС, а в 1994 р. – між країнами ЄС і третіми країнами [7].

Таким чином, основною проблемою імплементації положень Угоди про асоціацію між Україною та ЄС у частині лібералізації руху капіталів є швидкість і зважений характер переходу від зарегульованого вітчизняного фінансового ринку до ринку вільного руху капіталу, побудованого на стандартах європейських країн. Варто зауважити, що Угода визначає загальну структуру для проведення в Україні реформ у сфері регулювання платежів і руху капіталу, а також задає для них конкретний напрям, а саме – курс на лібералізацію. Підписавши Угоду, Україна прийняла на себе низку зобов'язань, зокрема:

- забезпечення вільного рух капіталу, який пов'язаний з інвестиційною діяльністю, у тому числі із надходженням прямих і портфельних інвестицій;
- забезпечення вільного руху капіталу у сфері транскордонного кредитування;
- забезпечення лібералізації регулювання операцій, пов'язаних із рухом капіталу, відповідно до рівня лібералізації в країнах ЄС;
- відмова від запровадження нових обмежень на рух капіталу та здійснення платежів між резидентами України та ЄС.

Крім вищезазначеного, Угода надає чіткий перелік нормативних актів ЄС, які Україна повинна буде імплементувати в національне законодавство в терміни, передбачені Угодою. Зокрема, основні статті Договору про функціонування ЄС (ст. 63–66, 75, 215), а також дод. I до Директиви Ради (88/361/ЄЕС) "Щодо імплементатії статті 67 Договору", які забезпечують свободу руху капіталу, можуть бути імплементовані в українське законодавство не раніше ніж через п'ять років. Тільки після закінчення цього терміну Комітет із питань торгівлі ухвалить рішення про затвердження конкретних термінів упровадження цих положень у наше національне законодавство. Такий відкладений період в Угоді передбачено з урахуванням необхідності проведення масштабних реформ в окремих сферах фінансового ринку, терміни для яких уже визначені.

Упродовж шести років від дати набрання чинності Угодою про асоціацію в українське законодавство, що регулює діяльність фінансових ринків, необхідно тією чи іншою мірою імплементувати 13 директив ЄС. Наприклад, у банківській сфері Україна повинна тією чи іншою мірою адаптувати 13 Директив упродовж 4–6 років від дати набрання чинності Угодою. Правове поле ринку цінних паперів має відповідати стандартам ЄС, передбаченим у 24 Директивах, уже через чотири роки. Платежі повинні будуть проводитися в Україні згідно з положеннями Директиви 2007/64/ЄС "Про платіжні послуги на внутрішньому ринку" максимум через п'ять років після підписання Угоди. Та-

ким чином, уже в найближчі роки фінансовий ринок України підлягатиме істотним змінам. Ми вважаємо, що передбачений в Угоді п'ятирічний термін, після закінчення якого Комітет із питань торгівлі порушить питання про узгодження чіткого тимчасового графіка для зняття Україною всіх обмежень щодо руху капіталу, є певним перехідним періодом для фінансового ринку, який дозволить визначити, наскільки успішно Україна реалізувала окремі завдання та готова прийняти встановлений Європейським Союзом рівень лібералізації в його повному обсязі [3].

Із нововведень, які очікують Україну впродовж кількох наступних років, можна відзначити необхідність імплементації в національне законодавство Директиви 2009/110/ЄС про організацію та здійснення діяльності установ по роботі з електронними грошми та пруденційний нагляд за ними. Директива стосується діяльності установ – емітентів електронних грошей і, зокрема, встановлює:

- вимоги до наявності власних коштів;
- діяльність таких установ у рамках співвідношення функцій емітентів електронних грошей та інших функцій (у т. ч. функцій із надання фінансових послуг);
- вимоги щодо захисту коштів, отриманих в обмін на випущені електронні гроші.

В Україні нині сфера випуску й обігу електронних грошей функціонує досить слабо: емітентами є тільки банки, а розрахунки електронними грошми суттєво обмежені (як щодо сум проведених операцій, так і щодо сфер, у яких можуть застосовувати розрахунки електронними грошми).

Найближчим часом мають бути імplementованими директиви, що визначають:

- вимоги до емітентів електронних грошей;
- правила роботи кредитно-фінансових установ, що мають офіси в ЄС;
- нові правила придбання істотної участі в кредитних установах.

Зміни також повинні торкнутися особливостей реорганізації та ліквідації кредитних установ у процесі імплементації Дире-

ктиви № 2001/24/ЄС. Дана Директива встановлює окремі правила реорганізації та ліквідації для тих кредитних установ, офіси яких перебувають як на території ЄС, так і за його межами, охоплюючи:

- порядок взаємодії з компетентними органами країни реєстрації кредитної установи, що підлягає реорганізації (ліквідації);
- порядок призначення ліквідатора (адміністратора);
- порядок реєстрації у відповідних реєстрах тощо.

У регулюванні діяльності кредитних установ Україна також повинна буде здійснити імплементацію Директиви № 2006/48/ЄС (Банківська директива). Цей документ регулює умови придбання істотної участі у кредитній установі. У разі придбання частки у статутному капіталі кредитної установи в розмірі, що перевищує 20, 30 і 50 %, набувач повинен буде погоджувати свої дії з регулятором. В Україні аналогічну процедуру передбачено в нормативних актах НБУ та Нацкомфінпослуг. Відповідно до таких нормативних актів підконтрольні межі придбання встановлено у розмірі 10, 25, 50 і 75 %. Підстави для відмови отримувачу істотної участі в банку або небанківській фінансовій установі в українському та європейському законодавстві також не ідентичні [6].

Перспективи змін належать і до особливостей здійснення розрахунків у платіжних системах відповідно до Директиви 98/26/ЄС про незворотність розрахунків у платіжних системах та системах розрахунків щодо цінних паперів (Settlement Finality Directive). Велика увага в Директиві приділяється захисту прав учасників таких розрахунків при процедурі банкрутства. Зокрема, платіжні доручення і нетінг (взаємозалік щодо платежів) підлягають примусовому виконанню та є обов'язковими до виконання третіми особами навіть у випадку початку процедури банкрутства проти учасника, за умови, що платіжні доручення були внесені в систему до початку порушення такої процедури. Також Директива захищає взаємозалік по платежах від його можливого скасування законом, положенням, правилом, нормативним актом, які регулюють або стосуються скасу-

вання контрактів, угод та операцій, укладених до початку процедури банкрутства [3].

Основною ж відмінністю інституційно-правового поля ЄС від українського є практика мінімальних стандартів встановлення бар'єрів на шляху руху капіталу в європейських країнах, де сам рух капіталу відбувається на максимально прозорих умовах за рахунок моніторингу, звітності, декларування й інших превентивних заходів.

Крім того, загальноприйнятою практикою є збереження новими членами ЄС деяких обмежень на встановлений перехідний період у певних сферах. Наприклад, багатьом країнам, які приєдналися до ЄС у 2004–2007 рр., було дозволено зберегти такі обмеження (Польща, зокрема, зберігає деякі обмеження щодо руху капіталу до 1 травня 2016). Особливості такого перехідного періоду встановлюються для кожної країни при приєднанні до ЄС та закріплюються в Акті про приєднання, який стає частиною законодавства ЄС, оскільки погоджені національні обмеження повинні будуть ураховуватися всіма країнами – членами ЄС при взаємодії з юрисдикцією, яка щойно приєдналася.

В Україні ж імплементація Директив відбуватиметься шляхом вільного вибору форми та не передбачає буквального впровадження їх текстів у національне законодавство. Більше того, згідно з Угодою, у разі виникнення складнощів із проведеними реформами Україна за погодженням із ЄС і Комітетом з питань торгівлі може бути частково або тимчасово звільнена від виконання своїх зобов'язань щодо впровадження відповідних норм. Проте змінювати звичні правила гри в банківському та фінансовому секторі, секторі цінних паперів й інших суміжних сферах однаково доведеться. За результатами проведення реформ у кожному конкретному секторі фінансового ринку України буде зроблено комплексну оцінку результатів таких реформ з боку ЄС, що ляже в основу майбутньої, глибшої лібералізації фінансового ринку.

Оцінюючи сильні та слабкі сторони Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, слід зауважити про високу вірогідність інтенсифікації припливу європейського капіталу до реального секто-

ра економіки України. Становлення режиму вільної торгівлі з європейськими країнами, імовірно, збільшить обсяги ПІІ в економіку України. Руйнування кредитних пірамід і розрив цінових бульбашок під час глобальної фінансово-економічної кризи, переобтяженість боргами європейських урядів і жорстке регулювання діяльності фінансових установ у ЄС змушуватиме фінансовий капітал країн ядра ЄС шукати нові ніші та сфери прикладання на міжнародних ринках. У цьому контексті лібералізація торговельних операцій між Україною та ЄС у поєднанні зі значним потенціалом розвитку сільського господарства, харчової промисловості, енергетики й окремих виробництв переробної промисловості України створюють сприятливі можливості для залучення європейського інвестиційного капіталу в середньотерміновій перспективі.

Проте передчасна лібералізація операцій із капіталом для резидентів України з високою вірогідністю призведе до впливу національних заощаджень за кордон, гальмуватиме розвиток фондового ринку України, посилюватиме ступінь нестійкості банківського сектора й дестабілізуватиме ситуацію із зовнішньою ліквідністю та платоспроможністю країни. Водночас введення жорсткішого режиму регулювання транскордонного руху капіталів, порівняно з діючим, і запровадження нових валютних обмежень не може бути оптимальним варіантом вирішення накопичених проблем. Так, обов'язковий продаж резидентами валютних надходжень із-за кордону призводить до підвищення рівня тінізації зовнішньоекономічної діяльності, а кулуарні обговорення можливості примусової конвертації валютних депозитів у гривню можуть викликати масову втечу вкладників із відповідними наслідками для стійкості банківських установ та обсягів банківського кредитування реального сектора економіки.

Література

1. Геєць В.М. Лібералізація руху капіталів у взаємовідносинах України з ЄС / В.М. Геєць, Т.П. Богдан // Стратегічні пріоритети. – 2013. – № 4 (29). – С. 5–14.

2. Лібералізація руху капіталу в ході євроінтеграції: досвід країн Центральної Європи / А.О. Єпіфанов, С.М. Козьменко, М.І. Макаренко, Ф.І. Шпиг та ін. ; за заг. ред. А.О. Єпіфанова. – Суми, 2007.

3. Ніколенко О. Асоціація та фінансовий ринок: на що звернути увагу / О. Ніколенко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://uz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/EA006807.

4. Спільний європейський економічний простір: гармонізація мегарегіональних суперечностей / [Д.Г. Лук'яненко, В.І. Чужиков та ін.] ; за заг. ред. Д.Г. Лук'яненка, В.І. Чужикова. – К., 2007.

5. Філіпенко А.С. Інституційна основа світового господарства / А.С. Філіпенко // Економіка і управління. – 2014. – № 2 (62). – С. 5–13.

6. Enlargement Strategy and Main Challenges 2011–2012: Communication from the Commission to the European Parliament and the Council COM(2011)666 final of 12 October 2011 [Electronic source]. – Access mode : http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2011/package/strategy_paper_2011_en.pdf.

7. Joint Staff Working Document "Implementation of the European Neighbourhood Policy in Ukraine. Progress in 2011 and recommendations for action // European Commission High Representative of the European Union for Foreign Affairs and Security Policy Brussels, 15.5.2012 Swd (2012) 124 [Electronic source]. – Access mode : http://eeas.europa.eu/delegations/ukraine/documents/press_releases/ukraine_enp_report_2011.pdf.

8. Transitional arrangements for bilateral investment agreements between Member States and third countries: European Parliament legislative Resolution P7_TA(2011)0206 of 10 May 2011 [Electronic source]. – Access mode : <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=TA&language=EN&reference=P7-TA-2011-206>.

2.4. ДЕРЖАВНІ ЗАКУПІВЛІ

Важливим фактором розвитку інвестиційної привабливості нашої держави є формування високих стандартів на ринку державних закупівель, що створить умови для прозорої поведінки учасників процесу для того, щоб донести до замовника (до кінцевого споживача – бенефіціарія товарів і послуг, а не державного органу, який улаштовує торги) найякісніші товари і найкраще обумовлені послуги за найбільш конкурентоспроможну ціну. Конкуренція на ринку державних контрактів має за мету сприяти ефективному розміщенню ресурсів і підвищенню якості публічних послуг. Послідовне врегулювання ринку державних закупівель, разом зі створенням умов для укладання приватних контрактів, може розглядатися як один із важливих факторів, що забезпечують економічне зростання та створюють нові робочі місця. Справжній відкритий ринок може бути створений лише за умов, коли всі його суб'єкти будуть мати можливість конкурувати на однакових умовах в усіх ринкових сферах.

Угода про асоціацію між Україною та ЄС (далі – Угода) констатує спільне бачення розвитку державних закупівель, яке знаходить відображення у гл. 8 (ст. 148–156). Зокрема, передбачено, що сторони визнають внесок прозорого, недискримінаційного, конкурентного і відкритого тендерного процесу у сталий економічний розвиток і встановлюють як свою мету ефективно, взаємне і поступове відкриття відповідних ринків закупівель [1].

Угода передбачає забезпечення взаємного доступу до ринків державних закупівель на основі принципу національного режиму на загальнодержавному, регіональному та місцевому рівнях для державних контрактів і концесій у традиційних галузях економіки, а також у комунальному господарстві. Це передбачає послідовне наближення законодавства України у сфері державних закупівель до *acquis* ЄС у сфері державних закупівель, що супроводжуватиметься інституційною реформою та створенням ефективної системи державних закупівель на основі принципів, якими регулюють державні закупівлі на рівні ЄС, а також понять і визначень, встановлених у директивах:

- № 2004/18/ЄС Європейського парламенту і Ради від 31 березня 2004 р. про координацію процедур із проведення тендерів на укладання контрактів на виконання робіт, постачання товарів і надання послуг (далі – Директива № 2004/18/ЄС);
- № 2004/17/ЄС Європейського парламенту та Ради від 31 березня 2004 р. про координацію процедур закупівель суб'єктами, що здійснюють свою діяльність у водному, енергетичному, транспортному та поштовому секторах (далі – Директива № 2004/17/ЄС).

Основною метою директив є узгодження національних процедур, що регулюють питання поставки товарів і виконання робіт для державних потреб та поширення вільної конкуренції на такі державні контракти в межах усього інтеграційного утворення. За своєю суттю вони вирішують питання, серед яких:

- зменшення рівня бюрократизму;
- визначення критеріїв соціального захисту та захисту довкілля;
- зменшення часових меж і фінансових витрат учасників закупівель шляхом використання нової методики управління тендерними процедурами;
- встановлення важливості критеріїв, які використовують для визначення найбільш економічно вигідних тендерних пропозицій та запровадження нових правил щодо проведення електронних закупівель та електронних аукціонів.

Директива № 2004/18/ЄС визначає, що її положення застосовують до державних контрактів на постачання товарів, якщо очікувана вартість без ПДВ дорівнює або є більшою за 162 тис. євро. Окрім цього, існують інші граничні суми для певних державних контрактів. Так, згідно з підпунктом (b) ст. 7 Директиви визначено, щодо яких контрактів на постачання товарів та надання послуг застосовують суму 249 тис. євро. У наступному підпункті (c) зазначеної статті йдеться про граничні суми державних контрактів щодо проведення робіт, очікувана вартість яких дорівнює чи є більшою 6 млн 242 тис. євро. Величину цього грошового порогу зазвичай переглядають за пропозицією ко-

місії кожні два роки. Щодо контрактів, які фінансуються більш ніж на половину органами-замовниками, то положення застосовують щодо контрактів, які фінансуються більш ніж на 50 % безпосередньо органами-замовниками, та сума яких, без ПДВ, дорівнює або є більшою за 6 млн 242 тис. євро, якщо ці контракти передбачають будівництво.

При цьому Угоду застосовують до контрактів, вартість яких перевищує порогові значення, встановлені дод. XXI-Р до неї, де зазначено, що вони мають бути однаковими для обох сторін та становити [1]:

- 133 тис. євро для державних контрактів на поставку товарів і надання послуг для центральних державних органів, за винятком державних контрактів на надання послуг, визначених у Директиві 2004/18/ ЄС ст. 7.b абз. 3;
- 206 тис. євро для державних контрактів на поставку товарів і надання послуг, на які не поширюється перший пункт;
- 5 млн 150 тис. євро для державних контрактів на виконання робіт і державних концесій;
- 5 млн 150 тис. євро для державних контрактів на виконання робіт у комунальному й інфраструктурному секторах;
- 412 тис. євро для державних контрактів на поставку товарів і надання послуг у комунальному й інфраструктурному секторах.

Розрахунок оціночної вартості державного контракту має базуватися на загальній сумі, що підлягає оплаті, за вирахуванням податку на додану вартість. При застосуванні цих порогових значень Україна розраховуватиме та конвертуватиме такі показники вартості у власну національну валюту, використовуючи обмінний курс, установлений Національним банком України.

Ці порогові значення мають регулярно переглядати кожні два роки, починаючи з першого парного року після набрання чинності Угодою, виходячи із середньоденного курсу євро, вираженого у спеціальних правах запозичення, розрахованого за період у 24 місяці, який закінчується в останній день серпня, що переду-

вав перегляду, та набиратимуть чинності з 1 січня. Порогові значення, що переглядають таким чином, у разі необхідності округлюють до найближчої тисячі євро.

Для того, щоб установити, чи дійсно було досягнуто граничної межі вартості контракту, необхідно з'ясувати методи обчислення такої вартості. Щоб гарантувати ідентичність методів обчислення вартості, які застосовують у межах усього європейського співтовариства, і запобігти відхиленню від встановлених методів шляхом штучно заниженої вартості контракту, Директива № 2004/18/ЄС встановлює, що очікувана вартість має бути розрахована на такій основі:

- якщо контракт укладено на фіксований термін 12 місяців або менше, то враховують загальну вартість на час дії контракту;
- якщо контракт укладено на термін, який перевищує 12 місяців, то враховують загальну вартість на час дії контракту, включаючи залишкову вартість товарів;
- якщо контракт укладено без встановленого терміну або цей термін не може бути визначений, то враховують щомісячну вартість, помножену на 48.

Існує загальна заборона штучного зменшення вартості державних контрактів із наміром обійти правила оцінки вартості контракту, що встановлені директивою. Тобто, якщо передбачається укладання кількох однакових контрактів на менші граничні суми з певними державними установами, які адміністративно не децентралізовані, то слід узяти до уваги всі такі контрактні умови для оцінки вартості контракту загалом.

Угодою передбачено, що сторони встановлять або будуть підтримувати відповідну організаційну структуру та механізми, необхідні для належного функціонування системи державних закупівель і реалізації відповідних принципів. У межах інституційної реформи Україна, зокрема, має визначити:

- центральний орган виконавчої влади, відповідальний за економічну політику, наділений повноваженнями щодо забезпечення послідовної політики в усіх аспектах, пов'язаних із державними закупівлями. Такий орган

сприятиме та координуватиме впровадження положень самої Угоди та керуватиме процесом адаптації законодавства;

▪ неупереджений і незалежний орган, завданням якого є перегляд рішень, прийнятих замовниками в процесі укладання контрактів. У цьому контексті поняття "незалежний" означає, що цей орган є органом державної влади, відокремленим від усіх замовників та економічних операторів. Рішення, ухвалені таким органом, можуть переглядати в судовому порядку.

Варто наголосити, що не пізніше, ніж через шість місяців від дати набрання чинності Угодою, сторони дотримуватимуться низки основних стандартів для укладання будь-яких контрактів, визначених пунктами 2–15 ст. 151. Ці основні стандарти походять безпосередньо із правил і принципів державних закупівель, що регулюються *acquis* ЄС у сфері державних закупівель, зокрема принципи недискримінації, рівного ставлення, прозорості та пропорційності, охоплюючи:

▪ **Публікування.** Сторони забезпечать публікацію повідомлень щодо всіх планованих закупівель через відповідні засоби масової інформації у спосіб, який є достатнім для:

- забезпечення відкритості ринку для конкуренції;
- забезпечення будь-якому зацікавленому економічному оператору можливості отримати належний доступ до інформації щодо запланованої закупівлі до того, як контракт буде укладено, та висловити свою зацікавленість у такому контракті.

Обсяг інформації, що підлягає оприлюдненню, має відповідати рівню економічного інтересу економічних операторів до відповідного контракту. Інформація, що підлягає оприлюдненню, має містити принаймні основні деталі запропонованого контракту, критерії якісного відбору, метод відбору, критерії визначення виконавця контракту та будь-яку додаткову інформацію, що може обґрунтовано бути необхідною економічним операторам для ухвалення рішення щодо зацікавленості в контракті.

▪ **Визначення виконавця контракту.** Усі контракти укладатимуть шляхом проведення прозорих і неупереджених процедур визначення виконавця, що запобігатимуть виявам корупції. Ця неупередженість забезпечуватиметься, зокрема, через недискримінаційне формулювання предмета контракту, рівний доступ економічних операторів, достатні часові межі, а також прозорий та об'єктивний підхід, де під час опису характеристик роботи, товару або послуги замовники мають користуватися загальним описом технічних і якісних характеристик та функцій, а також міжнародними, європейськими або національними стандартами.

Опис характеристик робіт, товарів або послуг не повинен містити посилання на конкретні марку чи виробника, або на конкретний процес чи на торговельну марку, патенти, типи чи конкретне місце походження або спосіб виробництва, крім випадків, коли відповідне посилання обґрунтовується предметом контракту та супроводжується словами "або еквівалент". Перевагу слід надавати використанню загальних описів щодо технічних або якісних характеристик чи функцій.

Замовники не висуватимуть умов, що можуть призвести до прямої або опосередкованої дискримінації економічних операторів іншої сторони, таких як вимога до економічних операторів, зацікавлених у контракті, бути заснованими в тій самій країні, регіоні або на тій самій території, що й замовник. Незважаючи на вищезазначене, у випадках, коли це виправдано конкретними обставинами договору, від учасника-переможця можна вимагати створення певної господарської інфраструктури у місці виконання контракту.

Терміни для висловлення зацікавленості та подання пропозицій мають бути достатньо тривалими, аби дозволити економічним операторам іншої сторони провести змістовну оцінку тендеру та підготувати власну пропозицію.

Учасникам має бути надана можливість заздалегідь ознайомитись із відповідними правилами, критеріями відбору та кри-

теріями визначення виконавця контракту. Ці правила слід застосувати до всіх учасників однаковим чином.

Замовники можуть запросити лише обмежену кількість учасників для подання пропозицій за умови, що:

- таку процедуру проводять у прозорий і недискримінаційний спосіб;
- відбір ґрунтується тільки на об'єктивних факторах, таких як досвід учасників у відповідній сфері, масштаб їх господарської діяльності та наявність відповідної інфраструктури, або їх технічний та професійний потенціал.

При залученні обмеженої кількості учасників для участі у поданні пропозицій, потрібно враховувати необхідність забезпечення належного рівня конкуренції. Замовники використовуватимуть переговорні процедури лише у визначених виняткових випадках, коли використання такої процедури по суті не створює конкуренцію. При цьому кваліфікаційні системи використовують лише за умови, що перелік кваліфікованих операторів складається шляхом проведення прозорої та відкритої процедури, інформацію про що було належним чином оприлюднено. Контракти, що підпадають під таку систему, мають укладати також на недискримінаційній основі.

Контракти слід укладати у прозорий спосіб із тим учасником, який подав економічно найвигіднішу пропозицію або пропозицію із найнижчою ціною, що відповідає критеріям визначення виконавця та процедурним правилам, установленим й опублікованим заздалегідь. Остаточні рішення повідомляють усім учасникам без зайвої затримки. На вимогу учасника, якому не вдалося отримати контракт, повинні надати роз'яснення щодо підстав відповідного рішення із достатнім рівнем деталізації, що дозволяє переглянути ухвалене рішення.

Судовий захист. Для кожної особи, яка має або мала інтерес до певного контракту та зазнала або ризикує зазнати шкоди внаслідок заявленого порушення, сторони забезпечують право на ефективний, неупереджений судовий захист від будь-якого рішення замовника щодо укладання контракту. Рішення, ухва-

лені під час та після закінчення такої процедури перегляду, публікують у відповідних засобах масової інформації у спосіб, що є достатнім для інформування всіх зацікавлених економічних операторів.

Слід зауважити, що 20 квітня 2014 р. набула чинності нова редакція Закону України "Про здійснення державних закупівель", що зумовило підтримку у виділенні фінансових ресурсів від міжнародних організацій, серед яких МВФ і Світовий банк. Ключовими нововведеннями у сфері відкритості та прозорості державних закупівель є: протидія корупційному перерозподілу бюджетних коштів, забезпечення відкритого доступу до інформації про державні закупівлі, розширення можливості громадського та журналістського контролю над проведенням процедур і посилення відповідальності замовників за участь у потенційно корупційних оборудках на державних торгах [5].

У 2008 р. всі видатки підприємств, де держава має 50 % + 1 становили лише 71 млрд грн. При цьому за офіційними даними спостерігалася ситуація, коли витрати цих підприємств на державні закупівлі того року досягли 90 млрд грн. В інші роки співвідношення зберігалася схожим – витрати на державні закупівлі держпідприємств значно перевищують усі видатки (так, у 2010 – 87 млрд видатків, і близько 210 млрд витрат на закупівлі, куди входять 140 млрд закупівель без процедур). При цьому більшу частину грошей витрачають підприємства із 50-ма і більше відсотками державного капіталу та казенні і державні підприємства. Їхні витрати становлять близько двох третин усіх державних закупівель [4].

Динаміку державних закупівель за 2011–2013 рр. в Україні можливо побачити в табл. 2.4. Надзвичайно високі показники запланованих витрат через процедури торгів спостерігалися в 2011 та 2012 рр., де близько половини ВВП передбачалося розподілити таким чином. У ці ж роки фактично витрачено близько 30 % ВВП на закупівлю товарів, робіт і послуг за державний кошт. Для порівняння, за даними ОЕСР, її країни члени витрачають у середньому близько 12 % від ВВП, де витрати компаній

із державною власністю можуть збільшити останній показник від 2 до 13 % [2].

За умови виконання Угоди економічні наслідки від наближення законів і практики у сфері державних закупівель до відповідних законів і практики ЄС полягатимуть у:

- підвищенні ефективності державних інвестицій в Україні (через нижчі, більш конкурентні цінові пропозиції), що має призвести до зростання урядових інвестицій (завдяки економії витрат на закупівлі);
- перерозподілі державних ресурсів на користь ефективніших компаній, особливо малих і середніх підприємств, які будуть розвиватися та реінвестувати в економіку;
- меншому рівні витрат завдяки дешевшій продукції компаній із ЄС і потенційному підвищенню якості робіт товарів і послуг, що надаються в межах державних закупівель;
- підвищенню обсягу торгівлі товарами та послугами, що надаються українськими підприємствами, які отримують контракти в межах державних закупівель для країн ЄС.

Таблиця 2.4

Вартісна характеристика процедур закупівель, млн грн

Найменування показників	Закупівлі із застосуванням процедур			Закупівлі без застосування процедур			Загальні державні закупівлі		
	2011	2012	2013	2011	2012	2013	2011	2012	2013
Загальна річна сума коштів, запланованих замовником для купівлі товарів, робіт і послуг	496 759	571 583	274 183	139 338	183 575	118 593	636 097	755 158	392 777
<i>у відсотках до ВВП</i>	<i>38,2</i>	<i>40,5</i>	<i>19,0</i>	<i>10,7</i>	<i>13,0</i>	<i>8,2</i>	<i>48,9</i>	<i>53,5</i>	<i>27,2</i>
Загальна сума коштів за укладеними договорами у звітному періоді для закупівлі товарів, робіт і послуг	325 102	428 064	185 468	158 339	194 482	95 278	483 441	622 546	280 745
<i>у відсотках до ВВП</i>	<i>25,0</i>	<i>30,3</i>	<i>12,8</i>	<i>12,2</i>	<i>13,8</i>	<i>6,6</i>	<i>37,1</i>	<i>44,1</i>	<i>19,4</i>
Загальна сума коштів (фактичні видатки) у звітному періоді за укладеними договорами для закупівлі товарів, робіт і послуг та за договорами, укладеними в попередні роки, які виконуються	226 635	259 189	83 813	204 081	185 964	59 530	430 716	445 154	143 343
<i>у відсотках до ВВП</i>	<i>17,4</i>	<i>18,4</i>	<i>5,8</i>	<i>15,7</i>	<i>13,2</i>	<i>4,1</i>	<i>33,1</i>	<i>31,5</i>	<i>9,9</i>
ВВП							1 302 100	1 411 200	1 444 000

Складено автором за даними Державної служби статистики України [7].

З огляду на інформацію, що міститься в табл. 2.5 варто виокремити найвищі показники витрат на державні закупівлі у 2011 р. (перевищують 20 % ВВП) у таких країн як: Чехія, Латвія, Угорщина, Нідерланди, Румунія та Велика Британія. При цьому середній показник серед 27 країн – членів ЄС становив 19 %.

Таблиця 2.5
Загальні витрати на державні закупівлі країн ЄС,
у відсотках до ВВП [3]

	2007	2008	2009	2010	2011
Бельгія	14,8	15,4	16,6	16,3	16,4
Болгарія	16,1	19,8	18,6	18	16,8
Чехія	22,9	24,3	25,6	24,8	23,5
Данія	15,2	15,7	17,6	17,4	17,1
Німеччина	16,9	17,6	19,6	19,4	19,1
Естонія	17,4	18,8	20,9	19,6	18,8
Ірландія	14,7	16,5	16,3	16,1	14,6
Греція	12,1	12,2	12,7	10,7	8,8
Іспанія	16,1	16	17,4	16,9	15,5
Франція	17,4	17,6	18,9	19	18,5
Італія	14,6	14,9	16,5	16,2	15,9
Кіпр	9,3	9,5	11,2	11	10,3
Латвія	20	16,1	20,2	20,5	20,1
Литва	16,3	16,2	16,7	17,8	16
Люксембург	13,2	14,5	16,1	15,7	15
Угорщина	20,7	20,3	23,1	23,2	22,1
Мальта	14,1	13,5	13,8	13,4	14
Голландія	26,5	27,3	30,3	30,2	29,5
Австрія	19,5	21	22,6	22,9	21,9
Польща	18,1	18,4	20,1	20,6	19,9
Португалія	18	18	20,3	21,3	19,7
Румунія	23,7	24,1	26,2	26,1	24,6

Закінчення табл. 2.5

	2007	2008	2009	2010	2011
Словенія	15,2	16	17,3	17,7	16,9
Словаччина	23,6	21,9	24,1	23,6	22
Фінляндія	16,4	17,5	19,8	19,6	19,2
Швеція	17,6	18,4	20,3	19,5	19
Велика Британія	19,5	20,8	24	22,8	21,6
Загалом ЄС-27	17,6	18,1	20	19,7	19

Варто зазначити, що були проведені певні дослідження, серед яких проект ECORYS (2008), що аналізував вплив Угоди про вільну торгівлю між ЄС та Україною на стабільність торгівлі в межах посиленої угоди; Центр соціальних та економічних досліджень (CASE) (2006), де вивчали перспективи економічних стосунків між ЄС та Україною; CEPS, IFW & ICPS (2006) з оцінки перспективи поглибленої вільної торгівлі між Європейським Союзом та Україною, що показали такі розрахунки потенційної вигоди, отриманої внаслідок підвищеної ефективності (завдяки більшій прозорості) в Україні через прийняття *acquis* ЄС [6]:

- Розрахунок обсягу державних закупівель – від 5 до 20 % ВВП;
- Існуючий показник участі у відкритих тендерах є порівняно низьким, у середньому він становить лише 2,6 компаній на одну пропозицію (2005). На торги з єдиним учасником припадало 15,3 % загальної вартості закупівель;
- 11,4 % запрошень (у вартісному виразі) – це запрошення подавати цінові пропозиції;
- 99,8 % усіх контрактів (у вартісному виразі) припадає на вітчизняні компанії;
- Незважаючи на вимоги законодавства, понад 14 млн дол США бюджетних коштів усе ще витрачаються взагалі без застосування жодних процедур державних закупівель.

Послідовність реалізації кроків із наближення до стандартів ЄС дасть можливість досягти оптимальної структури витрат у

сфері державних закупівель. Угода передбачає п'ять етапів формування необхідних змін [1]:

1. Імплементация ст. 151, через упровадження інституційної реформи згідно зі ст. 150 (2). Угода щодо стратегії реформ, передбачена ст. 152 ("дорожня карта"), яку реалізовуватимуть упродовж шести місяців від дати набрання чинності Угодою. У цей час буде можливість укладати контракти на постачання товарів для центральних органів влади обом сторонам.

2. Наближення й імплементация базових елементів Директиви № 2004/18/ЄС та Директиви № 89/665/ЄС упродовж трьох років від дати набрання чинності Угодою. Згідно з дод. XXI – В та XXI – С забезпечується можливість реалізації контрактів на поставку товарів для державних, регіональних і місцевих органів влади й організацій публічного права.

3. Наближення та імплементация базових елементів Директиви № 2004/17/ЄС і Директиви №92 /13/ЄЕС упродовж чотирьох років з дати набрання чинності Угодою. На цьому етапі укладатимуть контракти на поставку товарів для всіх замовників комунального й інфраструктурного секторів відповідно до дод. XXI – D та XXI – E.

4. Наближення та імплементация інших елементів Директиви № 2004/18/ЄС протягом 6 років з дати набрання чинності Угодою, де передбачена можливість укладати контракти на надання послуг і виконання робіт та концесійні договори всіх замовників, що визначено Додатками XXI – F, XXI – G, та XXI – H.

5. Наближення та імплементация інших елементів Директиви № 2004/17/ЄС упродовж восьми років від дати набрання чинності Угодою. У дод. XXI – I та XXI – J визначені умови для контрактів на надання послуг і виконання робіт для всіх замовників комунального й інфраструктурного секторів.

Угодою передбачено погодження сторін, що ефективно і взаємне відкриття відповідних ринків слід здійснювати поступово

й одночасно. Під час адаптації законодавства, рівень доступу до ринку, що надається Сторонами на умовах взаємності, пов'язується із досягненим прогресом адаптації законодавства на кожному з етапів. Комітет із питань торгівлі визначає можливість такого розвитку на підставі оцінки якості прийнятого законодавства, а також його практичного застосування.

Залежно від міри відкритості власного ринку для іншої сторони, ЄС надасть доступ до процедур укладання контрактів українським компаніям – заснованим як у межах, так і поза межами співтовариства – відповідно до правил державних закупівель інтеграційного утворення на умовах не менш сприятливих, ніж ті, що застосовується до компаній ЄС; Україна надасть доступ до процедур укладання контрактів компаніям із ЄС – заснованим як у межах, так і поза межами України – відповідно до національних правил державних закупівель на умовах не менш сприятливих, ніж ті, що застосовуються до українських компаній.

Важливою є умова, що передбачає після реалізації останнього етапу адаптації законодавства розгляд можливості взаємного надання доступу до ринків щодо закупівель, вартість яких є навіть нижчою, ніж порогові значення, визначені у статті 149 (3) Угоди.

З огляду на це вигодою від реалізації умов Угоди для України має стати вища ефективність державних інвестицій в Україні (через нижчі, більш конкурентні цінові пропозиції), що повинна привести до зростання урядових інвестицій (завдяки заощадженням на витратах на закупівлі) та збільшення обсягу торгівлі товарами та послугами, що пропонуються українськими підприємствами, які отримуватимуть контракти в межах державних закупівель від країн ЄС.

Література

1. Association Agreement between the European Union and its Member States, of the one part, and Ukraine, of the other part [Electronic source]. – Brussels, 15.05.2013. – Access mode :

https://www.dropbox.com/s/6etxfsz847y8r3l/Association_agreement_full.pdf.

2. Government at a Glance 2013: Procurement Data. OECD Meeting of Leading Practitioners on Public Procurement. – P., 11–12.02.2013 [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.oecd.org/officialdocuments/publicdisplaydocumentpdf/?cote=GOV/PGC/ETH%282013%292&docLanguage=En>.

3. Public Procurement Indicators 2011. – Brussels, 5 December 2012 [Electronic source]. – Access mode : http://ec.europa.eu/internal_market/publicprocurement/docs/modernising_rules/public-procurement-indicators-2011_en.pdf.

4. Бондаренко А. Чорна економічна діра / А. Бондаренко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://texty.org.ua/pg/article/devrand/read/35479/Chorna_jekonomichna_dira_TeKSTY_zapustyly_onlajn_instrument.

5. Марусов А. Новий закон про державні закупівлі – ключові антикорупційні нововведення / А. Марусов [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://cpsa.org.ua/novyny/novuj-zakon-pro-derzhavni-zakupivli-klyuchovi-antikoruptsijni-novovvedennya>.

6. Підтримка діалогу щодо укладання Угоди про вільну торгівлю між Україною та ЄС [Електронний ресурс] / Кріс Косгроув, Марк Хейліер, Сергій Нерпій, Юрій Музика // Звіт СТА. – Велика Британія, 2008. – Режим доступу : <http://www.ctaeconomic.com/issues%20paper%201%28PP%29ukr.pdf>.

7. Офіційна статистика із сайту Державного комітету статистики України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.

2.5. ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ

Відповідно до гл. 9 Угоди про Асоціацію, що присвячена питанням регулювання інтелектуальної власності, її цілі полягають, по-перше, у спрощенні створення і комерційного використання інноваційних продуктів та продуктів творчої діяльності на території сторін Угоди; і, по-друге, у досягненні належного й ефективного рівня охорони та захисту прав інтелектуальної власності.

Права інтелектуальної власності в Угоді охоплюють:

- авторське право, зокрема право на комп'ютерні програми і бази даних;
- суміжні права;
- права, пов'язані з патентами, зокрема на винаходи в галузі біотехнологій, торговельні марки, фірмові найменування, якщо їх охороняє у формі виключного права інтелектуальної власності відповідне національне законодавство;
- промислові зразки;
- компонування (топографії) інтегральних мікросхем;
- географічні зазначення, зокрема зазначення походження, джерела походження, сортів рослин тощо;
- охорону конфіденційної інформації та захист від недобросовісної конкуренції, як це передбачено Паризькою конвенцією про охорону промислової власності (1967) [4].

Положення Угоди відповідають зобов'язанням України перед СОТ, Міжнародній конвенції про охорону інтересів виконавців, виробників фонограм й організацій мовлення ("Римська конвенція", 1961), Паризькій конвенції з охорони промислової власності (1967), Бернській конвенції про охорону літературних і художніх творів (1886, зі змінами та доповненнями 1979 р.), Договором Всесвітньої організації інтелектуальної власності про авторське право (1996) та про виконання і фонограми (1996). Відповідно до угоди Україна зобов'язується обмінюватися інформацією з охорони прав інтелектуальної власності та створювати належні умови для їх дотримання.

Розглянемо зміст основних домовленостей, починаючи з **авторських прав на кінематографічні й аудіовізуальні твори**. Авторські права, згідно з угодою, діють упродовж усього життя автора й 70-ти років після його смерті. Авторське право спливає не раніше ніж через 70 років від дати смерті останньої особи із групи визначених за життя осіб, до якої входять, як мінімум, режисер-постановник, автор сценарію, автор діалогів і композитор.

Майнові права виконавців аудіовізуальних творів, виробників фонограм і фільмів, радіомовних організацій діють 50 років

від дати здійснення запису, першого опублікування чи звукозапису, або першої трансляції передачі. У випадку оприлюднення раніше неопублікованого твору після закінчення терміну чинності авторського права особа, що його оприлюднила, користується захистом, рівноцінним майновим правам автора впродовж 25-ти років від дати оприлюднення.

В угоді окремо визначається термін дії авторських прав на критичні та наукові публікації (не більше 30-ти років від дати публікації) та на оригінальні фотографії (упродовж життя автора та 70-ти років після його смерті) [2].

Виконавці, виробники фонограм й організації мовлення мають виключне право дозволяти або забороняти запис своїх виконань і передач. Такого права не мають кабельні дистрибутори, якщо вони лише транслюють за допомогою кабельної мережі чи супутника передачі організацій мовлення. Виконавці також можуть дозволити чи заборонити трансляцію своїх виступів, окрім випадків, коли сам виступ уже є трансляцією.

Виконавці та виробники фонограм мають право на одноразову справедливу винагороду, якщо фонограма публікується в комерційних цілях або відтворення фонограми використовується для ефірного мовлення або для будь-якого публічного виконання. Така винагорода має ділитися між виконавцями та виробниками фонограм.

Автори мають виключне право дозволяти чи забороняти розповсюджувати оригінали або копії своїх творів. Виключне право на трансляцію та розповсюдження не стосується приватного використання, використання коротких витягів у зв'язку з повідомленням останніх подій, поодинокого відтворення організацією мовлення за допомогою своїх власних засобів і для своїх власних передач мовлення, використання винятково з метою навчання або наукового дослідження.

Автори мають право дозволяти чи забороняти пряме або опосередковане, тимчасове чи постійне відтворення будь-якими засобами та в будь-якій формі, повністю або частково, свого твору. Те саме стосується доступу до творів будь-якої особи з будь-якого місця та в будь-який час за її власним вибором. Винятком є відтворення з метою передачі мережею між третіми

особами та посередником і правомірне використання твору, який не має самостійного економічного значення. Сторони забезпечують належну правову охорону проти виготовлення, уведення, розповсюдження, продажу, оренди, рекламування з метою продажу чи оренди, володіння з комерційною метою пристроїв, продуктів або складових частин і надання послуг із метою обходу будь-яких ефективних технічних засобів захисту авторського права. "Технічні засоби" – це технології, пристрої або компоненти, призначені для запобігання або обмеження дій щодо творів або інших об'єктів інтелектуальної власності, які не дозволені власником. Технічні заходи захисту вважають "ефективними", якщо використання твору контролює правовласник шляхом застосування контролю доступу або процедури захисту, за винятком випадків, коли доступ надають на погоджених договірних умовах [4].

Угодою заборонено незаконне видалення або зміна електронної інформації про управління правами, а також розповсюдження об'єктів інтелектуальної власності, електронної інформації про управління правами, які було змінено або видалено. "Інформація про управління правами" означає будь-яку інформацію, надану правовласниками, що ідентифікує об'єкт авторського права, його автора або умови використання об'єкта.

Автори об'єктів інтелектуальної власності, крім споруд і творів ужиткового мистецтва, мають ексклюзивне право дозволяти або забороняти прокат та позику своїх творів. Публічний прокат можливий за умови отримання авторами справедливої винагороди. Якщо права на прокат передають продюсеру, то автор все одно зберігає право на одержання винагороди (рояліті) [2].

Для визначення авторства художнього або мистецького твору достатньо зазначити ім'я автора на творі, якщо немає доказів протилежного. Така ж вимога висувається і щодо інших подібних авторських прав. Застосування права – відповідальність країни.

Товар, який порушує авторське право, має бути затриманим на митниці. Україна повинна запровадити ці норми впродовж трьох років.

Комп'ютерні програми охороняють як літературні твори, за винятком ідей і принципів, на яких ґрунтується будь-який елемент програми, серед яких й інтерфейс. Автором комп'ютерної програми є той, хто її створив. Якщо програму створила група осіб, авторські права належать групі. Якщо програму створив працівник на виконання своїх трудових обов'язків або відповідно до вказівок роботодавця, то всі виключні майнові права на програму належать роботодавцю (якщо інше не передбачено контрактом).

Права на комп'ютерну програму стосуються її розповсюдження, перекладу, адаптації або зміни. Людина, що отримала законне право використовувати програму, не повинна отримувати на це окремий дозвіл від правовласника, вона має право створювати резервну копію, вивчати функціонування програми законними методами.

Дозволу правовласника не вимагається, якщо отримання інформації, необхідної для досягнення сумісності з іншими програмами, потребує відтворення коду та трансляції його форми, якщо програмою користуються на законних підставах, якщо необхідної інформації не було надано раніше та якщо подібні дії застосовуються лише до частин програми, необхідних для досягнення сумісності. Заборонено використання отриманої інформації для інших цілей, передача її іншим особам, використання для розробки, виробництва або продажу подібної програми.

Авторське право на **бази даних** не розповсюджується на їхній зміст. Автором бази даних є той, хто її створив. Авторське право розповсюджується на відтворення бази даних, її перетворення, адаптацію й іншу зміну, поширення бази або її копій, публічне виконання. Користування базою не вимагає дозволу правовласника. Права обмежують у випадку відтворення бази даних не в електронній формі для приватних цілей; якщо єдиною метою є навчання або наукове досліджен-

ня, за умови зазначення джерела; якщо цього вимагає громадська безпека або судовий розгляд.

Автор не може передати право отримувати роялті при перепродажі свого твору. Винятком може бути перепродаж твору, отриманого від автора, упродовж трьох років, якщо ціна продажу не перевищує визначеної мінімальної суми. Роялті платить продавець.

Автор має виключне право дозволяти чи забороняти оприлюднення свого твору через супутниковий зв'язок. Україна зобов'язується забезпечити виконання авторських прав правовласників з інших країн, що підписали цю Угоду [4].

Україна та ЄС зобов'язуються забезпечити систему реєстрації **торговельних марок**. Відмову в реєстрації слід обґрунтувати письмово; заявник може оскаржити рішення про відмову. Також сторони повинні створити та надати вільний доступ до електронної бази цих заявок на торговельні марки та їх реєстрацій.

Не можуть бути торговельними марками такі об'єкти, що є загальнозживаними для позначення товарів і послуг певного виду, не мають жодної розрізняючої спроможності, складаються винятково з позначень, які зазначають вид, якість, кількість, призначення, вартість товарів і послуг, а також географічне походження та час виготовлення чи збуту товарів або надання послуг, мають такий характер, що вводять споживача в оману щодо послуги, товару або особи, яка виробляє товар або надає послугу, а також відображають лише форму, що зумовлена природним станом товару, послуги чи особи, що виробляє товар або надає послугу.

У реєстрації торговельної марки може бути відмовлено, якщо вона є ідентичною з раніше зареєстрованою торговельною маркою або якщо її можна сплутати з іншою торговельною маркою. Сторони зобов'язуються співпрацювати з метою зробити охорону добре відомих торговельних марок ефективною. Винятками є описові терміни, серед яких географічні зазначення. Такі обмежені винятки мають урахувати законні інтереси власника торговельної марки і третіх осіб.

Закон не захищає використання третіми сторонами власного найменування й адреси правовласника, характеристик товару

або послуги, торговельної марки у випадку необхідності її використання для зазначення призначення продукту або послуги (обладнання, запчастини тощо). Третя сторона може використовувати торговельні марки, які були зареєстровані раніше та використовуються лише в окремі місцевості.

Ресстрацію можуть анулювати за умови невикористання торговельної марки впродовж п'яти років після її реєстрації, або за умови, що за час невикористання торговельна марка стала загальноживаною або використовується таким чином, що вводить в оману споживачів щодо характеру, якості або географічного походження товару [4].

Географічні значення. Заборонено комерційне використання, імітація (у т. ч. переклад, додавання слів "стиль", "тип", "спосіб", "який вироблений у", "імітація", "смак", "подібний" тощо). Захищені географічні зазначення не стають генеричними.

Якщо зазначення є омонімічними, але споживач може бути введений в оману щодо місця походження товару, то таке зазначення не реєструють. Якщо географічне зазначення не охороняють у країні свого походження, то сторони також не зобов'язані його охороняти.

Захист здійснюють органи державної влади, зокрема на митному кордоні. Також такий захист проводять за вимогою зацікавленої сторони.

Продукти, які до набуття чинності Угоди були вироблені та марковані згідно з національним законодавством, але не відповідають вимогам цієї Угоди, можуть продавати до закінчення на складі. Товари, які були виготовлені після набуття чинності Угоди, можуть продавати на території України до закінчення перехідного періоду, поки не закінчаться на складі. На торговельні назви шампанське, коньяк, мадера, порто, херес (шеррі), кальвадос, граппа, аніс португальський, арманьяк, марсала, малага, токай діє перехідний період у десять років. На такі товари, як пармезан, рокфор, фета діє семирічний перехідний період. Загалом же Україна зобов'язується припинити використовувати близько 3 тис. торговельних назв продуктів, які використовують у країнах ЄС [2].

Суперечки щодо географічних зазначень урегульовує Спільний підкомітет із географічних зазначень. Ресстрація географічного зазначення може бути анульована лише країною, з якої такі продукти походять. Країни, що підписали Угоду, можуть запитувати в інших країн інформацію щодо специфікацій продуктів і їх модифікацій, а також контактних осіб для контрольних заходів.

Спільний Підкомітет із географічних зазначень формує Комітет асоціації. До нього входять представники ЄС та України. Підкомітет збирають за вимогою ЄС або України не пізніше ніж через 90 днів після вимоги.

Відповідно до Угоди охороняють незалежно створені нові **промислові зразки**, що мають індивідуальний характер. Промисловий зразок не вважають доведеним до загального відома, якщо його повідомили винятково третій особі на умовах конфіденційності, явної чи неявної. Захист зареєстрованого права на промисловий зразок надають на п'ять років і може продовжити до 25-ти років. Незареєстровані промислові зразки захищають мінімум три роки.

Власник промислового зразка, що охороняється, має виключне право на його використання. Захист не розповсюджується на приватні дії, зроблені в некомерційних, експериментальних, навчальних цілях або для цитування. Захист зареєстрованих промислових зразків одразу після реєстрації не розповсюджується на обладнання на кораблях, літаках, зареєстрованих в іншій країні, які тимчасово перебувають на території відповідної сторони; імпорт відповідною стороною запчастин і комплектуючих для ремонту таких транспортних засобів; проведення ремонту на такому транспорті [4].

Патенти. Термін дії патентного права на медичні препарати та захист рослин продовжується на додатковий період, який дорівнює періоду ефективної охорони згідно з патентом, скороченим на п'ять років. Патенти на лікарські засоби, для яких були здійснені педіатричні дослідження, діють на шість місяців довше, ніж на інші медичні препарати.

Захист винаходів у галузі біотехнологій має відповідати Конвенції про біологічне різноманіття (1992). Патентом не захищають:

- сорти рослин і породи тварин;
- суттєво важливі для відтворення рослин і тварин біологічні процеси;
- організм людини на різних стадіях формування та розвитку, а також просте відкриття його елементів, зокрема послідовність чи часткову послідовність генів.

Не підлягають патентуванню:

- процеси клонування людей;
- процеси модифікування зародкової лінії генетичної ідентичності людей;
- застосування людських ембріонів у промислових і комерційних цілях;
- процеси модифікування генетичної ідентичності тварин, які можуть завдати їм страждань без значних медичних вигод для людини чи тварини, а також тварини, отримані внаслідок цих процесів.

Даним, наданим для одержання дозволу на введення лікарського засобу на ринок, мають бути гарантовані конфіденційність, нерозкриття та незалежність. З огляду на це впродовж п'яти років після видачі патенту забороняється виводити на ринок ті самі або подібні засоби іншими компаніями (якщо для патенту вимагали дані випробувань або досліджень щодо безпечності й ефективності лікарського засобу).

Перед допуском на ринок засобів захисту рослин має бути перевірена їхня безпечність й ефективність. Власнику звіту про випробування або дослідження надають тимчасове право на введення на ринок продукту захисту рослин. За цей час ці дані не можна використовувати в інтересах інших осіб з метою отримання дозволу на введення на ринок продукту захисту рослин. Такий період становить десять років від дати першого дозволу і може продовжуватися до тринадцяти років для засобів захисту рослин із низьким рівнем ризику.

Загальний термін захисту даних не може перевищувати тринадцяти років (п'ятнадцять років для продуктів із низьким рів-

нем ризику). Якщо для оновлення дозволу необхідний звіт про випробування або дослідження, він захищається 30 місяців. Забороняється дублювання випробувань на хребетних тваринах, тому перед проведенням таких досліджень потрібно перевіряти, чи вони вже проводилися раніше або були розпочаті. Результатами таких досліджень необхідно ділитися [4].

Топологія інтегральних мікросхем. Топологію захищено авторським правом, якщо вона не є загальновідомою в напівпровідниковій промисловості. Право не розповсюджується на аналіз, оцінку або вивчення концепцій, процесів, систем чи прийомів топографії, а також на топографію або напівпровідниковий продукт після їх законного виходу на ринок. Виключні авторські права дають на десять років.

Таким чином, аналіз змісту домовленостей із питань регулювання інтелектуальної власності, дозволяє оцінити потенційні наслідки імплементації Угоди для української сторони.

Одне із першочергових завдань, які постають перед державою в контексті імплементації Угоди про асоціацію та вимагають відповідних витрат, полягає в гармонізації законодавства в галузі захисту прав інтелектуальної власності з відповідними нормами ЄС. Наразі Урядом затверджено План заходів на 2014–2017 рр. з імплементації Угоди про асоціацію, де зазначено конкретні положення Угоди, найменування заходів, терміни їх реалізації, а також відповідальні за виконання в Україні і, за наявності, партнери з ЄС (план заходів з імплементації конкретно положень гл. 9 Угоди наведені в табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Заходи з імплементації положень гл. 9 Угоди про асоціацію між Україною та ЄС на 2014–2017 рр.

Статті 161–221, 224–227, 229–231 Стандарти, що стосуються прав інтелектуальної власності, захист прав інтелектуальної власності	Розроблення законопроекту, спрямованого на адаптацію законодавства України у сфері інтелектуальної власності до права ЄС і положень Угоди про асоціацію	липень 2015 р.
--	---	----------------

Закінчення табл. 2.6.

Статті 161–221, 224–227, 229–231 Стандарти, що стосуються прав інтелектуальної власності, захист прав інтелектуальної власності	Розроблення проектів нормативно-правових актів для реалізації закону, спрямованого на адаптацію законодавства України у сфері інтелектуальної власності до права ЄС та положень Угоди про асоціацію	упродовж шести місяців після ухвалення закону
Стаття 174 Право на оприлюднення творів і на доведення до загального відома інших об'єктів, що охороняються	Забезпечення видачі державного посвідчення на право розповсюдження і демонстрування фільмів	2014–2017 рр.
Стаття 193 Процедура реєстрації (торговельна марка)	Забезпечення здійснення заходів із надання доступу до даних щодо заявок на торговельні марки й інформації про реєстрацію таких марок	грудень 2016 р.
Статті 202, 203 Визнані географічні зазначення, доповнення новими географічними зазначеннями	Опрацювання зі стороною ЄС питання надання обумовленої технічної допомоги для цілей забезпечення охорони географічних зазначень ЄС, поданих у дод. XXII-С та XXII-D до Угоди про асоціацію	березень 2015 р.
Статті 202, 203 Визнані географічні зазначення, доповнення новими географічними зазначеннями	Забезпечення створення масиву електронних даних, необхідних для охорони географічних зазначень ЄС, наведених у дод. XXII-С та XXII-D до Угоди про асоціацію, з урахуванням доповнення новими географічними зазначеннями	упродовж п'яти місяців після отримання технічної допомоги від ЄС
Стаття 211 Підкомітет із питань географічних зазначень	Забезпечення участі у співпраці та в роботі Підкомітету з питань географічних зазначень. Обмін інформацією, проведення секторальних діалогів	2014–2017 рр.

Джерело: складено на основі [3].

Посилення захисту прав інтелектуальної власності ознаменує зростання гарантій для домогосподарств із використання не підроблених товарів, ціна яких, логічно, перевищуватиме таку, яку більшість із них готові сплачувати традиційно. Так, важливим питанням у сфері лікарських засобів є продовження терміну ексклюзивності реєстраційної інформації до 10 років, що може призвести до погіршення доступу населення до дешевших аналогів певних ліків (генериків). Так, директива 2004/27/ЄС [1] упроваджує ексклюзивність даних на 11 років, що більш ніж подвоює існуючий в Україні термін і може застосовуватися для запобігання реєстрації генериків [2].

У довготерміновій перспективі посилення захисту прав інтелектуальної власності, а отже й вищий рівень захисту інвестицій у нові технології та інноваційні продукти, у підсумку може стати запорукою переходу економіки країни на інноваційний шлях розвитку. Як і в попередньому випадку, це призведе до підвищення ціни товарів з інтелектуальною складовою.

Одним із найвразливіших аспектів у сфері інтелектуальної власності в Україні є реєстрація торговельних марок і географічних зазначень. Усі зареєстровані географічні зазначення в Україні поділяються на назви товарів, які не виробляються в Україні; продукцію, кількість виробників якої є доволі обмеженою; географічні зазначення ЄС, які безпосередньо збігаються з назвами продуктів або напоїв, що традиційно виробляються в Україні і є важливою складовою товарного асортименту національної промисловості [2].

Охорона першої частини зареєстрованих географічних зазначень передбачає суттєві витрати на розширення бази зареєстрованих в Україні географічних зазначень і їх подальше обслуговування. Забезпечення захисту другої групи зазначень потребує вжиття заходів щодо компенсації існуючим виробникам затрат, пов'язаних зі зміною назв продукції, яку вони виробляють і назви якої збігаються з офіційно зареєстрованими в ЄС географічними зазначеннями [2].

Найбільше застережень українська сторона мала щодо третьої частини, справедливо побоюючись, що внаслідок підписання угоди, національні виробники втратять право на виробництво

товарів з уже традиційними для національного споживача назвами (шампанське, коньяк, фета тощо) і зазнають суттєвих збитків. Утім, для найчутливіших для України назв передбачені доволі тривалі перехідні періоди (7 і 10 років), упродовж яких виробники матимуть змогу здійснити ребрендинг своєї продукції. Крім того, Україна зберігає за собою право на використання в торгівлі певних географічних зазначень, що є найменуваннями географічних областей у складі території країни, як наприклад, "Карпати", "Таврія", "Славута", "Галичина" тощо (зазначені в дод. XXII-D Угоди).

Література

1. Directive 2004/27/EC of the European Parliament and of the Council of 31 March 2004 amending Directive 2001/83/EC on the Community code relating to medicinal products for human use [Electronic source]. – Access mode : <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2004:136:0034:0057:EN:PDF>.

2. Економічна складова Угоди про асоціацію між Україною та ЄС: наслідки для бізнесу, населення та державного управління [Електронний ресурс] / Інститут економічних досліджень і політичних консультацій. – Режим доступу : <http://www.eurointegration.com.ua/files/a/2/a2732e1-economic-ied.pdf>.

3. Про імплементацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.09.2014 № 847-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/847-2014-%D1%80>.

4. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www.kmu.gov.ua/kmu/docs/EA/00_Ukraine-EU_Association_Agreement_\(body\).pdf](http://www.kmu.gov.ua/kmu/docs/EA/00_Ukraine-EU_Association_Agreement_(body).pdf).

2.6. ТОРГІВЛЯ ЕНЕРГОНОСІЯМИ

Споживання електроенергії в ЄС досягло свого піку у 2009 р. і становило 1 703 млн т нафтового еквіваленту. З нафти було вироблено 37 % обсягів даної енергії, 24 – з газу, 16 – з вугілля, 14 становила атомна енергія і 9 % – відновлювальні джерела енергії. Причому, лише 48 % від загального споживання енергії в ЄС задовольняється внутрішнім виробництвом, решта імпортується з-за меж ЄС. У структурі внутрішнього виробництва електроенергії в ЄС 28,4 % припадає на ядерну енергетику (найбільш залежною від ядерної енергетики в ЄС є Франція – 76 %, а також Литва – 70, Словаччина – 55 %), 20,4 – вугілля, 18,8 – природний газ (найбільш залежними від газу є Люксембург – 74 %, Нідерланди – 63, Ірландія – 57, Італія – 53 %), 18,3 припадає на відновлювану енергію, 12,8 % – на нафту. У структурі імпорту енергоносії переважають нафта (57,8 %), а також природний газ (28,4 %). Також варто зазначити, що рівень споживання електроенергії в ЄС перебуває на рівні близько 1,7 млрд т нафтового еквіваленту з 1990 р. і очікується на такому ж рівні впродовж наступних двох десятиліть, загальний рівень енергоспоживання ЄС займає 14 % від загальносвітового показника (для пор.: частка ЄС у світовому ВВП – близько 23 %), а до 2035 р. очікують її скорочення до показника в 10 % [17]. Вищезазначені дані свідчать про успішне запровадження енергоощадних технологій у ЄС.

Ситуація з енергетичною залежністю ЄС значно варіюється між різними країнами. Наприклад, Данія є повністю енергетично незалежною, тоді як Мальта є 100-відсотково енергозалежною країною. Данія не лише незалежна від поставок нафти з-за кордону, але є також єдиним нетто-експортером нафти в ЄС. Наступним за енергонезалежністю після Данії в ЄС є Сполучене Королівство, яке є лише на 9 % залежним від імпорту нафти, на третьому місці Румунія, що забезпечує власним видобутком 50 % від потреб у нафті. У решті країн ЄС частка залежності від імпортованих поставок нафти коливається від 63 до 100 % [17]. Такі відмінності в енергетичному забезпеченні ма-

ють своїм наслідком необхідність розробки спільної енергетичної політики ЄС.

ЄС ухвалив рішення збільшити частку відновлювальної енергії в загальній структурі споживання до 20 % до 2020 р. Нині найбільшу кількість відновлюваної енергії у своїй структурі споживання мають Австрія (68 %), Латвія (65) та Швеція (58 %).

Енергетична залежність ЄС варіюється залежно від джерела енергії. Так, ЄС імпортує 83,5 % своєї нафти, 64 газу, а також близько 38 % вугілля. Близько 50 % нафти та 80 % газу ЄС імпортує із чотирьох країн-сусідів, а саме, Алжиру, Лівії, Норвегії та Росії [17]. На Росію припадає близько третини загального імпорту нафти та газу в ЄС, іще третина газових поставок надходить із Норвегії, близько 35 % поставок нафти – із країн ОПЕК.

Внутрішній ринок енергетики ЄС забезпечується через створення Енергетичного співтовариства, що уможлиблює регуляторну конвергенцію й інтеграцію ринків електроенергетики та газу ЄС і її країн-сусідів. Договір про Енергетичне співтовариство охоплює, окрім ЄС, Албанію, Боснію та Герцеговину, Хорватію, Косово, Македонію, Молдову, Чорногорію, Сербію, а також Україну.

Енергогенеруючі потужності України нині дозволяють здійснювати значні обсяги експорту електроенергії. За даними Мінпаливенерго загальна потужність енергогенеруючих станцій у 2012 р. становила 53,162 млн кВт, з яких потужність теплових електростанцій (ТЕС) становить 51,4 %, теплоелектроцентралей (ТЕЦ) – 12,9, атомних електростанцій (АЕС) – 26,02, гідроелектростанцій (ГЕС) та гідроакумуючих (ГАЕС) – 10,27, інших джерел – 0,18 %. Таким чином, теплові електростанції мають найбільші потужності виробництва електроенергії, з яких Дніпроенерго, Центренерго є найпотужнішими [14]. Водночас Структура відпуску електроенергії є дещо іншою – частка АЕС (через "Енергоатом") становить 47 %, тоді як на ТЕС припадає близько 36 % виробленої електроенергії [15].

У структурі власності основних енергогенеруючих компаній переважає державна власність. НАК "Енергетична компанія України" належить 78 % Центренерго та 86 % Донбасенерго, чотири атомні електростанції України входять до складу держа-

вного підприємства – Національна атомна енергогенеруюча компанія "Енергоатом". Такі компанії як Дніпроенерго, Західенерго та Східенерго є частково приватизованими, однак держава зберегла свою присутність у структурі акціонерного капіталу даних компаній, втративши контроль над ними. Три приватизовані підприємства входять до складу компанії ДТЕК.

Україна у 2013 р. збільшила експорт електроенергії на 1,2 % порівняно із 2012 р. – до 9,861 млрд кВт/год, а поставки електроенергії з "енергоострова Бурштинської ТЕС" у напрямку Угорщини, Словаччини та Румунії зросли на 13,6 % порівняно із 2012 р. – до 4,367 млрд кВт/год. Поставки електроенергії до Польщі за підсумками року становили 1,29 млрд кВт/год, що на 2,4 % менше, ніж у 2012 р. Експорт електроенергії в напрямку країн Центральної Європи за підсумками минулого року зріс на 11,3 % – до 5,396 млрд кВт/год. Основним експортером української електроенергії у 2011–2012 рр. були компанії "ДТЕК Східенерго" і "ДТЕК Пауер Трейд". У 2013 р., як і в попередні два роки, ДТЕК одержав монопольне право експорту електроенергії в країни Європи [13].

У січні-червні 2014 р., за даними Державної служби статистики України [16], було експортовано електроенергію вартістю 248,8 млн дол США (4,369 млрд кВт/год), імпорт даної продукції був незначним (959 тис дол за аналогічний період). До сусідніх країн ЄС (Угорщини, Польщі та Словаччини) спрямовували 64 % експорту, решта 36 % – до країн СНД (Білорусь і Молдова).

Із 2001 р. одним із ключових пріоритетів енергетичної співпраці України та ЄС є гарантування безпечного транзиту газу через територію України. Наша держава – ключова країна для транзиту енергетичних ресурсів із Росії до ЄС, зокрема через Україну перевозять близько 20 % енергетичних ресурсів від загальної кількості їх споживання в ЄС [10]. Саме цей аспект є одним із ключових аспектів, що обумовлюють значну увагу до регулювання торгівлі енергоносіями між Україною та ЄС та знаходять своє відображення у двосторонній договірній базі.

Співпраця в енергетичному секторі між Україною та ЄС увійшла в нову стадію з підписанням Меморандуму між Украї-

ною та Європейським Союзом про порозуміння щодо співпраці в енергетичній галузі у 2005 р. [12]. Даним меморандумом було визначено чотири дорожні карти двосторонньої співпраці, пізніше до неї додали п'яту [11]. Вони охоплюють такі положення:

- Безпеки функціонування атомних електростанцій в Україні.
- Інтеграції ринків електроенергетики та газу, що мало своїм наслідком підписанням Україною Протоколу щодо приєднання до Енергетичного співтовариства.
- Безпеки поставок енергоносіїв і транзиту вуглеводнів. У березні 2009 р. Україна та ЄС спільно провели міжнародну конференцію, присвячену модернізації газотранспортної системи України, на якій було ухвалено спільну декларацію. Вона була підписана урядом України, Європейською Комісією, Європейським інвестиційним банком, Європейським банком реконструкції та розвитку, а також світовим Банком. В 2011 р. був розпочатий проєкт технічної допомоги по "Підготовчому дослідженню модернізації української системи транзиту та зберігання газу", який був профінансований ЄС в рамках Європейської політики сусідства.
- Вугільної галузі, де кооперація відбувалась у межах Програми підтримки вугільної галузі, яка фінансується ЄС із метою підтримки інституційного посилення вугільної галузі України, розробки інструментів, заходів, а також політики пом'якшення соціальних наслідків реструктуризації, покращення безпеки роботи на вугільних шахтах.
- Енергетичної ефективності та відновної енергетики.
- Питання, пов'язані з торгівлею енергоносіями, розглядаються у гл. 11 розд. 4 Угоди про асоціацію [1]. У зазначеній главі визначено низку двосторонніх домовленостей щодо ринку енергоносіїв. Положення глави стосуються питань, пов'язаних з обігом і торгівлею природним газом, електроенергією та сировою нафтою, встановлюють процедуру врегулювання спорів. Регулювання питань торгівлі енергоносіями розподілено за чотирма напрямками регулювання [9]:

– Правила встановлення цін на енергетичні товари.

- Транспортування та транзит енергетичних товарів.
- Незалежний регуляторний орган.
- Правила щодо недискримінаційного доступу до розвідки та видобування вуглеводнів.

У ст. 269 визначено, що для промислових споживачів ціни на постачання газу й електроенергії регулює лише ринок, тобто співвідношення попиту та пропозиції, а виняток із даного підходу (регульована ціна) можливий лише у випадку існування "спільних економічних інтересів". Згідно зі ст. 106 Договору про функціонування Європейського Союзу [3], "суб'єкти господарювання, яким довірено бути операторами послуг спільного економічного інтересу або які мають характер прибуткової монополії, підпадають під дію правил, що містяться в Договорах, зокрема правил конкуренції, тією мірою, якою застосування таких правил не заважає, de jure або de facto, виконанню окремих завдань, які їм доручено". Методологія, за якою визначають регульовану ціну повинна бути опублікованою до набрання чинності такої ціни. У ст. 269 також передбачено, що регулювання цін буде чітким, прозорим, недискримінаційним, а також воно може бути перевіреним й обмеженим за своїм терміном дії.

У ст. 270 Угоди визначено, що ні Україна, ні країни ЄС не можуть застосовувати жодних заходів, які б призводили до зростання експортної ціни енергетичних товарів порівняно з аналогічними внутрішніми цінами в країні-експортері. З метою контролю за дотриманням даного положення країна-експортер за необхідності має надати підтвердження того, що цінові відмінності на ідентичні енергетичні товари не є наслідками застосування заборонених заходів.

Відповідно до ст. 271 Угоди заборонені будь-які тарифні, нетарифні заходи, а також митні збори фіскального характеру щодо енергетичних товарів, за винятком таких заходів, що мають на меті захист життя та здоров'я людини, тварини або рослини чи захист промислової і комерційної власності.

Вагомою та важливою для України частини Угоди є ст. 272, якою підтверджується зобов'язання сторін щодо необхідності спрощення умов транзиту енергоносіїв відповідно до ст. V(2), V(4) і V(5) ГАТТ 1994 [4] та ст. 7(1) і 7 (3) Договору до Енергетичної хартії 1994 р. [5]. Також у ст. 276 передбачено, що в разі

виникнення суперечок за участі сторін, країна, яка є транзитером енергетичних товарів, не повинна переривати транспортування або транзит енергетичних товарів, якщо інше не передбачено договором.

Угодою ГАТТ передбачено існування свободи транзиту через територію країн-учасниць без жодної дискримінації за країною походження. При стягненні будь-яких зборів за транзит через територію країни, а також при запровадженні різних правил і формальностей, пов'язаних із транзитом, слід застосовувати режим не менш сприятливий, ніж режим, який надають транзитному руху до будь-якої чи з будь-якої третьої країни.

Відповідно до Договору до Енергетичної хартії кожна зі сторін має вживати заходи щодо спрощення транзиту енергоносіїв незалежно від власника чи місця призначення таких енергетичних матеріалів і продуктів, а вартість їх транзиту слід визначати на недискримінаційних умовах. Усі країни – учасниці Угоди повинні надавати умови для транспортування енергії та транзитним енергоносіям не гірші ніж для тих, що мають національне походження.

Для забезпечення свободи транзиту енергоносіїв та вільного доступу третіх сторін до транзитних енергетичних потужностей в Україні необхідною буде реформа енергетичного ринку України відповідно до вимог законодавства ЄС і розподіл компаній-операторів передавальної інфраструктури на відокремлені компанії, що займаються видобуванням і транспортуванням енергоносіїв [2].

Угодою про Асоціацію (ст. 273) передбачено необхідність адаптації законодавства сторін до Договору про заснування Енергетичного співтовариства 2005 р. з метою гарантування доступу третіх сторін до стаціонарної інфраструктури транспортування електроенергії та газу на недискримінаційних умовах.

Відповідно до ст. 274 Угоди, Україна та ЄС домовилися розвивати інфраструктуру передачі та збереження газу, а також співпрацювати в питаннях, що стосуються торгівлі природним газом. При розробці програмних документів щодо планів розвитку інфраструктури сторони повинні брати до уваги енергетичні мережі та можливості іншої сторони.

Угодою передбачено створення регуляторного органу для електроенергії та газу. Зазначений орган повинен бути "відокремленим і функціонально незалежним від будь-якого державного чи приватного суб'єкта господарювання" [1] та мати можливість забезпечити умови для конкуренції й ефективного функціонування ринку. Суб'єкт ринку, щодо якого застосовують заходи такого регулятора повинен мати можливість оскаржити таке рішення за апеляційною процедурою в незалежній установі.

Положення Угоди щодо регулювання торгівлі енергоносіями тісно пов'язані з Договором про заснування Енергетичного співтовариства від 2005 р. (тут і надалі – Договір) [6]. При цьому положення Договору мають переважну силу при розбіжностях зі змістом Угоди. Україна приєдналась до Договору у 2010 р. Метою приєднання було встановлення довготермінової фінансової стабільності енергетичного сектора, запровадження енергозберігаючих технологій, підвищення ефективності функціонування внутрішніх енергетичних ринків. При вступі до Енергетичного співтовариства Україна мала намір створити разом із країнами ЄС єдиний регіональний ринок енергопродуктів і матеріалів [8]. Координація зусиль України та ЄС з метою розвитку енергетичної інфраструктури є ключовою передумовою для інтеграції енергетичних ринків України та ЄС [2]. Водночас участь в Енергетичному співтоваристві накладає на Україну зобов'язання не переривати транзитні поставки енергоносіїв, зокрема і російського газу, якщо вони направляють з або до країн – членів СОТ і членів Договору про Енергетичне співтовариства. Варто зазначити, що Росія досі не ратифікувала даний Договір. Однак зобов'язання України не накладати жодних обмежень і сприяти транзиту не стосуються транзитних чи транспортних операторів, наприклад приватних операторів фіксованої інфраструктури, які повинні виконувати свої контрактні зобов'язання [17]

Угодою підтверджуються права Сторін на повний суверенітет над вуглеводними ресурсами, розташованими на її території, а також у її архіпелажних і територіальних водах, виключній економічній зоні та на континентальному шельфі (що, зокрема, підтверджується Конвенцією ООН із морського

права 1982 р. [7]). Дане положення гарантує Україні визнання її виключних прав на розвідку та розробку вуглеводних ресурсів на належній їй і міжнародно визнаній території, що має вагомe значення в умовах фактичної неможливості контролю Україною за частиною території, у тому числі і на Чорному морі, де існують значні поклади енергоносіїв. Обидві сторони гарантують рівні права усім потенційним учасникам розвідки та видобування енергоносіїв. При видобутку та виробництві вуглеводнів країна, на території якої відбувається діяльність, має право встановити оплату за використання надр у вигляді фінансового внеску, або оплати у вуглеводнях.

Енергетична співпраця ЄС й України є взаємовигідною, а, зважаючи на геоeкономічні умови, насамперед значення України як транзитної країни для енергетичних поставок у ЄС, робить співпрацю безальтернативною як у коротко-, так і значною мірою в довготерміновій перспективі. Нині eкономічні інтереси ЄС та України, хоч і мають низку схожих позицій, через відмінності eкономічного розвитку, структури eкономік суттєво відрізняються, що не в останню чергу й обумовлює і характер домовленостей у межах Угоди про асоціацію. Водночас, зважаючи на спільну зацікавленість обох сторін у розвитку енергетичної безпеки, в Україні є всі можливості для реалізації потенціалу двосторонньої співпраці в енергетичній сфері.

Література

1. Угода про асоціацію між Україною та європейським союзом і його державами-членами [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://comeuroint.rada.gov.ua/comevoint/doccatalog/document?id=56219>.

2. Eкономічна складова Угоди про асоціацію між Україною та ЄС: наслідки для бізнесу, населення та державного управління [Електронний ресурс] / Інститут eкономічних досліджень і політичних консультацій. – Режим доступу : <http://www.euointegration.com.ua/files/a/2/a2732e1-economic-ied.pdf>.

3. Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу [Електро-

ний ресурс] / Міністерство юстиції України. – Режим доступу : www.minjust.gov.ua/file/23491.

4. Генеральна угода з тарифів і торгівлі. 1994 р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_264.

5. Договір до Енергетичної Хартії та Заключний акт до неї 1994 р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_056.

6. Договір про заснування Енергетичного Співтовариства. 2005 р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_926.

7. Конвенція Організації Об'єднаних Націй по морському праву 1982 г. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_057.

8. Енергетичне Співтовариство [Електронний ресурс] / Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері енергетики. – Режим доступу : <http://www.nerc.gov.ua/?id=4664>.

9. ЄС – Україна: поглиблена та всеохоплююча зона вільної торгівлі [Електронний ресурс] / The European External Action Service – Europa. – Режим доступу : http://eeas.europa.eu/delegations/ukraine/documents/virtual_library/dcfta_guidebook_web.pdf.

10. Energy from abroad [Electronic source] / European Commission. – Access mode : http://ec.europa.eu/energy/-international/bilateral_cooperation/ukraine_en.htm.

11. Overview of the bilateral cooperation between EU – Ukraine [Electronic source] / European Commission. – Access mode : http://ec.europa.eu/energy/international/bilateral_cooperation/doc/ukraine/overview_eu_ukraine_cooperation.pdf.

12. Меморандум між Україною та Європейським Союзом про порозуміння щодо співробітництва в енергетичній галузі [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_694.

13. Україна в 2013 році збільшила експорт електроенергії [Електронний ресурс] // Економічна правда. – Режим доступу : <http://www.epravda.com.ua/news/2014/01/20/415682>.

14. Інститут енергетичних досліджень. Енергетика в стилі ДТЭК / [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://esco.co.ua/journal/2012_3/art58.html.

15. Офіційний сайт Антимонопольного комітету України [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.amc.gov.ua/amc/control/uk/index>.

16. Експорт-імпорт окремих видів товарів за країнами світу за січень-червень 2014 року [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. – Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2014/zd/e_iovt/ei_06_2014.rar.

17. Leal-Arcas R. Conceptualizing EU energy security through an EU constitutional law perspective* [Electronic source] / R. Leal-Arcas, A. Filis. – Access mode : https://www.academia.edu/4810219/_Conceptualizing_EU_Energy_Security_through_an_EU_Constitutional_Law_Perspective_Fordham_International_Law_Journal_Vol._36_No._5_pp._1225-1301_2013?login=roman.stakanov@gmail.com&email_was_taken=true.

РОЗДІЛ 3

КОНВЕРГЕНЦІЯ ОКРЕМИХ ГАЛУЗЕВИХ ЕКОНОМІЧНИХ ПОЛІТИК УКРАЇНИ З ЄС

3.1. МАКРОЕКОНОМІЧНА СПІВПРАЦЯ ТА ПИТАННЯ УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНИМИ ФІНАНСАМИ, ОПОДАТКУВАННЯ І СТАТИСТИКИ

Макроекономічна співпраця. Угода про асоціацію передбачає, що Україна та ЄС сприятимуть процесу економічних реформ шляхом налагодження регулярної макроекономічної взаємодії, причому Україна має докладати максимальних зусиль для побудови функціонуючої ринкової економіки та поступового наближення своєї політики до політики ЄС відповідно до основоположних принципів макроекономічної стабільності, збалансованості державних фінансів і платіжного балансу.

Досягнення зазначеної мети передбачає встановлення постійного діалогу у цій сфері та застосування механізмів обміну інформацією щодо макроекономічних показників і перспектив та стратегій розвитку, а також принципів функціонування Європейського економічного і валютного союзу (ЕВС), спільний аналіз заходів економічної політики та її інструментів, серед яких методи економічного прогнозування та формування документів стратегічної політики, обмін досвідом.

Велике значення взаємодії України з ЄС у сфері макроекономічної політики зумовлюється тим, що під впливом пошуку шляхів боротьби із глобальною кризою та кризою в зоні євро ЄС розпочав найбільш масштабні після 1990-х рр. інституційні та структурні перетворення всередині співтовариства, які мають істотно реформувати механізми розвитку та регулювання економіки, зміцнити глобальну конкурентоспроможність Союзу.

У цьому контексті з 1 січня 2013 р. набрав чинності Договір про стабільність, координацію й управління в Економічному та валютному союзі від 2 березня 2012 р., центральним елементом якого є правила бюджетної дисципліни – так званий Фіскальний договір (*Fiscal Compact*) [1], який застосовують у повному обсязі до країн зони євро і з певними винятками – до інших учасників. Цей імпульс, підтриманий у межах комплексу заходів дорожньої карти щодо завершення формування економічного та валютного союзу в ЄС, схваленої Європейською радою у грудні 2012 р. [2].

Договір про стабільність, координацію та управління в ЄВС закріпив курс на формування спільної економічної політики, спрямованої на досягнення економічного зростання та конкурентоспроможності, зміцнення фінансової стабільності. При цьому проголошений принцип, згідно з яким усі заплановані великі реформи економічної політики мають обговорювати заздалегідь та в разі необхідності координуватися між країнами-учасницями і за участі регулюючих інститутів ЄС.

"Інтегровані рамки економічної політики" (*Integrated economic policy framework*), які почали формувати в межах Євросоюзу, спрямовані на уникнення значних розбіжностей між країнами-членами в рівнях глобальної конкурентоспроможності та підвищення на цій основі спроможності протидіяти шокам й ефектам фінансових бульбашок. Це передбачає подальше реформування механізмів нагляду ЄС за станом потенційно шкідливих економічних дисбалансів (серед яких уже створені механізми *European Semester*, *Macroeconomic Imbalances Procedure* та *Euro Plus Pact*), а також сприяння структурним реформам, у тому числі на основі укладання угод із відповідними інституціями ЄС щодо тимчасового надання обмежених, гнучких і цілеспрямованих фінансових ресурсів, підтримуваних ухваленням планів корегування економіки (*corrective action plans*). Акцентується необхідність зміцнення макропруденційної політики задля запобігання виникненню великих і швидкозростаючих дисбалансів, зумовлених неадекватними фінансовими умовами на національному

рівні. Це має здійснюватися через надання відповідних функцій створюваному єдиному наглядовому органу та підвищення ролі Європейського органу з питань системних ризиків (*European Systemic Risk Board – ESRB*).

Важливою характеристикою системи узгодження макроекономічної політики в ЄС стає упровадження партнерських стосунків між країнами-учасницями у цій сфері. Ідеться про Партнерство заради зростання, робочих місць і конкурентоспроможності (*Partnership for Growth, Jobs and Competitiveness*), що передбачає прийняття країнами-учасницями взаємно узгоджених між ними та Європейською комісією та Радою ЄС контрактних зобов'язань (*mutually agreed contractual arrangements*) на базі розроблених національних програм реформування (*National Reform Programme*) та пов'язаних із ними механізмів солідарності (*solidarity mechanisms*), тобто надання країнами-учасницями взаємної підтримки (позик, грантів, гарантій тощо). Важливим кроком тут стала, зокрема, підготовка Європейською комісією восени 2013 р. пропозицій щодо завчасної (*ex ante*) координації основних економічних реформ між країнами-учасницями.

Ключову інтегруючу роль у макроекономічній стабілізації в межах ЄС відіграють механізм координації макроекономічної політики, які отримали назву *European Semester*. Вони базуються, зокрема, на підготовлюваних Європейською комісією щорічних оглядах із питань зростання (*Annual Growth Survey*) та доповідях із питань механізму раннього попередження про наявні проблеми (*Alert Mechanism Report*). На основі цих документів розробляють специфіковані рекомендації для окремих країн, які мають бути враховані в їх національних програмах реформування.

Оскільки глобальні кризові явища, які розвинулися у 2008–2009 рр. та спровокували недавню кризу в єврозоні, мають глибоке коріння у стані механізмів сучасних фінансових ринків, то макроекономічні заходи ЄС спрямовані насамперед на усунення фінансових чинників нестабільності. У цьому контексті ухвалені "Інтегровані фінансові рамки" (*Integrated financial framework*), як невід'ємна частина механізмів формування повноцінного

ЕВС, ведуть до утворення вже у короткостроковій перспективі *Банківського союзу ЄС* [3]. Вони охоплюють:

- *єдиний спостережний механізм (Single Supervisory Mechanism – SSM)*, що представляє інтегровану навколо Європейського центрального банку систему національних банківських спостережних органів, що поширюється не лише на зону євро, але є відкритою для всіх країн – членів ЄС. Цей механізм підсилює функції створеного ще у 2010 р. Європейського органу з питань системних ризиків (*ESRB*) і спрямований насамперед на забезпечення дотримання усіма банками єдиних банківських правил ЄС, завчасне виявлення Європейською банківською адміністрацією (*European Banking Authority*) фінансових проблем і дисбалансів та визначення ступеня стійкості банків до можливих шоків (*stress test*);
- *єдиний механізм урегулювання банківських криз (Single Resolution Mechanism – SRM)*, що дозволить здійснювати пряме розв'язання кризових ситуацій через єдиний орган (*Single Resolution Board*) та пряму рекапіталізацію проблемних банків за рахунок єдиного фонду (*Single Resolution Fund*), що має фінансуватися банківським сектором. Ці механізми доповнюють і розвивають систему фінансової допомоги у вигляді Європейського стабілізаційного механізму (*European Stability Mechanism – ESM*) загальним обсягом 500 млрд євро, упровадженого згідно з договором від 27 вересня 2012 р., у межах якого випускають інструменти грошового ринку, а також середньотермінові та довготермінові боргові зобов'язання з терміном до 30 років за рахунок чого для країн – членів єврозони в разі фінансових ускладнень забезпечено невідкладний доступ до фінансової допомоги.
- *єдині правила і стандарти (single rulebook)*, серед яких підсилені вимоги до капіталу комерційних банків (*Capital Requirements Regulation and Directive, CRR/CRDIV*), національних систем схем гарантування депозитів (*Deposit Guarantee Scheme Directive*) та правила, що запобігають банкрутству банків (*Directive on Bank Recovery and Resolution*).

Вищезазначені кардинальні зміни в комунітарній системі регулювання економіки ЄС істотно позначатимуться на форматі взаємодії ЄС із його партнерами, й особливо тими, що мають асоційований статус, а отже беруть часткову участь у механізмах функціонування єдиного ринку ЄС. Навряд чи можливо ефективно залучитися до зазначених механізмів єдиного ринку без певної міри участі у процесах координації економічної політики. Саме тому вищезгадані зміни в регулятивній системі ЄС мають бути ретельно враховані в механізмах двосторонньої взаємодії ЄС з Україною.

Для України адаптація досвіду макроекономічного регулювання ЄС відіграє надзвичайно велике значення, зважаючи також на необхідність кардинального підвищення рівня стійкості української економіки до зовнішніх шоків у світлі досвіду, накопиченого за період глобальної фінансово-економічної кризи. Адже зміни в механізмах макроекономічного регулювання в ЄС відображають передовий досвід, накопичений за час здійснення глобальних антикризових заходів, який може бути надзвичайно корисним для політики макроекономічної стабілізації та макроекономічних механізмів сприяння розвитку в Україні.

Управління державними фінансами: бюджетна політика, внутрішній контроль і зовнішній аудит. Угода про асоціацію встановлює підвалини постійної співпраці в напрямі забезпечення ефективного розвитку бюджетної політики та надійних систем внутрішнього контролю та зовнішнього аудиту, побудованих на міжнародних стандартах і таким, що відповідають принципам підзвітності, прозорості, економності, ефективності та результативності.

У контексті бюджетної політики передбачений обмін інформацією, досвідом і найкращою практикою з метою розвитку системи середньотермінового бюджетного прогнозування/планування, удосконалення програмно-цілевих підходів у бюджетному процесі й аналізу ефективності та результативності виконання бюджетних програм, планування і виконання бюджету й управління державним боргом.

У галузі зовнішнього аудиту Україні необхідно буде забезпечити впровадження стандартів і методик Міжнародної організації вищих органів фінансового контролю (INTOSAI) й адаптувати кращі практики у цій сфері, наявні в ЄС. Особливий наголос зроблений на необхідності удосконалення методології зовнішнього аудиту, який має сконцентруватися на питаннях незалежності сторін та забезпечення належного рівня доходів державного бюджету.

У сфері державного внутрішнього фінансового контролю передбачені заходи щодо гармонізації з визнаними міжнародними стандартами, розробленими в межах Інституту внутрішніх аудиторів, Міжнародної федерації бухгалтерів та INTOSAI, а також у країнах ЄС, що мають кращі досягнення в цій галузі.

Особливий акцент в Угоді про асоціацію зроблено на удосконаленні методів боротьби із шахрайством і корупцією, чому сприятиме постійна співпраця між відповідними адміністративними органами України та країн – членів ЄС

Слід виходити з того, що у фіскальній сфері ЄС нині також відбуваються надзвичайно серйозні зміни, які напряму впливатимуть на загальний макроекономічний каркас взаємодії ЄС зі своїми партнерами.

Головний напрям цих змін зумовлений тим, що Фіскальний договір країн – членів ЄС 2012 р. переглянув правила, встановлені Пактом стабільності і зростання (*Stability and Growth Pact*) 1997 р. в напрямі зміцнення фіскальної дисципліни та конвергенції в зоні євро через запровадження "правила збалансованого бюджету" ("*balanced budget rule*"). Згідно із цим новим підходом передбачається існування збалансованої або позитивної бюджетної позиції загального уряду. У цьому зв'язку передбачено, що щорічний структурний дефіцит урядових фінансів² не має перевищувати 0,5 % ВВП за ринковими цінами і лише для країн із низьким рівнем зовнішнього боргу загального уряду (на рівні значно нижче 60 % ВВП) ця нижня межа може бути на рівні

² Структурний баланс бюджету (*structural budget balance*) – це річний баланс, скоригований на величину циклічних коливань, що унеможливує одноразові та тимчасові заходи.

1,0 %. Країни-учасниці мають якнайшвидше досягти конвергенції в досягненні відповідних середньотермінових цілей з урахуванням специфічних ризиків, що існують для кожної країни. Відхилення від цих орієнтирів допускається лише у виняткових випадках. При цьому ці бюджетні правила підлягають унесенню в національне законодавство країн-учасниць, бажано на рівні конституційних положень.

У разі перевищення встановленого ліміту має автоматично запускатися в дію механізм корегування, який визначається кожною державою-членом на базі принципів, запропонованих Європейською комісією. Дотримання цього правила буде спостерігатися з боку Європейського суду, який зможе накладати штрафи за порушення в обсязі до 0,1 % ВВП країни, сплачуваних до Європейського механізму фінансової стабільності у випадку країн – членів зони євро та в загальний бюджет ЄС – в інших випадках.

У випадку наявності у країні перевищення граничного рівня державного боргу (60 % ВВП), надмірна заборгованість має скорочуватися в середньому на 1/20 щорічно відповідно до встановленої правилами процедури щодо надмірних дефіцитів (*excessive deficit procedure*), визначених регламентами Ради ЄС від 7 липня 1997 р. та 8 листопада 2011 р.

Укладений договір передбачає, що країни, які зіштовхуються із проблемами надмірного дефіциту, мають запроваджувати програми бюджетного й економічного партнерства (*budgetary and economic partnership programme*), які б передбачали детальний опис необхідних структурних реформ задля ефективного та довготривалого усунення надмірних дефіцитів. Причому такі програми мають здійснюватися в умовах погодження та з боку Ради ЄС і Європейської комісії та моніторингових процедур, передбачених Пактом стабільності та зростання.

З метою кращого запобігання виникаючим проблемам передбачено порядок завчасного повідомлення Ради ЄС та Європейської комісії про національні плани розміщення державних боргових зобов'язань.

Передбачені дорожньої картою щодо завершення формування ЕВС "Інтегровані бюджетні рамки" (*Integrated budgetary framework*) запроваджують доповнення нині існуючих механізмів нагляду та координації бюджетної політики межами більш довготермінової координації та, у підсумку, формування повноцінних інтегрованих бюджетних рамок для забезпечення здійснення здорової бюджетної політики як на національному, так і європейському рівнях. Фактично мають на увазі формування у середньотерміновій перспективі *Фіскального союзу* для країн євросони.

Рух у цьому напрямі передбачає зміцнення державного регулювання економіки, зокрема через застосування, окрім вищезазначеного, Договору про забезпечення стабільності, координації та державного регулювання, рамкових механізмів для фіскальної політики в Європейському валютному союзі – "*Six-Pack*", які містять п'ять регламентів й одну директиву ЄС, що значно підсилюють для країн – членів ЄС механізми Пакту стабільності і зростання у фіскальному аспекті за рахунок механізмів фіскального та макроекономічного моніторингу в межах процедур спостереження за макроекономічними дисбалансами (*Macroeconomic Imbalance Procedure*) та посилення корегуючих процедур щодо виникаючих істотних відхилень від середньо термінових цілей у зазначеній сфері. Ці механізми спрямовані на запобігання бюджетним дисбалансам і посилення уваги до боргових аспектів економічного розвитку. Останнім часом відбувається процес доповнення цих механізмів новим пакетом – "*Two-Pack*"), що передбачає координацію щорічних бюджетів країн – членів зони євро заздалегідь та підвищення нагляду за тими країнами-членами, які зіштовхуються із фінансовими ускладненнями. До нього входять два законодавчі акти: регламент щодо моніторингу й оцінки проектів бюджетних планів і забезпечення корегування надмірних дефіцитів у зоні євро, а також регламент щодо посиленого нагляду за країнами – членами євросони, які зіштовхуються або яким загрожують фінансові складнощі.

Іншим напрямом у контексті інтегрованих бюджетних меж має стати підвищення фіскальної спроможності, охоплюючи

використання додаткових фінансових функцій, які нині не передбачені в багаторічних фінансових перспективах. Це має передбачати, по-перше, механізми полегшення специфічних для країни шоків через їх абсорбцію на центральному рівні – у формі обмеженої фіскальної солідарності (розподіл фіскальних ризиків, але без утворення постійних трансфертів між країнами); по-друге, ідеться про полегшення структурних реформ для підвищення конкурентоспроможності та потенціалу зростання, які не передбачені інтегрованими рамками економічної політики. При цьому підкреслено, що добре функціонуючий механізм абсорбції шоків потребуватиме подальшої конвергенції економічних структур і політик країн-членів.

Важливим напрямом "бюджетної інтеграції" стає і створення надійного та ліквідного фінансового активу, призначеного для єврозони (*euro area fiscal capacity*). Він має обмежувати дію негативних впливів взаємозв'язків між сферами банків та публічних фінансів, полегшувати адаптацію до економічних шоків. Ідеться про форму фіскальної солідарності в межах циклічного розвитку та зменшення фінансових витрат і втрат виробництва у зв'язку з макроекономічним пристосуванням, що доповнюватиме вже існуючі функції Європейського стабілізаційного механізму. Нарешті, повноцінні інтегровані бюджетні рамки потребуватимуть на заключній стадії формування ЕВС створення функції скарбниці (*Treasury function*) із чітко визначеною фіскальною відповідальністю.

У цьому контексті слід мати на увазі, що нині система державних фінансів України лише частково відповідає параметрам системи державних фінансів ЄС. Найбільшими системними недоліками тут є:

- відсутність стратегічно орієнтованих підходів до фінансового, у тому числі бюджетного планування, тоді як у ЄС на найвищому рівні ухвалюють семирічні фінансові перспективи співтовариства;
- край низька ефективність системи державних витрат;

- відсутність незалежних органів спостереження за державними витратами загалом та державними закупівлями та використанням зовнішніх фінансових ресурсів зокрема;
- надзвичайно обтяжливі адміністративні процедури;
- неконкурентний режим використання державних коштів через процедури державних закупівель, що існували до останнього часу та були однією з основ гіпертрофованої корупції.

Угода про асоціацію має сприяти усуненню цих системних недоліків, що матиме позитивний вплив як на перспективи взаємодії України з ЄС, так на внутрішній економічний розвиток України.

Важливе місце в системі взаємодії України з ЄС в межах асоціації мають посісти відносини у сфері **оподаткування**. Як відомо, в українській податковій системі, порівняно з податковими системами країн – членів ЄС, утворилися значні відхилення структурного характеру, що істотно ускладнюють розвиток співпраці у сфері торгівлі, інвестицій і створення та функціонування підприємств.

Порівняння окремих параметрів систем оподаткування в Україні та в країнах – членах ЄС (табл. 3.1) свідчить про те, що хоча Україна відповідає середньому рівню ЄС за рівнем податку на прибуток, проте має надмірно високий рівень загального податкового навантаження на бізнес – головним чином через завищення податків й обов'язкових платежів, пов'язаних із використанням праці. Проте при цьому низькою є частка податків на майно, транспортні засоби, паливо, а також муніципальних платежів; малі податки сплачують в Україні найбільш заможні верстви українського суспільства.

Ці структурні викривлення мають бути усунені в контексті інтеграції України в економічний простір ЄС. Отже, необхідним є подальше корегування Податкового кодексу України, спрямоване, з одного боку, на істотне спрощення адміністративних процедур, пов'язаних з оподаткуванням, та зниження ставок обов'язкових платежів, пов'язаних із використанням праці; з іншого боку – на підвищення податків на майно, транспортні за-

соби, паливо, а також муніципальних платежів одночасно з переглядом низки невиправданих пільг щодо оподаткування, зокрема стосовно цінних паперів.

Таблиця 3.1
Порівняння рівнів й умов оподаткування бізнесу
в розрізі основних груп податків в Україні
та країнах – членах ЄС [4]

Країни або групи країн	Податок на прибуток	Податки та обов'язкові платежі, пов'язані з використанням праці	Інші податки (на майно, з обігу, муніципальні платежі, на транспортні засоби, на паливо та ін.)	Сукупна ставка оподаткування	Загальна кількість податкових платежів	Час, необхідний для виконання податкових зобов'язань
Австрія	15,3	34,7	2,4	52,4	12	166
Бельгія	6,4	50,3	0,8	57,5	11	160
Болгарія	4,9	20,2	2,6	27,7	13	454
Хорватія	0,0	17,9	1,9	19,8	19	196
Кіпр	9,1	12,0	1,4	22,5	30	147
Чеська Республіка	7,7	38,4	2,0	48,1	8	413
Данія	20,3	3,6	3,1	27,0	10	130
Естонія	8,1	39,4	1,9	49,4	7	81
Фінляндія	14,1	24,5	1,2	39,8	8	93
Франція	8,7	51,7	4,3	64,7	7	132
Німеччина	23,0	21,8	4,6	49,4	9	218
Греція	11,2	32,0	0,8	44,0	8	193
Угорщина	11,6	34,6	3,5	49,7	12	277
Ірландія	12,3	12,1	1,3	25,7	9	80
Італія	20,3	43,4	2,1	65,8	15	269
Латвія	4,9	27,3	3,7	35,9	7	264

Закінчення табл. 3.1

Країни або групи країн	Податок на прибуток	Податки та обов'язкові платежі, пов'язані з використанням праці	Інші податки (на майно, з обігу, муніципальні платежі, на транспортні засоби, на паливо та ін.)	Сукупна ставка оподаткування	Загальна кількість податкових платежів	Час, необхідний для виконання податкових зобов'язань
Литва	6,0	35,2	1,9	43,1	11	175
Люксембург	4,1	16,0	0,6	20,7	23	55
Мальта	29,7	10,7	0,6	41,0	7	139
Нідерланди	20,8	18,2	0,3	39,3	9	123
Польща	14,1	26,0	1,5	41,6	18	286
Португалія	15,1	26,7	0,5	42,3	8	275
Румунія	10,3	31,5	1,1	42,9	39	200
Словацька Республіка	7,0	39,6	0,6	47,2	20	207
Словенія	12,9	18,2	1,4	32,5	11	260
Іспанія	21,2	36,8	0,6	58,6	8	167
Швеція	16,0	35,5	0,5	52,0	4	122
Велика Британія	21,6	10,6	1,8	34,0	8	110
Середнє для ЄС-28*	12,7	27,5	1,8	42,0	12,5	193
Україна	11,2	43,1	0,6	54,9	28	390

* Дані щодо ЄС-28 – розрахунки автора

Співпраця у сфері оподаткування буде спрямованою на поліпшення управління процесами в цій сфері і створення тим самим сприятливих умов для розвитку економічних відносин, торгівлі, інвестицій і режиму добросовісної конкуренції. Мають на увазі застосування принципів прозорості, обміну інформацією та добросовісної податкової конкуренції на тому ж рівні, який має між самими членами ЄС.

Співпраця матиме на меті розвиток податкової системи та податкових органів України в аспекті посилення спроможності

збору податків, податкового контролю, боротьби з податковим шахрайством й ухилянням від сплати податків, ефективного відшкодування сплачених ПДВ, передбаченого законом.

Заплановані заходи з гармонізації політики, спрямованої на протидію шахрайству та контрабанді підакцизних товарів, зокрема шляхом можливого наближення акцизних ставок на тютюнові вироби.

Завдання найбільшого обсягу у сфері податкової співпраці – це поступове наближення України до структури оподаткування, зазначеної у праві ЄС – відповідно до графіка, визначеного дод. XVIII до угоди (табл. 3.2).

Таблиця 3.2
Окремі заходи з адаптації українського податкового законодавства до права ЄС

Сфера регулювання	Правові акти ЄС, до яких здійснюється наближення	Терміни здійснення заходів із наближення до права ЄС (від дати набрання чинності Угодою)
Податок на додану вартість	Директива Ради ЄС № 2006/112/ЄС від 28.11.2006 про спільну систему податку на додану вартість	За винятком окремих статей, що застосовують до держав – членів ЄС та щодо спеціальних податкових режимів, – упродовж п'яти років
	Тринадцята Директива Ради ЄС № 86/560/ЄЕС від 17.11.1986 про гармонізацію законодавства держав-членів про податки з обороту – заходи для відшкодування податку на додану вартість суб'єктам оподаткування, які не засновані на території співтовариства	Графік буде встановлений у подальшому радою асоціації

Продовження табл. 3.2

Сфера регулювання	Правові акти ЄС, до яких здійснюється наближення	Терміни здійснення заходів із наближення до права ЄС (від дати набрання чинності Угодою)
Податок на додану вартість Митне оподаткування	Директива Ради № 2007/74/ЄС від 20.12.2007 про звільнення від податку на додану вартість і мита на товари, що ввозять особи, які подорожують із третіх країн – розд. 3 щодо кількісних обмежень	Упродовж трьох років
Акцизний збір	Директива Ради № 92/83/ЄЕС від 19.10.1992 щодо гармонізації структур акцизних зборів на спирт та алкогольні напої	Упродовж п'яти років
	Директива Ради № 2008/118/ЄС від 16 грудня 2008 щодо загальних умов акцизного збору, що скасовує Директиву № 92/12/ЄЕС – ст. 1	Упродовж двох років
	Директива Ради № 2011/64/ЄС від 21.06.2011 про структуру та ставки акцизного збору на тютюнові вироби (кодифікація)	Упродовж двох років, за винятком окремих статей, графік щодо яких буде встановлений у подальшому радою асоціації
	Директива Ради № 92/83/ЄЕС від 19.10.1992 про гармонізацію структур акцизних зборів на спирт та алкогольні напої в частині проміжних продуктивних категорій, як визначено в директиві	Графік буде встановлений у подальшому радою асоціації

Закінчення табл. 3.2

Сфера регулювання	Правові акти ЄС, до яких здійснюється наближення	Терміни здійснення заходів із наближення до права ЄС (від дати набрання чинності Угодою)
Акцизний збір	Стаття (2), 8, 9, 10, 11, 12, 14 (1), 14 (2), 14 (4), 18 та 19 Директиви Ради № 2011/64/ЄС від 21.06.2011 про структуру та ставки акцизного збору на тютюнові вироби (кодифікація)	Графік буде встановлений у подальшому радою асоціації
Податок на енергопродукти й електроенергію	Директива Ради № 2003/96/ЄС від 27.10.2003 про реструктуризацію системи співтовариства щодо оподаткування енергопродуктів та електроенергії	Поступове впровадження, виходячи із майбутніх потреб України у сфері захисту довкілля й енергоефективності, результатів міжнародних переговорів щодо зміни клімату

Передбачені угодою про асоціацію України з ЄС заходи абсолютного природно впливають із загального курсу Євросоюзу на реформування свої податкової системи.

Слід наголосити на тому, що курс на завершення формування повноцінного ЕВС, особливо в контексті формування фіскального союзу, та значне удосконалення системи макроекономічного регулювання в ЄС органічно пов'язані із процесами узгодження податкової політики між країнами-учасницями в таких питаннях, як боротьба з ухиленням від оподаткування та податкове шахрайство на основі автоматичного обміну інформацією у цих питаннях, ухвалення директиви щодо податку на заощадження, удосконалення контролю за відносинами материнських компаній зі своїми філіями та посилення Кодексу поведінки щодо оподаткування бізнесу (*Code of Conduct on Business Taxation*), а також заходи боротьби з відмиванням коштів. Усі

зазначені питання стануть актуальними і в контексті взаємодії України з ЄС.

Статистика. Якість і своєчасність надання статистичної інформації, її зіставність зі статистичними даними інших країн та статистичними даними міжнародних організацій є важливою передумовою для істотного підвищення ефективності управління соціально-економічними процесами на всіх рівнях, а також для поліпшення клімату для інвестицій та торговельної діяльності.

На жаль, незважаючи на певний прогрес у галузі досягнення зазначених цілей, загалом стан української статистики не можна вважати адекватним. Про це свідчить хоча б елементарне порівняння обсягу статистичних даних, доступних у мережі Євростату та в мережі Державної служби статистики України або ж значна кількість пропусків даних щодо України в міжнародних статистичних джерелах. Виникають і певні проблеми при порівнянні статистичних даних про торговельні потоки, практично відсутні надійні дані про інвестиції з України в інші країни світу, а українські дані про міжнародні міграційні процеси не дають навіть приблизного уявлення про обсяги працевлаштування українців за кордоном, у тому числі у країнах ЄС.

Співпраця з ЄС у галузі статистики слугуватиме розв'язанню цих завдань. У цьому контексті йдеться про забезпечення дотримання положень Кодексу норм європейської статистики з метою гармонізації з нормами та стандартами ЄС у цій сфері (Європейською статистичною системою – ЄСС). При цьому норми права ЄС (*acquis*) у сфері статистики, які щорічно оновлюють, розглядатимуть як додаток до угоди про асоціацію, а отже будуть поширюватися повною мірою на Україну.

Передбачено встановити надійні механізми взаємного надання необхідних статистичних даних із використанням європейських і міжнародних статистичних класифікацій, що передбачатиме відповідні заходи з підвищення кваліфікації українських працівників статистичної служби, активний обмін досвідом і статистичними ноу-хау, а також упровадження системи управ-

ління якістю в усі процеси виробництва та поширення статистичної продукції.

Особливий акцент зроблено на співпраці в таких галузях статистики, як демографічна статистика (у т. ч. переписи населення), статистика сільського господарства, бізнес-статистика, енергетика (зокрема енергобаланси), національні рахунки, статистика зовнішньої торгівлі, регіональна статистика.

Для української статистики нині велике значення мають не якість часткові поліпшення, а кардинальна перебудова на стратегічно орієнтованих засадах усієї системи збору, обробки та поширення статистичної інформації. А отже, передбачено, що зазначені заходи реалізовуватимуться в межах національної стратегії розвитку української статистичної системи, яка враховуватиме розвиток ЄСС. Із цією метою діяльність ЄСС буде відкритою для України.

Література

1. Treaty on Stability, Coordination and Governance in the Economic and Monetary Union, March 2, 2012 [Electronic source]. Access mode : http://european-council.europa.eu/media/639235/st00tscg26_en12.pdf.

2. Herman Van Rompuy, President of the European Council, in close collaboration with: José Manuel Barroso, President of the European Commission, Jean-Claude Juncker, President of the Eurogroup, and Mario Draghi, President of the European Central Bank. Towards a Genuine Economic and Monetary Union [Electronic source]. – Brussels, 5 December 2012. – Access mode : http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/134069.pdf.

3. European Commission. A Roadmap towards a Banking Union: Communication to the European Parliament and the Council, COM(2012) 510 final. – Brussels. – 12.9.2012.

4. PricewaterhouseCoopers (PwC), World Bank [Electronic source] / International Financial Corporation. Paying Taxes 2014. – Access mode : <http://www.pwc.com/payingtaxes>.

3.2. СПІВПРАЦЯ У СФЕРІ ЕНЕРГЕТИКИ

У Преамбулі Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом зазначено, що держави, які уклали цей договір, ставлять за мету посилення співпраці у сфері енергетики відповідно до Договору про заснування Енергетичного співтовариства. Енергетичне співтовариство було засновано у 2006 р. з метою структуризації європейської електроенергетики насамперед через процеси інтегрування енергетичних комплексів країн південно-східної та східної Європи, що цілком зрозуміло в умовах формування єдиного європейського енергоринку. Робота самого співтовариства розрахована на 10 років. Участь у Співтоваристві вимагає від його членів гармонізації нормативно-правової бази зі стандартами ЄС, імплементацію Другого та Третього енергетичних пакетів. У середньотерміновій перспективі Енергетичне співтовариство має на меті утворити інтегровані енергетичні ринки по всьому регіону.

Стратегію співпраці України з ЄС у сфері енергетики закладено в положеннях Меморандуму між Україною та Європейським Союзом про порозуміння щодо співробітництва в енергетичній галузі [1], підписаного 1 грудня 2005 р. [2]. Положеннями Меморандуму передбачено реалізацію п'яти дорожніх карт:

- ядерна безпека;
- інтеграція ринків електроенергії та газу;
- підвищення безпеки енергопостачання та транзиту вуглеводнів;
- структурна реформа, підвищення стандартів техніки безпеки та охорони довкілля у вугільній галузі;
- енергоефективність.

У спільній заяві України і ЄС за підсумками саміту 24 лютого 2013 р. у Брюсселі зазначається: "Сторони погодилися продовжити поглиблення енергетичного співробітництва на основі принципів солідарності і взаємної вигоди. Крім того, вони вітають повну участь України у стрес-тестах діючих енергоблоків АЕС з урахуванням специфікацій ЄС і висловили надію на якнайшвидше остаточне схвалення кредитів на модернізацію українських АЕС від ЄБРР та Євроатома".

З метою виконання Меморандуму про взаєморозуміння між Україною і ЄС в енергетичній сфері з 2008 по 2009 рр. у межах спільного проекту Україна – ЄС – МАГАТЕ 14 місяцями міжнародних експертів проведено унікальну за масштабами виконаних робіт комплексну оцінку безпеки всіх діючих українських енергоблоків за напрямками: проектна безпека, експлуатаційна безпека, поводження з радіоактивними відходами (РАВ), зняття з експлуатації, діяльність держоргану з регулювання ядерної та радіаційної безпеки.

Експерти МАГАТЕ і ЄС встановили відповідність усіх енергоблоків українських АЕС вимогам МАГАТЕ з ядерної безпеки. Приєднання України до європейської ініціативи проведення стрес-тестів (позачергової переоцінки безпеки) своїх енергоблоків з урахуванням уроків "Фукусіми" виглядає кроком цілком логічним, хоча в чомусь і винятковим.

Тільки дві країни з держав – сусідів ЄС зважилися на це – Швейцарія та Україна. Стрес-тести проводилися за узгодженою Єврокомісією і групою ENSREG (European Nuclear Safety Regulators Group) методологією. Об'єктами стрес-тестів були всі діючі енергоблоки українських АЕС, а також енергоблоки № 1–3 ЧАЕС (басейни витримки відпрацьованого ядерного палива, ВЯП), сховища ВЯП на Чорнобильській АЕС (ССВЯП-1) і Запорізької АЕС (ССВЯП).

Для реалізації рекомендацій ЄС за результатами проведення стрес-тестів ДІЯР розробила Національний план дій, який був представлений 5 березня 2013 р. на відкритому засіданні колегії цієї держінспекції. Формат такого плану був запропонований групою ENSREG.

1 лютого 2011 р. Україна набула статусу договірної сторони в Енергетичному співтоваристві Південно-Східної Європи. Протокол про приєднання України до Договору про заснування Енергетичного співтовариства [3] було підписано 24 вересня 2010 р. в м. Скоп'є (Македонія) і ратифіковано Законом України "Про ратифікацію Протоколу про приєднання України до Договору про заснування Енергетичного співтовариства" [4] від 15.12.2010 № 2787-VI. Приєднання України до Договору про заснування Енергетичного співтовариства

сприятиме встановленню довготермінової фінансової стабільності енергетичного сектора та поліпшенню інвестиційного клімату в Україні, стимулюватиме регіональну інтеграцію та торгівлю, допомагатиме врегулюванню проблем боротьби зі змінами клімату та запровадженню енергозберігаючих технологій. У межах членства в Енергетичному співтоваристві Україна буде продовжувати підвищувати ефективність функціонування внутрішніх енергетичних ринків шляхом імплементації відповідного законодавства ЄС.

Вступ України до співтовариства передбачає також запровадження низки спеціальних директив і регламентів, які осучаснять вітчизняне законодавство в галузі енергетики, узгодять його з європейсько-правовою базою.

Для України участь у співтоваристві дає можливості для запровадження на внутрішньому ринку більшої конкуренції, вищих технічних стандартів і правил регулювання, кращого інвестиційного клімату. Це також означає глибшу інтеграцію українського енергетичного сектора з ринками країн ЄС, посилення власної енергетичної безпеки. Перевагою членства в цій організації є і додаткові можливості для країн-членів у залученні міжнародних кредитів і технічної допомоги. Зокрема, нині від ЄС отримано вже два транші на підтримку розвитку енергетики. Другий транш у розмірі 28 млн 140 тис. євро переведено на фінансування програми "Підтримка впровадження Енергетичної стратегії України". Фінансові ресурси отримані відповідно до механізму секторальної бюджетної підтримки ЄС, що передбачає переказ на безоплатній і безповоротній основі коштів до бюджету України. У межах реалізації даної програми ЄС раніше вже надав українській стороні 40 млн євро.

Черговий транш спрямовано на розвиток енергетичного сектора України шляхом фінансування заходів із будівництва та реконструкції енергетичних об'єктів або їх частин, визначених Кабміном. Угоду про фінансування програми "Підтримка впровадження Енергетичної стратегії України" було підписано у вересні 2008 р. між Кабінетом Міністрів і Європейським Союзом.

Порядок використання коштів затверджено Постановою Кабінету Міністрів від 13.07.2011 № 739 "Про затвердження По-

ряду використання коштів, передбачених у державному бюджеті для підтримки впровадження Енергетичної стратегії України на період до 2030 року" [5].

Бюджетні кошти спрямовують на будівництво та реконструкцію енергетичних об'єктів або їх частин, зокрема:

- гідроакмулюючих електростанцій, зазначених у плані заходів на 2006–2010 рр. щодо реалізації Енергетичної стратегії України на період до 2030 р. [6], затвердженому розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27 липня 2006 р. № 436;
- ліній електропередачі і підстанцій із формування південної транзитної магістралі напругою 750 кВт, у тому числі об'єкта "Повітряна лінія 750 кВт Запорізька АЕС – Каховська з підстанцією 750 кВт "Каховська" та заходами повітряних ліній 330 кВт", передбачених Енергетичною стратегією України на період до 2030 р., схваленою розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15 березня 2006 р. № 145.
- у 2014 р. на завершення будівництва першої черги Дністровської ГАЕС відповідно до Енергетичної стратегії України на період до 2030 р., схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 1071.

Одним із головних національних документів України, що визначає державну політику у сфері енергетики та безпосередньо впливає на економічний розвиток, стан довкілля, національну безпеку та соціальну сферу держави є Енергетична стратегія України на період до 2030 р. [7].

Оприлюднений Проект оновленої Енергетичної стратегії України на період до 2030 р. все ще має суттєві недоліки та неузгоджений із діючим законодавством і нормативно-правовими актами України та європейськими директивами у сфері енергетики, зокрема з Директивою 2001/77/ЄС, Законом України про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики до 2020 р. В оновленій Енергетичній стратегії встановлено дуже низький показник для виробництва електроенергії з ВДЕ (сонячні та вітрові електростанції) на рівні 1 % до 2015 р., що суперечить реальним темпам розвитку галузі та вимагає перегляду

цього показника. При цьому в Державній цільовій економічній Програмі з енергоефективності і розвитку сфери виробництва енергоносіїв із відновлюваних джерел енергії та альтернативних видів палива на 2010–2015, де частка в загальному енергобалансі країни енергоносіїв, отриманих із відновлюваних джерел енергії (у т. ч. великих ГЕС) й альтернативних видів палива, має становити у 2015 р. не менш як 10 % [8].

Отже, як бачимо, певні передумови співпраці України і ЄС були закладені ще чотири роки тому, внаслідок цього наша держава почала запроваджувати нові європейські стандарти. Угода про Асоціацію – це наступний крок у цьому напрямі.

Розділ V Угоди про асоціацію, що має назву "Економічне та галузеве співробітництво", містить деталізовану інформацію із цього питання. Зокрема, у гл. 1 "Співробітництво у сфері енергетики, включаючи ядерну енергетику", зазначено таке (табл. 3.3):

- Сторони домовилися продовжувати й активізувати існуючу співпрацю у сфері енергетики з метою підвищення енергетичної безпеки, конкурентоспроможності та стабільності, що є необхідним для просування економічного зростання та досягнення прогресу в напрямі ринкової інтеграції, у тому числі шляхом поступового зближення в енергетичному секторі та через участь у регіональних ініціативах щодо взаємодії у сфері енергетики.
- Співпраця ґрунтується на всеохоплюючому партнерстві, виходячи із принципів спільних інтересів, взаємності, прозорості та передбачуваності, що відповідають ринковій економіці, Договору до Енергетичної хартії 1994 р., Меморандуму про взаєморозуміння щодо співробітництва в галузі енергетики й іншим багатостороннім і відповідним двостороннім домовленостям [9].

Співпраця в цивільному ядерному секторі відбувається шляхом імплементації окремих угод, укладених чи тих, що будуть укладені, між сторонами в цій сфері, згідно з відповідними владними повноваженнями і компетенцією ЄС та його держав-членів, Європейського співтовариства з атомної енергії (Євра-

тому) і його держав-членів і відповідно до правових процедур кожної зі сторін. Співробітництво спрямовується на розв'язання проблем, що виникли внаслідок Чорнобильської катастрофи, а також зняття з експлуатації Чорнобильської АЕС, зокрема:

- план здійснення заходів на об'єкті "Укриття" (SIP) для перетворення наявного зруйнованого четвертого блоку (об'єкт "Укриття") в екологічно безпечну систему;
- поводження з відпрацьованим ядерним паливом;
- дезактивація територій;
- поводження з радіоактивними відходами;
- моніторинг довкілля;
- інші питання, які можуть бути спільно погоджені, наприклад медичні, наукові, економічні, соціальні й адміністративні аспекти діяльності, спрямованої на мінімізацію наслідків катастрофи.

Таблиця 3.3
Заходи з імплементації положень гл. 1 розд. V
"Співробітництво у сфері енергетики, включаючи
атомну енергетику" Угоди про асоціацію між Україною
та ЄС на 2014-2017 рр.

Стаття 337	Ужиття заходів, спрямованих на збільшення частки відновлюваних джерел енергії та альтернативних видів палива в енергетичному балансі України	липень 2015 р.
Статті 338–340, дод. XXVI	Призначення координатора й уповноважених осіб від української сторони в межах "Механізму раннього попередження" між Україною та ЄС	листопад 2014
Статті 338, 341, дод. XXVII	Розроблення та подання на розгляд КМУ проектів нормативно-правових актів з метою імплементації положень Директиви 2009/73/ЄС щодо спільних правил для внутрішнього ринку природного газу (скасовано Директиву 2003/55/ЄС)	січень 2015

Продовження табл. 3.3

Статті 338, 341, додаток XXVII	Розроблення та подання на розгляд КМУ проектів нормативно-правових актів з метою імплементації положень Регламенту (ЄС) № 715/2009 про умови доступу до мереж транспортування природного газу (скасовано Регламент (ЄС) № 1775/2005)	січень 2015
Стаття 338	Розроблення проекту Закону України "Про мінімальні запаси нафти та нафтопродуктів"	липень 2015
Стаття 338	Упровадження нової моделі ринку електричної енергії (на виконання Закону України "Про засади функціонування ринку електричної енергії України")	липень 2017
Статті 338, 341, дод. XXVII	Розроблення, прийняття та впровадження нормативно-правових актів з метою імплементації положень Директиви 2009/72/ЄС щодо загальних правил функціонування внутрішнього ринку електроенергії	
Статті 338, 341, дод. XXVII	Розроблення, прийняття та впровадження нормативно-правових актів з метою імплементації положень Регламенту (ЄС) 714/2009 від 13 липня 2009 р. Європейського парламенту та Ради "Про умови доступу до мережі для транскордонних перетоків електроенергії" (Регламент (ЄС) № 1228/2003 скасовано)	
Стаття 338	Розроблення та подання на розгляд Кабінету Міністрів України проектів нормативно-правових актів з метою імплементації положень Директиви 2004/8/ЄС Європейського парламенту та Ради від 11 лютого 2004 р. про розвиток спільного виробництва енергії	серпень 2017 р.
Стаття 342	Посилення й удосконалення системи фізичного захисту об'єктів підвищеної безпеки за фінансової підтримки ЄС	2014–2017 рр.

Стаття 342, дод. XXVII	Розроблення, прийняття й упровадження нормативно-правових актів з метою імплементації положень Директиви Ради 2013/59/Євроатом від 5 грудня 2013 р., що встановлює основні норми безпеки для захисту від небезпеки, яка виникає від іонізуючої радіації, та припиняє дію Директив 89/618/Євроатом, 90/641/Євроатом, 96/29/Євроатом, 97/43/Євроатом та 2003/122/Євроатом	листопад 2016 р.
Стаття 342, дод. XXVII	Розроблення, прийняття й упровадження нормативно-правових актів з метою імплементації положень Директиви Ради 2006/117/Євроатом від 20 листопада 2006 р. про нагляд та контроль за перевезенням радіоактивних відходів та відпрацьованого ядерного палива	листопад 2016 р.
Стаття 342	Розроблення, прийняття й упровадження нормативно-правових актів з метою імплементації положень Директиви Ради 2014/87/Євроатом від 8 липня 2014 р., що змінює Директиву 2009/71/Євроатом, яка встановлює для співтовариства основи з ядерної безпеки ядерних установок	листопад 2016 р.

Отже, з усього вищенаведеного можна зробити такі **висновки**:

- Українська енергетична галузь отримає потужні стимули для розвитку, а українці одержать надійних, прогнозованих і доступних постачальників енергії в разі підписання Угоди про асоціацію з ЄС.
- Адаптація української енергетики до європейської, що вже розпочалася, буде складною для галузі із застарілим обладнанням. І тому в умовах набагато вищої конкуренції багато компаній ризикують піти з ринку, якщо не зможуть швидко пристосуватися до нових умов.

- Україна збільшить експорт своєї електроенергії в Європу, що дасть змогу реконструювати електромережі і модернізувати електрогенеруючі потужності, оскільки зараз ми використовуємо свої потужності лише наполовину (споживається 23–25 тис. МВт, а генеруючі потужності здатні виробляти близько 40 МВт).
- Україні доведеться швидко переорієнтуватися на Європу, оскільки зараз вона експортує електроенергію переважно до таких країн, як Росія і Білорусь, а зважаючи на події в державі, співпраця із цими країнами навряд чи буде стабільною.
- Мита на будь-які товари, згідно з Угодою, з роками будуть зменшуватися, тому в довготерміновій перспективі ми отримаємо адаптовану до європейських вимог конкурентоспроможну галузь економіки.
- Асоціація з ЄС відкриє дорогу іноземним інвесторам і кредитним коштам, що вигідно для галузі, зокрема – ідеться про видобуток корисних копалин для енергетики.
- В Україні буде розвиватися також і відновлювальна енергетика, що загалом є дуже позитивним фактором для екології, зокрема до 2020 р. частка виробленої зеленої енергетики становитиме 11 % від усієї виробленої енергії проти 3 % у 2013 р. (відповідно до Національного плану дій з відновлювальної енергетики).
- Вартість енергоресурсів зросте до середньоєвропейського рівня. Це, звичайно, негативний фактор, але якщо благополуччя населення також пропорційно зросте, то ми не відчуємо на собі негативних наслідків, пов'язаних зі зростанням ціни.
- Україні доведеться демонополізувати енергетику, що буде позитивним явищем для держави загалом.
- З допомогою ЄС ми нарешті отримаємо можливість забезпечити себе від радіоактивного випромінювання, оскільки в угоді зазначається готовність ЄС проводити політику співпраці із цього питання.
- Запровадження нових енергетичних стандартів й енергозберігаючих програм – це також очевидна перевага.

- Загальний розвиток економіки приведе до розвитку енергетики, оскільки майже вся нова апаратура працює за рахунок електроенергії.
- У перспективі – створення нової енергетичної інфраструктури.
- Диверсифікація постачання та максимальне використання власних енергоресурсів є основою енергетичної безпеки держави. Реалізуючи таку стратегію, Україна за 6–10 років має всі шанси на те, щоб стати енергосамодостатньою державою.

Створення зони поглибленої вільної торгівлі (ЗВТ+) та запозичення Україною енергетичних acquis ЄС сприяло б не тільки поглибленню двостороннього партнерства та розвитку торгівлі енергоносіями, а й здійсненню реформ, які б зробили сектор більш ефективним і конкурентоспроможним. Так, на відміну від Меморандуму про взаєморозуміння між ЄС та Україною щодо співпраці в енергетичній сфері, який "відображає лише політичні наміри та не передбачає будь-яких правових зобов'язань", формат Угоди про ЗВТ+ передбачатиме чіткі часові рамки й інші умови реалізації відповідних положень.

Підсумовуючи все вищесказане, можна з упевненістю стверджувати, що асоціація з ЄС принесе нам велику кількість переваг і нових можливостей. Зрозуміло, що ЄС також отримає від цього користь, інакше він би не зважився на такий крок. Європейські компанії також отримають шанс розширити свою діяльність на Україну. Наше завдання – це скористатись наданими можливостями швидше й ефективніше, ніж наші європейські конкуренти. Звичайно, угода розрахована на довготермінову перспективу, але на мою думку, це набагато краще, тому що обіцяні політиками короткотермінові перспективи не принесли очікуваних результатів.

Література

1. Меморандуму між Україною та Європейським Союзом про порозуміння щодо співробітництва в енергетичній галузі :

№ 994_694 від 01.12.2005 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_694.

2. Україна і Енергетичне співтовариство: сказали "А", а що дали? [Електронний ресурс] // Незалежний аналітичний центр геополітичних досліджень Борисфен Інтел. – Режим доступу : <http://bintel.com.ua/uk/projects/ukraina-i-jenergeticheskoe-soobshhestvo-skazali-a> (дата звернення: 09.09.2014).

3. Протокол про приєднання України до Договору про заснування Енергетичного співтовариства [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_a27.

4. Офіційний портал Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_926.

5. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для підтримки впровадження Енергетичної стратегії України на період до 2030 року : Постанова Кабінету Міністрів від 13.07.2011 № 739 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/739-2011-n>.

6. Енергетична стратегія України на період до 2030 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1071-2013-p>.

7. Енергетичне співтовариство [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері енергетики. – Режим доступу : <http://www.nerc.gov.ua/?id=4664> (дата звернення: 09.09.2014).

8. Про затвердження Державної цільової економічної програми енергоефективності і розвитку сфери виробництва енергоносіїв із відновлюваних джерел енергії й альтернативних видів палива на 2010–2015 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/243-2010-%D0%BF>.

9. Угода про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, зі іншої сторони [Електронний ресурс] // Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України "Урядовий портал". – Режим доступу : http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=246581344 (дата звернення: 09.09.2014).

10. Солонина Є. Асоціація з ЄС простимулює українську енергетику / Є. Солонина, С. Пухка [Електронний ресурс] // Радіо Свобода. – Режим доступу : <http://www.radiosvoboda.org/content/article/25107011.html> (дата звернення: 09.09.2014).

3.3. СПІВПРАЦЯ У СФЕРІ ТРАНСПОРТУ

Послідовна реалізація положень Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС започатковує якісно новий етап розвитку вітчизняного транспортного комплексу. Він передбачає, по-перше, раціональне використання існуючого транспортного господарства України з метою вираженого задоволення внутрішніх потреб нашої держави та країн-партнерів, з якими є традиційні взаємні зв'язки в цій сфері економіки. По-друге, одним зі стратегічних орієнтирів розвитку транспортного потенціалу України є те, що він має нарощуватися передусім за рахунок здійснення у всіх його секторах національних і зарубіжних інноваційних проектів. По-третє, стабільний розвиток транспорту України може бути забезпечений шляхом пошуку, залучення та використання на взаємовигідній основі іноземних джерел фінансування насамперед з боку ЄС. По-четверте, у межах окресленої в зазначеній угоді відповідної секторальної взаємодії України з ЄС, транспортна галузь нашої держави має підніматися до рівня стандартів, що характеризують інтегровану транспортну сферу ЄС. Поп'яте, адаптація вітчизняної транспортної галузі до всіх складових транспортної мережі ЄС стає одним з основних напрямів розвитку економічної інтеграції нашої країни з тим високорозвиненим міжнародним господарським угрупованням, що створює можливості для України стати його членом у перспективі.

Зазначені напрями сучасного етапу розвитку транспортного комплексу України об'єктивно ґрунтуються на оцінці досягнутого стану його функціонування, який формує основу, конкретні передумови розширення й інтенсифікації співпраці України та ЄС у даній сфері. Комплекс цих внутрішніх передумов базується на параметрах характеристики рівня розвитку вітчизняного транспортного господарства та таких його основних ланок: автомобільного, залізничного, морського, річкового, авіаційного

транспорту. Для детального вивчення стану транспортної галузі нашої країни у процесі інтеграції України та ЄС, доцільно порівняти параметри передумов транспортної інтеграції України з країнами Європейського Союзу.

По-перше, обсяги вантажних перевезень залізничним транспортом України (49098,3 т/км у 2012) набагато випереджає аналогічний показник європейських країн. По-друге, показники пасажирських і вантажних перевезень авіаційним транспортом України, вантажних перевезень водного транспорту України є нижчими середнього рівня по країнах Європейського Союзу. Варто акцентувати увагу та те, що річковий транспорт відіграє особливу роль в інтеграційних процесах ЄС. Посилюється значимість річкового транспорту у транспортній системі ЄС з метою зниження навантаження на автомобільні дороги, зменшення забруднення довкілля та зміцнення безпеки доставки масових і контейнерних вантажів [9, 20]

По-третє, показник вантажних перевезень автомобільним транспортом України значно нижчий ніж відповідний показник усіх країн ЄС. З огляду на це можна зробити висновок, що Україна має потужну галузь залізничного транспорту, яка посідає перше місце інших транспортних галузей. Для визначення відносного рівня значимості залізниці України в Європі доцільно проаналізувати статистику довжини залізничних мереж України та порівняти їх із відповідними показниками країн Європи. Так, Німеччина посідає перше місце серед європейських країн та України за довжиною залізничних мереж. Її залізничні мережі становлять 41 876 км. Друге місце займає Україна з показником 21 705 км. Третє, четверте та п'яте місце займають Польща, Італія й Іспанія з показниками відповідно 20 228, 16 726 та 13 945 км. Інші країни ЄС мають відносно коротку довжину залізничних мереж [6, 7, 9, 10].

Європейський Союз демонструє підвищення попиту щодо всіх видів транспорту, але з різною динамікою. Середньорічні темпи зростання попиту на всі види транспорту в ЄС, згідно із прогнозами, до 2030 р. характеризуються стабільним зростанням упродовж усього часу. Найбільшого зростання у споживанні має досягти саме авіаційний транспорт із великим відривом

від усіх інших видів транспорту. Найменший щорічний приріст попиту планується на послуги залізничного транспорту. У свою чергу, український ринок транспортних перевезень характеризується повільним зростанням, особливо після кризи. Наприклад, середньорічні темпи зростання ринку автомобільних перевезень за 2009 по 2011 рр. склали $-1,75\%$ [20]. Проте окремі сегменти ринку, зокрема авіаційний транспорт, навпаки, демонструють значне підвищення попиту та зростання. Його середньорічні темпи приросту із 2009 по 2011 рр. сягнули приблизно 10% . Тому можна стверджувати, що спільною характеристикою розвитку кон'юнктури транспортних ринків України та ЄС є стрімке зростання сегменту авіаперевезень, що є вагомим передумовою розвитку співпраці в цій сфері.

Транспортний сектор – вагама складова розвитку зовнішньоторговельної діяльності України та ЄС. Забезпечення інтегрованості й інтермодальності транспортних систем України та ЄС має вплинути на динаміку зростання імпорту й експорту товарів і послуг останніх. Ураховуючи той факт, що ЄС є основним торговельним партнером для України, інтеграція транспортних систем партнерів набуває важливого значення для нашої держави. У цьому зв'язку доцільно розглянути детальніше динаміку імпорту, експорту й обігу товарів України із ЄС (рис. 3.1).

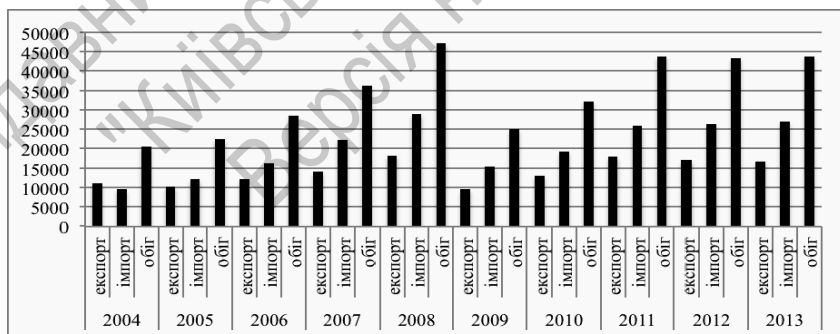

Рис. 3.1. Динаміка зовнішньоторговельної діяльності України та ЄС, млн дол США

Складено автором на матеріалах [12]

Згідно з даними на рис. 3.1, обіг зовнішньоторговельної діяльності України та ЄС має загальну тенденцію до зростання, за винятком років світової фінансової кризи 2008–2009 рр. Період із 2011 по 2013 рр. можна охарактеризувати як стабільний з погляду розвитку торгівлі між партнерами. Тому виникає потреба у використанні транспортного сектора як каталізатора зростання торговельних зв'язків України та ЄС. Зміцнення інтероперабельності їх транспортних галузей надасть можливість для скорочення витрат і часу на перевезення вантажів. А також забезпечить безпеку, якість, швидкість та екологічність міжнародної торгівлі.

Далі варто розглянути детальніше розд. 7 Угоди про асоціацію України з ЄС, де йдеться про секторальне співробітництво у сфері транспорту, з метою визначення переваг і можливостей для України. Співпраця між партнерами, згідно з п. 2 розд. 7 Угоди, спрямована на поліпшення пересування пасажирів і вантажів, підвищення плинності транспортних потоків між Україною, ЄС і третіми країнами в регіоні, шляхом усунення адміністративних, технічних, транскордонних й інших перешкод, реконструкцію транспортних мереж і модернізацію інфраструктури. Угода передбачає обмін інформацією та спільну діяльність у транспортній сфері уряду України та таких регіональних інструментів як Транспортної панелі Східного партнерства, ТРАСЕКА тощо і на міжнародному рівні, транспортних організацій, конвенцій та угод. Згідно з п. 1, співпраця в транспортній сфері націлена також на модернізацію та реструктуризацію транспортного сектора України та його адаптацію до стандартів ЄС [4].

У дод. XXXI до Угоди містяться основні положення нормативно-правових актів, де розміщені транспортні стандарти ЄС, до яких наша держава має адаптуватися. Стандарти автомобільного транспорту розділені на такі види: соціальні, технічні, фіскальні, безпеки. Щодо технічних слід віднести, по-перше, використання приладів обмеження швидкості руху деяких видів автомобільного транспорту, по-друге, щодо максимальної ваги та розмірів деяких видів автомобільного транспорту, по-третє, щодо випробувань на придатність на використання транспортних

засобів. Стандартами безпеки є: упровадження категорій водійських прав, вимог до випробувань водіння, транспортування небезпечних вантажів наземним транспортом. Організація робочого часу персоналу сектора автомобільного транспорту та підвищення кваліфікації водіїв певних видів автомобільного транспорту є соціальними стандартами [4].

До стандартів залізничного транспорту варто віднести такі типи: доступ до інфраструктури та ринку, технічні, безпеки, інтероперабельності, комбінованого транспорту тощо. Забезпечення вільного доступу до інфраструктури є необхідною передумовою залучення приватних іноземних інвестицій у галузь. Параметрами, що визначають такий доступ, є:

- існування незалежної регуляторної установи,
- розмежування управління інфраструктурою та перевезеннями,
- упровадження певних умов ліцензування діяльності, пов'язаної із залізничними перевезеннями;
- стягування тарифів за користування залізничною інфраструктурою.

Стандарти безпеки, насамперед, націлені на сертифікацію водіїв потягів і транспортування небезпечних вантажів залізничним транспортом. Адаптація секторів авіаційного транспорту України та ЄС відбувається згідно з Угодою про спільний авіаційний простір між Україною та ЄС. До аспектів гармонізації стандартів морського транспорту належать:

- інспекція кораблів,
- державний контроль портів,
- інформаційні системи моніторингу трафіку на морських водних шляхах,
- безпека пасажирських кораблів,
- вимоги до нафтових танкерів,
- вимоги до мінімального навчання співробітників на кораблях,
- екологічні вимоги,
- технічні умови,
- соціальні умови,
- безпеки в портах та на кораблях.

Адаптація стандартів у секторі річкового транспорту передбачає, зокрема, уніфікацію сертифікатів, дипломів й інших документів, що засвідчують кваліфікацію працівників галузі, а також гармонізація умов для отримання таких документів. Іншими аспектами, що мають бути імplementованими до українського законодавства, є технічні вимоги то внутрішньоводних транспортних засобів, транспортування небезпечних вантажів, застосування сучасних систем управління річковим транспортом (RIS). До основних сфер транспортногo співробітництва України та ЄС, згідно з Угодою про асоціацію, належать такі:

- Розвиток сталої національної транспортної політики, що охоплює всі види транспорту, зокрема з метою забезпечення ефективних, безпечних і надійних транспортних систем. Зауважимо, що цілі політики ЄС спрямовані на посилення позицій залізничного транспорту у конкуренції з іншими видами транспорту, підвищення ефективності залізниці, а також заснування Транс'європейської залізничної магістралі (TEN). Європейський Союз найбільшу увагу приділяє посиленню ролі залізничного транспорту та переорієнтації вантажопотоків з автомобільного транспорту на інші екологічно безпечніші. На відміну від ЄС, де частка вантажних перевезень залізничним транспортом становить 8 %, в Україні залізницею перевозять до 60 % вантажів (без урахування трубопроводу). Перевагою України, у контексті приєднання до політики ЄС щодо розвитку екологічних видів транспорту, також є потенціал України з погляду довжини залізничних колій [9].
- Розробка галузевих стратегій для автомобільного, залізничного, внутрішнього водного, повітряного, морського транспорту й інтермодальних перевезень, зокрема термінів та етапів їх реалізації, планів фінансування.
- Розвиток мультимодальної транспортної мережі, приєднаної до Транс'європейської транспортної мережі (TEN-T).
- Зміцнення транспортних з'єднань між Україною та ЄС, що надасть переваги обом сторонам. Для цього сторонами визначено:

- необхідність оптимізації адміністративних процедур на перетинах кордону та ліквідацію ділянок із недостатньо розвиненою інфраструктурою;
- співпраця в межах Транспортної панелі Східного партнерства;
- залучення фінансування з боку міжнародних фінансових інституцій;
- удосконалення українського координаційного механізму й інформаційних систем для забезпечення прозорості інтеграційних процесів;
- використання митної політики для полегшення перетину кордонів;
- застосування досвіду ЄС для розробки стратегій фінансування проектів, зокрема програм державно-приватного партнерства;
- використання сучасних систем управління транспортом, передусім ERTMS, для забезпечення високої якості, ефективності й інтероперабельності транспортних систем [4].

▪ Розробка стратегій фінансування, спрямованих на технічне обслуговування та будівництво інфраструктурних з'єднань на прикордонних територіях, а також залучення приватного сектора у транспортні проекти. Суб'єктів, яких варто залучати у процес транспортної інтеграції, доцільно класифікувати відповідно до рівня їх функціонування, зокрема мікро-, макро-, мезо-, мета- та мегарівня. До суб'єктів на мікрорівні належать комерційні банки та приватні підприємства нашої країни. На макрорівні основним суб'єктом є держава. Слід звернути увагу на існування спеціалізованої національної інвестиційної програми "Нова інфраструктура", що спрямована на здійснення фінансування, зокрема транспортної галузі нашої країни.

На метарівні активну участь у фінансуванні інфраструктури України беруть такі європейські фінансові інституції, як Європейський інвестиційний банк (ЄІБ) та Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР), що запроваджують близько 337 проектів на різних етапах розвитку, зокрема на стадіях завер-

шення, реалізації, підготовки та створення, із загальним обсягом фінансування понад 8,63 млрд євро. Доцільно звернути увагу на значну частку портфелю ЄБРР, що припадає на транспорт, – 50 %. Важливого значення для фінансування транспортної інтеграції на сучасному етапі набуває "Механізм секторальної бюджетної підтримки ЄС", який вважають основним інструментом надання допомоги країнам Східного партнерства. Європейська комісія підтвердила в листопаді 2013 р. надання нашій державі коштів у розмірі 35 млрд євро, зокрема на розвиток транспортної галузі [15].

На мегарівні основним партнером України у сфері фінансування інфраструктури є Світовий банк (СБ). У стратегії співпраці України зі СБ на 2012–2016 рр. особливу увагу приділяють фінансуванню європейської транспортної інтеграції. Кредитна програма на 2013–2014 рр. передбачає надання кредитів по 500 млн дол США кожного року. Інституції Світового банку, зокрема МБРР нині реалізує дев'ять проектів у сфері транспорту в Україні [13].

Для здійснення ефективного процесу інтеграції економіки України до світового господарства та, до ЄС, зокрема, необхідною є розробка оптимального механізму реалізації процесів міжнародної господарської співпраці. Одним із важливих напрямів функціонування такого механізму, згідно з розд. 7 Угоди про асоціацію, є транспортна співпраця. Розвиток ефективної зовнішньої торгівлі обумовлює зростання значення інфраструктурних ланок, насамперед транспортної у світовій торгівлі, і зокрема на Євразійському континенті. З огляду на це виникає доцільність розробки механізму транспортної інтеграції в ЄС для нашої держави. У теоретико-методологічній площині розгляду взаємодії системи міжнародних економічних відносин України з механізмом її транспортної інтеграції, зміст останньої варто розглядати як сукупність державних регуляторів, ринкових важелів й інституційних форм вияву міжнародних економічних відносин України з державами світу з приводу реалізації інтеграції спільних транспортних проектів (рис. 3.2).

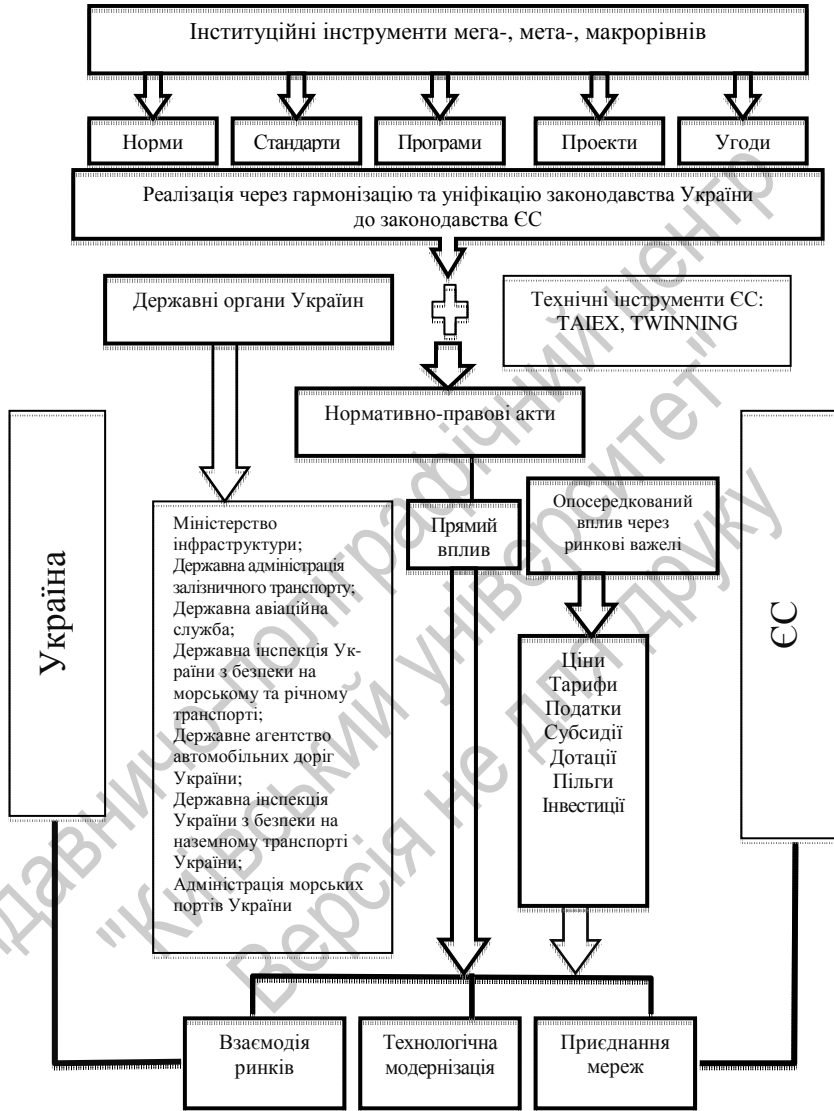

Рис. 3.2. Механізм транспортної інтеграції України в ЄС
Джерело: складено автором.

Інституційні інструменти на мега-, мета-, мезо- та макрорівнях, зокрема, норми, стандарти, програми, проекти, угоди визначають вектор транспортної інтеграції України в ЄС. Проте, вони діють на цей процес не прямо, а опосередковано, через державне регулювання. Нормативно-правова система забезпечує імплементацію положень організаційно-економічних інструментів у розвиток та реформування транспортної галузі нашої держави прямо й опосередковано (через ринкові важелі). До таких ринкових важелів доцільно віднести: інвестиції, ціни, тарифи, податки, субсидії, дотації, пільги. Варто зауважити, що інституційні інструменти мікрорівня впливають не через державні органи, а лише опосередковано через кон'юнктуру ринку, і з нашого погляду їх вплив є незначним.

Таким чином здійснюється прямий та опосередкований вплив на складові транспортної співпраці України та ЄС, зокрема на приєднання мереж, технологічну модернізацію та взаємодію ринків. Для досягнення синергійного ефекту від взаємодоповнюваності необхідною є адаптація транспортної галузі України до стандартів і норм ЄС. Лише в разі забезпечення конкурентоспроможності, ефективності та сталого розвитку галузей можливо скористатися перевагами від співпраці, а саме: збільшення обсягів імпорту, експорту, транзиту товарів і послуг, забезпечення економічної безпеки та збільшення доходів від зовнішньоекономічної діяльності.

Зважаючи на вищезазначене, доцільно детальніше проаналізувати державне регулювання транспортної інтеграції України в ЄС. Для цього слід виокремити особливості транспортного регулювання в ЄС та порівняти їх із державним регулюванням в Україні. Загальнодержавними законодавчими органами у сфері транспорту ЄС є Європейський парламент, Рада ЄС і Європейська комісія³ (ЄК), а в Україні – Верховна Рада України. Центральним виконавчим органом державного регулювання нашої держави у сфері транспорту є Кабінет Міністрів, що

³ ЄК розробляє інфраструктурну політику для держав-членів, законодавчі акти та контролює їх імплементацію.

здійснює загальне регулювання шляхом прийняття постанов і розпоряджень. Основним виконавчим органом у транспортній сфері на національному рівні країн-членів Європейського Союзу є міністерства транспорту кожної країни. Оскільки транспортний ринок ЄС перебуває у процесі лібералізації, то одним з основних завдань міністерств є створення єдиних правил доступу на ринок перевезень. Згідно з Директивою 12/2001/ЄК, кожна країна інтеграційного об'єднання також зобов'язана створити незалежний регуляторний орган для залізничної галузі з метою гарантування недискримінаційних і справедливих умов доступу у галузь залізничних послуг. В Україні у транспортній галузі, так само, існує вищий виконавчий орган, Міністерство інфраструктури⁴. Його основними функціями є забезпечення державної політики у транспортній сфері. Міністерству підпорядковуються шість органів управління транспортом України (рис. 3.2) [14, 15, 18].

Особливістю регулювання транспортної галузі Європейського Союзу на регіональному рівні є існування чотирьох незалежних агенцій: Виконавча агенція із транс'європейської транспортної мережі, Європейська залізнична агенція, Європейська агенція безпеки водного транспорту та Європейська агенція безпеки повітряного транспорту. Незалежні агенції ЄС є децентралізованими інституціями, що діють на регіональному рівні та виконують технічну, наукову, операційну та регуляторну функції в інфраструктурній сфері [5, 18].

До відмінностей органів державного регулювання транспортної сфери ЄС та України насамперед слід віднести відсутність в Україні незалежних регуляторних органів, зокрема органу регулювання залізничного транспорту, що визначено обов'язковою умовою комунітарної політики ЄС. Державна адміністрація залізничного транспорту України, Укрзалізниця, підпорядкову-

⁴ Міністерство інфраструктури України – здійснює державне управління, формує та реалізує державну політику у сфері транспортної інфраструктури.

ється Міністерству інфраструктури України, згідно із Законом України "Про залізничний транспорт" [1].

Іншою проблемою регулювання залізничної сфери України є незавершеність процесу реструктуризації (unbundling) державних органів. Укрзалізниця, основний регуляторний орган транспортної залізничної галузі, визначає державну політику у сфері залізничного транспорту, контролює залізничні перевезення, що здійснюються державними підприємствами, її структурними підрозділами й управляє інфраструктурою. Така багатофункціональність державного органу регулювання та значна кількість державних підприємств свідчать про незавершеність процесу лібералізації залізничного ринку нашої країни. На противагу, діяльність Європейських органів залізничного регулювання спрямована насамперед на забезпечення рівних і недискримінаційних умов доступу до залізничної мережі всіх суб'єктів відносин залізничної сфери [14, 18]

Загалом функції державних органів регулювання автомобільної, авіаційної та морської галузей транспорту України та ЄС збігаються та не мають суперечностей. Інституції регулювання та управління цими галузями пройшли процес "unbundling". Їх регулювання спрямоване на забезпечення балансу інтересів між державою, національним виробником, користувачами й іншими суб'єктами ринку [18].

Основними напрямками регулювання транспорту в *acquis* слід вважати: процес розмежування, ціноутворення, недискримінаційний доступ до мереж та ринку, взаємне субсидування, прозорість і публічність, статус регуляторного органу. Відповідно до цих критерії варто аналізувати ступінь адаптації до *acquis communautaire*⁵ вітчизняної транспортної галузі [5].

У транспортній галузі України також здійснено певні позитивні кроки на шляху гармонізації нормативно-правової системи з ЄС. Зокрема прийнято та розроблено низку нормативних

⁵ *Acquis communautaire* – сукупність спільних нормативно-правових актів Європейського Союзу, що є обов'язковими для всіх країн – членів ЄС.

документів⁶, що втілюють положення *acquis* згідно з вимогами Європейського Союзу. Слід виділити внесення поправок до основного нормативного документу⁷, що регулює залізничний транспорт, про процес розмежування функцій державного регулювання та господарського управління [1, 3].

Для подальших необхідних реформ залізничної сфери варто віднести реструктуризацію "Укрзалізниці" шляхом утворення акціонерних товариств із метою залучення приватних інвестицій у галузь та розмежування компаній, що здійснюють перевезення від оператора залізничних мереж (який залишається у державній власності) [1, 3, 19].

На нашу думку, процес реформування має містити такі елементи:

- забезпечення недискримінаційного доступу до мереж шляхом розробки методології тарифів і вільного ціноутворення;
- створення незалежного органу регулювання галузі та надання йому компетенції у сфері забезпечення вільної конкуренції на ринку та недискримінаційного доступу;
- розробку нормативно-правової бази для зменшення взаємного субсидування;
- висвітлення інформації про діяльність галузі;
- розділення інфраструктури для пасажирського та вантажного сполучення.

Автомобільний транспорт України характеризується достатньо конкурентним ринком. Його основними недоліками є незадовільний стан дорожнього господарства, рівень безпеки дорожнього руху та кваліфікація водіїв. Для розв'язання цих проблеми необхідно, зокрема:

⁶ Повітряний кодекс України:

- проект Закону України "Про судноплавство на внутрішніх водних шляхах України"
- проект Закону України "Про морські порти України".

⁷ "Про внесення змін до Закону України "Про залізничний транспорт".

- залучення приватного капіталу до дорожнього комплексу шляхом розробки нормативно-правової бази про взаємодію держави з приватними партнерами (державно-приватне партнерство);
- передача частини функцій і повноважень "Укравтодора" місцевим органам;
- створення незалежного органу регулювання галуззю і прозорих процедур отримання ліцензій та тендерів для надання послуг, з метою забезпечення рівноправного доступу на ринок для державних і приватних компаній;
- ухвалення Державної цільової програми підвищення рівня безпеки дорожнього руху;
- посилення державного нагляду та контролю за дотримання законодавства у сфері безпеки дорожнього руху;
- удосконалення нормативно-правової бази щодо охорони довкілля;
- введення обов'язкового стягнення плати за користування автомагістралями [19].

Повітряний транспорт України слід вважати найбільш інтегрованим до європейського повітряного транспорту, оскільки було ратифіковано Угоду про спільний авіаційний простір між партнерами. Тому, доречно зауважити, що на ринку авіаційних послуг України існує конкурентне середовище. Однак для подальшої адаптації законодавства України в цій сфері до законодавства ЄС є необхідним:

- розмежування служб управління аеропортами від служб управління повітряним рухом;
- створення незалежного у своїй організації, юридичній структурі, фінансуванні й ухваленні рішень регуляторного органу, що гарантує недискримінаційні умови надання послуг;
- поступове приєднання України до міжнародних конвенцій та угод в авіаційній сфері;
- відкриття аеропортів для приватних інвесторів [8].

У галузі морського транспорту завершується реформа у зв'язку з адаптацією норм і правил ЄС та розвитку галузі загалом.

Було ухвалено Закон України "Про морські порти України", який передбачає розмежування адміністративних функцій від господарської діяльності. Було також створено "Адміністрацію морських портів України", що наділена компетенцією забезпечення конкуренції на ринку та рівноправного доступу всіх суб'єктів до портової інфраструктури. Однак слід зазначити, що вищезгадане державне підприємство не є незалежним, оскільки підпорядковується Міністерству інфраструктури. Варто наголосити, що реформа запровадила механізми державно-приватного партнерства з метою залучення інвестицій і модернізації галузі [2]. Оскільки процес інфраструктурної інтеграції України в ЄС лише розпочинається, то, незважаючи на зазначені досягнення, більшу частину запланованих заходів сторонами ще не здійснено. Взагалі процес гармонізації національного законодавства України до ЄС характеризується повільністю, невизначеністю та відсутністю прозорості.

Важливе місце в механізмі транспортної інтеграції України в ЄС поряд із державними регуляторами посідають організаційно-економічні інструменти. Нині сформовано певну систему таких інструментів різного виду, значення та характеру діяльності. Окремі з них відіграють визначальну роль у формуванні політики інфраструктурної співпраці на міждержавному рівні, а інші є лише галузевими проектами національного значення. Ураховуючи значну кількість і різноманітність організаційно-економічних інструментів транспортної інтеграції України в ЄС, їх доцільно поділити згідно з рівнями їх сфери функціонування. До таких рівнів можна віднести: мега, мета-, макро- та мікрорівень.

На мегарівні діють організаційно-економічні інструменти світового характеру, зокрема міжнародні організації та угоди. Основними організаційно-економічними інструментами транспортної інтеграції України в ЄС на мегарівні, що діють опосередковано на зазначені процеси, є міжнародні угоди й інструменти міжнародних організацій. Основне завдання таких міжнародних угод – створення загальновизнаних світових правил з метою

забезпечення адекватної й ефективної співпраці країн у транспортній галузі.

На метарівні вагому роль відіграють такі нормативні стратегічні інструменти, як Комюніке ЄК "ЄС та сусідні регіони: новий підхід до транспортного співробітництва". Документ відображає нову транспортну політику ЄС щодо з'єднання основних транс'європейських транспортних мереж із сусідніми країнами. "План дій до єдиного європейського транспортного простору – шлях до конкурентоспроможної та ефективної транспортної системи" є Білим папером Європейської комісії, що визначає європейську стратегію інтеграції транспортного ринку.

Необхідно виокремити "Програму транс'європейської транспортної мережі" (TEN-T), що охоплює низку транспортних проєктів. У межах даної програми створено організацію, відповідальну за імплементацію програми, "Виконавче агентство транс'європейської транспортної мережі". До програми входить близько 328 проєктів різних видів транспорту, логістики та технологічних транспортних систем. Зазначені проєкти охоплюють такі види транспорту як повітряний, дорожній, залізничний і водний. Це, зокрема, залізничні, дорожні, річкові, мультимодальні, портові, морські й аеропортові проєкти. До логістичних і технологічних проєктів належать такі групи проєктів як Galileo, ITS, RIS, ATM та ERTMS. Найбільшу частину проєктів нараховує група залізничного транспорту, що становить 133 документи. Метою програми є створення потужної транспортної мережі, яка проходитиме через 28 країн – членів ЄС для досягнення економічного зростання та конкурентоспроможності. TEN-T передбачає будівництво ключової транспортної мережі на дев'яти основних коридорах: два проходять із Півночі до Півдня, три – зі Сходу на Захід, а також чотири діагональних коридори. Ця мережа зможе перетворити з'єднання Сходу із Заходом, усунути вузькі місця, сприяти процесу модернізації інфраструктури й оптимізації транскордонного переміщення транспорту на всій території ЄС. Це дасть можливість поліпшити зв'язки між різними видами транспорту та сприяти досягненню цілей ЄС у сфері зміни клімату [16].

На нашу думку, вартою уваги є рамкова програма Європейського Союзу Horizon 2020, що передбачає збільшення фінансування досліджень та інновацій у транспортній сфері на 50 %. Фінансовий інструмент виділяє 6,3 млрд євро із 2014 по 2020 рр. на розвиток транспортної галузі ЄС. Основними завданнями програми є забезпечення ефективним і конкурентоспроможним транспортом, та створити нові робочі місця. Слід зауважити, що програма була представлена в Україні в січні 2014 р., що означає зацікавленість Європейського Союзу в науковій та технічній співпраці з нашою державою [17].

Угода про асоціацію України з ЄС є основним загальним стратегічним інструментом інфраструктурної інтеграції України в ЄС. Договір визначає основні вектори розвитку взаємодії, зокрема в енергетичній і транспортній галузях. Доречно згадати нещодавно парафоровану угоду про "Спільний авіаційний простір України та ЄС". Цей договір є значним поштовхом у процесі лібералізації транспортного ринку України. Безумовними позитивними сторонами підписання цієї угоди є, по-перше, ліквідація монополізації авіаційного транспорту України, по-друге, зниження цін на послуги авіаперельотів, по-третє, підвищення якості цих послуг та, по-четверте, забезпечення доступу національних компаній України до ринків збуту. Однак, поряд із перевагами, існує низка невизначеностей щодо наслідків підписання угоди, зокрема пов'язаних із недостатньою розвиненістю національної авіаційної галузі [8].

Доцільно зазначити також підписання "Угоди про співробітництво щодо цивільної глобальної навігаційної супутникової системи (GNSS) між ЄС та Україною", що орієнтована саме на запровадження нових технологій у транспорту галузь України. До вагомих технічних організаційно-економічних інструментів варто віднести європейські програми TAIEX⁸ та TWINNING, європейські інструменти інституціональної розбудови, спрямовані на надання технічної допомоги у процесі адаптації законо-

⁸ TAIEX – Technical Assistance Information Exchange.

давства України, зокрема інфраструктурного, до нормативно-правової системи ЄС [15, 20].

Важливого значення набувають організаційно-економічні інструменти макrorівня. На цьому рівні діють державні транспортні інструменти України. Функціонування таких інституцій передусім націлено на розвиток власної, національної інфраструктури. Оскільки для ефективного розвитку процесу транспортної інтеграції України в ЄС є необхідним забезпечення інфраструктури України на належному рівні розвитку, то інструменти макrorівня – необхідний елемент інтеграційних процесів. Вони відповідальні за ефективне здійснення процесів модернізації та реформування національної транспортної галузі України. До таких інструментів належать, передусім: Транспортна стратегія України, Концепція Державної програми реформування залізничного транспорту, Загальнодержавна програма адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, Державна цільова програма реформування залізничного транспорту на 2010–2019 рр., проект Нова інфраструктура. На мікрорівні діють контракти підприємств, що мають стосунок до транспортних галузей. Цей рівень є найбільш широким, оскільки транспортних контрактів існує значна кількість, але, на нашу думку, вони здійснюють опосередкований вплив на транспортну інтеграцію України та ЄС.

Усе вищезазначене зумовлює необхідність розробки й обґрунтування стратегії транспортної інтеграції нашої країни та ЄС. Вона полягає в сукупності заходів, спрямованих на розробку раціонального механізму входження основних складових інфраструктури до європейських систем з урахуванням загальних особливостей інтеграції України у європейський господарський простір.

До загальних напрямів стратегії належать такі:

- Забезпечення розвитку транспортної галузі випереджальними темпами з метою сприяння економічному і соціальному прогресу країни та забезпечення інтенсифікації транспортних зв'язків між Європейським Союзом та Україною;

- Реалізація заходів, передбачених Стратегічним документом 2007–2013 "Східна регіональна програма" Інструменту європейського сусідства і партнерства. Реформування транспортної системи й інтеграція її із системою ЄС сприятимуть збільшенню можливості доступу до ринків, зростанню обсягів перевезень й експорту транспортних послуг, припливу капіталу та загальній модернізації транспортної інфраструктури України;
- Імплементация міжнародних конвенцій із транспорту (зокрема Європейської конвенції про спільну транзитну процедуру, Женева 1987 р. (Common transit convention) та митної Кіотської конвенції) й удосконалення нормативно-правової бази в частині лібералізації послуг об'єктів наземної інфраструктури, повітряного та водного транспорту;
- Сприяння введенню "єдиного вікна" для інтермодального транспорту, а також єдиного транспортного документа для всіх перевізників вантажів у міжнародних напрямках та механізму встановлення наскрізних тарифів, що дозволить суттєво збільшити середню швидкість переміщення вантажів насамперед на напрямках міжнародних транспортних коридорів.

Конкретні напрями реалізації зазначеної стратегії мають базуватися на комплексі заходів, необхідних для здійснення інтеграції транспортної інфраструктури України та європейської системи перевезень з урахуванням особливостей основних видів транспорту (рис. 3.3) [4].

Інтеграційний вектор стратегії розвитку транспортної галузі України в напрямі імплементации до транспортної мережі ЄС передбачає реалізацію зазначених вище заходів, що спрямовані на поглиблення двосторонньої співпраці сторін у цій базовій інфраструктурній складовій економіки партнерів.

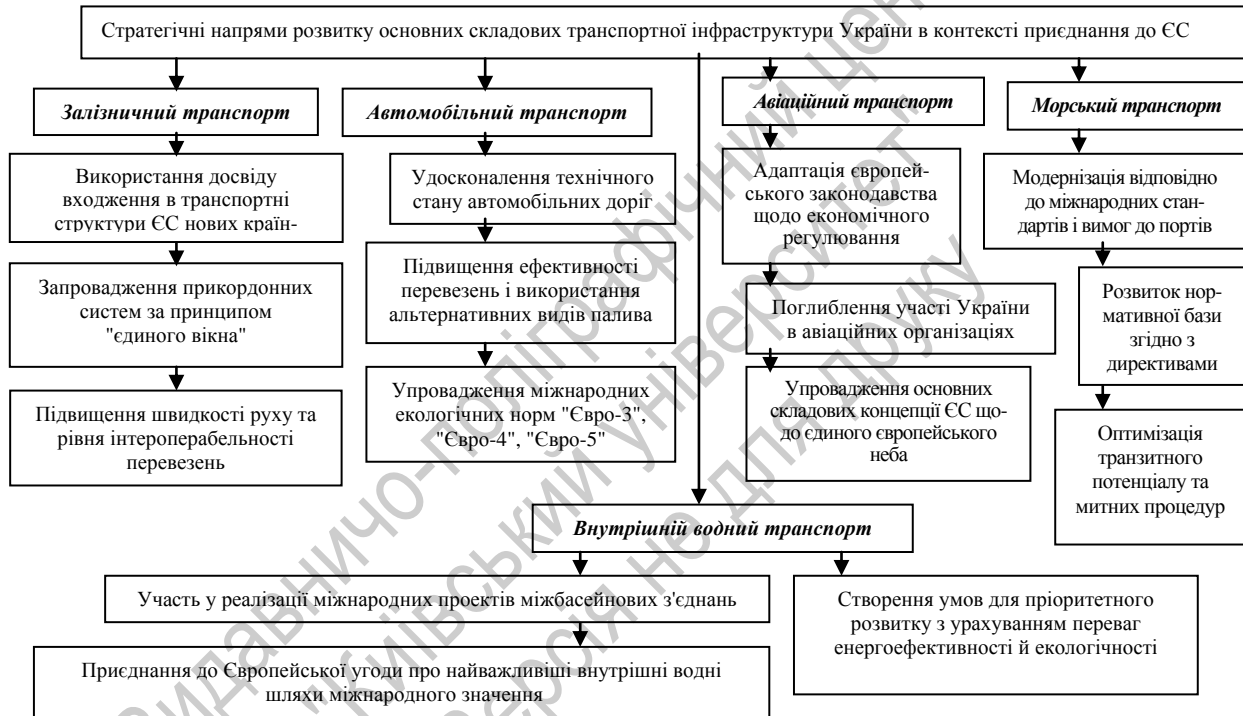

Рис. 3.3. Стратегічні напрями розвитку основних складових транспортної інфраструктури України в контексті співпраці з ЄС

Таким чином, можна зробити висновок, що співпраця України та ЄС у транспортній сфері націлена, передусім, на розвиток галузей автомобільного, залізничного, морського, річного, трубопровідного й авіаційного транспорту. Угода про асоціацію визначає основними завданнями, у контексті секторальної транспортної співпраці, модернізацію транспортного сектора України, його адаптацію до стандартів ЄС, забезпечення інтероперабельності й інтермодальності транспортних систем партнерів. Метою такої співпраці є створення ефективної, сталої, конкурентоспроможної та безпечної інтегрованої транспортної мережі, повноправним суб'єктом якої має стати наша держава в період, визначений в Угоді про асоціацію між Україною та ЄС.

Література

1. Про залізничний транспорт : Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/273/96-%D0%B2%D1%80?nreg=27>.

2. Про морські порти України : Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4709-17>.

3. Державна цільова програма реформування залізничного транспорту на 2010–2019 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1390-2009-%D0%BF>.

4. Угода про Асоціацію [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://comeuroint.rada.gov.ua/komevoint/doccatalog>.

5. Бураковський І. Україна і Європейська інтеграція / І. Бураковський, Г. Немиря, О. Павлюк // Економіка України. – 2000. – № 4. – С. 13–21.

6. Довжина залізничних колій країн ЄС у тис. км [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/transport/data/main_tables.

7. Довжина залізничних колій України у тис. км [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.

8. Коссе І. Європеїзація авіапростору України: переваги і проблеми, пов'язані з підписанням Угоди про спільний авіаційний простір : аналіт. записка / І. Коссе. – К., 2011.

9. Обсяги вантажних перевезень України різними видами транспорту за 2012 рік у млн т [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.

10. Обсяги вантажних та пасажирських перевезень країн ЄС різними видами транспорту [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/transport/-data/main_tables.

11. Обсяги зовнішньої торгівлі України з ЄС [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.

12. Обсяги експорту України в ЄС [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua.

13. Офіційний сайт Міністерства фінансів України [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.minfin.gov.ua>.

14. Офіційний сайт Мінінфраструктури України [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.mtu.gov.ua/uk/news/29162.html>.

15. Офіційний веб-сайт Європейського Союзу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://europa.eu>.

16. Офіційний сайт Транс'європейської транспортної мережі [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.green-tent.eu/facts-figures>.

17. Офіційний сайт Програми Горизонт 2020 [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://ec.europa.eu/programmes/horizon2020>.

18. Правове регулювання транспортних коридорів в Європейському Союзі та в Україні (порівняльно-правове дослідження) / за заг. ред. В.Г. Дідика. – К., 2007.

19. Транспортна політика України та її наближення до норм Європейського Союзу / Т. Сирийчик, А. Фургальські, Ч. Клімкевич та ін. ; за ред. Марчіна Свенціцькі. – К., 2010.

20. Roadmap to a Single European Transport Area – Towards a competitive and resource efficient transport system. White Paper. – Brussels, 28.3.2011, COM(2011) 144 final, European Commission.

3.4. АНАЛІЗ ПЕРЕДУМОВ І НАСЛІДКІВ ПІДПИСАННЯ УГОДИ ПРО АСОЦІАЦІЮ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄС ДЛЯ СФЕРИ НАУКИ, ТЕХНОЛОГІЙ ТА КОСМОСУ

Наука й технології завжди займали одне із центральних місць політико-економічного устрою Європи. Із середини 1990-х рр. уже не наука і технології, а інновації – поняття, що охоплює права інтелектуальної власності, освіту, організаційні зміни, інституційні програми, стандарти тощо, посіли провідне місце в політиці Євросоюзу. Перехід від науково-технічної до інноваційної політики в ЄС відбувався не тільки в контексті політичних змін, а й унаслідок зміни моделі економічної динаміки – з'явилося нове поняття "економіка, що ґрунтується на знаннях" [17], яке означає: сучасна ринкова економіка базується в меншій мірі на капіталі та робочій силі, а в більшій – на знаннях, що на даному етапі стають ключовим фактором виробництва.

На зламі ХХ–ХХІ ст. стратегія ЄС у галузі науки, технологій та інновацій позиціонується серед головних цілей ЄС. Пріоритетними напрямками стають розвиток людських ресурсів, поліпшення довкілля, а технологічні нововведення мають соціальну спрямованість.

Рамковим документом для фінансової та технічної співпраці з Україною став Порядок денний асоціації Україна – ЄС, який було прийнято Радою зі співробітництва в листопаді 2009 р. Цей документ заміняв спільний План дій 2005 р. та готував до набрання чинності Угоди про асоціацію. План дій асоціації визначав пріоритети, що потребують негайної дії в очікуванні набрання чинності Угоди.

Нині, після підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, метою взаємодії в науково-технологічній сфері є:

- розвиток і посилення наукової та технологічної співпраці як із метою наукового розвитку як такого, так і зміцнення власного наукового потенціалу для розв'язання національних і глобальних викликів;
- спрямування зусиль для досягнення прогресу в набутті наукових і технологічних знань, важливих для забезпечення сталого економічного розвитку, шляхом розвитку дослідницьких потужностей і людського потенціалу;

- урахування діючих рамок співпраці, які встановлені Угодою про співробітництво у сфері науки і технологій між Україною та Європейським співтовариством, а також мету України залучення до Європейського дослідницького простору;
- підтримка реформування та реорганізації системи управління науковою сферою та дослідницьких установ в Україні (зокрема підвищення її потенціалу щодо розвитку науки і технологій) з метою сприяння зростання конкурентоспроможної економіки та суспільства, що базується на знаннях [14].

Згідно з Угодою про асоціацію, науково-технологічну співпрацю між Україною та ЄС забезпечуватимуть шляхом:

- обміну інформацією між Україною та країнами ЄС щодо політики у сфері науки та технологій;
- участі в наступній Рамковій програмі ЄС із досліджень та інновацій "Горизонт 2020";
- спільної реалізації наукових програм і дослідницької діяльності;
- спільного дослідження діяльності, спрямованої на захоплення наукового прогресу, трансферу технологій та ноу-хау;
- навчання шляхом реалізації програм обміну для дослідників і фахівців;
- організації спільних заходів щодо наукового та технологічного розвитку;
- ужиття заходів, спрямованих на розвиток сприятливих умов для проведення досліджень й упровадження нових технологій, а також належного захисту інтелектуальної власності результатів досліджень.

Наслідками зазначених аспектів співпраці в науково-технологічній сфері для України можуть бути: [4]

- Розширення співпраці з ЄС у питаннях модернізації вітчизняної системи науки та наближення її до стандартів ЄС має забезпечити сприятливі умови для комерціалізації прикладних наукових досліджень і, таким чином, створити важливі передумови для посилення конкурентоспроможності націо-

нальних компаній на світовому ринку та створення нових високотехнологічних галузей економіки в країні.

- Модернізація національної системи наукових досліджень на основі стандартів ЄС дозволить поліпшити якість підготовки науковців і фахівців та розширити можливості для реалізації спільних проектів із європейськими країнами, що, у свою чергу, підвищить рівень кваліфікації, знань і досвіду вітчизняних науковців. Проте збільшення уваги до питань охорони здоров'я, зміни клімату та безпеки довкілля (як це відбувається нині в ЄС) дозволить розширити прикладні наукові дослідження в цих сферах, у тому числі за підтримки партнерів із ЄС, а практична реалізація відповідних напрацювань дозволить підвищити загальний рівень екологічної безпеки для населення в довготерміновій перспективі.

- Сприяння реформуванню національної системи науки, яка нині вже не відповідає сучасним вимогам. Така співпраця має дати поштовх до створення адекватної державної політики в Україні у сфері науки та прикладних наукових досліджень шляхом обміну досвідом із країнами – членами ЄС, запровадження нових моделей роботи та співпраці наукових установ з освітніми установами та бізнесом, а реалізація спільних пан'європейських проектів фінансово й інституційно підтримає наукові дослідження та технологічний розвиток в Україні [4].

Таким чином, Угода про асоціацію між Україною та ЄС буде сприяти залученню України до Європейського наукового простору. Слід зауважити, що сучасний етап науково-технологічної політики ЄС розпочався у 2000 р., коли на засіданні Ради ЄС у м. Лісабон було запропоновано програму створення інфраструктури знань, активізації інновацій та економічних реформ, модернізації систем соціальної підтримки і реформи освіти. Метою даної програми є побудова на європейському континенті до 2010 р. найбільш конкурентоспроможної економіки у світі, для чого передбачено підвищити рівень витрат ВВП на науку до 3 %, сформувати єдиний науково-технологічний простір і європейську інноваційну систему.

Водночас було проголошено мету створення єдиного дослідницького простору в Європі – об'єднання зусиль учених різних країн, а також були визначені конкретні кроки розв'язання цієї проблеми.

Таким чином, третє покоління європейської науково-технічної політики відкрили дві новації – "Європейський науковий простір (ЄНП)" та "Інноваційна ініціатива 2000", до яких тепер має змогу долучитися й Україна.

Основними завданнями ЄНП є:

- створення наукового простору, не розділеного національними кордонами;
- забезпечення максимально ефективного використання наукового потенціалу і матеріальних ресурсів країн ЄС із залученням накопиченого досвіду та досягнень на основі тісного взаємозв'язку регіональної та національної науково-технологічної політики;
- обмін знаннями та технологіями;
- мобільність наукових кадрів [18].

Детальніше цілі, завдання й механізми їх реалізації ілюструє рис. 3.4. Згідно з поданою схемою за допомогою ініціативи ЄНП передбачається побудувати транснаціональну дослідницьку систему, що зміцнює велику кількість формальних інституцій, які дають можливість для відкритішого генерування наукомісткої продукції в межах ЄС.

"Інноваційна ініціатива 2000" координується Європейським інвестиційним банком і багато в чому є новим підходом до ролі ЄС у виробництві наукомісткої продукції. Найважливішими елементами даної ініціативи є короткотермінові позики, висока операційна гнучкість і використання фондів венчурного капіталу. Сфери застосування "Ініціативи" – людський капітал, дослідження і розробки, малі та середні підприємства, венчурний капітал, інформаційні і телекомунікаційні технології та розповсюдження інновацій.

Таким чином, у ЄС, спираючись на підтримку державних інститутів, фінансових і виробничих структур, формується пан'європейська інноваційна система, що складається з національних інноваційних систем країн-членів, створює нову культуру бізне-

су, посилює коопераційні зв'язки між підприємницькими асоціаціями та громадськими структурами.

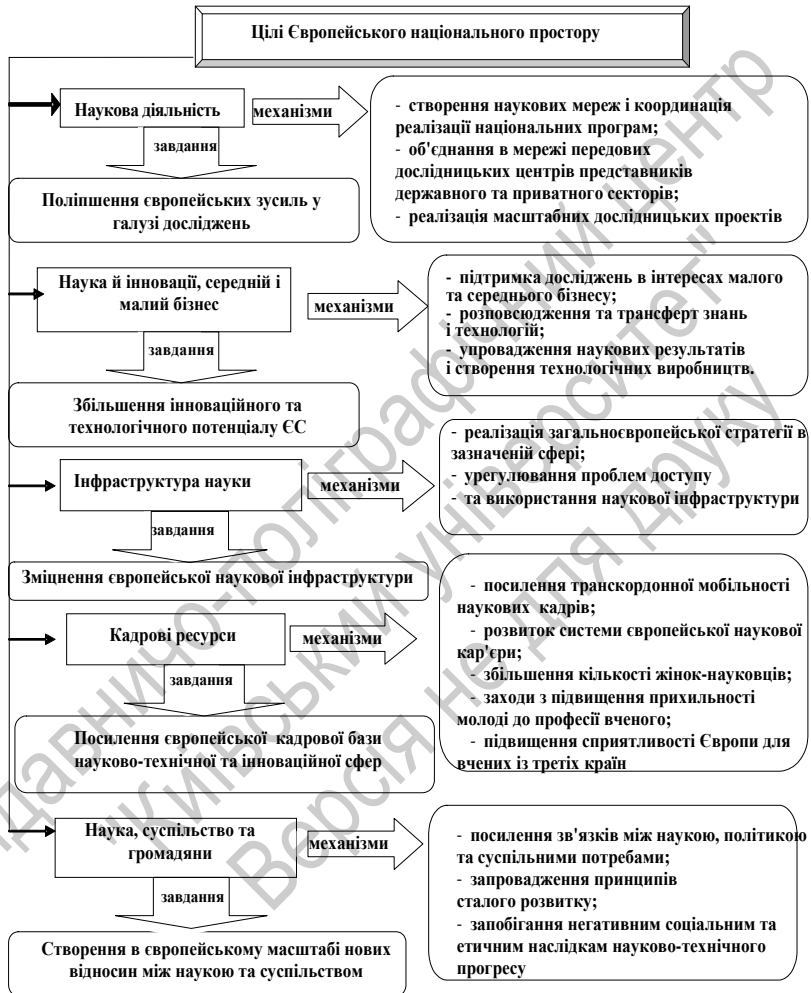

Рис. 3.4. Основні цілі Європейського наукового простору, завдання та механізми їх реалізації [2]

Уже у 2006 р. країнам ЄС-25 удалося значно поліпшити виконання Лісабонської стратегії. При цьому важливу роль відігравала Сьома рамкова програма ЄС із наукових досліджень і технологічного розвитку на 2007–2013 рр. Крім того, Європейською комісією у 2007 р. було опубліковано Зелену книгу "Європейський простір досліджень: нові перспективи" [24], у якій затверджено шість пріоритетних напрямів розвитку Європейського дослідницького простору:

- Спільне використання знань (відкритий доступ для дослідників до результатів інших наукових досліджень), насамперед прикладних досліджень комерційного спрямування.
- Розвиток державної інфраструктури наукових досліджень світового рівня (поліпшення законодавчих умов для збільшення обсягів інвестицій).
- Зміцнення державних дослідницьких інституцій (збільшення фінансування, автономії, поліпшення законодавчо-нормативних норм співпраці із приватним сектором).
- Оптимізація європейських програм дослідження та пріоритетів (спрощеність нормативних правил і процедур систем фінансування досліджень ЄС, гармонізація національних програм фінансування тощо).
- Відкритість світу: міжнародна співпраця (формування єдиних пріоритетів досліджень для всіх країн ЄС і поліпшення умов співпраці для дослідників із країн, не членів ЄС).
- Становлення єдиного європейського ринку праці для дослідників із різних країн (поліпшення умов для збільшення мобільності дослідницького потенціалу).

Підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС спонукає до концептуальної зміни існуючої в Україні парадигми щодо ролі державної науково-технологічної політики в забезпеченні системоутворюючих процесів реального наближення суспільно-економічного розвитку України до європейських стандартів, формування стратегічних напрямів розвитку інтелектуального потенціалу відповідно до викликів глобалізації

та необхідності побудови сучасної національної системи продукування знань. Реформування національної системи науки, згідно з Угодою, необхідно здійснити також на нових законодавчих засадах, які повинні бути гармонізованими із законодавством ЄС.

Еволюцію науково-технічної політики ЄС важливо розглядати з урахуванням основних тенденцій міжнародної співпраці та кооперації у продукуванні знань як у Європі, так і на міжнародному рівні. Для максимізації поставлених цілей ЄНП відкритий для всіх країн світу. Реалізація Угоди про асоціацію з боку ЄС здійснюється за допомогою "Рамкових програм" і механізмів "Європейської наукової архітектури". Рамкові програми ухвалюють у формі законодавчих рішень ЄС і встановлюють на період своєї дії глобальні цілі діяльності ЄС у сфері наукових досліджень і технологічного розвитку, визначають систему пріоритетів і напрямів досліджень, правила та процедури виконання, загальні умови участі, запланований бюджет і розподіл ресурсів за різними напрямами досліджень. Ці напрями реалізуються потім у низці спеціальних цільових програм, що також мають статус законодавчих рішень ЄС. До форм співпраці в межах таких програм належить і міждержавна наукова кооперація, координація національних досліджень, проведення спільних наукових заходів. Рамкові Програми є основним фінансовим інструментом підтримки європейських досліджень з боку ЄС. Їх подає Європейська комісія на ухвалення Радою Європи і Європейським парламентом, а розраховані вони на п'ять років.

Що стосується "наукової та технологічної архітектури Європи", то йдеться про пан'європейські проекти досліджень, що мають внутрішньоурядову структуру. Першим із таких проектів співпраці був CERN, заснований у 1954 р. та присвячений базовим атомним дослідженням. У 1970-х рр. у межах міжнародної співпраці ЄС підписували угоди в різних галузях науки, таких як молекулярна біологія, дослідження космосу й авіація. Базуючись переважно на "великій науці" й інвестиціях, такі ініціативи були першими "будівничими блоками" єв-

ропейської наукової та технологічної архітектури. Починаючи з 1980-х рр., новою генерацією європейської співпраці в цій галузі стали проекти Еврика та рамкові програми.

На сучасному етапі перед Європейським дослідницьким простором стоять нові виклики, серед яких: зростаюча кількість країн – нових членів ЄС і країн – учасниць рамкових програм ЄС (наразі 35 країн, у т. ч. й Україна); зростаюча кількість і складність інструментів, що використовуються в Європейському дослідницькому просторі, такі як Рамкові програми, інструменти координації інтеграції (JITP, ERANETs), робочі інструменти (платформи, планування, спільне програмування, директиви, супровідні закони тощо), законодавча діяльність. Крім того, нині серед останніх ініціатив, що лягли в основу порядку денного Європейського дослідницького простору до 2020 р., варто звернути увагу на заходи зі скасування бар'єрів для руху наукових кадрів і кар'єрного зростання, розвиток унікальних пан'європейських дослідницьких установ й інфраструктур, трансферт технологій, заохочення до міжнародної співпраці в науково-технічній сфері [15]. У 2000 р. було ухвалено рішення про формування так званої "п'ятої свободи" (однієї зі складових загальноєвропейського ринку) – Європейського наукового простору, у якому дослідники, знання та технології могли б безперешкодно переміщуватися. Нині в ЄС на даному напрямі було зроблено низку кроків. Насамперед самі рамкові програми ЄС були підготовлені з урахуванням необхідності формування загального наукового простору. Ідеться про інституційні новації, наприклад, про створення Європейської дослідницької ради та Європейського технологічного інституту, на базі яких планують сформувати європейське наукове й інноваційне співтовариство світового рівня. Крім того, були прийняті заходи зі збільшення скоординованості науково-дослідних ініціатив і програм усередині ЄС. Із цією метою були запуснені в дію Європейські технологічні платформи, на базі яких промисловці й інші учасники формують свої довготермінові наукові пріоритети та стратегічне бачення науково-дослідних завдань,

що вирішуються в інтересах бізнесу. Спільні технологічні ініціативи, що створюються в деяких ключових, стратегічно важливих сферах, об'єднують приватний і державний сектори для реалізації стратегічних планів на практиці. Роботу над координацією науково-дослідного порядку денного також проводять на рівнях країн ЄС і регіонів Європи в межах схеми "ERA-Net" [16].

Серед цілей Угоди про асоціацію між Україною та ЄС є врахування діючих рамок співпраці, які встановлені Угодою про співробітництво у сфері науки і технологій між Україною та Європейським співтовариством. Головними завданнями співпраці між Україною та ЄС є стабілізація науково-технічного потенціалу та сприяння розв'язанню проблем, що становлять взаємний інтерес, таких як питання в галузі енергетики, нерозповсюдження озброєння, поліпшення охорони здоров'я, забезпечення екологічної та ядерної безпеки. В основі стабілізації потенціалу науково-дослідницької сфери лежить партнерство й активізація обмінів із науковими закладами ЄС, насамперед за допомогою інструментів INTAS (Міжнародна асоціація сприяння співробітництву з ученими держав колишнього Радянського Союзу), а також конверсія досліджень, пов'язаних зі зброєю масового знищення, для суспільного використання завдяки багатосторонньому партнерству (Європа, США, Японія), яке реалізується за допомогою спеціалізованих центрів МНТЦ (Міжнародний науково-технічний центр у Москві) й УНТЦ (Український науково-технічний центр у Києві).

Таким чином, згідно з Угодою про асоціацію, науково-технологічну співпрацю забезпечуватимуть шляхом участі в наступній Рамковій програмі Європейського співтовариства з досліджень та інновацій "Горизонт 2020" [9].

"Горизонт 2020" – нова програма ЄС із досліджень та інновацій. Вона триватиме із 2014 до 2020 рр. Горизонт 2020 є фінансовим інструментом реалізації ініціативи Інноваційного союзу, "Європа 2020" з метою зміцнення конкурентоспроможності Європи у глобальному вимірі, її економічного зрос-

тання та створення нових робочих місць. "Горизонт 2020" об'єднує всі існуючі програми ЄС із фінансування досліджень та інновацій, серед яких "Рамкова програма з досліджень та інноваційного розвитку" (РП), "Рамкова програма конкурентоспроможності й інновацій" (СІР) та Європейський інститут інновацій і технологій (ЕІТ). Крім того, програма ЄС має нові риси, порівняно з попередніми, зокрема:

- спрощення структури програми, розробка одного переліку правил, скорочення бюрократичної тяганини завдяки простій схемі відшкодування витрат, запровадження єдиного підходу для учасників тощо із загальною метою зменшити середній час на видачу гранту до 100 днів;
- взаємодія досліджень та інновацій завдяки забезпеченню фінансування від ідеї до виходу на ринок;
- збільшення підтримки інновацій та діяльності, наближеної до ринку, що веде до прямого економічного стимулювання;
- зосередження на розвитку бізнес-можливостей, що пов'язані із суспільними викликами;
- надання більших можливостей новим учасникам і молодим перспективним науковцям для просування своїх ідей та одержання фінансування [10].

Програма "Горизонт 2020" зосередить фінансування на трьох різних, взаємодоповнюючих пріоритетах ЄС.

Бюджет програми "Горизонт 2020" буде становити 87 740 млн євро.

Фінансування окремих видів діяльності розподілятимуть за напрямами таким чином:

- "Передова наука" – 27 818 млн євро;
- "Лідерство у промисловості" – 20 280 млн євро;
- "Суспільні виклики" – 35 888 млн євро (табл. 3.4).

Максимальна загальна сума фінансового внеску ЄС від програми до неядерної прямої діяльності Спільного дослідницького центра становитиме 2212 млн євро.

Таблиця 3.4

Структура Програми ЄС із фінансування досліджень та інновацій "Горизонт 2020"

3-компонентна структура		
Передова наука	Індустріальне лідерство	Соціальні виклики
1. Європейська дослідницька рада (ERC) 2. Майбутні технології (FET) 3. Дії Марії Склодовської-Кюрі 4. Дослідницькі інфраструктури	1. Лідерство в індустріальних технологіях – ІКТ, ключові передові технології, космос. 2. Доступ до ризикового фінансування. 3. Інновації в МСП	1. Здоров'я та добробут 2. Безпека продуктів харчування, сталі с/г, лісництво, водне господарство, прісна вода та біоекономіка. 3. Безпечна, чиста й ефективна енергетика. 4. Розумний, зелений та інтегрований автотранспорт. 5. Довкілля, клімат, ефективність ресурсів. 6. Інноваційне суспільство. 7. Безпечне суспільство
Розповсюдження досконалості і розширення участі, соціально-гуманітарні науки, інформаційно-комунікаційні технології		
Європейський інститут інновацій і технологій (EIT)	Спільний дослідницький центр (JRC)	Євроатом

Передова наука (Excellent Science). Мета – підвищення рівня досконалості європейської наукової бази та підтримка досліджень світового рівня для забезпечення конкурентоспроможності Європи завдяки:

- підтримці найбільш талановитих і креативних науковців, які займаються передовими дослідженнями,
- фінансування співпраці в дослідженнях для відкриття нових і перспективних галузей наукових досліджень та інновацій через підтримку *Майбутніх та новітніх технологій* (FET);
- забезпечення дослідників відмінними можливостями для навчання та кар'єрного зростання за допомогою пропозицій фонду Марії Склодовської-Кюрі;
- забезпечення підтримки Європейської дослідницької інфраструктури світового класу (у т.ч. електронної інфраструктури), до якої матимуть доступ усі науковці в Європі та за її межами.

Лідерство у промисловості (Industrial Leadership). Цілями цієї частини програми є:

- забезпечувати лідерство у передових та промислових технологіях за допомогою спеціальної підтримки інформаційно-комунікаційних технологій, нанотехнологій, розробки нових матеріалів, біотехнологій, передових технологічних процесів та космічних технологій, забезпечуючи також
- підтримку перехресних (cross-cutting) дій для використання сукупних переваг об'єднання кількох ключових передових технологій;
- спрощувати доступ до ризикового фінансування;
- надавати широку підтримку використанню інновацій у малих і середніх підприємствах.

Суспільні виклики (Societal Challenges). Завданням даної програми є розвиток наукових досліджень, технологічних розробок, проведення демонстраційних та інноваційних акцій, спрямованих на:

- поліпшення здоров'я та самопочуття людини впродовж усього життя;
- забезпечення достатнього постачання безпечним та високоякісним харчуванням й іншими продуктами, одержаними з біологічної сировини, завдяки розвитку систем

виробництва сировини з раціональним використанням ресурсів;

- перехід до надійних, стійких і конкурентоздатних енергетичних систем, зважаючи на зростаючий дефіцит ресурсів, потреби в енергії та кліматичні зміни;
- створення європейської транспортної системи, що забезпечить раціональне використання ресурсів, буде екологічно безпечною, безперешкодною та безпечною;
- створення економіки, яка раціонально використовує ресурси та пристосовується до змін клімату, і забезпечення стабільного постачання сировини для задоволення потреб населення світу [10].

Міжнародна співпраця з партнерами із третіх країн необхідна для ефективного досягнення багатьох специфічних цілей, визначених програмою "Горизонт 2020", зокрема пов'язаними із зовнішньою політикою та міжнародними зобов'язаннями фундаментальними дослідженнями та дослідженнями в нових галузях науки і техніки, для посилення конкурентоспроможності європейської промисловості завдяки сприянню залученню та торгівлі новітніми технологіями. Саме тому сприяння пересуванню дослідників і раціоналізаторів на міжнародному рівні має вирішальне значення для такої глобальної взаємодії. Міжнародна співпраця за програмою передбачає співробітництво за трьома основними групами країн:

- індустріалізовані країни з економікою перехідного періоду;
- країни розширення ЄС та сусідні країни;
- країни, що розвиваються.

Міжнародна співпраця в галузі наукових досліджень й інновацій є ключовим аспектом глобальних зобов'язань ЄС, і має грати важливу роль у партнерських відносинах ЄС із країнами, що розвиваються. Оскільки наукові дослідження й інновації взагалі значно виграють від відкритості до третіх країн, програма "Горизонт 2020" продовжуватиме застосовувати принцип загальної відкритості, сприяючи взаємному доступу до програм третіх країн.

Аспектом співпраці України з ЄС у сфері науки та технологій є надання технічної допомоги з боку Європейської комісії для нашої держави. Нова Національна індикативна програма на 2011–2013 рр. (протягом трьох років – 470 млн євро) передбачала збільшення бюджету на 27 % і була зосереджена на набранні чинності Угоди про асоціацію ЄС – Україна (у т. ч. створення глибокої та всебічної зони вільної торгівлі) та таких питаннях, як прикордонне управління, енергія та зміна клімату. Програма ЄС Тасіс, окрім іншого, здійснювала фінансування грантів для передачі "ноу-хау" з метою підтримання процесу переходу до ринкової економіки та розвитку демократичного суспільства у країнах СНД. Україна була другим після Росії найбільшим реципієнтом фондів ЄС через програму Тасіс.

Згодом ЄС реорганізував й об'єднав програму ТАСІС й інші супутні програми технічної допомоги ЄС, доступні для України, у новий Європейський інструмент сусідства та партнерства (ЄІСП; European Neighbourhood and Partnership Instrument). Фінансування в межах Інструменту надавали всім країнам ЄПС. Бюджет ЄІСП на фінансову перспективу ЄС 2007–2013 рр. становив приблизно 12 млрд євро, з них Україна отримала 494 млн євро в межах Національної індикативної програми допомоги ЄІСП. Також Україна отримала доступ до нових форм технічної допомоги ЄС. Зокрема, додаткова підтримка для здійснення реформ у сфері адаптації законодавства та зміцнення інституційної здатності була надана у вигляді експертних консультацій у межах спеціального механізму Technical Assistance and Information Exchange – ТАІЕХ, що застосовувався для сприяння передвступних переговорів країн-кандидатів. Крім цього, технічна й експертна допомога була надана індивідуальними державами-членами в межах проектів "twinning". Зазначалося, що підтримка науково-технічної співпраці є важливим елементом сприяння сталому економічному розвитку України, у тому числі активної участі в дослідницькій діяльності (Сьома рамкова програма, спільні дослідницькі проекти, програма Марі Кюрі для міжнародної мобільності науковців та практичне навчання у семи інститутах Спільного дослідницького центру).

Що стосується космічної галузі, то згідно з Угодою про асоціацію, двостороння співпраця між Україною, з одного боку, та Європейським Союзом і його державами-членами, з іншого, передбачає таке:

- сприяння розвитку взаємовигідної співпраці у сфері цивільних космічних досліджень і використання космічного простору в напрямках глобальних навігаційних супутникових систем спостереження Землі та глобальний моніторинг, космічна наука та дослідження; прикладні космічні технології, зокрема пускові технології та технології ракетних двигунів (створення супутникової системи навігації "Галілео", що вирізнятиметься високою точністю визначення координат об'єкта (0,3–1 м), і стане альтернативою американській GPS та російській "ГЛОНАСС", а також першою супутниковою навігаційною системою, що не контролюється військовими відомствами; Україна вже бере участь як у проєкті "Галілео", так і в російському "ГЛОНАСС", зокрема на території України є контрольні-коригувальні станції, які використовуються глобальними навігаційними супутниковими системами);
- заохочення й обмін досвідом щодо політики в галузі космосу, адміністрації та правових аспектів, а також щодо промислової реструктуризації та комерціалізації космічних технологій;
- обмін інформацією щодо політики та програм України і ЄС та відповідних можливостей для співпраці і спільних проєктів, зокрема участь українських підприємств й організацій у відповідних космічних і транспортних напрямках наступної Рамкової програми Європейського Співтовариства з досліджень та інновацій "Горизонт 2020";
- підтримка обміну науковцями та створення відповідних мереж;
- обмін досвідом у сфері управління космічними дослідженнями та науковими установами, а також створення сприятливих умов проведення досліджень й упровадження нових технологій і належного захисту відповідних прав інтелектуальної, промислової та комерційної власності;

- співпраця у сфері глобальних навігаційних супутникових систем – спостереження Землі та глобальний моніторинг [14].

Слід зазначити, що Україна входить до п'ятірки провідних космічних країн світу і бере активну участь у різноманітних міжнародних космічних програмах, у тому числі й разом із Європейським космічним агентством та іншими, приватними компаніями з ЄС, які останнім часом активізували свою діяльність у космічній сфері. Угода про асоціацію надасть додаткову політичну підтримку для такої співпраці. Державне космічне агентство України (ДКАУ) реалізує національну політику у сфері космосу, координує роботу різних підприємств, найвідоміші з яких: КБ "Південне", "Південний машинобудівний завод" ("Південмаш"), "Хартрон", "Комунар", Євпаторійський центр дальнього космічного зв'язку. Нині Україна володіє такими космічними технологіями [8]:

- штучні супутники: уже виведені на орбіту моделі "Січ" (перший власний український супутник), "Океан-О" (спільно з Роскосмосом), "Мікрон", призначені для спостереження за поверхнею Землі: ґрунтами, рослинами, льодовим покривом, океанами, сейсмічною активністю, магнітними полями тощо. У розробці: наступні модифікації науково-дослідницьких супутників "Січ"; перший український супутник зв'язку моделі "Либідь" (запуск запланований на кінець 2013, забезпечуватиме швидкісний інтернет-доступ і пряму телетрансляцію для країн Східної Європи, частини Азії та Близького Сходу), місячний орбітальний зонд "Укрселена";
- ракети-носії: моделі сімейства "Циклон" (виведені з експлуатації), зараз розробляють наступну версію цієї ракети – "Циклон-4", яку запускать із бразильського космодрому Алкантара; моделі сімейства "Зеніт" (в експлуатації), які вирізняються тим, що працюють на екологічно найбезпечнішому наразі ракетному паливі – рідкому кисні й гасі (керосині); українсько-російська ракета "Дніпро" (перероблена міжконтинентальна балістична ракета SS-18 "Сатана" – після розпаду СРСР їх зобов'язалися знищити

або конверсувати); модель сімейства "Маяк" (нині на стадії розробки);

- наземні комплекси: Євпаторійський центр дальнього космічного зв'язку – здійснює управління польотами космічних апаратів, дослідження дальнього космосу, контроль космічного простору, геофізичний моніторинг, а Головний центр спеціального контролю – здійснює сейсмологічний моніторинг і контроль за дотриманням міжнародних угод про нерозповсюдження ядерної зброї та за проведенням ядерних вибухів у мирних цілях.

Україна бере участь у міжнародних програмах і проектах "Морський старт" і "Наземний старт" – програми запуску космічних апаратів відповідно з морської платформи та з космодрому Байконур; БАКС (Багатоцільова авіаційно-космічна програма: старт орбітального космічного апарату здійснюється з повітря – з українського надважкого літака АН-225 "Мрія"; особливість – у відсутності прив'язки до космодрому і можливості запуску апарату в різних напрямках); проект "Антарес" – створення одноразової ракети-носія, розробляється на замовлення НАСА за участю КБ "Південне"; проект "Вега" – ракета-носіє ЄС, для якої КБ "Південне" спроектувало, а "Південмаш" виготовив маршовий двигун; проект "ІОНОСАТ" – створення космічної системи глобального моніторингу динамічних процесів в іоносфері Землі. Програми й місії Європейського космічного агентства (винятково європейські та консорціуми з іншими партнерами: 45 завершилися або виконуються на цей момент, 13 – розробляють. Майбутніми проектами Європейського космічного агентства є: Vericolombo – перша європейська місія до Меркурія (старт – 2015), Exomars – запуск орбітального апарату для дослідження Марсу та марсоходу (2016), Juice – перша європейська місія до системи Юпітера (2022), Solar Orbiter – запуск апарату для дослідження Сонця (2017), Euclid – проект вивчення темної матерії та енергії, Cheops – проект із дослідження планет навколо інших зірок (2020).

З огляду на це поглиблення співпраці України із провідними агентствами в ЄС у цій сфері дозволить активізувати обмін науково-технічною інформацією, ученими, прикладними технологі-

ями із країнами – членами ЄС та відкриє нові можливості для спільних проєктів у сфері освоєння космічного простору.

Оцінюючи перспективи підписання Угоди про асоціацію, варто також зазначити, що науково-технологічна діяльність у країнах ЄС охоплює всі фази інноваційного циклу, при тому, що інструменти, які застосовують для цього, істотно відрізняються в окремих його ланках. Так, у галузі фундаментальних досліджень широко застосовують прямі дії (безпосереднє фінансування науково-дослідних центрів або програм ЄС). У сфері впровадження досягнень НТП використовують непрямі форми впливу (підтримка діяльності венчурного підприємництва, сприяння реалізації міжфірмової програми Еврика). Завдяки істотним перетворенням організації інноваційної діяльності, у ЄС сформувався особливий тип взаємодії ТНК, малого і середнього бізнесу та державних й інтеграційних інститутів. ТНК виконують роль ініціатора та головного учасника найважливіших науково-технічних програм ЄС, таких як Еврика, Брайт, Рейс. Малі та середні фірми використовують підтримку з боку національних держав і структур ЄС, а також спираються на процеси інтернаціоналізації венчурного капіталу. З іншого боку, найважливішою рисою європейської науково-технічної співпраці є її пряма чи непряма прикладна спрямованість, реалізована в різних формах. Менш проблематичним є співробітництво, спрямоване на врегулювання специфічних проблем, що супроводжують постачання наукомісткої продукції партнерам, які вже визначилися. Сюди належить вироблення вимог до продукції, планованої для взаємних постачань, організація спільних сертифікаційних іспитів. Результати такої співпраці загальнодоступні, хоча реальний інтерес вони представляють тільки для сторін, що взаємодіють. На європейському або міждержавному рівні це переростає у взаємодію в галузі стандартизації, інструменти залучення до якого дає Угода про асоціацію між Україною та ЄС. Нові технологічні та технічні рішення, реалізовані в наукомісткій ринковій продукції, дедалі частіше створюють не на національному, а на європейському, а іноді й глобальному міжнародному рівнях. Малі та середні інноваційні підприємства загалом розглядаються на рівні ЄС і в країнах – членах співтовариства

як одну із форм проміжної інфраструктури між державним науково-дослідним сектором і великими промисловими фірмами, їх підтримка є одним із напрямів державної інноваційної політики в усіх країнах ЄС. Як уже було зазначено вище, державна політика країн ЄС у науково-технічній сфері реалізується за допомогою різних інструментів. Політика в державному секторі передбачає підтримку як фундаментальних досліджень, так і прикладних із потенційним комерційним застосуванням. Сюди входять законодавство, податкова політика, розмір і характер розподілу бюджетних коштів, у тому числі на проведення робіт із пріоритетних напрямів, формування і підтримка інфраструктури, кадрове забезпечення. Питома вага і роль тих чи інших інструментів в окремих країнах відрізняються. Найяскравіше характеризує науково-технічну політику тієї чи іншої країни державне фінансування науково-технічної діяльності, його порядок й обсяги. Основний науково-технічний потенціал у країнах ЄС є національним надбанням, хоча обсяги (у фінансовому вимірі) робіт, оплачуваних державою, не перевищують 50 %. Разом із тим жодна держава не може цілком забезпечити пріоритет ринкової стихії щодо науково-технічного розвитку у своїй країні, що є наріжним каменем економіки. Форми і принципи державного фінансування досліджень, розробок і підтримки наукових установ варіюються залежно від характеру робіт, що фінансуються, і статусу одержувачів підтримки. Поряд із просуванням вітчизняної науки в пріоритетних напрямках держава прагне забезпечити якнайшвидшу промислову реалізацію результатів робіт, а відповідно – повернення певної частки витрачених коштів у вигляді податкових надходжень [1, с. 85–97].

Європейська комісія зазначає, що відбулась еволюція концепції інновацій – від лінійної моделі, вихідним положенням якої є науково-дослідна або дослідно-конструкторська розробка, до системної моделі, згідно з якою інновація складається зі складних взаємодій між індивідами, організаціями та їхнім операційним середовищем. Хоча дослідницькі роботи принциповий чинник інновацій, усе ж для більшості підприємств (за винятком високотехнологічних) визначальними є не технологічні особливості нових продуктів, а новаторські шляхи поліпшення їх пози-

цій на ринку. Головним наслідком еволюції концепції інноваційну ЄС став перехід від предметного розуміння інновацій до розуміння інновацій як системного процесу, що охоплює не тільки діяльність розробників нових продуктів і технологій, промислових підприємств, які їх упроваджують у виробництво, але і діяльність суб'єктів інноваційної інфраструктури.

Розвиток науково-дослідної та технологічної сфери дає можливість країнам нарощувати економічний потенціал, зміцнювати конкурентоспроможність, створювати нові робочі місця, підвищуючи добробут і якість життя громадян. У цьому контексті реалізація Угоди про асоціацію між Україною та ЄС у науково-технологічній сфері в Україні передбачає подальше зростання інвестицій у національну науково-дослідну сферу, підвищення її конкурентоспроможності і містить широкий інструментарій для розширення міжнародної співпраці.

Для виконання Угоди про асоціацію слід кардинально змінити структурні характеристики вітчизняної економіки, і, що має особливо важливе значення, підвищити рівень розвитку високих технологій, забезпечити прискорений розвиток таких науко- та технологоемних галузей як радіотехнічна, телевізійна, засоби зв'язку, а також аерокосмічна, виробництво нових матеріалів і точного приладобудування, фармацевтична, електронна й електротехнічна, тобто тих виробів і технологій, що здатні до ефектвної конкуренції, а отже, можуть стати "локомотивами" високотехнологічного зростання. Механізм, передбачений Угодою про асоціацію інтенсифікації науково-технологічної взаємодії України з ЄС і наближення до його стандартів, охоплює низку інструментів, які можна розділити на внутрішні та зовнішні. До заходів, які доцільно здійснювати в Україні, належать:

- перехід до інноваційної моделі економічного розвитку, основу якої становить переважно високотехнологічна структура національного виробництва;
- виробництво продукції з високим рівнем доданої вартості;
- винесення за межі країни ресурсомістких виробництв.

При цьому високі технології та наукові знання забезпечують щонайменше 50 % усього економічного зростання. Створення

економічних засад інноваційної моделі розвитку економіки України як передумови для поглиблення взаємодії з країнами ЄС передбачає залучення інструментів податкової, а також грошово-кредитної політики. Особливого значення в даному контексті мають пропозиції адаптації успішного досвіду країн Євросоюзу для України. До зовнішніх інструментів належить інституційна структура науково-технологічної співпраці України з ЄС, що передбачає двосторонні документи, зокрема положення, що стосуються взаємодії в науково-технологічній сфері та двосторонній торгівлі насамперед "Угоди про асоціацію між Україною та країнами ЄС", а також програми співпраці, такі, як програма ЄС "Горизонт 2020".

Література

1. Андрощук Г.О. Інноваційна політика Європейського Союзу / Г.О. Андрощук, Р.Є. Еннан // Наука та інновації. – 2009. – № 5.
2. Богдан Н. Новые направления инновационной политики Европейского Союза / Н. Богдан // Наука и инновации. – 2004. – № 5.
3. Денисюк В. Високі технології і високонаукоємні галузі – ключові напрями в інноваційному розвитку / В. Денисюк // Економіст. – 2004. – № 5.
4. Економічна складова Угоди про асоціацію між Україною та ЄС: наслідки для бізнесу, населення і державного управління – / за ред. І. Бураковського та В. Мовчан. – К., 2014. – С. 106–108.
5. Интеграция научно-технической сферы Украины в мировую экономическую систему / Ю.В. Макогон, С.Н. Кацура, М.И. Кравченко, В.В. Ходыкина. – Донецк, 2003.
6. Матеріали Представництва Європейської комісії в Україні // ЄС і Україна : програми технічної допомоги [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.delukr.cec.eu.int>.
7. Митсос А. Будущее фундаментальных исследований в Европе / А. Митсос // Наука и наукознание. – 2004. – № 2.

8. Наука, космос і технології. Українським науковцям Асоціація дозволяла б нормально працювати вдома (Інфографіка) [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://texty.org.ua/pg/article/editorial/read/49950/Nauka_kosmos_i_tehnologiji_Ukrajinskym_naukovcam_Asociacija?a_srt=2.

9. Національний інформаційний центр зі співробітництва з ЄС у сфері науки і технологій. Горизонт 2020 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.fp7-ncp.kiev.ua/index.php/uk/2020>.

10. Національний інформаційний центр зі співробітництва з ЄС у сфері науки і технологій. Горизонт 2020. Пріоритети [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.fp7-ncp.kiev.ua/assets/Horizont_2020/HORIZON2020priorities.pdf.

11. Національний інформаційний центр зі співробітництва з ЄС у сфері науки і технологій. Горизонт 2020. Наука ближче до суспільства [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.fp7-ncp.kiev.ua/assets/Horizont_2020/HORIZON-20201.pdf.

12. Пропозиція для Рішення Європейського парламенту та Ради щодо Сьомої рамкової програми Європейського співтовариства для досліджень, технологічного розвитку та демонстраційної діяльності (з 2007 по 2013 рік) // Національний інформаційний центр зі співробітництва з ЄС у сфері науки і технологій.– 2005. – Лип. – Бюлетень № 23.

13. Решение Европейского парламента и Совета Европы № 2321/2002/ЕС // Официальный журнал Европейского сообщества. – № 355/23.]

14. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії та їхніми державами членами, з іншої сторони [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www.kmu.gov.ua/kmu/docs/EA/00_Ukraine-EU_Association_Agreement_\(body\).pdf](http://www.kmu.gov.ua/kmu/docs/EA/00_Ukraine-EU_Association_Agreement_(body).pdf).

15. "2020 Vision for the European Research Area") [Electronic source]. – Access mode : http://ec.europa.eu/research/era/pdf/2020-vision-for-era_en.pdf-"2020 Vision for the European Research Area".

16. A more research-intensive and integrated European Research Area. Science, technology and competitiveness key figures report, 2008–2009 [Electronic source] // European Communities. – 2008. – Access mode : http://ec.europa.eu/research/era/pdf/keyfigures-report2008-2009_en.pdf.

17. Borrás S. The Innovation policy of the European Union. From Government to Governance / S. Borrás. – Cheltenham, UK ; Northampton MA, USA, 2003.

18. Druckner P. "From capitalism to knowledge society" / P. Druckner // The knowledge economy. – D. Neef ; Boston ; Butterworth ; Heinemann, 1998.

19. Einheitliche europäische Akte // Buletin der Europäischen Gemeinschaften. – 1986. – Beilage 2.

20. ERA Indicators and Monitoring. Expert Group Report. October 2009 European Commission. – Luxembourg, 2009.

21. Східне партнерство [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ec.europa.eu/delegations/ukraine/eu_ukraine/political_relations/eastern_partnership/eastern_partnership_uk.htm.

22. Хід виконання Україною Європейської політики сусідства у 2009 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ec.europa.eu/delegations/ukraine/press_corner/all_news/news/2010/2010_05_12_02_uk.htm.

23. Science, Technology and Competitiveness key figures report 2008/2009 / European Commission. – Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2008; A more researchintensive and integrated European Research Area. Science, Technology and Competitiveness. – Additional quantitative and semi-quantitative information to the report. – Key figures report 2008/2009.

24. The European research area: new perspectives. Green paper 04.04.2007. – European commission. – Directorate-General for Research. – Luxembourg, 2007.

25. Порядок денний асоціації Україна – ЄС для підготовки та сприяння імплементації Угоди про асоціацію [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ukraine-eu.mfa.gov.ua/-data/-upload/.../eu/.../associationagendaukr.doc.

3.5. ПРОМИСЛОВІСТЬ І ПІДПРИЄМСТВО

Відповідно до гл. 10 Угоди про асоціацію, що присвячена питанням регулювання політики у сфері промисловості та підприємництва, Україна та ЄС мають розвивати і зміцнювати співпрацю з питань політики у сфері промисловості та підприємництва і таким чином поліпшувати умови для підприємницької діяльності для всіх суб'єктів господарювання з особливою увагою до малих і середніх підприємств (МСП). В Україні 99 % усіх компаній – малі підприємства, що виробляють близько 20 % усієї продукції (у грошовому вимірі). У ЄС частка малих підприємств також становить 99 %, однак вони виробляють 55 % усієї продукції.

Поглиблена співпраця має поліпшити адміністративну структуру та нормативно-правову базу для українських і європейських суб'єктів господарювання в Україні та ЄС. Вона має ґрунтуватися на політиці ЄС щодо розвитку малого і середнього підприємництва та промисловості з урахуванням визнаних на міжнародному рівні принципів і практики в цих сферах. Розширене співробітництво має на меті вдосконалення адміністративної та нормативної бази виробничо-комерційної діяльності в Україні та ЄС, причому розвиток регуляторного середовища має відповідати політиці ЄС щодо МСП.

Україна та ЄС зобов'язались упроваджувати стратегії розвитку МСП, що базуються на принципах Європейської хартії малих підприємств, та здійснювати моніторинг процесу імплементації шляхом підготовки щорічних звітів і діалогу. Європейське співтовариство розглядає мікропідприємства, малі та середні підприємства (ММСП) як визначний фактор у забезпеченні конкурентоспроможності Європи на світовому ринку, як фактор забезпечення зайнятості населення. На цих підставах у ЄС розроблені та діють програми підтримки та розвитку ММСП. Крім того, щодо ММСП діють винятки щодо застосування антимонопольного права ЄС. Якщо за загальним правилом надання державної допомоги суб'єктам підприємництва заборонене, то надання такої допомоги ММСП законодавство дозволяє.

Нормативне визначення ММСП у правовій системі ЄС відсутнє. З метою узагальнення підходів до визначення ММСП, Єврокомісія час від часу видає рекомендації, що містять визначення ММСП. Рекомендації комісії як такі не мають обов'язкової для всіх сили (ч. 5 ст. 249 Договору про створення ЄС), але регламенти та директиви, тобто акти загальнообов'язкового характеру (ч. 2, 3 ст. 249 Договору про створення ЄС), які згадують ММСП, застосовують щодо ММСП у значенні рекомендацій Єврокомісії. Таким опосередкованим чином рекомендації набувають нормативного характеру. Відповідно до п. 2 ст. 1 додатку до рекомендацій, під малим підприємством слід розуміти підприємство, яке відповідає таким критеріям (дані рекомендації Єврокомісії діяли із 3 квітня 1996 р. № 96/280/ЄС по 6 травня 2003 р. 2003/361/ЄС):

- Кількість працюючих є меншою 50 осіб;
- Річний оборот не перевищує 7 млн євро або річний баланс не перевищує 5 млн євро;
- Підприємство є незалежним, тобто інші підприємства не володіють блокуючим пакетом акцій такого підприємства (25 %) [3].

У всіх розвинених країнах основа економіки – великий бізнес, а малий і середній має допоміжний характер. Так само і в Україні. За підсумками 2013 р. обсяг реалізації продукції великих підприємств досяг 42,4 % від загального обсягу по країні, за середнім підприємствам 41 %, і щодо малих підприємств – 16,6 %. Малий бізнес не може змагатися з великим, тому він дійсно займає невелику частку в реалізації продукції, але зате акумулює більшу частку робочої сили. У цьому напрямі економіка України фактично повторює модель ЄС, оскільки частка реалізації продукції малого та середнього бізнесу становить близько 57,6 %, як і в ЄС.

Український малий і середній бізнес, сам того не помічаючи, уже став таким, як у країнах ЄС. Проте, є одна відмінність, що показує специфіку українського бізнесу. Згідно з офіційними даними за 2013 р. фінансовий результат з оподаткування щодо малих підприємств був збитковим у розмірі 24,8 млрд грн. При

цьому щодо великих підприємств фінансовий результат був дохідним у 28 млрд грн. Ось головна відмінність нашого малого та середнього бізнесу від європейського. У нас малий бізнес фактично генерує збиток, оскільки часто використовує різні тіньові схеми, платить заробітну плату в конвертах, і взагалі рідко намагається вести бізнес за офіційними правилами.

Українському бізнесу після підписання договору про асоціацію з ЄС важко буде перебудовуватися, оскільки доведеться платити податки. А договір про асоціацію з ЄС передбачає рівні умови для всіх учасників бізнесу не тільки з ведення бізнесу, але і щодо сплати податків. Однак зате завдяки асоціації наші середні та малі підприємства зможуть відкривати філії в країнах ЄС і вести бізнес там. Хоч і європейські малі та середні підприємства з ЄС теж зможуть відкривати свої філії в Україні. Будемо звикати жити по-європейськи, вести бізнес по-європейськи і податки платити по-європейськи.

Із 2000 р. діє Європейська хартія малих підприємств, яка визначила 10 стратегічних напрямів, що є життєво важливими для малих і середніх підприємств. Це інноваційна діяльність, регуляторна та фіскальна підтримка, сприяння в доступі на ринки, доступ до найкращих наукових досліджень і технологій, освітня спрямованість на ділову активність. Зокрема, в освітніх закладах Фінляндії запроваджено навчальний курс "Залучення громадян до підприємництва", в Англії поширено практику проведення зустрічей представників бізнесу зі школярами. У Німеччині, Ірландії запроваджено систему набуття права власності за один день для представників цього сектора економіки.

Україна вирішила імплементувати принципи та положення Європейської хартії малих підприємств відповідно до доручення Кабінету Міністрів України від 10 квітня 2006 р. № 9378/3/1-06 та на пропозицію представництва України при європейських співтовариствах (Європейському Союзу) від 10 квітня 2006 р. № 3111/16-202/1-872. Малі підприємства становлять основу європейської економіки. Вони є ключовим джерелом робочих місць і впровадження бізнесових ідей. Зусилля Європи в сучасній економіці супроводжуються успіхом тільки тоді, коли малий

бізнес висувається на перше місце в порядку денному. Малі підприємства швидко реагують на всі зміни в бізнес-середовищі. Вони перші страждають від надмірного обтяження бюрократичними процедурами. Та, звісно, вони виявляються першими, хто винагороджується добробутом і процвітанням за ініціативи в подоланні бюрократизму.

Малі підприємства слід розглядати як першоджерело інновацій, зайнятості, а також рушій соціальної та місцевої інтеграції в Європу. Отже, має бути створене найбільш сприятливе середовище для малого бізнесу та підприємництва [4].

Із 6 травня 2003 р. набрали чинності Рекомендації Комісії Європейського економічного співтовариства 2003/361/ЄС щодо малого та середнього бізнесу. Підприємства кваліфікують як мікро-, малі та середні підприємства, якщо вони відповідають певним критеріям. Рекомендації ЄС:

Категорії підприємств	Мікро-підприємства	Малі	Середні
Кількість співробітників	<10	<50	<250
Обіг, млн євро	≤ 2	≤ 10	≤ 50
або Балансовий підсумок, млн євро	≤ 2	≤ 10	≤ 43

Отже, першим чинником, який доречно було б урегулювати у законодавстві, є поєднання розрізних критеріїв малого підприємництва та приведення їх у відповідність до наведених рекомендацій ЄС, що відповідає вимогам щодо імплементації українського законодавства до норм Європейського права.

Загальні принципи сучасної промислової політики ЄС були закладені в посланні Комісії ЄС "Промислова політика у відкритому конкурентному середовищі: головні принципи співтовариств". Базовим принципом визначено політику "вільної торгівлі". У посланні також виокремлено чотири головні виклики для європейської промисловості, а саме: глобалізацію, зростання вартості праці та капіталу, необхідність поширення технологіч-

них інновацій, а також важливість і необхідність удосконалення людського капіталу. На думку експертів Комісії ЄС, для успішної реалізації політики промислового зростання необхідно забезпечити п'ять основних передумов, зокрема:

- створити конкурентне середовище, уникнувши надмірної концентрації та несправедливих субсидій;
- реалізувати стабільну та передбачувану макроекономічну політику;
- збільшувати обсяги інвестування в людський капітал;
- сприяти економічній конвергенції та соціальній згуртованості громадян ЄС;
- досягти високого рівня захисту довкілля.

У сучасних умовах модернізація виробничої системи підприємства є не капіталомістким способом підвищення продуктивності та якості, а одним із перспективних джерел зростання конкурентоспроможності. Для розуміння завдань модернізації необхідно переосмислити поняття "виробнича система". У це поняття входять абсолютно всі процеси, операції, пов'язані зі створенням цінності для споживача, включаючи і ті, що несуть у собі втрати. Виробнича система – це і продажі, і логістика, і фінансовий блок, розробка нової продукції, комунікації зі споживачами, виробничі процеси, закупівлі тощо. Головним елементом у цій системі є людина, а все інше – машини, механізми тощо, лише підтримують людей і процеси.

У даному контексті для сучасної світової економіки є характерною наявність глобальних виробничих систем (ГВС), у яких торгівля проміжними товарами та послугами обслуговує фрагментовані та розділені між різними країнами виробничі процеси. ГВС зазвичай координуються ТНК, а міжнародна торгівля напівфабрикатами і готовою продукцією здійснюється в межах їх мереж філій, підрядників і незалежних постачальників. На ГВС, які координовані ТНК, припадає приблизно 80 % світової торгівлі. Для зменшення ризиків, пов'язаних з участю у ГВС, ці зусилля мають спиратися на надійну екологічну, соціальну й управлінську основу разом із посиленням регулювання та правозастосування, а також із наданням під-

тримки місцевим фірмам у нарощуванні потенціалу в цілях дотримання нормативних вимог [1].

ЮНКТАД пропонує три конкретні ініціативи:

- *Синергічна політика й інституційна база торгівлі та розвитку.* Політика торгівлі і політика інвестицій часто не пов'язані одна з одною. У контексті ГВС вони можуть спричиняти одна на одну несподіваний і контрпродуктивний вплив. Щоб уникнути цього, директивним органам у разі необхідності за допомогою міжнародних організацій слід ретельно вивчити ті інструменти політики, які одночасно впливають як на інвестиції, так і на торгівлю в межах ГВС, тобто торговельні заходи, що впливають на інвестиції, й інвестиційні заходи, які впливають на торгівлю. Крім того, на інституційному рівні для встановлення торговельних та інвестиційних зв'язків у ГВС необхідно здійснювати тіснішу співпрацю та взаємодію між установами щодо заохочення торгівлі й інвестицій.

- *Регіональні домовленості по промислового розвитку.* Актуальність регіональних виробничих систем змушує звернути увагу на значимість регіональної співпраці. Регіональні домовленості щодо промислового розвитку могли б охоплювати об'єднані в одне ціле регіональні угоди про торгівлю та інвестиції, розділені на лібералізацію та спрощення процедур, а також створюють спільні механізми й установи щодо заохочення торгівлі та інвестицій. Вони могли б також бути спрямовані на створення сусідніми країнами територіально-промислових комплексів шляхом спільного фінансування інфраструктури, необхідної для ГВС, і спільного нарощування виробничого потенціалу. Для встановлення таких домовленостей необхідно підтримувати партнерські зв'язки між урядами в регіоні, між урядами та міжнародними організаціями та між державним і приватним секторами.

- *Екологічні зони експортної переробки (ЗЕП).* Екологічність стає важливим чинником залучення виробництв

ГВС. ЗЕП стали важливими вузлами ГВС, надаючи вигоди для ТНК і постачальників ГВС. Вони також могли б забезпечувати – на додаток до деяких існуючих переваг або замість них – у великих масштабах зусилля в питаннях соціальної відповідальності корпорацій (СВК) з тим, щоб стати каталізаторами у справі забезпечення СВК. Директивним органам слід розглянути можливість надання відповідних послуг, у тому числі технічну допомогу в сертифікації та звітності, підтримку в забезпеченні безпеки і гігієни праці, а також рекуперацію відходів або використання альтернативних джерел енергії, які могли б перетворити СВК в центри передового досвіду для відповідальної ділової діяльності. Допомогу в цьому можуть надати міжнародні організації шляхом встановлення контрольних показників, обміну передовою практикою і програм зі зміцнення потенціалу [2].

У свою чергу регіональні кластери і промислові райони зв'язуються у глобальні виробничі системи. Особлива увага до процесу кластеризації фірм зумовлена тим, що кластери є одним з інструментів підвищення конкурентоспроможності країни у світовому господарстві. Програми розвитку кластерів мають бути засновані на детальному стратегічному та кластерному аналізі галузей економіки регіону і розроблені із залученням усіх зацікавлених сторін: органів влади (різного рівня), бізнес-структур, асоціацій бізнесу, науково-дослідних й освітніх установ, фінансових організацій.

Імплементация європейських політик і практик в Україні буде мати визначальний вплив на створення сприятливого бізнес-клімату, загалом, й інвестиційного клімату, зокрема. Уніфікація та інтеграція відповідної нормативно-правової бази та регуляторних практик із відповідним регулюванням і практиками в ЄС має полегшити доступ українських компаній на європейський ринок і стати поштовхом до підвищення конкурентоспроможності. Водночас така гармонізація зробить Україну привабливішою для іноземних компаній, розширення присутності яких на українському ринку приведе до

посилення конкуренції з українськими підприємствами. Важливе значення також мають пункти з імплементації Україною політики щодо МСП та підтримки інноваційних компаній (зокрема стартапів), які нині в Україні практично відсутні, а їхня відсутність стримує розвиток підприємницької діяльності, так чи інакше пов'язаної з інноваціями.

Угода про асоціацію з ЄС не принесе швидкої вигоди, більше того, вимагатиме від підприємців активних дій і, можливо, додаткових інвестицій. Однак вона відкриває для українського бізнесу можливість вийти за межі внутрішнього виробника та стати частиною європейської бізнес-спільноти.

Література

1. 'Globalizing' regional development: a global production networks perspective / N.M. Coe, M. Hess, H.W.-C. Yeung etc. // Transactions of the Institute of British Geographers. – 2004. – Vol. 29, No 4. – P. 468–484.

2. UNCTAD / World Investment Report. – 2013.

3. Економічний компонент Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС: професійний аналіз та публічна дискусія : звіт. – К., 2014. – С. 139.

4. Про запровадження в Україні принципів Європейської хартії для малих підприємств : Постанова Кабінету Міністрів України від 2 липня 2008 р. № 587 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : gov.ua.

5. European charter for small enterprises [Electronic source]. – Access mode : <http://www.europa.eu.int/scadplus/leg/en/lvb/n-26002.htm>.

6. Угода про асоціацію між Україною, з однією сторони, та Європейським Союзом та його державами-членами, з іншої сторони [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL: [http://www.kmu.gov.ua/kmu/docs/EA/00_Ukraine-EU_Association_Agreement_\(body\).pdf](http://www.kmu.gov.ua/kmu/docs/EA/00_Ukraine-EU_Association_Agreement_(body).pdf).

3.6. ВИДОБУВНА ПРОМИСЛОВІСТЬ І МЕТАЛУРГІЯ

Співпрацю України з ЄС у видобувній та металургійній галузях регламентують положення гл. 11 Угоди про асоціацію між Україною та ЄС [7]. Так, у ст. 381 закріплено пріоритетність розвитку взаємодії між Україною та ЄС у сфері видобутку промислових мінералів. Організація співпраці, відповідно до ст. 382, передбачає подальшу інтенсифікацію обміну інформацією щодо:

- поточного стану видобувної та металургійної промисловостей країн ЄС та України;
- перспектив розвитку видобувної й металургійної галузей, потенційно можливих обсягів виробництва, довготермінового прогнозування розвитку відповідних ринків країн ЄС та України;
- заходів, які вживає Україна та країни – члени ЄС із метою прискорення процесу реструктуризації та підвищення конкурентоздатності відповідних галузей;
- сталого розвитку видобувної та металургійної галузей промисловості в Україні та ЄС.

Процеси наближення й адаптації стандартів функціонування видобувних і металургійних підприємств України до конкурентних умов та нормативно-правових вимог ЄС створюють передумови для інтенсифікації співпраці та виявлення найбільш перспективних напрямів виходу українських підприємств на ринки ЄС.

Металургійна промисловість в Україні. В умовах фінансово-економічної та політичної нестабільності в Україні, особливо з урахуванням значного падіння промислового потенціалу підприємств Донецької та Луганської обл. України, у яких виробляють переважну частку металів і сплавів із металевих руд й інших металевих матеріалів, існують підстави вважати, що ситуація, яка склалась у металургійній промисловості України, потребує особливої уваги та підтримки держави. За даними Головного управління статистики в Донецькій обл., спад виробництва в металургійному комплексі в 2013 р. становив 6,3 % [1].

Так, за 2013 р. вироблено 12,9 млн т чавуну (+4,6 %), 13,3 млн т сталі (-4,4), 7,5 млн т готового прокату (-6,4), 407,4 тис. т труб (-23 %) [1].

За інформацією Державної служби статистики, у металургійному виробництві, виробництві готових металевих виробів, крім машин й устаткування, за підсумками 2013 р. спад виробництва промислової продукції становив 5,8 %, у тому числі у виробництві: чавуну, сталі та феросплавів – 1,1 %, труб, порожнистих профілів і фітингів зі сталі – 19,1, іншої продукції первинного оброблення сталі – 15,5, дорогіцинних та інших кольорових металів – 4,3, готових металевих виробів – 5,5 % [2].

Одночасне падіння попиту на міжнародних ринках та суттєве скорочення виробництва в умовах економічної та, насамперед, політичної нестабільності створюють умови для закриття підприємств галузі. Наявна на світових товарно-сировинних ринках пропозиція суттєво переважає попит, у тому числі і за базовими товарними позиціями українського експорту металопродукції, понад 70 % якої реалізують на зовнішніх ринках. Так, за наявними статистичними даними [9], ціни на сляби та квадратну заготовку – головні види експортного українського металу – за підсумками дев'яти місяців 2013 р. знизилися відповідно на 13 та 11 %.

У період сприятливої світової кон'юнктури українські металургійні підприємства, ігноруючи необхідність глибокої модернізації основних виробничих потужностей, тяжіли до екстенсивної моделі розвитку виробництва. Заміщення морально застарілих технологічних компонентів виробництва їх ефективнішими й ощадливішими аналогами відбувалося, за експертними оцінками [8], украй повільно, тоді як енергетичні та сировинні витрати на українських комбінатах перевищують світові показники в кілька разів, а продуктивність праці – у кілька разів нижча. Так, за даними Української асоціації сталеплавильників, трудовитрати на отримання однієї тонни сталі в Україні досягають 52,8, а в Німеччині – 16,8 людино-години.

Значна залежність металургійної галузі України від стану зовнішньоекономічної кон'юнктури є безпосереднім стимулом ма-

теріально-технічного переозброєння українських підприємств. Особливо з урахуванням поточних тенденцій на світовому ринку: найвищі темпи зростання попиту на металопродукцію зафіксовані в країнах БРІКС, насамперед у Китаї (6 %), причому середній рівень цін на продукцію китайської металургії залишаються на 15–20 % нижчим, ніж в Україні. Загальносвітове зростання попиту у 2013 р. виявилось нижчим за прогнозні значення: попит на сталь зріс на лише 3,1 % – насамперед за рахунок Китаю, де попит збільшився на 6,8, тоді як у країнах ЄС лише на 0,7 %. Очікуваного стрімкого зростання не продемонстрували й інші країни БРІКС – Індія (2,1) та Бразилія (2,8 %). Зазначимо, що за базовими прогнозами Всесвітньої асоціації сталі, у 2013 р. світовий попит на сталь мав зрости на 3,5 % [9].

Особливе занепокоєння викликають повільні темпи зростання попиту в ЄС, адже 44 % чавуну, 36 напівфабрикатів із вуглецевої сталі, понад 30 % гарячекатаного плоского прокату, які виробляють в Україні спрямовують на експорт до країн Європи. До країн Азії експортують понад 27 % чавуну, понад 40 напівфабрикатів із вуглецевої сталі, понад 40 % гарячекатаного плоского прокату. Крім того, гостро позначилися на виробниках труб імпорتنі обмеження, уведені Російською Федерацією: експорт за 9 місяців 2014 р. скоротився на понад 50 % [6].

У сучасних умовах українські металургійні підприємства вимушені реорганізувати й оптимізувати виробничу структуру, урахувавши й екологічні стандарти ЄС – поступова відмова від мартенівського виробництва та збільшення частки виплавлення конвертерної сталі створюють умови для зменшення забруднення довкілля і заощадження споживання природного газу. У 2013 р. за фінансової підтримки ЄС було реалізовано угоду щодо надання інжинірингових послуг Маріупольському металургійному комбінату ім. Ілліча італійським підрядником Termokimik Corporation. Загальний обсяг залучених інвестицій становив понад 220 млн дол США. Холдинг Метінвест також продовжив модернізацію агломераційного виробництва на заводі "Запоріжсталь" і Єнакієвському металургійному заводі, що дало змогу зменшити викиди виробництва майже у п'ять разів.

Заміщення доменного виробництва сучасними конверторними печами на підприємствах галузі суттєво скорочує споживання природного газу. За фінансової підтримки ЄС, у вересні 2013 р. на Алчевському металургійному комбінаті було введено в експлуатацію перший енергоблок газотурбінної електростанції комбінованого циклу, що дає можливість отримувати енергію від переробки газів металургійного виробництва, завдяки чому зменшення споживання газу природного газу на підприємстві скоротилося у вісім разів.

Реорганізація структури виробництва створює умови для підвищення випуску металопродукції високого ступеня переробки. У 2013 р. на найбільших металургійних комбінатах розпочався процес переорієнтації виробництва із металевішої заготовки на товарний чавун. В умовах значного падіння виробництва та попиту саме концентрація наявних виробничих потужностей підприємств на металопродукції високого рівня переробки розглядається експертами як один із можливих шляхів подолання сучасної кризи в галузі. З метою підвищення конкурентоспроможності української металопродукції на світових ринках, а також для підвищення технологічного рівня виробництва у відповідності до вимог ЄС Кабінетом Міністрів України було запропоновано Державну цільову економічну програму інвестиційно-інноваційної діяльності, яка в металургійному виробництві, зокрема, передбачає реалізацію таких заходів:

- розробка й упровадження ефективного механізму контролю за виконанням інвестиційних і соціальних зобов'язань на приватизованих об'єктах, у тому числі завдань щодо структурної модернізації, підвищення продуктивності праці, забезпечення конкурентоспроможності продукції, соціальних гарантій; опрацювання механізму повернення майна в державну власність у разі невиконання приватизаційної угоди;
- реконструкція підприємств металургійної галузі, зокрема Відкритих акціонерних товариств "Запоріжсталь", "Азовсталь" і "Маріупольський металургійний комбінат ім. Ілліча", на суму близько 1 млрд дол США за рахунок

власних коштів суб'єктів господарювання, залучених коштів, у тому числі коштів державних і недержавних банків, міжнародних фінансових організацій;

- ухвалення Закону України "Про підвищення конкурентоспроможності підприємств гірничо-металургійного та хімічного комплексів", яким, зокрема, закріплюють право підприємств гірничо-металургійного комплексу на залучення кредитних ресурсів під державні гарантії;
- створення сприятливих умов для залучення іноземних інвестицій, зокрема за рахунок інформування ділових кіл країн-партнерів про можливості інвестування в промисловість України, забезпечення прозорості в системі адміністрування податків, спрощення реєстраційних процедур тощо;
- поширення на металургійний комплекс режиму автоматичного відшкодування ПДВ за умов приведення показників металургійних підприємств до критеріїв, визначених процедурою режиму автоматичного відшкодування (дотримання визначеного рівня заробітної плати та рівня заборгованості щодо податків);

Кінцевою метою реалізації зазначених заходів має бути створення ємного внутрішнього ринку, адже висока експортна залежність найбільших підприємств галузі створює додаткові ризики для української економіки загалом. За експертними оцінками, понад 70 % промислових об'єктів в Україні мають 100-відсотковий рівень зношеності металофонду, тобто ринок збуту металургійної продукції міг би бути досить широким.

Збільшення попиту на внутрішньому ринку на вітчизняну продукцію металургійної галузі можливе за рахунок:

- стимулювання виробництва в галузях економіки, які формують попит на металопродукцію, зокрема машинобудівного комплексу, за рахунок реалізації норм Податкового кодексу (ст. 158) щодо звільнення від оподаткування прибутку підприємств (на 50 %), отриманого від здійснення енергоефективних заходів та реалізації енергоефективних проектів підприємств, що внесені до Державного реєстру

підприємств, установ, організацій, які здійснюють розроблення, упровадження та використання енергоефективних заходів та енергоефективних проектів;

- створення умов для фінансової санації збиткових промислових підприємств і забезпечення таким чином повноцінного споживання вітчизняної металопродукції у процесі їх модернізації та поступового нарощування виробництва;
- переважного забезпечення вітчизняною металопродукцією будівництва стратегічних інфраструктурних проектів (споруд, мостів, залізниць, метрополітенів, модернізації комунальної інфраструктури), що інвестуються за рахунок коштів центрального та місцевих бюджетів;
- поступового збільшення обсягів будівництва шляхом реформування дозвільних процедур згідно із Законом України "Про регулювання містобудівної діяльності", а також за рахунок реалізації Національних проектів "Доступне житло", "Дунайський коридор" (що, зокрема, передбачає будівництво залізниці Ізмаїл – Рені й автобану Одеса – Рені) тощо.

Видобувна промисловість в Україні. Нафтогазова промисловість – одна з найважливіших складових паливно-енергетичного комплексу України. В умовах поступової імплементації Угоди про асоціацію між Україною та ЄС виникає потреба запровадження системи гармонізації й узгодження політики України та ЄС в енергетичній сфері, особливо в частині підвищення енергетичної безпеки України, диверсифікації джерел постачання енергоносіїв.

Значну залежність економіки України від імпортової сировини пояснюють, зокрема, зростанням потреб промисловості як безпосередньо в сировині, так й у продуктах її переробки: ізовуглеводнів і нафтового коксу. Збільшується значення нафти і газу не тільки як джерел енергії, а і як цінної сировини для промисловості органічного синтезу.

Забезпечення потреб економіки України в нафті та газі передбачає реалізацію координованої із ЄС політики, особливо в умовах політичної нестабільності, значної виснаженості нафто-

газових родовищ, застарілості матеріально-технічної бази, високої собівартість видобування нафти і газу, відчуження та забруднення земель у районах промислової експлуатації газових і нафтових родовищ. До провідних напрямів розв'язання зазначених проблем належить: збільшення геологорозвідувальних робіт на родовищах природного газу і нафти, модернізація і технічне переоснащення українських НПЗ і ГПЗ, залучення додаткового фінансування, у тому числі шляхом акціонування державних підприємств і газотранспортної системи України відповідно до пропозицій ЄС щодо утворення газотранспортного консорціуму.

Залізорудна промисловість. Переважна кількість родовищ залізних руд в Україні має більш ніж віковий період експлуатації, а середня тривалість розробки родовищ залізистих кварцитів становить понад 40 років [10]. За цей час було відпрацьовано найбагатшу частину рудних покладів із найсприятливішими геологічними умовами. У поточний час через відносно низьку якість залізної руди, що видобувається в Україні, фізичну та моральну зношеність устаткування, відсутність необхідних капіталовкладень товарна залізорудна продукція не відповідає вимогам світового ринку.

До поточних проблем галузі, таким чином, можна віднести таке: відпрацьованість найбагатшої частини запасів залізорудної сировини, недостатність капіталовкладень у розвиток і модернізацію підприємств залізорудної промисловості, орієнтація якісних параметрів сировини на доменний процес, тоді як у ЄС дану технологію вважають морально застарілою та екологічно шкідливою. Використання доменних печей, однак, забезпечує певним видам металургійної продукції України низьку собівартість, що є додатковою порівняльною перевагою на світовому ринку. Так, за вартістю виробництва чавуну та деяких сплавів із кольорових металів українська продукція поступається лише російській, навіть вартість китайських аналогів вища. З іншого боку, технічне та технологічне оновлення всіх ланок металургійного виробництва з метою підвищення екологічності даного процесу є однією з вимог ЄС. Здорожчання української металопродукції,

однак, можна компенсувати поступовим скасуванням з боку ЄС імпортих мит.

Незважаючи на складність поточної фінансово-економічної та політичної ситуації в Україні, перспективність і пріоритетність розвитку видобувної промисловості не викликає жодних сумнівів. Подальша розбудова відносин Україна – ЄС має відбуватися відповідно до принципів міжнародної Ініціативи щодо прозорості видобувних галузей (EITI), яка реалізовується в 48 країнах світу. Значна монополізація та тінізація видобувної галузі в Україні, а також недостатність державної протидії в питаннях боротьби із корупцією створюють умови для ухилення від оподаткування підприємств галузі, які мають велике значення як для державного бюджету, так і загальної макроекономічної ситуації у країні. Високий рівень забезпеченості ресурсами видобувних галузей промисловості України не відповідає середньому низькому рівню життя громадян України та середньому рівню заробітних плат зайнятих на підприємствах галузі.

Реалізація EITI підвищує рівень міжнародної довіри, поліпшує інвестиційний клімат, посилює рівень енергетичної безпеки за рахунок створення прозорішого та якіснішого конкурентного середовища. Уряд має можливість упроваджувати стандартизовану і визнану на міжнародному рівні процедуру забезпечення прозорості у сфері управління природними ресурсами, що безпосередньо впливає на загальний стан галузі шляхом:

- *підвищення конкурентоспроможності* за рахунок підвищення прозорості процедури адміністрування податків, регулярної публікації достовірних і вичерпних даних щодо зміни власників й акціонерів підприємств та залучення інвестицій.
- *підвищення кредитного рейтингу* зменшує вартість суверенних позик для економіки України. Згідно з оцінками Світового банку, упровадження Україною Ініціативи може мати позитивний вплив на суверенний кредитний рейтинг України (B+/B2) і згодом привести, зокрема, до зниження вартості позик.

▪ *зменшення корупції*: розкриття грошових потоків між промисловістю та пов'язаними структурами, кінцевими власниками яких є особи, що безпосередньо пов'язані із регулюючими органами державної влади, насамперед з урядом. Transparency International поставила Україну на 152 місце серед 182 країн за рівнем корупції. Шляхом упровадження ЕІТІ уряд може продемонструвати дотримання практики дієвого, відкритого і відповідального корпоративного управління.

▪ *надання технічної допомоги Україні*. Імплементация ЕІТІ в Україні пропонується як один із шести компонентів технічної допомоги, запропонованої Європейською комісією та Світовим банком. Така допомога має на меті дати змогу "Нафтогазу" і міжнародним фінансовим інституціям (ЄБРР, ЄІВ та Світовому банку) підготувати та реалізувати необхідні інвестиційні проекти з модернізації української ГТС.

▪ *адаптації українського законодавства до вимог ЄС*. Так, 30 вересня 2009 р. Кабінет Міністрів затвердив Постанову № 1098 "Про приєднання України до Ініціативи щодо забезпечення прозорості у видобувних галузях" та відповідну заяву. У 2010 р. уряд також підтвердив готовність продовжити процес приєднання України до ЕІТІ. Зобов'язання щодо приєднання до ЕІТІ закріплені в Меморандумі між МВФ та Україною в межах нової програми співпраці stand-by, підписаному 16 липня 2010 р.

Наприкінці 2010 р. під час зустрічі між Комісаром ЄС з енергетики Г. Еттінгером і міністром енергетики та вугільної промисловості Ю. Бойком було підписано 5-й спільний звіт про виконання Меморандуму про взаєморозуміння між Україною та ЄС в енергетичній сфері. У документі обидві сторони визнали важливість отримання Україною статусу кандидата на вступ до ЕІТІ [3].

7–10 лютого 2011 р. відбувся візит українських журналістів та експертів у м. Осло, де розташований Міжнародний секретаріат ЕІТІ. 22 лютого Посольством Великої Британії в Україні,

громадською організацією "DiXi Group", компанією Shell в Україні, Секретаріатом ЕІТІ й Американською торговельною палатою був організований круглий стіл "Перспективи приєднання України до ЕІТІ" [4].

3 серпня 2012 р. Кабінет Міністрів України прийняв Постанову № 825 про створення робочої групи з питань реалізації ЕІТІ, а 1 березня 2013 р. в Міністерстві енергетики та вугільної промисловості відбулося перше засідання урядової Робочої групи з ЕІТІ в Україні, за участю представників відповідальних міністерств і відомств [5].

Література

1. Головне управління статистики у Донецькій області. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.donetskstat.gov.ua/pubs/ua/article_id=2589225.

2. Державна служба статистики. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2007/pr/prm_ric/prm_ric_u/ipv2013_u.html.

3. Залізорудна промисловість України. Державна підтримка українського експорту [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukrexport.gov.ua/ukr/prom/ukr/24.html>.

4. Інформаційний портал "Голос України" [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://golosukraine.com/publication/ekonomika/parent/21801-metalurgiya-poryatunok-u-rozvitku-vnutrishnogo-rin>.

5. Інформаційно-аналітичний ресурс "Українська енергетика" [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ua-energy.org/post/47115>.

6. Національний інститут стратегічних досліджень при Президентові України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/articles/451>.

7. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.kmu.gov.ua/kmu/control/uk/publish/article?art_id=246581344&cat_id=223223535.

8. Українська асоціація сталеплавильників [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uas.su/articles/steelmaking/-2013/00001.php>.

9. Івашин В.М. Тенденції розвитку топливно-енергетического комплексу в мирі в ХХІ в. и положення енергетики в Україні / В.М. Івашин // Уголь України. – К., 2005.

10. Metinvest Annual Report and Financial statements 2013. [Electronic source]. – Access mode : http://www.metinvestholding.com.upload/metinvest/content/65/Metinvest_Annual_Report_2013_web.pdf.

3.7. СПІВПРАЦЯ У СФЕРІ РЕГУЛЮВАННЯ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ

Для України адаптація до діючої системи регулювання фінансових послуг ЄС відіграє надзвичайно велике значення. Визнаючи важливість ефективної системи правил і практики їхньої реалізації у сфері фінансових послуг для становлення повноцінної ринкової економіки та з метою сприяння взаємному торговельному обміну, Україна бере на себе відповідальність співпрацювати у сфері фінансових послуг із ЄС відповідно до таких цілей:

- підтримки процесу адаптації регулювання фінансових послуг до потреб відкритої ринкової економіки;
- забезпечення ефективного та належного захисту інвесторів й інших споживачів фінансових послуг;
- сприяння стабільності та цілісності світової фінансової системи;
- підтримки співпраці між різними учасниками фінансової системи, зокрема регуляторними та наглядовими органами;
- забезпечення незалежного й ефективного нагляду.

Важливими напрямками у взаємодії між відповідними регуляторними та наглядовими органами у сфері фінансових послуг є, зокрема, постійний діалог, обмін інформацією і досвідом щодо фінансових ринків й інших подібних заходів. Особ-

ливу увагу при цьому приділятимуть розвитку адміністративного потенціалу зазначених органів, зокрема через обмін персоналом і спільне навчання.

Україна бере на себе зобов'язання щодо приведення у відповідність своїх чинних законів і майбутнього законодавства до *acquis* ЄС. У цьому контексті передбачається поступове наближення законодавства України до визнаних міжнародних стандартів щодо регулювання і нагляду та відповідних актів права ЄС у галузі фінансових послуг. При цьому таке наближення розпочалося з дати підписання цієї Угоди та поступово поширюватиметься на всі елементи *acquis* ЄС, зазначені у дод. XVII до цієї Угоди.

Слід наголосити на тому, що Угодою про асоціацію між Україною, з одного боку, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншого встановлюються принципи нормативно-правової бази для всіх фінансових послуг, які підлягають лібералізації. При цьому фінансова послуга означає будь-яку послугу фінансового характеру, яка пропонується постачальником фінансових послуг сторони, а постачальником фінансових послуг розглядається будь-яка фізична або юридична особа, що прагне надавати або надає фінансові послуги. Усі фінансові послуги в контексті Угоди про асоціацію поділяють на дві основні групи:

- страхові і пов'язані зі страхуванням послуги,
- банківські й інші фінансові послуги.

Детальнішу класифікацію фінансових послуг подано в рис. 3.5–3.7.

Нова фінансова послуга в контексті Угоди означає послугу фінансового характеру, зокрема послуги, що пов'язані з існуючими та новими інструментами або зі способом постачання таких інструментів, які не надаються будь-яким постачальником фінансових послуг на території однієї зі сторін, але які надаються на території іншої сторони.

Водночас, слід зауважити, що термін *постачальник фінансових послуг* не поширюється на державні установи.

У контексті Угоди *державна установа* означає:

- уряд, центральний банк або грошово-кредитну установу відповідної сторони чи юридичну особу, що належить або контролюється стороною, яка переважно виконує урядові функції чи здійснює діяльність для урядових цілей, не включаючи юридичну особу, основним видом діяльності якої є надання фінансових послуг на комерційних умовах; або

- приватну юридичну особу, яка виконує функції, що зазвичай виконуються центральним банком або фінансовим відомством, під час виконання таких функцій.

При цьому положення Угоди не можуть тлумачитися як такі, що:

- поширюються на види діяльності, які здійснюються центральним банком чи грошово-кредитною установою або будь-якою іншою державною установою, з метою реалізації монетарної політики або політики регулювання валютного курсу.

- не дозволяють стороні, зокрема її державним установам, здійснювати винятково на своїй території види діяльності або надавати послуги, які становлять частину державного пенсійного плану або системи соціального забезпечення, крім ситуацій, коли такі види діяльності можуть здійснюватися постачальниками фінансових послуг в умовах конкуренції з державними установами або приватними організаціями відповідно до внутрішніх національних правил відповідної сторони;

- не дозволяють стороні, зокрема її державним установам, здійснювати винятково на своїй території види діяльності або надавати послуги від імені або під гарантії чи з використанням фінансових ресурсів відповідної сторони або її державних установ.

Велике значення задля взаємодії України з ЄС у сфері фінансових послуг покладено на ефективне та прозоре регулювання. При цьому кожна сторона докладатиме всіх зусиль, щоб заздалегідь надати всім зацікавленим особам інформацію про будь-який захід загальної дії, який ця сторона пропонує

застосувати з метою надання таким особам можливості представити свої коментарі щодо цього заходу. Інформація про такий захід має бути надана:

- шляхом офіційної публікації,
- в іншій письмовій або електронній формі.

Окрім того, ЄС й Україна мають зробити доступними для зацікавлених осіб свої вимоги щодо заповнення заяв, пов'язаних із наданням фінансових послуг. За запитом заявника відповідна сторона має поінформувати цього заявника про статус його заяви. Якщо відповідна сторона потребуватиме додаткової інформації від заявника, то вона повинна невідкладно повідомити про це заявнику.

Рис. 3.5. Банківські послуги

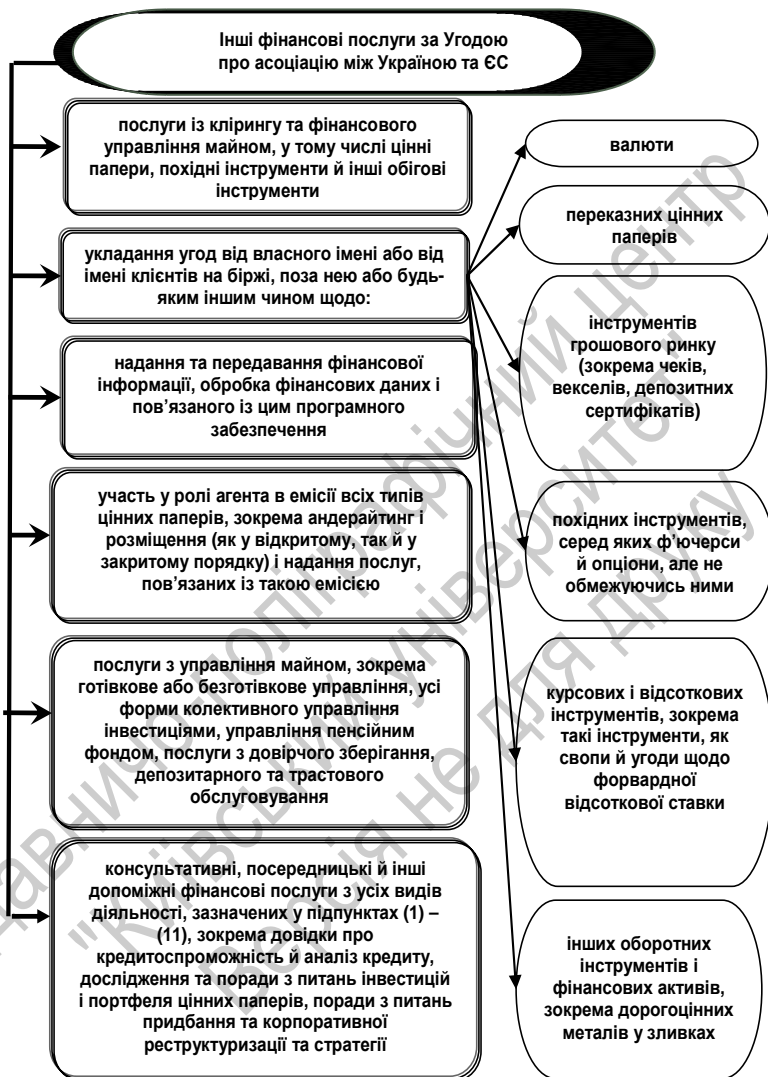

Рис. 3.6. Інші фінансові послуги

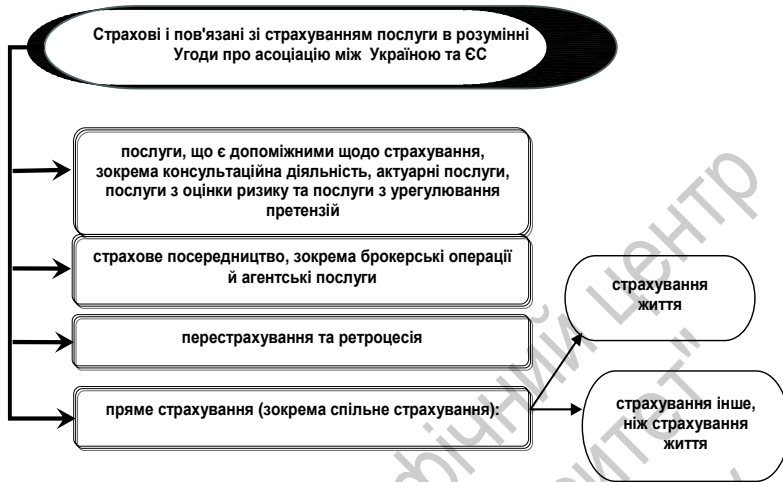

Рис. 3.7. Страхові послуги

У галузі фінансових послуг Україні необхідно буде докласти необхідних зусиль для забезпечення впровадження міжнародних стандартів регулювання та нагляду у сфері фінансових послуг і для боротьби з ухилянням від сплати податків на всій її території.

Одним із таких напрямів співпраці України та ЄС у галузі імплементації міжнародних стандартів у сфері надання фінансових послуг розглядають упровадження "Основних принципів ефективного банківського нагляду" Базельського комітету⁹. Основні принципи ефективного банківського нагляду є нині *de facto* мінімальними стандартами надійного пруденційного регулювання та нагляду за банками і банківськими системами, оскільки останні також можуть пропонувати широкий спектр по-

⁹ До складу Базельського комітету з банківського нагляду входять представники керівництва установ банківського нагляду та центральних банків Аргентини, Австралії, Бельгії, Бразилії, Канади, Китаю, Франції, Німеччини, Гонконгу, Індії, Індонезії, Італії, Японії, Кореї, Люксембургу, Мексики, Нідерландів, Російської Федерації, Саудівської Аравії, Сингапуру, Південної Африки, Іспанії, Швеції, Швейцарії, Туреччини, Великої Британії та США.

слуг, тому Основні принципи повинні відповідати загальній меті, що полягає в задоволенні різних фінансових потреб.

Розробці базових принципів ефективного банківського нагляду передувало ухвалення Базельським комітетом у грудні 1988 р., Декларації про запобігання злочинного використання банківської системи з метою відмивання коштів, яка вперше встановила міжнародні стандарти протидії відмиванню коштів для фінансової системи. Цей документ складається із двох частин: досить великої преамбули, що розкриває причини та мету його прийняття, та відносно короткої заяви про принципи.

Водночас комітет зауважував, що декларація не є правовим документом і її виконання буде залежати від національної практики та законодавства. В окремих країнах банки можуть підпадати під жорсткіше правове регулювання в даній сфері, і декларація не покликана замінити або знизити рівень цих вимог.

Заява про принципи містить п'ять коротких частин, перша із яких присвячена викладенню мети, а в останній даються рекомендації з виконання передбачених нею принципів. Зокрема у тексті заяви розкривається зміст таких трьох базових положень, із яких слід виходити банкам з метою протидії відмиванню коштів:

- ідентифікація клієнтів,
- відповідність законодавству,
- співпраця із правоохоронними органами.

Основні принципи ефективного банківського нагляду були оприлюднені Базельським комітетом ще у вересні 1997 р., містять комплексний план організації банківського нагляду й охоплюють значний перелік питань, у тому числі таких, що передбачають заходи із протидії відмиванню коштів. Згодом у жовтні 1997 р. 25 основних принципів були затверджені на щорічному засіданні МВФ та Всесвітнього банку у Гонконгу(Сянгані). Серед прийнятих тоді 25 основних принципів за важливістю слід виокремити 15-й принцип, що стосується протидії відмиванню коштів та передбачає обов'язок органів банківського нагляду встановлювати, чи має банк адекватні регламенти, положення та інструкції, які передбачають:

- запровадження правила "Знай свого клієнта" (ЗСК);
- сприяють дотриманню високих етичних та професійних норм у фінансовому секторі;

- запобігають навмисному або ненавмисному використанню банку кримінальними елементами.

У 1999 р. на доповнення до "Основних принципів" Базельський комітет затвердив Методологію основних принципів, що може використовуватися з метою проведення самооцінок наглядовим органом кожної країни, та для зовнішніх оцінок національної банківської системи.

У жовтні 2001 р. Базельським комітетом було розроблено докладний документ із принципів, що має назву "Належна перевірка клієнтів банками".

З метою введення глибшої деталізації та рекомендацій щодо критеріїв оцінки й оцінки відповідності Основним принципам у квітні 2006 р. Базельський комітет оприлюднив проекти нових редакцій, які разом із методологією були схвалені Міжнародною конференцією органів банківського нагляду того ж року. Оновлені редакції цих документів підготували з урахуванням досвіду їх практичного застосування та виявлення недоліків.

Згодом у своєму звіті перед Великою двадцяткою про реакцію на фінансову кризу від жовтня 2010 р. комітет оголосив, що планує переглянути Основні принципи в межах постійної роботи над посиленням наглядової практики в усьому світі. У зв'язку із цим у березні 2011 р. Група з розробки Основних принципів, до якої належать члени комітету та Базельської консультативної групи у складі представників країн, що входять до комітету, і тих, що не входять до нього, а також регіональних груп органів банківського нагляду, МВФ, СБ та Ради з ісламських фінансових послуг отримала повноваження переглянути й оновити Основні принципи.

Свідомо докладаючи всіх зусиль для підтримки максимальної безперервності та порівняності, комітет об'єднав Основні принципи та методологію Основних принципів в одному комплексному документі. Переглянуті 29 Основних принципів було також реорганізовано з метою спрощення їхнього впровадження завдяки логічнішій структурі, що починається з наглядових повноважень, обов'язків і функцій і продовжується наглядовими очікуваннями щодо банків, закінчуючись важливістю належного корпоративного управління й управління ризиками, а також забезпечення дотримання наглядових стандартів [3].

Нагляд за системами контролю в банках для запобігання відмиванню грошей і фінансуванню тероризму та зловживання фінансовими послугами розкриваються в основному принципі 29, де зокрема йшлося, що наглядовий орган визначає, чи мають банки належну політику та процедури, охоплюючи чіткі правила належної перевірки клієнтів, з метою сприяння дотриманню високих етичних і професійних стандартів у фінансовому секторі та запобігання навмисному чи ненавмисному використанню банків для здійснення злочинної діяльності¹⁰.

Важливу роль у галузі європейської інтеграції сфери фінансових послуг в Україні належить законодавчій імплементації рекомендацій щодо боротьби із фінансуванням тероризму Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (ФАТФ).

ФАТФ є міжурядовою організацією, що була утворена в 1989 р. за наслідками наради на рівні міністрів країн-учасниць. Цілями ФАТФ є розробка стандартів та просування ефективної імплементації правових, регуляторних та оперативних заходів протидії відмиванню грошей, фінансуванню тероризму та іншим пов'язаним погрозам цілісності міжнародної фінансової системи. Таким чином, ФАТФ є установою, що розробляє політику, яка має сприяти утворенню необхідної політичної волі запроваджувати реформи у відповідні сфери національного законодавства. Нині ФАТФ має 36 членів та 2 регіональні організації, що представляють головні фінансові центри з усього світу.

Базові 40 рекомендацій ФАТФ були розроблені в 1990 р. як протидія протиправному використанню фінансових систем з

¹⁰ Комітет визнавав, що оцінка відповідно до 29-го основного принципу для деяких країн неминуче зумовить певне дублювання процесу спільної оцінки Міжнародної групи фінансової протидії відмиванню грошей (FATF). Щоб урегулювати це питання, якщо відповідна країна нещодавно була оцінена FATF, оцінювачі Програми оцінки фінансового сектора можуть орієнтуватися на цю оцінку і зосередити свою власну роботу на діях, ужитих наглядовими органами з метою усунення будь-яких недоліків, виявлених FATF. За відсутності оцінки FATF оцінювачі Програми оцінки фінансового сектора (FSAP) оцінюватимуть нагляд за системами контролю в банках, спрямованих на запобігання відмиванню грошей і фінансуванню тероризму [6].

метою відмивання коштів, отриманих від реалізації наркотиків. Згодом у 1996 р. Рекомендації були переглянуті з тим, щоб відобразити еволюціонуючі типи відмивання грошей та були схвалені понад 130 країнами і почали використовуватись як міжнародний стандарт у сфері протидії відмиванню грошей.

У жовтні 2001 р. ФАТФ суттєво розширила сферу застосування практики боротьби з відмиванням коштів на питання фінансування тероризму. У зв'язку із цим було напрацьовано та прийнято спеціальні рекомендації щодо протидії фінансуванню тероризму. Ці рекомендації ФАТФ щодо боротьби із фінансуванням тероризму містять, зокрема, заклик усіх країн щодо ратифікації та виконання положень відповідних документів розроблених ООН, запровадження криміналізації фінансування тероризму або відмивання грошей, замороження або конфіскації терористичних активів, повідомлення про підозрілі трансакції, пов'язані з тероризмом, організації міжнародної співпраці у сфері механізму взаємної правової допомоги чи інформаційного обміну.

Важливими положеннями рекомендацій також є вимоги щодо необхідності отримання ліцензій чи відповідної реєстрації осіб, що надають послуги з переказу грошей або цінностей, а також необхідності відстежувати підозрілу діяльність щодо переказів коштів, які не супроводжуються повною інформацією щодо відправника коштів. Наголошується також на необхідності особливого контролю над діяльністю неприбуткових організацій і транскордонним перевезенням валюти й інших фінансових документів на пред'явника.

Оцінка ефективності регулювання ринку цінних паперів відповідно до Угоди про асоціацію вимагає від України перегляду законодавчої бази, що пов'язана безпосередньо із фінансовим сектором, а також детальної перевірки діяльності інститутів, які є відповідальними за регулювання ринку цінних паперів. Так, з метою обачливого й ефективного регулювання ринку цінних паперів упродовж 2013 р. за підтримки Світового банку Національною комісією із цінних паперів і фондового ринку було здійснено оцінку поточного стану дотримання Україною принципів і цілей регулювання ринку цінних паперів IOSCO.

Міжнародна організація комісій з цінних паперів (International Organization of Securities Commissions, IOSCO) є провідною міжнародною організацією регуляторів ринку цінних паперів¹¹.

Принципи, що розроблені IOSCO, є одними з головних стандартів і кодексів (у т. ч. щодо клірингу та розрахунків), відокремлених Радою із фінансової стабільності як ключові для стійкості фінансової системи і як такі, що заслуговують пріоритетної імплементації (див. табл. 3.5).

Таблиця 3.5

Принципи регулювання ринку цінних паперів IOSCO [4]

БЛОК	ПРИНЦИПИ
Блок А	Принципи, що стосуються регулятора ринку цінних паперів
	<ol style="list-style-type: none"> 1. повноваження регулятора повинні бути зрозумілими та конкретно визначеними; 2. регулятор має бути операційно незалежним і підзвітним в ухваленні рішень, здійсненні своїх функцій і повноважень; 3. регулятор повинен мати відповідні повноваження, належні ресурси і здатність виконувати свої функції та покладені обов'язки; 4. регулятор має забезпечувати чіткий і послідовний процес регулювання; 5. співробітники регулятора повинні відповідати найвищим професійним стандартам, у тому числі відповідним стандартам конфіденційності; 6. регулятор має здійснювати або робити внесок до процесу моніторингу, мінімізації та управління системними ризиками, які входять до його компетенції; 7. регулятор повинен постійно здійснювати або робити внесок до процесу перегляду обсягу (периметру) регулювання; 8. регулятор має намагатися забезпечити уникнення, усунення, розкриття

¹¹ Нині в діяльності Міжнародної організації комісії із цінних паперів беруть участь установи, відповідальні за регулювання ринку цінних паперів із понад 100 країн.

БЛОК	ПРИНЦИПИ
Блок В	Принципи саморегулювання
	9. Якщо в регуляторній системі використовують саморегулюючі організації (СРО), які здійснюють окремі прямі повноваження з нагляду у їх відповідній сфері компетенції, то такі СРО повинні підлягати нагляду регулятора і відповідати стандартам справедливості та конфіденційності при виконанні делегованих ним обов'язків
Блок С	Принципи щодо правозастосування під час регулювання ринку цінних паперів
	10. Регулятор повинен мати всеохоплюючі повноваження щодо проведення перевірок, розслідувань і спостереження за ринком. 11. Регулятор повинен мати всеохоплюючі повноваження щодо правозастосування. 12. Регуляторна система має забезпечувати ефективне та надійне використання повноважень із перевірок, розслідувань, нагляду та правозастосування і застосування ефективних програм з дотримання законодавства
Блок D	Принципи співпраці у регулюванні
	13. Регулятор повинен мати повноваження отримувати як відкриту, так і неопрілюднену інформацію щодо діяльності національних й іноземних партнерів. 14. Регулятори мають установлювати механізми обміну інформацією, у яких вони встановлюватимуть, коли та як вони обмінюватимуться оприлюдненою та неопрілюдненою інформацією з національними й іноземними партнерами. 15. Регуляторна система повинна дозволяти надання допомоги іноземним регуляторам, які потребують її при виконанні своїх функцій та обов'язків.
Блок Е	Принципи щодо діяльності емітентів
	16. Необхідно забезпечити повне, достовірне та своєчасне розкриття інформації про фінансові результати, ризики й іншої інформації, що є суттєвою для ухвалення рішень інвесторами. 17. Ставлення до власників цінних паперів компанії повинно бути справедливим та рівноправним. 18. Стандарти бухгалтерського обліку, які використовують емітенти для підготовки фінансових звітів, мають бути високими та якісними і відповідати міжнародним стандартам.

БЛОК	ПРИНЦИПИ
Блок F	Принципи щодо діяльності аудиторів, кредитних рейтингових агентств та інших надавачів інформаційних послуг
	<p>19. Аудитори повинні підлягати відповідним рівням нагляду.</p> <p>20. Аудитори мають бути незалежними від осіб, що здійснюють емісію, й аудит яких вони проводять.</p> <p>21. Стандарти аудиту повинні бути високими та якісно відповідати міжнародним стандартам.</p> <p>22. Кредитні рейтингові агентства повинні підлягати відповідним рівням нагляду. Регуляторна система має забезпечувати реєстрацію та поточний нагляд за рейтинговими агентствами, рейтинги яких використовують у регуляторних цілях.</p> <p>23. Інші особи, що пропонують інвесторам аналітичні послуги або послуги з оцінки, мають підлягати нагляду та регулюванню відповідно до впливу, який їх діяльність має на ринок, або рівню, відповідно до якого регуляторна система покладесться на них.</p>
Блок G	Принципи щодо схем колективного інвестування
	<p>24. Регуляторна система має встановлювати стандарти відповідності, управління, організації й операційної поведінки для осіб, які мають бажання здійснювати ринкові операції або управління схемами колективного інвестування.</p> <p>25. Регуляторна система повинна забезпечувати правила для юридичної форми та структури схем колективного інвестування, у тому числі сегрегацію та захист активів клієнтів.</p> <p>26. Регулювання має вимагати розкриття інформації, як це встановлено у принципах, що стосуються емітентів, яке є необхідним для оцінки прийнятності схем колективного інвестування для конкретного інвестора та розмір інтересу інвестора у схемі.</p> <p>27. Регулювання повинно забезпечувати належну та відкриту основу для оцінки активів, а також ціноутворення та погашення одиниць участі у схемах колективного інвестування.</p> <p>28. Регулювання має забезпечувати, що хеджфонди/управляючі хеджфондами/радники підлягають відповідному нагляду</p>

БЛОК	ПРИНЦИПИ
Блок Н	Принципи щодо діяльності ринкових посередників
	<p>29. Регулювання повинно забезпечувати мінімальні стандарти для входу на ринок ринкових посередників.</p> <p>30. Для ринкових посередників мають бути встановлені вимоги до початкового та поточного розміру капіталу й інші розумні вимоги, які відображають ризики, що беруть на себе посередники.</p> <p>31. Ринкові посередники є предметом вимог щодо встановлення внутрішніх функцій, які забезпечують дотримання стандартів внутрішньої організації й операційної поведінки, та мають на меті захист інтересів клієнтів і їх активів, забезпечення належного управління ризиками – та згідно з якими управління посередника бере на себе основні обов'язки із зазначених питань.</p> <p>32. Повинні бути встановлені процедури на випадок невиконання посередником своїх професійних обов'язків, які мінімізуватимуть шкоду та втрати інвесторів і зменшать систематичні ризики</p>
Блок І	Принципи, які стосуються вторинного ринку
	<p>33. Створення торговельних систем, у тому числі фондових бірж, мало підлягати регуляторній авторизації та нагляду.</p> <p>34. Повинен забезпечуватися безперервний регуляторний нагляд за фондовими біржами та торговельними системами, який матиме на меті створення цілісності торговельного процесу та підтримується завдяки справедливим і рівним для всіх учасників правилам регулювання, що забезпечать баланс між вимогами різних учасників ринку.</p> <p>35. Регулювання мало сприяти розвитку прозорості торгівлі.</p> <p>36. Регулювання повинно дозволяти виявляти й усувати маніпулювання та інші види недобросовісної торгівлі цінними паперами.</p> <p>37. Регулювання повинно мати на меті забезпечення належного управління активних операцій (що ставлять під ризик значну частину капіталу банку), ризику невиконання своїх обов'язків сторонами та ситуацій негативного впливу на ринок.</p> <p>38. Системи клірингу та розрахунків угод із цінними паперами мали підлягати регуляторним і наглядовим вимогам, що розроблені з метою забезпечення ефективності, дієвості та справедливості таких систем, зменшуючи тим самим систематичний ризик</p>

Принципи регулювання на ринку цінних паперів були затверджені Президентським комітетом організації під час конференції у вересні 1998 р. Згодом, у 2003 р., зазначені принципи були переглянуті і було прийнято методологія для оцінки їх імплементації. У 2010 р. Президентський комітет організації прийняв оновлену групу 38 принципів, з огляду на події у сфері регулювання цінних паперів і виклики світової фінансової кризи, що розпочалася у 2007 р.

Принципи регулювання ринку цінних паперів формують загальне підґрунтя для регулювання ринку цінних паперів, та в сучасній редакції передбачають:

- регулювання ринків цінних паперів;
- посередників, які працюють на цих ринках;
- емітентів цінних паперів;
- юридичних осіб, що пропонують інвесторам аналітичні або оціночні послуги, таких як кредитні рейтингові агентства;
- продаж часток;
- управління та функціонування інститутів спільного інвестування.

Крім того, Україні на шляху імплементації Угоди про асоціацію необхідно також буде взяти до уваги "Основні принципи страхування" Міжнародної асоціації органів нагляду за страховою діяльністю, Угоду ОЕСР про обмін інформацією з питань оподаткування, Заяву країн-членів "Групи двадцяти" про прозорість інформації й обмін інформацією для цілей оподаткування", "Десять основних принципів обміну інформацією", які поширюються міністрами фінансів країн – членів "Групи семи", та вжити всіх необхідних кроків для застосування цих принципів у своїх відносинах із ЄС.

Важливо, що Угода про асоціацію має також сприяти розвитку транскордонного постачання будь-яких нових фінансових послуг, подібного до тих послуг, які надають згідно з національним законодавством у подібних умовах. ЄС та Україна можуть самостійно визначити юридичну форму надання послуг та вимагати попереднього отримання дозволу на надання такої послуги. У разі, якщо отримання дозволу є необхідним, відповідне рішення має бути ухвалене впродовж обґрунтованого періоду

часу, а підставою відмови в дозволі на надання послуг може бути тільки чітко визначені Угодою підстави.

Література

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=246581344.

2. "Основні принципи ефективного банківського нагляду" Базельського комітету [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=45216.

3. "Основні принципи ефективного банківського нагляду" Базельського комітету [Електронний ресурс] / Державна служба фінансового моніторингу України. – Режим доступу : http://www.sdfm.gov.ua/print.php?what=art&id=587&cat_id=535&lang=uk.

4. Оцінка імплементації принципів IOSCO [Електронний ресурс] / Національна комісія з цінних паперів і фондового ринку. – 2013. – Режим доступу : http://www.nssmc.gov.ua/user_files/content/70/1397821205.pdf.

5. Financial Action Task Force (FATF) [Electronic source]. – Access mode : URL: <http://www.ФАТФ-gafi.org>.

6. Дев'ять спеціальних рекомендацій ФАТФ по боротьбі з фінансуванням тероризму [Електронний ресурс] / Державна служба фінансового моніторингу України/ – Режим доступу : http://www.sdfm.gov.ua/print.php?what=art&id=952&cat_id=180&lang=uk.

3.8. ІНФОРМАЦІЙНЕ СУСПІЛЬСТВО

Інформація в сучасному світі вже стала засобом і цілком повноцінної життєдіяльності та набуває чітких рис реальної влади, що тісно вплетена в усі сфери функціонування суспільства та всі інші види влади. Людство, таким чином, невпинно просувається до нової ери свого розвитку – ери, де найвищими цінностями є інформація та знання.

До характерних рис й ознак інформаційного суспільства належать:

- створення глобального інформаційного простору, що забезпечує ефективну інформаційну взаємодію людей, їхній

доступ до світових інформаційних ресурсів і задоволення їх соціальних й особистісних потреб в інформаційних продуктах і послугах;

- становлення, і в подальшому домінування, в економіці нових технологічних укладів, що базуються на масовому використанні інфокомунікаційних технологій і ведуть до появи нових форм соціальної та економічної діяльності (дистанційна освіта, телеробота, телемедицина, електронна торгівля, електронна демократія тощо);
- створення і розвиток ринку інформації і знань як чинників виробництва на додаток до ринків природних ресурсів, праці і капіталу, перехід інформаційних ресурсів суспільства в реальні ресурси соціально-економічного розвитку і перетворення інформації на товар;
- підвищення рівня професійного та загальнокультурного розвитку за рахунок удосконалення системи освіти і розширення можливостей систем інформаційного обміну на міжнародному, національному та регіональному рівнях, підвищення ролі кваліфікації, професіоналізму і здібностей до творчості як найважливіших характеристик послуг праці;
- створення ефективної системи забезпечення прав громадян і соціальних інститутів на вільне отримання, розповсюдження і використання інформації як найважливішої умови демократичного розвитку, поліпшення взаємодії населення з органами влади.

Велике значення має інформатизація в економіці. Тут її вага постійно зростає, а частка, яка визначається через загальний робочий час, для економічно розвинених країн уже нині становить 40–60 %. Очікують, що в найближче десятиріччя вона підвищиться ще на 10–15 %.

Стрімкий розвиток і розповсюдження нових інформаційно-комунікаційних технологій, внаслідок науково-технічного прогресу, набуває нині характеру безпрецедентної, за своїми масштабами, інформаційної революції, що робить зростаючий вплив

на політику, економіку, науку й інші сфери життєдіяльності. Серед розвинених країн зростання обсягів е-економіки, і збільшення її питомої ваги в структурі ВВП ще дуже незначна. У 2014 р. внесок інтернет-економіки у ВВП становив 23,3 млрд дол або 1,9 %, але до 2016 р. прогнозується зростання частки інтернет-економіки до 4,5 % ВВП. Світовими лідерами за часткою інтернет-економіки у ВВП стали Велика Британія (7,2 %), Швеція (6,6) і Данія (5,8), Іспанія (2,2) і Італія (1,9 %). У структурі світової інтернет-економіки переважає споживання послуг: електронна комерція – 8,5 млрд дол і витрати на придбання пристроїв й оплати доступу в Інтернет – 6,1 млрд дол.

Серед сегментів економіки потрібно особливо виділити програмне забезпечення. У 2014 р. структура темпів зростання має такі показники: Україна – 23 %, США – 40, Канада – 37, країни Західної Європи – 46, Бразилія – 19, Індія – 21, Китай – 53 %. Прогноз фінансового забезпечення ІКТ подано в табл. 3.6.

Таблиця 3.6
Динаміка розвитку ІКТ у світі, млрд дол

	2014 р.	2020 р.	2030 р.
Обсяг ринку інформаційних технологій	648,6	2082,9	5640,4
у тому числі			
ринок апаратних засобів	332,5	862,3	1753,1
ринок програмних засобів	132,1	582,5	2073,3
ринок послуг	184,1	638,1	1814

Для країн, що розвиваються, варто відзначити їх відсталість у сфері ІКТ. Основними обмеженнями зростання обсягу послуг зв'язку є:

- нерівномірність розвитку інфраструктури зв'язку;
- нестача радіочастотного ресурсу, необхідного для впровадження нових технологій;

- зношеність і вироблення ресурсу мережевої інфраструктури на значних територіальних відстанях;
- зростання вартості "останньої милі" мереж зв'язку;
- необхідність оновлення угруповання цивільних супутників систем зв'язку та мовлення державного призначення;
- відсталість інфраструктури поштового зв'язку, що перешкоджає впровадженню нових сучасних сервісів;
- наявність невисокої частки якісного вітчизняного телекомунікаційного обладнання.

До 2030 р. будуть вирішувати ключові політичні завдання розвитку сектора зв'язку, у тому числі формування електронного уряду, ліквідація інформаційної нерівності, забезпечення рівного доступу громадян до сучасних інформаційно-телекомунікаційних послуг, розвиток інформаційного суспільства.

Частка операторів-ліцензіатів збережеться на рівні 98 % обсягу послуг зв'язку, що надаються підприємствами всіх видів діяльності.

Ситуація на ринку телекомунікацій у глобальному розрізі буде змінюватися, а саме:

- продовжиться зростання частки послуг документального зв'язку (у т. ч. передача даних і надання телематичних послуг) при зниженні частки послуг міжміського, внутрішньозонового, міжнародного та місцевого телефонного зв'язку, що обумовлено зміною споживчих переваг;
- разом із тим, ураховуючи насичення ринку й обмежене зростання кількості абонентів, частка послуг зв'язку буде поступово скорочуватися.

Загальний обсяг інвестицій в ІКТ 2014–2030 рр. близько 20,2 трлн дол.

В Україні процес інформатизації здійснюється згідно з Національною програмою інформатизації, що визначає стратегію розв'язання проблеми забезпечення інформаційних потреб й інформаційної підтримки соціально-економічної, екологічної, науково-технічної, оборонної, національно-культурної та іншої діяльності у сферах загальнодержавного значення.

Національна програма інформатизації визначає такі основні напрями інформатизації:

- розроблення політики й організаційно-правового забезпечення інформатизації;
- формування національної інфраструктури інформатизації;
- інформатизація стратегічних напрямів розвитку державності, безпеки й оборони;
- інформатизація процесів соціально-економічного розвитку;
- інформатизація пріоритетних галузей економіки;
- інформатизація фінансової та грошової системи, державного фінансово-економічного контролю;
- інформатизація соціальної сфери;
- інформатизація в галузі екології та використання природних ресурсів;
- інформатизація науки, освіти і культури;
- міжнародна співпраця.

На ринку корпоративного ПЗ витрати сягнуть 320 млрд дол, на 6,9 % вище рівня 2013 р. Цей сегмент у 2015 р. буде зростати найбільшими темпами. "Сплетіння сил" (Nexus of Forces) – злиття соцмереж, технологій, мобільних пристроїв, хмари й управління інформацією – продовжує рухати зростання в усіх основних сегментах ринку ПЗ – CRM, СУБД, засобів інтеграції та забезпечення якості даних. Як результат поширення технологій управління даними для підтримки тенденції "Сплетіння сил", витрати на СУБД перевищать витрати на операційні системи і сегмент СУБД стане найбільшим ринком корпоративного ПЗ у 2015 р.

Витрати на ІТ-послуги у 2015 р. досягнуть 964 млрд дол, що на 4,6 % вище 2014 р. Витрати покупців у цьому сегменті зміщуються від консалтингу (проектів планування) до впровадження (реалізації проектів), й очікується стійке зростання на ринку ІТ-послуг, оскільки економічний прогноз, а з ним і позитивний настрій у сфері інвестицій поліпшуються.

Очікують, що витрати на телекомунікаційні послуги у 2014 р. зростуть на 1,3 % і досягнуть 16,55 трлн дол. Послуги стаціонарного телефонного зв'язку продовжують скорочуватися, причому ефект заміщення виявляється трохи швидше, ніж очікувалося раніше, позначаючись на зростаючій частці домогосподарств, що використовують тільки бездротовий зв'язок на таких важливих ринках, як Японія, а також у переході корпоративних каналів зв'язку на транкінг на базі протоколу SIP (Session Initiation Protocol), тобто використання IP-телефонії для того, щоб спростити підключення офісних міні-АТС (PBX) до Інтернету.

Незважаючи на триваючу нестабільність в економіці, бюджети компаній на впровадження CRM-систем будуть збільшені. Це має намір зробити 50 % зі 120 підприємств, опитаних Gartner. Опитування, проведене в четвертому кварталі минулого року, торкнулося компаній із 30 країн Європи. Дані засвідчили, що більшість організацій мають намір зміцнювати свої відносини зі споживачами, збільшується кількість великих проектів, що використовують у тому числі дані із соціальних мереж і мобільних додатків. Витрати на впровадження CRM у Західній Європі зростуть на 9 % і досягнуть 5,5 млрд дол. Ринок хмарних рішень у сфері CRM збільшиться на понад 49 % – до 2,3 млрд дол.

Важливим фактором у даному ракурсі є підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. Згідно із гл. 14 Угоди про асоціацію сторони зміцнюють своє співробітництво щодо розвитку інформаційного суспільства на користь приватних осіб і бізнесу через забезпечення загальнодоступності інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) та через кращу якість послуг за доступними цінами. Це також полегшить доступ до ринків послуг електронних комунікацій, що сприятиме конкуренції та надходженню інвестицій у цю галузь.

Співпраця має на меті імплементацію національних стратегій інформаційного суспільства, розвиток всеохоплюючої нормативно-правової бази для електронних комунікацій і розширення участі України в дослідній діяльності ЄС у сфері ІКТ. Співробітництво охоплює такі сфери:

- сприяння широкосмуговому доступу, поліпшення безпеки мереж і широкому використанню ІКТ приватними особами, бізнесом й адміністративними органами шляхом розвитку локальних ресурсів Інтернет й упровадження онлайн-послуг, зокрема електронного бізнесу, електронного уряду, електронної охорони здоров'я й електронного навчання;
- координацію політик у галузі електронних комунікацій з метою оптимального використання радіоспектра і забезпечення функціональної сумісності мереж України та ЄС;
- посилення незалежності й адміністративної спроможності національного регулятора в галузі зв'язку з метою забезпечення його здатності вживати відповідні регуляторні заходи й упроваджувати свої рішення і всі відповідні норми, а також гарантування добросовісної конкуренції на ринках. Національний регулятор у галузі зв'язку має співпрацювати з органом із питань конкуренції щодо моніторингу цих ринків;
- сприяння спільним проектам досліджень у сфері ІКТ в межах наступної Рамкової програми ЄС із досліджень та інновацій "Горизонт 2020".

Розвиток інформаційної індустрії відбувається в усіх галузях інформаційного виробництва, серед яких виділяють такі: преса, аудіовізуальна галузь (телебачення, радіомовлення), книговидання, електронна галузь і галузь інформаційного забезпечення.

Індустрія засобів масової інформації є нетрадиційною, оскільки ЗМІ виробляють свій продукт для того, щоб він діяв одночасно на двох ринках – товарів і послуг. Перший ринок, на якому діють ЗМІ, – це ринок товарів. На ньому роль товару відіграє зміст – інформація, думки, розваги, що розповсюджуються в різних медіаформах (газети, журналу, книги, радіо- або телепередачі, кіно- або відеопродукції, інтернет-публікації тощо).

Після 2010 р. національна система аудіовізуальних ЗМІ в Україні перебуває у фазі інтенсивного нарощування своїх потужностей і нині можна дати цілком оптимістичний прогноз щодо динаміки її кількісного зростання. Разом із тим, основною стру-

ктурно-організаційною проблемою залишається крайня незбалансованість її розвитку: відносно потужний конгломерат комерційних ТРО, що контролюється приватними особами та/чи кількома медіа-холдингами за фактичної відсутності сектора громадського телерадіомовлення. Відповідно, держава має взяти курс на запровадження класичної дуальної моделі системи аудіовізуальних ЗМІ. На шляху до неї оптимальною може виявитися тактика перерозподілу ресурсів і коштів (наприклад, за допомогою запровадження системи цільових податків і пільг для ТРО залежно форми власності і господарської діяльності) й адресних дотацій. Проте, варто зауважити, що з підписанням Угоди про асоціацію (гл. 15) передбачаються відповідні трансформації в даній галузі.

Запропоновані зміни:

- сторони співпрацюватимуть і здійснюватимуть регулярний діалог із метою сприяння розвитку аудіовізуальної індустрії в Європі і заохочення спільного виробництва в галузі кінематографу та телебачення;
- взаємодія може охоплювати, зокрема, питання про підготовку журналістів й інших професіоналів у друкованих й електронних ЗМІ, а також підтримку ЗМІ (державних і приватних) з метою зміцнення незалежності, професіоналізму та зв'язків із європейськими ЗМІ відповідно до європейських стандартів, у тому числі стандартів Ради Європи;
- поступове наближення до ЄС і Європейської нормативно-правової бази в галузі аудіовізуальної політики здійснюються, зокрема, у порядку, викладеному в дод. XXXVI цієї УА.

Оцінка можливих наслідків:

Для бізнесу. Компанії, що працюють на ринку аудіовізуальної індустрії в Україні мають отримати вигоди від наближення національного законодавства до норм ЄС, особливо що стосуються норм захисту прав інтелектуальної власності, а також від можливих спільних проєктів із країнами – членами ЄС у галузі кінематографу та телебачення, програм підготовки журналістів.

Для домогосподарств. Домогосподарства зможуть отримувати аудіовізуальний контент кращої якості, зокрема, як

наслідок упровадження в українську практику регулювання стандартів ЄС.

Для державного сектора. Держава зможе здійснювати ширшу кооперацію та залучати досвід країн – членів ЄС щодо створення проектів громадських СМІ та досвід регулювання ринків аудіовізуальної продукції в ЄС.

На Україну чекає інформаційний світ. Та ближчою метою є Європейський інформаційний простір. У цьому нам так само готові надати всю можливу допомогу. Ми маємо на увазі, зокрема, Європейську інформаційну мережу з міжнародних стосунків і регіональних досліджень. Стратегічною метою цієї міжнародної системи і є реалізація одного з найефективніших шляхів інтеграції країн Західної та Східної Європи, а саме – інтеграції у сфері інформатизації. Також даному процесу приртиме співпраця України та ЄС у контексті Угоди про асоціацію, відповідно до якої сторони обмінюються інформацією, найкращою практикою та досвідом, здійснюють спільні заходи з метою розвитку всеохоплюючої нормативно-правової бази та забезпечення ефективного функціонування і неспотвореної конкуренції на ринках електронних комунікацій. Сторони сприяють поступовому наближенню до права і нормативно-правової бази ЄС у галузі регулювання інформаційного суспільства ц електронних комунікацій. Для України інформатизація – шлях не лише до європейської інтеграції, але й до економічного добробуту.

Література

1. Економічний компонент Угоди про асоціацію між Україною та ЄС: професійний аналіз та публічна дискусія : звіт. – К., 2014. – С. 139.

2. Угода про асоціацію між Україною, з однією сторони, та Європейським Союзом та його державами-членами, з іншої сторони [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL: [http://www.kmu.gov.ua/kmu/docs/EA/00_Ukraine-EU_Association_Agreement_\(body\).pdf](http://www.kmu.gov.ua/kmu/docs/EA/00_Ukraine-EU_Association_Agreement_(body).pdf). – Назва з екрану.

3.9. СІЛЬСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО, РИБАЛЬСТВО, МОРСЬКА ПОЛІТИКА, ДУНАЙ

Сільське господарство. Сільське господарство – єдина галузь, що не буде повністю лібералізована, але водночас може зазнати найбільших змін, внаслідок створення Зони вільної торгівлі з ЄС. Угода про асоціацію передбачає, що Україна та ЄС співпрацюватимуть із метою сприяння розвитку сільського господарства та сільських територій, зокрема через поступове зближення політик і законодавства. У цьому контексті співпрацю між Україною та ЄС передбачено в законодавчій і виконавчій площинах, між державними, місцевими та недержавними органами з метою запровадження найкращих практик у сфері сільського господарства, забезпечення ефективності та прозорості ринків у країнах – сторонах угоди, гомогенізації позицій сторін на міжнародному рівні.

Технічно співпраця відбуватиметься шляхом, по-перше, зміни нормативних актів України відповідно до аналогічних нормативних актів ЄС, по-друге, усунення низки тарифних і нетарифних бар'єрів у торгівлі сільськогосподарською продукцією між сторонами, по-третє, організаційного співробітництва на різних рівнях щодо обміну найкращими практиками та запровадження в Україні схем контролю якості, аналогічних до тих, що діють у ЄС.

Україна зобов'язалася змінити 44 нормативні акти у сфері сільського господарства відповідно з нормами ЄС упродовж 10 років після набуття чинності Угодою [1, с. 130]. Гармонізація переважно стосується безпечності та якості харчових продуктів, максимального забезпечення інтересів споживачів, створення прозорих умов ведення господарської діяльності, підвищення конкурентоспроможності вітчизняної сільськогосподарської продукції. Однак вплив на розвиток сільського господарства матиме зміна не лише галузевого законодавства, а й горизонтальних нормативних актів, зокрема законодавства у сфері конкуренції, оподаткування, корпоративного права, обліку й аудиту, довкілля, технічного регулювання, митного законодавства тощо. З огляду на терміни впровадження змін у зазначе-

них сферах їх наслідки стануть помітними за 6–7 років [1, с. 131–139]. Зміна українського законодавства відповідно до аналогічних нормативних актів ЄС матиме наслідками створення умов для ведення бізнесу та державного управління сільським господарством в Україні наближених до умов у ЄС, стимулювання надходження інвестицій до аграрного сектора України, а також полегшення взаємного доступу сільськогосподарських товарів на ринки країн, що є сторонами угоди. Представники аграрного сектора очікують зростання обсягу інвестицій з держав ЄС на 63,3 % [2, с. 147].

Усунення тарифних і нетарифних бар'єрів у торгівлі сільськогосподарською продукцією збільшить товарообмін між сторонами угоди. Швидкість і рівень тарифної лібералізації відрізнятиметься як для сторін угоди, так і для різних товарних груп у короткотерміновому періоді збільшення українського експорту очікується суттєвіше, аніж збільшення імпорту, адже Україна користується перевагами одностороннього зниження ввізних мит ЄС, що були запроваджені ще до набуття чинності Угодою. Наразі 83,1 % української сільськогосподарської продукції може ввозитися до ЄС без мита, ще на 2 % мито знизиться до нуля упродовж 10 років. На решту 14,9 % категорій сільськогосподарських товарів ЄС встановлює тарифні квоти, фактично бронею кількість продукції, яку можна ввозити без митного тарифу [10]. Представники аграрного сектора очікують зростання експорту в середньому на 75,4 % [2, с. 147], експерти ж прогнозують зростання експорту українських сільгосптоварів і продуктів харчової промисловості в ЄС на 18–20 % завдяки лише зниженню ввізних мит [6, с. 25–26]. Базуючись на фактично застосовуваних ЄС у попередні роки ставках мита на українську продукцію, Україна може економити щонайменше 383 млн євро на експорті сільськогосподарських і продовольчих товарів до ЄС [10]. У середньотерміновому періоді передбачається збільшення імпорту з ЄС за рахунок зняття тарифних обмежень Україною. Загалом збільшення імпорту експерти очікують на рівні 4–8 % [6, с. 28]. Експорт до ЄС продовжуватиме зростати завдяки усуненню нетарифних обмежень з боку об'єднання. ЄС широко використовує нетарифні обмеження, і їх зняття може більш пози-

тивно вплинути на обсяги українського експорту, ніж усунення тарифів, що підтверджується досвідом інших країн, які вже створили ЗВТ з ЄС [3]. Якщо зробити перерахунок у грошовому вимірі, то за перші 10 років імплементації Угоди Україна зможе отримати додаткових 2,3 млрд дол за рахунок створення нових товарних потоків із товарів, якими раніше Україна та ЄС не торгували. Зокрема, найбільший потенціал мають яйця, м'ясна продукція, спеціальне устаткування, морепродукти тощо [6, с. 32].

Організаційне співробітництва на різних рівнях щодо обміну найкращими практиками та запровадження в Україні схем контролю якості, аналогічних до тих, що діють у ЄС, має за мету досягнення відповідності української продукції вимогам харчового законодавства ЄС. Для цього передбачено досягти:

- Гармонізації українського та європейського харчового законодавства.
- Відповідності діяльності українських контрольних органів з безпечності харчових продуктів європейським вимогам щодо діяльності таких органів.
- Відповідності операторів ринку вимогам гармонізованого законодавства.

За умов гармонізації нормативної бази у сфері сільського господарства ЄС автоматично визнаватиме якість української продукції на підставі документів, виданих українськими контролюючими органами. Однак для цього слід виконувати такі вимоги [4]:

- Харчове законодавство є еквівалентним харчовому законодавству ЄС
- Чітко визначені повноваження контрольних органів країни (можуть бути обмежені окремими продуктами).
- Контрольний орган країни несе відповідальність за контакти з ЄС
- Інспекційні органи мають забезпечити кваліфікований персонал й обладнання та засоби для проведення перевірок.

Допоки процес гармонізації не завершено ЄС в особі Європейського продовольчо-ветеринарного бюро (Food and Veterinary Office; FVO) буде самостійно перевіряти підприємст-

ва, що висловили бажання експортувати свою продукцію до ЄС. Нині процедуру верифікації проходять підприємства, що виробляють рибну продукцію, мед, зернові, молочні продукти, м'ясо птиці та свинину. За станом на грудень 2014 р. 2011 українських підприємств вже отримали право експортувати продукцію тваринного походження до країн Європейського Союзу.

У межах співпраці ЄС має отримати підстави для визнання, тварин такими, що походять із зон вільних від хвороб, а рослини – із зон вільних від шкідників і шкідливих організмів. Для цього українська сторона має забезпечити регіоналізацію або зонування тваринництва і рослинництва за міжнародними стандартами. Отримання такого статусу і постійне його підтримання є необхідною умовою для експорту продукції з цих зон/регіонів до ЄС.

Регламент (ЄС) № 178/2002 встановлює п'ять важливих принципів [4]:

- харчовий ланцюжок розглядається як єдине ціле (принцип – "від ферми до столу");
- аналіз ризиків – фундаментальна складова політики безпечності харчових продуктів;
- відповідальність за безпечність харчових продуктів покладено на операторів ринку харчових продуктів;
- продукти слід простежувати на всіх етапах харчового ланцюжка;
- споживачі мають право на отримання від органів державної влади точної і достовірної інформації щодо харчового продукту. Цей принцип тісно пов'язаний із принципами європейської політики захисту споживачів, якими проголошують права людей на інформацію, освіту та представлення їхніх інтересів.

Отже, для отримання доступу до ринків ЄС необхідна наявність на підприємствах системи гарантування безпеки і якості продуктів харчування, що базується на процедурах НАССР (Hazard Analysis and Critical Control Points – аналіз небезпечних чинників і критичні контрольні точки), системи, яка ідентифікує, оцінює і контролює небезпечні фактори, важливі для безпечності продукції. У межах цієї системи перевіряється весь ланцюг виробництва переробки і транспортування продук-

ції від поля до столу. Запровадження цієї системи не лише дозволить збільшити обсяги сільськогосподарського експорту до ЄС, але й підвищить продуктивність праці в аграрному секторі та рівень конкурентоспроможності українських виробників на міжнародних і на внутрішньому ринках, що принесе вигоди іноземним та вітчизняним споживачам.

На мікроекономічному рівні імплементація Угоди про асоціацію у сфері сільського господарства матиме для України такі наслідки:

- підвищення конкурентоспроможності українських виробників внаслідок зростання ефективності виробництва та якості продукції,
- диверсифікація залучених ресурсів внаслідок створення сприятливих умов для інвестування,
- розвиток малого та середнього бізнесу внаслідок поліпшення умов ведення бізнесу,
- консолідація дрібних сільськогосподарських виробників через необхідність збільшення капіталовкладень для розвитку бізнесу,
- доступ українських споживачів до якісніших сільськогосподарських товарів внаслідок зростання конкуренції на внутрішньому ринку.

На макроекономічному рівні імплементація Угоди про асоціацію у сфері сільського господарства матиме для України такі наслідки:

- збільшення обсягів ВВП за рахунок зростання сільськогосподарського виробництва;
- зростання інвестицій в аграрний сектор як іноземних, так і внутрішніх;
- збільшення державних витрат у сфері сільського господарства внаслідок необхідності забезпечення належних умов виконання гармонізованого законодавства;
- збільшення податкових надходжень від аграрного сектора завдяки розширенню ринків збуту;
- зростання обсягів двосторонньої торгівлі сільськогосподарською продукцією внаслідок лібералізації торгівлі;
- прискорення розвитку галузей з вищою доданою вартістю;

- зростання зайнятості в аграрному секторі;
- зростання суспільного добробуту.

Рибальство. Угода про асоціацію передбачає, що Україна та ЄС співпрацюватимуть із метою сприяння розвитку рибальства та ведення морських справ через узгодження політик і гармонізацію нормативної бази. У цьому контексті співпраця між Україною та ЄС передбачається в законодавчій і виконавчій площинах, між державними, місцевими та недержавними органами з метою запровадження найкращих практик у сфері рибальства і морської політики, забезпечення ефективності та прозорості ринків у країнах – сторонах угоди, гомогенізації позицій сторін на міжнародному рівні.

Технічно співпраця відбуватиметься шляхом, по-перше, зміни нормативних актів України відповідно до аналогічних нормативних актів ЄС, по-друге, організаційної співпраці на різних рівнях щодо обміну найкращими практиками у сфері рибальства і морської політики та запровадження в Україні схем контролю у сфері рибальства, аналогічних до тих, що діють у ЄС.

Фактично в Україні виникають зобов'язання щодо імплементації законодавчих і регуляторних норм Спільної рибогосподарської політики ЄС у практику ведення рибальства й аквакультури.

Спільна рибогосподарська політика передбачає:

- управління сектором на основі багаторічних комплексних планів,
- децентралізацію управління галуззю зі зміщенням управлінських ініціатив на регіональний і місцевий рівні,
- вилів біоресурсів суворо в межах визначених для країн-членів квот,
- спільні екологічні, соціальні й економічні стандарти аквакультури,
- субсидіювання дрібного рибальства,
- єдиний ринок риби та рибопродукції,
- боротьбу із незаконним промислом і зменшення перевищення рибної продукції як усередині ЄС, так і на міжнародному рівнях [11].

На цей час Україна має неефективну державну політику та контроль у сфері рибного господарства з високою часткою корупційної складової та відсутність морської політики. Запровадження норм Спільної рибогосподарської політики ЄС передбачатиме для України зміну принципів політики у сфері рибальства, установлення чітких квот вилову біоресурсів, значне підвищення стандартів регулювання в галузі, зменшення тарифних і нетарифних бар'єрів у торгівлі продуктами рибальства (зважені ставки ввізного мита в Україну у 2013 для країн ЄС становили 2,5 %, до країн ЄС для України 10,9 % [5, с. 14]), можливість фінансової, технічної та інформаційної допомоги у сфері аквакультури. Однак вплив на розвиток рибальства матиме зміна не лише галузевого законодавства, а й горизонтальних нормативних актів, зокрема законодавства у сфері конкуренції, оподаткування, корпоративного права, обліку й аудиту, довкілля, технічного регулювання, митного законодавства тощо. Запровадження стандартів ЄС у сфері морської політики фактично заповнить для України вакуум у цій сфері.

На мікроекономічному рівні імплементація Угоди про асоціацію у сфері сільського господарства матиме для України такі наслідки:

- консолідація або банкрутство виробників через необхідність збільшення капіталовкладень для розвитку бізнесу,
- підвищення конкурентоспроможності українських виробників внаслідок зростання ефективності виробництва та якості продукції,
- диверсифікація залучених ресурсів внаслідок створення сприятливих умов для інвестування,
- розвиток малого та середнього бізнесу внаслідок поліпшення умов ведення бізнесу,
- доступ українських споживачів до якісніших товарів внаслідок зростання імпорту та конкуренції на внутрішньому ринку.

На макроекономічному рівні імплементація Угоди про асоціацію у сфері сільського господарства матиме для України такі наслідки:

- збільшення державних витрат у сфері рибного господарства та морської політики внаслідок необхідності за-

безпечення належних умов виконання гармонізованого законодавства,

- зростання обсягів двосторонньої торгівлі рибною продукцією завдяки лібералізації торгівлі.

Ріка Дунай. Угода про асоціацію передбачає, що Україна та ЄС співпрацюватимуть із метою сприяння сталому розвитку р. Дунай через узгодження політик і гармонізацію нормативної бази на двосторонньому та міжнародному рівнях. У цьому контексті співпраця між Україною та ЄС полягатиме в інтенсифікації транскордонної співпраці в межах Асоціації транскордонного співробітництва "Євро регіону Нижній Дунай" та імплементації Україною Стратегії Євросоюзу для Дунайського регіону.

Стратегія Євросоюзу для Дунайського регіону передбачає:

- поліпшення транспортних й енергетичних взаємозв'язків (поліпшення доступу та мобільності, інтеграцію енергетичних систем, збільшення енергоефективності та поширення відновлювальних джерел енергії, розвиток культурних, туристичних й особистісних зв'язків);
- захист довкілля (відновлення та підтримку якості води, контроль екологічних ризиків, збереження різноманітності біологічних видів і ландшафтів, відновлення і контроль якості повітря та ґрунту);
- посилення соціально-економічного та людського розвитку (розвиток інтелектуального суспільства, підтримку конкурентоспроможності підприємств на Єдиному ринку, розвиток людського капіталу макрорегіону, побудову відкритого регіону, розвиток туризму та дунайської культури);
- поліпшення систем управління (зміцнення інституційних спроможностей і співробітництва, розв'язання питань безпеки й організованої злочинності) [7, 8, 9, 12].

На мікроекономічному рівні імплементація Стратегії Євросоюзу для Дунайського регіону матиме для України такі наслідки:

- підвищення конкурентоспроможності українських виробників внаслідок зростання ефективності виробництва та якості інфраструктури,

- диверсифікація залучених ресурсів внаслідок створення сприятливих умов для інвестування,
- розвиток малого та середнього бізнесу внаслідок поліпшення умов ведення бізнесу.

На макроекономічному рівні імплементація Угоди про асоціацію у сфері сільського господарства матиме для України такі наслідки:

- збільшення витрат державного та місцевих бюджетів внаслідок необхідності забезпечення належних умов імплементації Стратегії,
- зростання обсягів двосторонньої торгівлі внаслідок інтенсифікації регіональної торгівлі.

Література

1. Економічна складова Угоди про асоціацію між Україною та ЄС: наслідки для бізнесу, населення та державного управління / О. Бетлій, М. Риженков, К. Кравчук : звіт Інституту економічних досліджень і політичних консультацій / за ред. Ігоря Бураковського та Вероніки Мовчан. – К, 2014.

2. Вплив створення зони вільної торгівлі з ЄС на економіку України // Міжнародний центр перспективних досліджень : аналіт. Дослідж. – К., 2013.

3. Митченко О.О. Угода про асоціацію з ЄС як механізм аграрного розвитку та економічного зростання: досвід країн Африки, Америки та Близького Сходу / О.О. Митченко // Продуктивність агропромислового виробництва : наук.-практ. зб. – 2014. – № 25. – С. 18–23.

4. Оглашенный Ю. Вимоги до виробників – експортерів харчової продукції на ринок ЄС / Ю. Оглашенный [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=4&ved=0CDMQFjAD&url=http%3A%2F%2Fvetuniver.lviv.ua%2Fimages%2Fstories%2Fnews%2F09_14%2FPresentation%25202.pdf&ei=jGx2VKjcOoqaygOqmoKYCw&usg=AFQjCNFy3Oy-TPZiP4_6L8PH_e_fhK-Gaw&bvm=bv.80642063,d.bGQ.

5. Оцінка впливу Угоди про асоціацію / ЗВТ між Україною та ЄС на економіку України : наук. доп. / за ред. акад. НАН України В.М. Гейця, чл.-кор. НААН України, д-ра екон. наук Т.О. Осташко, чл.-кор. НАН України, д-ра екон. наук Л.В. Шинкарук ; НАН України, ДУ "Ін-т екон. та прогнозів. НАН України". – К., 2014.

6. Вплив створення поглибленої та всеохоплюючої ЗВТ між ЄС та Україною на торгівлю сільськогосподарськими товарами / М. Риженков, С. Галько, В. Мовчан : консультант. робота APD/PP/01/2013. – К., 2013.

7. Стратегія Європейського Союзу для Дунайського регіону // Повідомлення від Європейської комісії до Європейського парламенту, Ради, Європейського економічного та соціального комітету та Комітету регіонів Брюссель. – 8.12.2010 COM (2010) 715 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://me.kmu.gov.ua/file/link/175961/file/2_Strategy_Danube_UKR.pdf.

8. Стратегія Євросоюзу для Дунайського регіону [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://orard.od.ua/knowledge/articles/article03.pdf>.

9. Стратегія ЄС, спрямована на процвітання Дунайського регіону // Panorama Info regio. Регіональна політика Європейського Союзу. – 2011. – № 37. – С. 4–7.

10. Угода про асоціацію між Україною і ЄС. Експорт товарів сільського господарства. Інфографіка [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://texty.org.ua/pg/article/editorial/read/49316/-Jeksport_v_JeS_pisla_Ugody_pro_asociaciju.

11. Фесенко О.О. Євроінтеграція України у секторі рибальства та аквакультури: можливі варіанти, загрози і переваги / О.О. Фесенко // Економічний часопис. – XXI. – 2013. – № 9–10 (1). – С. 83–86.

12. Strategy for the Danube Region [Electronic source]. Access mode : http://ec.europa.eu/regional_policy/cooperate/danube/index_en.cfm#5.

3.10. ЗАХИСТ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ, ЗАЙНЯТІСТЬ, СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА, ОХОРОНА ЗДОРОВ'Я, ОСВІТНЯ ТА МОЛОДІЖНА ПОЛІТИКИ

Захист прав споживачів. Захист прав споживачів і поліпшення їхнього добробуту є однією з основних цінностей ЄС. Положення щодо спільної політики держав – членів ЄС у сфері захисту прав споживачів регламентовані ст. 153 Договору про заснування Європейської спільноти [2]. Основною метою діяльності відповідних державних установ країн – членів ЄС, що здійснюють нагляд за дотриманням прав споживачів, має бути забезпечення дотримання виробниками високих стандартів якості виготовленої продукції та наданих послуг. Задля досягнення даної мети ЄС усебічно сприяє охороні здоров'я споживачів, їхній безпеці та якнайкращому захисту економічних інтересів, забезпеченню реалізації права на доступ до вичерпної та всебічної торговельної інформації, високоякісної та конкурентоспроможної освіти, участі в громадських та урядових організаціях із захисту законних прав споживачів.

У більшості країн ЄС, перед його п'ятим розширенням у 2004 р., було прийнято відповідні національні закони щодо забезпечення прав споживачів, принципи яких закріплені в повідомленні Європейської комісії від 8 червня 2002 р. та в цілому передбачали досягнення до 2006 р. в країнах – членах ЄС трьох основних цілей [8]:

- досягнення високого рівня захисту прав споживачів;
- розбудова системи ефективного захисту прав споживачів;
- залучення відповідних організацій, які безпосередньо пов'язані зі сферою захисту прав споживачів, до розробки пов'язаних галузевих політик ЄС.

Головною метою заходів, які здійснюються у ЄС на сучасному етапі, є забезпечення високого рівня узгодженості соціальних політик і підвищення соціальних стандартів країн-членів шляхом встановлення мінімальних вимог щодо конкретних аспектів захисту прав споживачів. Потребу наближення соціальних стандартів в усіх країнах – членах ЄС до рівня найбільш розвинених

країн об'єднання розглядають як важливу передумову зменшення кількості трудових мігрантів усередині ЄС.

Захист прав споживачів, однак, спочатку не розглядали в ЄС як пріоритетну сферу наднаціонального регулювання. У Договорі про створення Європейського економічного співтовариства від 1957 р. йшлося лише про те, що переваги для споживачів слід забезпечувати ефективним функціонуванням ринку, а проблеми захисту їхніх прав розглядали винятково в контексті нормативно-правового забезпечення формування єдиного ринку. Тобто, на практиці забезпечення інтересів споживачів здійснювали на рівні змін у контрактному законодавстві, транспортній політиці, створенні умов для рівної конкуренції виробників і постачальників, встановленні стандартів безпеки харчової продукції тощо.

Від середини 1970-х рр. ситуація поступово змінювалася, але лише із прийняттям Маастрихтської угоди 1993 р. створюють умови для ухвалення базової Директиви щодо споживчих прав, яка безпосередньо регулювала сферу захисту прав споживачів і не стосувалася ані ринкової інтеграції, ані гармонізації національних політик. Зрештою, у структурі Європейської комісії було створено окремий Директорат зі споживчої політики. Згодом до сфери його відповідальності увійшли також питання охорони здоров'я та безпеки харчової продукції, а зараз, після реорганізації, даний орган було перетворено на Генеральний директорат Європейського союзу з питань охорони здоров'я та захисту прав споживачів – DG SANCO.

Співпраця України та ЄС у сфері захисту прав споживачів здійснюється на підставі гл. 20 розд. V Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, яка містить чотири статті [7]. У них, зокрема, зазначено мету такої співпраці, що полягає в забезпеченні високого рівня захисту прав споживачів і досягненні сумісності між системами захисту прав споживачів України та ЄС. Для досягнення зазначених цілей передбачено такі напрями співпраці:

- сприяння обміну інформацією щодо систем захисту прав споживачів;

- застосування експертизи щодо правового та технічного потенціалу з метою впровадження відповідних систем законодавства;
- удосконалення інформації, що надається споживачам;
- навчання представників органів влади й інших представників інтересів споживачів, а також заохочення розвитку незалежних асоціацій споживачів і контактів між представниками споживачів.

Важливим елементом конвергенції політик України та ЄС у сфері захисту прав споживачів є наближення та поступова адаптація українського законодавства до нормативно-правових вимог ЄС у даній сфері. В Угоді зазначено, що Україна зобов'язується поступово наблизити своє законодавство до законодавства ЄС в обумовлені терміни, які для більшості нормативно-правових актів становлять три роки. Усього планують упровадити положення 18 нормативно-правових актів, у тому числі директив ЄС, що регулюють безпеку продукції, здійснення маркетингу, умови та стандарти договірної права при укладанні контрактів, у тому числі й тих, що можуть містити недобросовісні положення або положення, що ґрунтуються на спотворенні або маніпулюванні інформацією, фінансові послуги, споживче кредитування, умови надання компенсацій тощо.

Одним із базових законодавчих актів, які забезпечують безпеку продукції в ЄС, є Директива Європейського парламенту та Ради від 03 грудня 2001 р. про загальну безпеку продукції (№ 2001/95/ЄС). Мета цієї директиви – посилення загальних вимог до ринку в питаннях безпеки продукції та посилення відповідних профілактичних заходів, забезпечення вищого рівня охорони здоров'я та безпеки споживачів, стабільності внутрішнього ринку тощо. Директива встановлює загальні вимоги безпеки до будь-якого продукту споживання, що є на ринку або, можливо, буде використаний споживачем, охоплюючи всі надані послуги та "секонд-хенд" продукцію, що має антикварну цінність або таку продукцію, яка підлягає ремонту. На виробника покладено також обов'язок випускати продукцію, що відповідає таким загальним вимогам безпеки:

- відповідність чинним національним законам;

- відповідність європейським стандартам охорони здоров'я та якості продукції, що були ухвалені як національні стандарти;
- відповідність іншим чинним національним стандартам, керівним документам ЄС, кодексам поведінки та ведення бізнесу;
- використання передових технологій;
- відповідність обґрунтованим очікуванням споживачів.

Якщо продукція створює проблеми, пов'язані з безпекою, виробники зобов'язані надавати інформацію споживачам, а також відкликати таку продукцію з ринку, якщо це необхідно. Дистриб'ютори мають також вести належний облік для забезпечення можливості відслідковування продукції (походження продукції або дефектних компонентів), моніторингу якості продукції, а також поширення інформації щодо можливих проблем.

Виконавчий орган влади, зазвичай уряд, зобов'язується призначити орган, який:

- несе відповідальність за моніторинг і забезпечення виконання вимог безпеки;
- здійснює ринковий нагляд, перевіряючи зразки продукції;
- вимагає розміщення попереджувальної інформації у випадках, коли вживання продукції пов'язане з ризиком;
- уживає заходів у випадку виникнення проблем, вимагаючи тимчасового призупинення продажів продукції або повного її виведення з ринку;
- створює можливості та механізми подання скарг споживачами щодо потенційно шкідливої продукції або щодо подання інформації про фактичні інциденти, пов'язані з невідповідним рівнем безпеки.

У сфері маркетингу основним документом, який має імплементувати Україна, є Директива № 98/6/ЄС Європейського парламенту та Ради від 16 лютого 1998 р. "Про захист інтересів споживачів при зазначенні цін на товари, що пропонуються споживачам", яка прямо зобов'язує виробника надавати повну й актуальну цінову інформацію. Зокрема супермаркети не можуть зазначати ціни лише за пакет харчових чи інших продуктів, а

мають подавати також ціну за одиницю – тобто повідомляти, як ціна пакету співвідноситься зі стандартною одиницею. Це дає змогу споживачам легко порівнювати вартість і ціни навіть у тих випадках, коли продукцію продають у різних кількостях.

Отже, імплементація Угоди про асоціацію між ЄС та Україною дозволила б суттєво поліпшити ситуацію щодо захисту споживачів. Співпраця в межах угоди сприятиме розв'язанню проблем непрозорого ціноутворення в Україні, наявності на ринку небезпечних товарів і незадовільного контролю за якістю продукції, задоволення прав на компенсацію в разі придбання товару чи отримання послуги неналежної якості тощо.

Зокрема, реалізація Угоді полегшить умови для:

- отримання детальної інформації щодо ризиків, пов'язаних зі здоров'ям та безпекою споживачів;
- розробки системи інформування громадськості про вилучення небезпечних продуктів чи товарів з ринку, а також відстеження їх походження;
- заборони продажу небезпечних продуктів;
- ефективної протидії підробкам і фальсифікації продукції;
- запровадження суттєвих штрафів за порушення;
- здійснення спеціальних заходів, що стосуються безпеки дитячих іграшок [3].

Також запропоновані зміни дозволять активізувати процеси створення незалежних громадських організацій споживачів і поліпшати обізнаність домогосподарств щодо неякісної продукції, що може становити загрозу життю та здоров'ю. Імплементація норм ЄС до українського законодавства підвищить вимоги щодо захисту прав споживачів для компаній на вітчизняному ринку, що, ймовірно, призведе і до зростання супутніх витрат виробників. З іншого боку, даний процес дозволить витіснити з ринку недобросовісних конкурентів, які маніпулюють якістю пропонованих товарів чи послуг.

Співпраця в галузі зайнятості, соціальної політики та рівних можливостей. Україна є стороною двох міждержавних угод у сфері соціального забезпечення громадян і 17 міждержавних угод про співпрацю в галузі пенсійного забезпечення, трудової діяльності і соціального захисту громадян, які працюють

за межами своїх держав. Серед країн ЄС Україна має відповідні чинні договори з Естонією, Іспанією, Латвією, Литвою, Словаччиною та Чехією. Для повної імплементації положень Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, що стосуються координації соціального забезпечення, Україна має продовжити процес укладання угод із державами-членами про повне застосування зазначених положень.

Загалом здійснення соціальної політики відповідно до стандартів ЄС передбачає діяльність органів державної влади, спрямовану на організацію та підтримання добробуту громадян. Сучасна європейська соціальна модель заснована на моделі соціальної справедливості, метою якої є забезпечення колективних соціальних потреб (охорона здоров'я, охорона праці, освіта, професійне навчання тощо) та соціального забезпечення тієї частини населення, що потребує допомоги держави (пенсіонери, інваліди, безробітні, багатодітні сім'ї). Практична розбудова даної моделі передбачає єдність дій держави і громадянського суспільства, спрямованих на задоволення основних матеріальних потреб усіх громадян, на їх участь у житті суспільства та на посилення соціальної згуртованості.

Уперше соціальні ідеї Європейського співтовариства були закріплені в 1957 р. Римським договором про заснування Європейського економічного співтовариства, у якому, зокрема, було визначено, що співтовариство та держави-члени мають сприяти поліпшенню умов праці та життя працівників. Поступово відбувалося законодавче оформлення регулювання соціальної сфери та сфери зайнятості на рівні ЄС. У Договорі про заснування Європейського Союзу 1992 р. досягнення високого рівня соціального захисту визначається як фундаментальна мета діяльності ЄС.

Певний перегляд базових принципів соціальної політики ЄС відбувся в межах підписання Лісабонського договору 13 грудня 2007 р. Відповідно до ст. 3 договору ЄС намагається створити умови для конкурентоспроможної соціальної ринкової економіки, у якій забезпечується повна зайнятість і соціальний прогрес, гарантується соціальна справедливість та захист, рівність жінок

і чоловіків, солідарність поколінь, а також економічне, соціальне та територіальне єднання, солідарність держав-членів [4].

Основні цілі соціальної політики деталізуються у ст. 151 Договору про функціонування ЄС, зокрема: соціальна політика має бути спрямована на підвищення зайнятості, поліпшення умов життя та праці, їхнє вирівнювання при одночасному загальному прогресі, адекватний соціальний захист, соціальний діалог, розвиток людських ресурсів. Для досягнення зазначених цілей Європарламент і Рада підтримують та доповнюють діяльність держав-членів шляхом запровадження заходів, які покликані заохочувати співпрацю держав-членів, у тому числі за допомогою ініціатив у сфері навчання, розвитку, обміну інформацією. Парламент і Рада можуть за допомогою директив встановлювати мінімальні вимоги, але в чітко визначених сферах (відповідно до ст. 153). Разом із тим будь-яку гармонізацію не передбачено.

Окрім розд. X "Соціальна політика", договір містить розділ IX "Зайнятість", у якому визначається компетенція ЄС у питаннях зайнятості. Відповідно до ст. 145 та 147, Євросоюз спільно з державами-членами розробляє скоординовану стратегію та заохочує співпрацю держав-членів, підтримуючи та, за необхідності, доповнюючи їхні заходи. Проте заходи, прийняття яких регламентується органами ЄС у сфері зайнятості та соціальної політики, не передбачають гармонізації законодавчих та інших положень держав-членів.

Таким чином, трудове та соціальне право ЄС не входить до виключної компетенції ЄС, а залишається предметом спільного нормотворення та співпраці як на наднаціональному, так і на внутрішньодержавному рівнях. Це пояснюють великим розмаїттям стандартів життя й умов існування як у різних європейських країнах, так і в межах окремих держав. Трудове і соціальне право є основою соціальної політики ЄС щодо регулювання зайнятості, недопущення дискримінації працівників за будь-якими ознаками, захисту працівників при реструктуризації компанії-роботодавця, гарантування гідних і безпечних умов праці.

В Угоді про асоціацію між Україною та ЄС передбачається посилення двостороннього діалогу та співпраці щодо забезпечення гідної праці, високої зайнятості, безпечних і здорових

умов праці, соціального діалогу, захисту, гендерної рівності та недискримінації.

У межах реалізації програм TWINNING здійснюватиметься стажування працівників державних служб України у сфері соціального захисту та зайнятості, упровадження національних програм щодо гідної роботи між МОП й Україною, заохочення як тристороннього, так і двостороннього діалогу, посилення вимог до роботодавців у частині створення належних умов роботи працівників, інтенсифікація технічної допомоги на основі програми TAIEХ, сприяння укладанню угод між Україною та державами – членами ЄС із питань координації соціального захисту робітників – громадян України, які легально працюють у державах – членах ЄС.

Співпраця ставить за мету досягнення таких цілей:

- підвищення якості життя людини;
- створення більшої кількості якісних робочих місць із належними умовами праці;
- сприяння соціальній справедливості та правосуддю в ході реформування ринків праці;
- сприяння створенню умов на ринках праці, що поєднують гнучкість і безпеку;
- заохочення активних заходів на ринку праці та підвищення ефективності послуг із працевлаштування відповідно до потреб ринку праці;
- зменшення тіньової економіки шляхом легалізації незадекларованої роботи;
- підвищення рівня захисту здоров'я та безпеки на робочому місці, включаючи освіту і навчання з питань охорони здоров'я та безпеки, реалізацію профілактичних заходів, запобігання техногенним аваріям і катастрофам, нагляд за використанням токсичних хімічних речовин;
- підвищення рівня соціального захисту та модернізація системи соціального захисту, особливо в частині доступності та фінансової стійкості;
- скорочення масштабів бідності та зміцнення соціальної згуртованості;

- забезпечення рівності статей і рівних можливостей для жінок та чоловіків на ринку праці, в освіті, навчанні, економіці і суспільстві, ухваленні рішень;
- боротьба із дискримінацією на всіх рівнях;
- удосконалення можливостей соціального партнерства і просування соціального діалогу.

У межах наближення українського законодавства до вимог ЄС і реалізації положень Угоди про асоціацію, передбачено імплементацію 42 директив ЄС у сфері трудового законодавства, протидії дискримінації, забезпечення гендерної рівності, здоров'я і безпеки праці [6].

Внаслідок імплементації низки законодавчих норм ЄС до національного законодавства громадяни України зможуть отримати набагато вищий рівень соціального захисту, що буде сприяти кращому захисту прав найманих працівників, повнішому соціальному залученню населення до складу зайнятих і зниження соціальної напруги в суспільстві. Для компаній, що працюють на українському ринку, імплементація вищезазначених цілей і завдань буде означати запровадження нових стандартів діяльності на ринку праці, що загалом посилить відповідальність роботодавців щодо захисту прав найманих робітників і фінансування відповідних додаткових витрат. Водночас дотримання зазначених стандартів й упровадження сучасних моделей корпоративної соціальної відповідальності (який уже розпочався в деяких великих компаніях) дозволить поліпшити імідж вітчизняних компаній на міжнародному ринку та полегшити просування їх продукції на ринки ЄС.

Освіта, навчання та молодь. Освітня політика є одним із пріоритетних напрямів діяльності ЄС. Вона є не просто поєднанням зусиль держав – членів ЄС в управлінні галуззю освіти, а спільно розробленим курсом на розвиток європейського освітнього простору, спрямованого на пошук адекватних відповідей на виклики сучасності.

Освітня політика Європейського Союзу має на меті об'єднання зусиль держав – членів ЄС задля формування єдиного освітнього простору, взаємодії інститутів освіти на основі принципу субсидіарності, покликаною забезпечити ефективність націона-

льних політик у галузі освіти. Зазначений принцип передбачає, що кожна країна ЄС несе цілковиту відповідальність за організацію своєї системи освіти, професійної підготовки та зміст навчання. Роль ЄС полягає у сприянні розвитку якісної освіти шляхом заохочення держав-членів до співпраці та, у разі потреби, підтримці та директивним доповненням їхньої нормативно-правової діяльності законодавчим закріпленням додаткових правових норм. Відповідно до наведених принципів, ЄС має у своєму розпорядженні низку практичних засобів заохочення співпраці в цій галузі та підтримки національних освітніх політик країн ЄС.

Взаємне визнання дипломів – важливий елемент побудови та функціонування єдиного ринку праці Європейського Союзу. Взаємне визнання дипломів забезпечується Маастрихтським договором у частині свободи руху осіб, надання послуг і заснування компаній. Розрізняють визнання дипломів для науково-дослідних та професійних цілей.

Оскільки організація системи освіти та встановлення вимог до якості навчальних програм входить до виключної компетенції органів державної влади країни – члена ЄС, безпосереднє визнання дипломів здійснюється на рівні вищих навчальних закладів. Спрощення даної процедури є одним з основних завдань Болонського процесу, яким уніфікують систему освіти в ЄС. Окрім того, існує також програма визнання кваліфікацій (зокрема Erasmus), однак участь у ній суто добровільна.

Незважаючи на те, що Україна є учасницею Болонського процесу і стороною Лісабонської конвенції про визнання дипломів про вищу освіту в європейському регіоні від 1997 р., дипломи українських вищих навчальних закладів за кордоном не визнають в автоматичному режимі [5]. У кожному окремому випадку відповідність вимогам університету із країни – учасниці ЄС потрібно додатково доводити. Професійне визнання дипломів у ЄС здійснюють для подальшої професійної діяльності, пов'язаної з отриманим дипломом. Зазвичай на рівні ЄС не існує єдиних вимог до професійного визнання дипломів: працедавці в кожній державі здійснюють таке визнання за своїм бажанням. Визнання таких дипломів регулюється самим ринком праці в

кожній країні. Це відповідає принципам вільного руху осіб, надання послуг і заснування компаній. Однак із цього правила є винятки, що стосуються певних професій, що потребують спеціальної процедури визнання дипломів, – інакше особа не матиме права здійснювати професійну діяльність в іншій державі, що належить до ЄС. Існують також професії, у яких визнання дипломів відбувається автоматично, наприклад, фармацевт, лікар, ветеринар, архітектор, медсестра тощо.

Крім того, основними напрямками здійснення освітньої політики ЄС є створення умов для реалізації загальної освітньої стратегії співтовариства через реалізацію внутрішніх і зовнішніх освітніх програм, адаптація кваліфікаційних рівнів та систем оцінювання, ініціювання поглиблення міжнародних зв'язків, сприяння моніторингу й оцінюванню національних показників, обмін досвідом, підтримка демократичної складової освітньої політики ЄС тощо.

У країнах Європи молодіжна політика є невід'ємною частиною державної соціальної політики. Молодь, як майбутнє європейського континенту, привертає надзвичайно велику увагу Ради Європи, про що свідчить низка документів, прийнятих цією організацією та спрямованих на оптимізацію молодіжної політики в регіоні. Особливої уваги у процесі реалізації молодіжної політики в країнах Європи заслуговує Європейська хартія про участь молоді в муніципальному та регіональному житті. У структурі Секретаріату Ради Європи діє Директорат із питань молоді та спорту. Найважливіші рішення щодо змісту молодіжної політики в Європі ухвалюють на регулярних європейських конференціях міністрів у справах молоді. Із 70-х рр. ХХ ст. існує Європейський молодіжний фонд, створений для фінансування молодіжних проектів і програм, що здійснюються в масштабах регіону, під егідою РЄ було відкрито два Європейських молодіжних центри.

Події в молодіжній сфері в більшій мірі є відповідальністю державних, регіональних і місцевих органів влади країн – членів ЄС. Однак деякі питання входять до сфери дії співтовариства. Ці питання належать до компетенції інституцій і структур Європейського Союзу – Європейської комісії, Європейського парла-

менту, Європейського соціально-економічного комітету, Комітету регіонів, Комітету у справах молоді, Молодіжного форуму Європейського Союзу.

Зважаючи на те, що кожна країна відповідає за зміст навчального процесу й організацію системи освіти, а також на культурну відмінність між країнами, Україна та ЄС, усе ж, мають розвивати співпрацю в галузі освіти, професійної підготовки та молодіжної політики з метою зміцнення взаєморозуміння та сприяння міжкультурному діалогу.

Зокрема, у галузі вищої освіти, як наслідок співпраці, встановлюються такі цілі як реформування і модернізація систем вищої освіти, сприяння конвергенції в галузі вищої освіти, що відбувається в межах Болонського процесу й активізація співпраці між вищими навчальними закладами.

Взаємодію в цій сфері здійснюватимуть шляхом спільної роботи й обмінів з метою сприяння подальшій інтеграції України до Європейського простору вищої освіти в контексті її членства в Болонському процесі, підтримки України в наближенні її системи професійно-технічної освіти до процесу модернізації структур професійно-технічної освіти ЄС, просування міжкультурного діалогу та підтримки громадянського суспільства.

У галузі молодіжної політики Україна та ЄС домовилися заохочувати поглиблення співпраці й обмін досвідом, що спрямовано на:

- сприяння інтеграції молоді в суспільство загалом, заохочуючи її активну громадську позицію та ініціативність;
- сприяння молоді в отриманні знань, навичок і професійних умінь поза освітньою системою, зокрема волонтерство, та визнання цінності такого досвіду;
- активізацію співробітництва із третіми країнами;
- розвиток взаємодії між молодіжними організаціями в Україні, ЄС і його державах-членах;
- просування здорового способу життя, з особливим акцентом на молоді.

Завдяки такій співпраці домогосподарства зможуть отримати якісніші публічні послуги в галузі базової та вищої освіти, а також у сфері молодіжної політики, що буде позитивно впливати

на їх подальшу конкурентоздатність на ринку праці та загальне поліпшення якості життя. Компанії ж отримують низку непрямих вигод від реформування і модернізації системи вищої освіти, зокрема внаслідок більшої кооперації вищих навчальних закладів і компаній з метою кращої підготовки випускників таких закладів під конкретні потреби ринку праці.

Також внаслідок посилення співпраці з ЄС у галузі освіти Україна отримає додаткову мотивацію та технічну підтримку в процесі реформування національної системи освіти, що на сьогодні є застарілою і не враховує потреб сучасного ринку праці. Однак така реформа буде потребувати значних зусиль з погляду розробки відповідної політики, посилення інституційної спроможності урядових структур відповідальних за галузь освіти й оптимізації схем фінансування навчальних закладів. Також Україна отримає можливість обміну та залучення досвіду ЄС у сфері молодіжної політики з метою кращої інтеграції та адаптації молоді до суспільного життя.

Література

1. Бураковський І. Економічна складова Угоди про асоціацію між Україною та ЄС: наслідки для бізнесу, населення та державного управління / І. Бураковський, В. Мовчан [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ier.com.ua/files/Projects/2013/EU_Ukraine/Economic_red.pdf.

2. Договір про заснування Європейської Спільноти [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_017/page4.

3. Інститут економічних досліджень і політичних консультацій [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ier.com.ua/ua/publications>.

4. Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.minjust.gov.ua/file/23491.

5. Краєвська О. Освітня політика Європейського Союзу: становлення та механізми реалізації / О. Краєвська // Вісник Львів-

ського університету. Серія: Міжнародні відносини. – 2011. – Вип. 28. – С. 53–65.

6. Правове регулювання сфери захисту прав споживачів у Європейському Союзі та в Україні (комплексне порівняльно-правове дослідження) [Електронний ресурс] / кол. авт. : А. Ісічко, О. Мінін та ін. ; за заг. ред. І.А. Грицяка. – К., 2005. – Режим доступу : www.minjust.gov.ua/file/23493.

7. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www.kmu.gov.ua/kmu/docs/EA/0_Ukraine-EU_Association_Agreement_\(body\).pdf](http://www.kmu.gov.ua/kmu/docs/EA/0_Ukraine-EU_Association_Agreement_(body).pdf).

8. Шутаєва О.О. Моделі соціальної політики ЄС: основні напрямки трансформації / О.О. Шутаєва, В.В. Побірченко // Ученые записки Таврического национального университета имени В.И. Вернадского. Серія: Экономика и управление. – 2013. – Т. 26 (65). – № 1. – С. 174–182.

3.11. ТРАНСКОРДОННА ТА РЕГІОНАЛЬНА СПІВПРАЦЯ

В Угоді про асоціацію між Україною та ЄС питанням транс-кордонної та регіональної співпраці присвячено гл. 27 у розд. 5 "Економічне та галузеве співробітництво".

Основою співпраці є сприяння взаєморозумінню та двосторонній взаємодії у сфері регіональної політики щодо методів формування та реалізації регіональних політик, зокрема багаторівневого управління та партнерства, з особливим наголосом на розвитку відсталіх територій і на територіальному співробітництві, при цьому створюючи канали зв'язку й активізуючи обмін інформацією між національними, регіональними та місцевими органами влади, соціально-економічними утвореннями і представниками громадянського суспільства.

Для розвитку міжрегіональної співпраці в нинішній Європі існує розвинене правове та міцне інституційне підґрунтя. Правовою основою є європейські хартії та конвенції, такі як, наприклад, "Європейська хартія місцевого самоврядування" (Страс-

бург, жовтень 1985), "Європейська рамкова конвенція про транскордонне співробітництво між територіальними общинами та владами" (Мадрид, травень 1980) й особливо Протокол до неї, який застосовує дію цієї конвенції до міжтериторіального співробітництва (Страсбург, травень 1995), "Європейська хартія регіональних мов і мов меншин" (Страсбург, листопад 1992), зокрема в частині, що стосується транскордонного обміну, "Хартія Конгресу місцевих і регіональних влад Європи" (ухвалена Комітетом міністрів 14 січня 1994). Слід також згадати проект "Європейської хартії регіонального самоврядування", який був ухвалений Конгресом місцевих і регіональних влад Європи Ради Європи 5 червня 1997 р.

Суттєву допомогу в розвитку міжрегіональної та прикордонної співпраці надають європейські організації. Ключове місце серед них займає Рада Європи.

До найважливіших європейських інститутів, що діють у сфері міжрегіональної співпраці належать:

- Постійна конференція місцевих влад і регіонів Європи (KGRE). Її основними завданнями є надання зауважень і пропозицій щодо поліпшення розвитку місцевих общин і регіонів.
- Комітет транскордонного співробітництва Європейської Ради (САНСТ). Комітет розробляє модельні угоди щодо створення єврорегіонів й аналізує механізм застосування Мадридської конвенції.
- Робоча рада європейських прикордонних регіонів (AGEG). Цю організацію було створено з метою полегшення транскордонної співпраці регіонів і представляє їх у міжнародних організаціях.

Нині Програма прикордонного співробітництва (ППС) Тасіс складається із двох окремих частин:

- Програма сусідства.
- Розвиток прикордонної інфраструктури.

Програма прикордонного співробітництва передбачає впровадження 12 програм сусідства, учасницею чотирьох із яких є Україна в межах програмного документа з підтримки Європейським Союзом прикордонного співробітництва на період 2014-

2020 pp.(Programming document for EU support to ENI Cross-Border Cooperation (2014-2020)):

- Польща – Україна – Білорусь (у межах Європейського інструменту сусідства (ЄІС));
- Угорщина – Словаччина - Румунія - Україна (у межах ЄІС);
- Україна –Румунія (у межах ЄІС);
- Басейн Чорного моря (у межах ЄІС) [5].

Учасниками програм сусідства є винятково місцеві та регіональні інституції територіальних утворень по обидві сторони кордону, залучені до участі у відповідних програмах сусідства.

Відповідно до пропозицій Європейської комісії, до участі у транскордонному співробітництві планується залучати прикордонні територіальні одиниці рівня NUTS III (базові територіально-адміністративні одиниці). Наприклад, у Польщі, яка є прикладом для України в межах євро регіону "Буг", це – повіти, а для координації дій щодо реалізації цілі 3 створюють новий законодавчий інструмент – Європейська група територіального співробітництва (European Grouping for Territorial Cooperation, EGTC), яка в межах правового регулювання ЄС створює законодавче поле для укладання прямих угод між країнами ЄС, їх регіонами й органами місцевого самоврядування між собою та з партнерами з транскордонної співпраці.

Також перспективною для розвитку транскордонної взаємодії, зокрема між Польщею та Україною, є ініціатива Європейської комісії – Європейський інструмент сусідства і партнерства (European Neighborhood and Partnership Instrument, ENPI), основна мета якої полягає в розвитку співпраці між Європейським Союзом і партнерськими країнами поза його межами шляхом зміцнення інтегрованого і рівномірного регіонального розвитку.

Програма ENPI визначає три пріоритети співпраці:

- зміцнення і розвиток транскордонної інфраструктури (комунікаційної, транспортної, технічної, туристичної, соціальної та охорони довкілля);
- підтримка інновацій і полегшення співпраці у сфері економіки і науки;
- підтримка розвитку людських ресурсів.

Потенційними бенефіціантами програми є органи місцевого самоврядування, регіональної та муніципальної влади, неурядові організації, громадські інститути, євро регіони тощо.

Новим європейським інструментом сприяння співпраці національних, регіональних і місцевих органів влади для цілей політики згуртування є створення *Європейських груп територіального співробітництва*. Такі групи стають дедалі популярнішими; створені шляхом укладання відповідної конвенції, вони дозволяють здійснювати проекти транскордонної співпраці там, де повноваження регіональних або місцевих влад по різні боки кордону не збігаються. Наразі в ЄС створено 16 транскордонних груп, що володіють правосуб'єктністю, у стадії підготовки ще 21.

Основні цілі їх формування найрізноманітніші: від спільного управління природними ресурсами до сприяння розвитку послуг загальноекономічного і соціального значення, таких як транспорт й охорона здоров'я. Створення цих груп спрощує освоєння коштів, що виділяються структурними фондами для регіональної політики за статтею "транскордонне співробітництво".

Таблиця 3.7

Види європейських груп транскордонної співпраці [2]

За членством	
1. Гомогенна модель (члени належать до однієї категорії, напр. лише органи місцевої влади)	Гетерогенна модель
2. За участю держави	Без участі держави
За законодавством, що застосовується	
3. ЄГТС, що регулюються громадським правом	ЄГТС, що регулюються приватним правом
4. З обмеженою відповідальністю членів	З необмеженою відповідальністю членів
За діяльністю	
5. Із фінансуванням ЄС	Без фінансування ЄС
6. ЄГТС, що діють від імені членів	ЄГТС, що координують діяльність між членами

В *Угоді про асоціацію* підкреслюють підтримку та посилення залучення місцевих і регіональних органів влади до транскор-

донної та регіональної співпраці та відповідних управлінських структур з метою посилення взаємодії шляхом створення сприятливої законодавчої бази, підтримки та нарощування потенціалу розвитку, а також забезпечення зміцнення транскордонних і регіональних економічних зв'язків та ділового партнерства.

На території ЄС утворилися щільні, багатозарові, у багатьох випадках складно перехрещені структури регіональної співпраці. Можна виокремити кілька позитивних результатів, отриманих європейськими регіональними транскордонними утвореннями (асоціаціями, робочими групами або об'єднаннями, рідше – єврорегіонами) у процесі їх багаторічного функціонування.

По-перше, розвиток співпраці в межах таких утворень з адміністративними лініями відбувається одночасно з усіх сторін і на всіх рівнях: між ЄС та урядами безпосередньо зацікавлених держав, а також між комунами та регіональними владами.

По-друге, це співробітництво розвивається чітко на основі конкретних проектів, у яких особливо зацікавлені всі суміжні країни, провінції, міста й общини. На місцевому рівні зазвичай забезпечують не менш як 1/5 фінансування, решта надає Євросоюз, федеральні та провінційні влади. Важливим також є те, що повноправними партнерами в межах асоціацій або єврорегіонів є не держави, а управлінські структури відповідних провінцій і земель. Перевагами цієї системи вважають правило обов'язкового врахування інтересів регіону загалом.

По-третє, заслуговує на увагу досвід розвитку економічних зв'язків між містами регіону. Вони переважно здійснюються не за допомогою адміністративних органів, а за участю торгово-промислових палат, у які об'єднуються всі підприємства території – учасниць єврорегіону.

Досвід створення та транскордонної діяльності асоціацій у Європі свідчить про те, що для ефективного рівня роботи необхідний тривалий час гармонізації інтересів їх учасників, відпрацювання механізмів як прикордонної співпраці, так і знаходження каналів впливу на рівень національних урядів із метою створення сприятливого правового поля. Адже і мотивом виникнення міжрегіональної та транскордонної співпраці була саме гармонізація законодавства в межах ЄЕС.

Важливу роль у реалізації євроінтеграційних прагнень України відіграють розробка й запровадження дієвої регіональної по-

літики, досягнення сталого, збалансованого регіонального розвитку, що потребує комплексної оцінки й упровадження політики регіонального розвитку в Україні з максимальним узгодженням можливостей залучення фінансової допомоги ЄС.

Угода про асоціацію орієнтує сторони до зміцнення та заохочення розвитку таких складових транскордонної і регіональної співпраці, як *inter alia*, транспорт, енергетика, комунікаційні мережі, культура, освіта, туризм, охорона здоров'я й інших сфер, охоплених цією Угодою, що містять елементи транскордонної та регіональної взаємодії. Зокрема йдеться про сприяння розвитку транскордонної співпраці щодо модернізації, забезпечення обладнанням та координації роботи служб надання допомоги за умов надзвичайних ситуацій.

Інтенсифікація розвитку транскордонної взаємодії є каталізатором залучення інвестицій, новітніх технологій, створення нових робочих місць, підвищення конкурентоспроможності вітчизняного товаровиробника та прискорення його виходу насамперед на ринок ЄС. Позитивними факторами подальшого розвитку транскордонної співпраці є: сприятливе географічне положення, наявність і близькість систем комунікації (автомобільних і залізничних шляхів міждержавного сполучення та транспортних коридорів), близькість до державного корону, наявність виробничої інфраструктури, унікальні природно-ресурсні умови для розвитку оздоровлення та туризму.

Однак слід виокремити деякі проблеми, що сповільнюють розвиток прикордонної співпраці. Так, на загальнодержавному рівні не відпрацьовано механізм фінансування проектів транскордонної співпраці. Зокрема, усупереч вимогам "Концепції державної регіональної політики України" фактично жоден такий проект не одержав фінансової підтримки з боку держави. Аналогічна ситуація може скластися і надалі. Тим часом згідно з практикою Європейського фонду регіонального розвитку та програмою ISPA навіть регіонам країн – членів ЄС надають допомогу (до 85 % вартості проектів) тільки як доповнення до національних асигнувань, але не замість них. Зазвичай у прикордонних областях немає фінансових органів, які б спеціалізувалися на здійсненні розрахунків між партнерами в національних валютах, видачі кредитів та позик для транскордонних проектів.

Відчувається брак досвіду з розробки конкретних проектів у сфері транскордонної співпраці, їх подальшого просування у структурі ЄС, міжнародні фінансові інституції, інституції з менеджменту на етапі реалізації цих проектів, незабезпеченість кваліфікованими кадрами, особливо районного та селищного рівнів.

Ще однією проблемою є недостатній рівень інформаційного забезпечення транскордонної взаємодії, відсутність за окремими винятками достовірної та порівняльної транскордонної статистичної інформації, у тому числі щодо діяльності єврорегіонів.

З огляду на подане доцільно реалізувати широкий комплекс заходів з метою інтенсифікації транскордонної співпраці України із сусідніми країнами – членами ЄС у межах реалізації євроінтеграційного курсу України. Транскордонна співпраця може стати ефективним знаряддям адаптації української економіки загалом до вимог єдиного внутрішнього ринку ЄС і поступової інтеграції України до цілісного європейського економічного простору.

Література

1. Проблеми розвитку транскордонного співробітництва України в умовах розширеного ЄС / за ред. Н.А. Мікули, В.В. Борщевського, Т.Г. Васильціва. – Л., 2009.

2. The European Grouping of Territorial Cooperation [Internet resource] / Committee of the Regions Official Website [Electronic source]. – Access mode : www.cor.europa.eu/migrated_data/CoR_EGTC_Study_EN.pdf.

3. European Neighbourhood & Partnership Instrument. Cross-Border Cooperation. Strategy Paper 2007–2013. Indicative Programme 2007–2010 [Electronic source]. – Access mode : http://eu/world/enp/pdf/countr/enpi_crossbordercooperation_strategy_paper_en.pdf.

4. European Neighbourhood Policy. Country Report. Ukraine. Commission Staff Working Paper. – Brussels, 12.5.2004. – SEC (2004) 566. COM (2004) 373 final. – P. 4–10.

5. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=ukUA&id=15d70f98-fdc3-4383-92bd-cde-17c8ee224&title=ProgramiPrikordonnogoSpirvobitnitstvavis2014-2020>.

РОЗДІЛ 4

ЕКОНОМІЧНІ НАСЛІДКИ ПОГЛИБЛЕНОЇ ТА РОЗШИРЕНОЇ ЗОНИ ВІЛЬНОЇ ТОРГІВЛІ З ЄС ДЛЯ УКРАЇНИ

4.1. ЕКОНОМІЧНІ ЕФЕКТИ ЗОНИ ВІЛЬНОЇ ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ З ЄС

Існує достатньо значний перелік досліджень економічних ефектів лібералізації торгівлі України з ЄС. Вони відрізняються між собою як методологією дослідження, так і припущенням глибини інтеграційних процесів, остаточно невідомістю динаміки та структури лібералізації економічної взаємодії. Отже, часто їх результати не збігаються, і навіть мають суперечливий характер¹². Крім того, слід пам'ятати, що в існуючих моделях розрахунку ефектів від різних форм міжнародної інтеграції перевагу надають визначенню ефектів насамперед за рахунок скасування мит, не враховуються повною мірою зміни еластичності попиту та пропозиції після відкриття ринків, залишається відкритим питання про кореляцію різних факторів економічного зростання, інколи статистична похибка зіставна з величинами ефектів тощо. З іншого боку, розвинені форми міжнародної інтеграції (починаючи з поглиблених і розширених зон вільної торгівлі та митних со-

¹² Це також стосується оцінок економічних наслідків можливого приєднання України до Митного союзу. Цит. за : Souza L.V. de. An Initial Estimation of the Economic Effects of the Creation of the EurAsEC Customs Union on its members/ Economic Premise / L.V. Souza de ; The World Bank. – 2011; Экономические последствия создания ЕЭП и присоединения к нему Украины / В.В. Ивантер, В.М. Геец, В.А. Ясинский и др. // Евразийская экономическая интеграция. – февраль 2012. – № 1 (14).

юзів) слід розглядати як складову регіональної моделі соціально-економічного та політичного розвитку загалом. Отже, прийняття рішення щодо участі в розвинених формах міжнародної інтеграції не може бути зведене лише до зіставлення ефектів від економічної лібералізації.

Одне з перших досліджень наслідків створення зони вільної торгівлі України з ЄС припускало, що саме сільське господарство України отримає найбільший обсяг позитивних ефектів у торгівлі зі значно меншими для промисловості: зростання експорту сільськогосподарської продукції України до ЄС може сягнути 50 % , промислової – 15 % [1].

Інший аналіз на основі гравітаційної моделі показав, що за умов вступу України до ЄС у 2004 р. питома вага промислової продукції в експорті країни подвоїлася б у 2007 р. порівняно з існуючими показниками. Цей висновок пов'язаний із процесом відхилення торгівлі, оскільки окремі нові країни ЄС прямо конкурували з українським експортом до Союзу [2].

Дослідження 2006 р. не виявило суттєвих позитивних ефектів для України від простої класичної зони вільної торгівлі, але довело значні переваги від глибокої інтеграції навіть до додаткового збільшення темпів економічного зростання на 1,5 % на рік. При цьому зростання добробуту оцінювали на рівні 4–7 % тільки з урахуванням статичних ефектів, а з урахуванням динамічних ефектів відсоток зростання збільшувався у 2–3 рази [3].

Інше дослідження довело пряму залежність зростання внутрішнього валового продукту України (до 5,3 %) від широти та глибини зони вільної торгівлі з ЄС [4].

Одне з досліджень передбачає негативний вплив на добробут країн СНД як від простої, так і від глибокої зони вільної торгівлі з ЄС. Глибока зона вільної торгівлі може призвести до зменшення добробуту на 0,4 %, насамперед унаслідок погіршення умов торгівлі. Позитивні ефекти від усунення нетарифних бар'єрів переважаються негативними торговельними ефектами [5].

Однак у переважній більшості наукових праць переваги економічної гармонізації з ЄС та економічних реформ в Укра-

іні на цій основі є такими значними, що вони набагато перевищують можливі втрати. Так, одне з досліджень, припускаючи падіння споживання окремими домашніми господарствами в Україні внаслідок простої зони вільної торгівлі, усе ж передбачає значно більший обсяг позитивних ефектів від глибокої зони вільної торгівлі [6]. Інше дослідження 2011 р. оцінює зростання добробуту на 5,8 % у довготерміновій перспективі тільки за рахунок усунення нетарифних бар'єрів [7]. Ще один аналіз того ж року прогнозує збільшення добробуту України на 4,3 % внаслідок статичних ефектів та на 11,8 % від довготермінових ефектів [8].

Одне з останніх досліджень економічних наслідків різних форм інтеграції України з ЄС проведено Oxford Economics із залученням у тому числі українських фахівців [9]. Розглянуто три основні сценарії лібералізації економічних відносин із ЄС: класична, вузька зона вільної торгівлі (КЗВТ), поглиблена та розширена зона вільної торгівлі (ПЗВТ); митний союз України з ЄС (МС). Усі три варіанти показують суттєві позитивні ефекти для економіки України (табл. 4.1).

Таблиця 4.1
Ефекти різних форм інтеграції України з ЄС

Зміни порівняно з базовим періодом КЗВТ Україна – ЄС, у %				
Рік	Рівень споживання	Реальний рівень доходу	Реальний рівень прибутку	Зайнятість
2013	0,23	0,29	0,16	0,12
2015	0,58	0,65	0,20	0,47
2017	0,71	0,93	0,28	0,78
2025	1,83	1,74	0,55	1,39
Зміни порівняно з базовим періодом ПЗВТ Україна – ЄС, у %				
Рік	Рівень споживання	Реальний рівень доходу	Реальний рівень прибутку	Зайнятість
2013	0,24	0,31	0,16	0,13
2015	0,79	0,92	0,27	0,65
2017	1,59	2,00	0,59	1,46
2025	5,67	6,56	2,21	4,58

Зміни порівняно з базовим періодом МС Україна – ЄС, у %				
Рік	Рівень споживання	Реальний рівень доходу	Реальний рівень прибутку	Зайнятість
2013	0,41	0,25	0,06	0,15
2015	1,19	0,75	-0,11	0,79
2017	2,18	1,90	0,06	1,83
2025	7,82	7,40	1,51	6,14

Складено за: The Impact of an FTA between Ukraine and the EU // Oxford Economics. – 2012. – P. 89, 94, 102.

З реально можливих на сучасному етапі форм інтеграції з ЄС (КЗВТ та ПКЗТ) найпривабливішою є остання, оскільки вона забезпечує суттєве зростання позитивних ефектів для української економіки порівняно із класичною зоною вільної торгівлі. З іншого боку, автори підкреслюють, що це можливо лише за умов проведення ефективних економічних реформ, зближення з регуляторним середовищем в ЄС. Іншими словами, угода про ПЗВТ є важливим фактором реформування української економіки, асоціація з ЄС приведе до суттєвих позитивних наслідків для України тільки за умов активної та ефективної державної економічної політики¹³. Повільні та поверхневі економічні зміни суттєво мінімізують позитивний ефект від ПЗВТ. До речі, одним із чинників фінансової кризи в південноєвропейських країнах в останні роки вважають слабку та неефективну політику відповідних урядів щодо її запобігання, повільна адаптація реального та фінансового секторів цих країн до нових умов регіональної та глобальної конкуренції.

Розподіл ефектів від ПЗВТ щодо галузей економіки України не є однорідним (табл. 4.2).

¹³ Існуючий на початку 2013 р. проект Угоди про асоціацію передбачає імплементацію понад 350 нормативних актів ЄС у регуляторне середовище України.

Таблиця 4.2

**Вплив всеохоплюючої та поглибленої зони вільної торгівлі
України з ЄС на галузевий розвиток
економіки України**

Галузь економіки	Різниця порівняно з базовим рівнем, %*	Складний річний показник зростання в галузі	Частка зростання
Легка промисловість	49,4	8,1	0,1
Продукти харчування	15,9	7,1	0,3
Будівництво	8,7	6,1	0,1
Сільське господарство	7,0	3,5	0,3
Торгівля	6,5	5,7	0,7
Бізнес-послуги	5,6	6,1	0,6
Фінансове посередництво	5,5	6,8	0,3
Фінансові послуги	5,5	6,8	0,3
Комунальні послуги	4,8	5,8	0,2
Енергетика	4,5	6,1	0,0
Інші послуги	3,9	4,5	0,6
Транспорт і зв'язок	3,7	5,3	0,6
Інша промисловість	2,1	5,5	0,2
Державний сектор	1,7	4,1	0,2
Машинобудування	1,0	5,9	0,2
Охорона здоров'я	0,6	1,1	0,0
Освіта	0,5	1,0	0,0
Хімічна промисловість	0,0	5,7	0,1
Залізо та сталь	-0,7	5,7	0,2
Видобуток корисних копалин	-1,5	4,5	0,2
Базові метали	-4,3	5,4	0,0
Загалом	4,3	5,1	5,1

* Негативні значення означають не падіння виробництва, а лише повільніше зростання порівняно з базовим рівнем.

Джерело: The Impact of an FTA between Ukraine and the EU // Oxford Economics. – 2012. – Р. 92.

Суттєві преференції отримують легка та харчова промисловість, будівництво, сільське господарство, торгівля. Значно меншими будуть ефекти для видобутку корисних копалин, металевих руд, чорної металургії та хімії.

Зазначене дослідження одне з перших спеціально розглядає питання економічних наслідків для України можливої реакції Росії на підписання Угоди про асоціацію з ЄС. Стурбованість Росії в цьому випадку має переважно та, насамперед, політичний характер. Хоч такі заходи у відповідь на Угоду можуть мати широкий характер ("на всіх фронтах"), тут проаналізовані саме економічні.

Занепокоєність Росії щодо можливих негативних наслідків для російської економіки Угоди про асоціацію України з ЄС засновано на припущенні зростання конкуренції для російських компаній на українському, російському ринках, ринках ЄС, змінах потоків українського експорту, міжнародного регіонального руху капіталу.

У дослідженні показано, що зростання рівня конкуренції відчутним буде лише для 230 категорій товарів із приблизно 4700, які імпортуються Україною з інших країн, що вплине лише на 5 % російського експорту в Україну. За умов підписання Угоди про асоціацію конкуренція між українськими та російськими експортерами на ринках ЄС зросте лише для продукції чорної металургії, оскільки структура експорту двох країн у ЄС суттєво відрізняються. Нарешті, частково переорієнтація українського експорту потенційно можлива для сфери сільського господарства та харчової промисловості, але ЄС зберігає, хоч і зменшив, значні обмеження для імпорту української аграрної продукції. За цих умов Україна здатна буде задовольнити попит на обох ринках, до того ж швидкими темпами зростає російське виробництво відповідної продукції.

Отже, хоч рівень конкуренції для російських компаній зросте на внутрішньому, українському ринках та ринку ЄС, але таке зростання буде незначним та не матиме суттєвих негативних наслідків для російської економіки загалом. Більш того, для ро-

сійських компаній, які розміщують виробництво в Україні, розширення доступу до ринку ЄС матиме позитивні ефекти.

Торговельні заходи Росії можуть передбачати застосування антидемпінгових тарифів, зменшення імпорту харчових продуктів шляхом використання санітарних і фітосанітарних стандартів, зменшення використання трубовідного транспорту на території України, обмеження на міграцію робочої сили тощо. У Договорі про зону вільної торгівлі країн СНД (2011) у дод. № 6 спеціально зазначено: якщо внаслідок участі окремих країн у зонах вільної торгівлі, митних союзах зростання імпорту відбуватиметься в обсягах, які завдають шкоду або загрожують завдати шкоди промисловості країн Митного союзу, то останній має право відновити режим найбільшого сприяння. Хоча зміст цього додатку, як і ст. 18 Договору, відповідає правилам СОТ, у цьому контексті їх унесення до Договору можна розглядати як спеціальне попередження проти підписання Україною Угоди про асоціацію. Використання ж механізму розв'язання торговельних суперечок СОТ Україною є доволі проблематичним, оскільки, по-перше, окремі країни СНД та Митного союзу не є членами СОТ, по-друге, такі процедури в СОТ тривають інколи до 20 років ("бананова" війна).

З іншого боку, упроваджуючи обмежувальні торговельні заходи щодо української продукції, Росія також повинна зважати на можливі негативні наслідки цих дій для внутрішнього ринку (обмеження асортименту, зростання цін, зменшення споживання, додаткові витрати на імпортозаміщення тощо).

У сценарії зроблено припущення, що внаслідок різних форм торговельних обмежень імпортна ефективна тарифна ставка Росії на продовольчі товари з України становитиме 40 %, на металовироби – 20, машини й обладнання – 15, ціна на газ зросте на 20 %. У коротко- та середньотерміновій перспективі це призведе до значних негативних ефектів для економіки України (упродовж 4–5 років) і лише в довготерміновій перспективі країна зможе їх подолати (рис. 4.1 та 4.2), тому позитивний вплив поглибленої та розширеної торгівлі з ЄС на економічний розвиток України буде значно меншим (табл. 4.3).

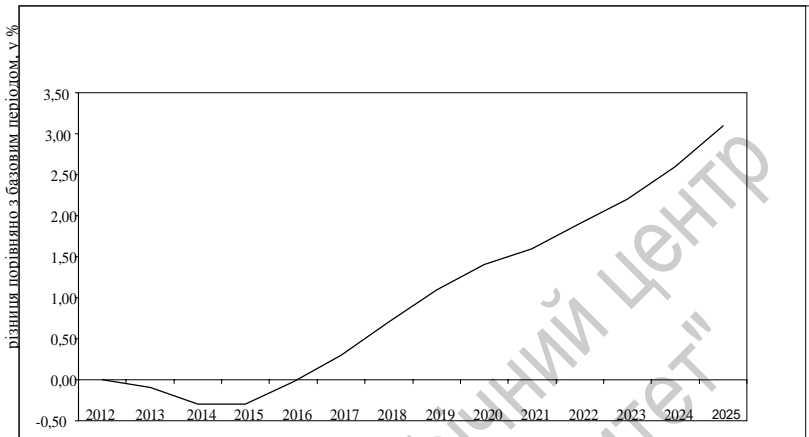

Рис. 4.1. Вплив створення всеохоплюючої та поглибленої зони вільної торгівлі України з ЄС на рівень споживання з урахуванням реакції Росії

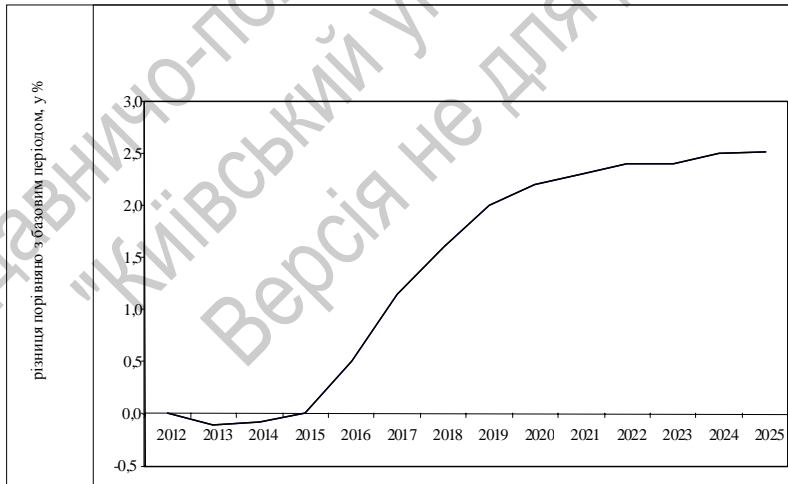

Рис. 4.2. Вплив створення всеохоплюючої та поглибленої зони вільної торгівлі України з ЄС на потоки інвестицій з урахуванням реакції Росії

Таблиця 4.3

**Вплив створення всеохоплюючої та поглибленої зони
вільної торгівлі України з ЄС на добробут України
у довготерміновій перспективі з урахуванням реакції Росії**

Зміни порівняно з базовим періодом, у %								
Рік	Рівень споживання		Реальний рівень доходу		Реальний рівень прибутку		Зайнятість	
	ЗВТ+	ЗВТ+ та Росія	ЗВТ+	ЗВТ+ та Росія	ЗВТ+	ЗВТ+ та Росія	ЗВТ+	ЗВТ+ та Росія
2013	0,24	-0,12	0,31	-0,16	0,16	-0,04	0,13	-0,09
2015	0,79	-0,28	0,92	-0,31	0,27	-0,16	0,65	-0,11
2017	1,59	0,30	2,00	0,37	0,59	-0,01	1,46	0,34
2025	5,67	3,06	6,56	3,28	2,21	0,78	4,58	2,58

Джерело: The Impact of an FTA between Ukraine and the EU // Oxford Economics. – 2012. – Р. 120–121.

Під впливом торговельних заходів у Росії може також змінитися секторальна алокація економічних ефектів поглибленої та розширеної зони вільної торгівлі з ЄС (табл. 4.4). Більш негативний вплив відчують сектори видобутку металевих руд, інша видобувна промисловість, машинобудування, хоч у довгостроковій перспективі вони будуть зростати. Ресурси із цих галузей перемістяться, насамперед, у текстильну галузь та харчову індустрію, питома вага яких у структурі ВВП України зросте. Нарешті сектори, пов'язані з інвестиціями та внутрішнім приватним споживанням (будівництво, металургія, торгівля, послуги, сільське господарство), матимуть відносно стабільні темпи зростання.

Таблиця 4.4

Вплив всеохоплюючої та поглибленої зони вільної торгівлі України з ЄС на галузевий розвиток економіки України з урахування реакції Росії

Галузь економіки	Різниця з базовим рівнем, у %*	Складний річний показник зростання в галузі	Частка зростання
Легка промисловість	54,9	8,4	0,1
Продукти харчування	29,3	7,9	0,4
Будівництво	10,2	6,2	0,1
Торгівля	9,3	5,9	0,7
Бізнес-послуги	8,5	6,3	0,6
Залізо та сталь	8,2	6,4	0,3
Фінансове посередництво	8,0	7,0	0,3
Фінансові послуги	8,0	7,0	0,3
Комунальні послуги	7,0	5,9	0,2
Транспорт і зв'язок	6,3	5,6	0,5
Сільське господарство	5,9	3,4	0,2
Інші послуги	5,7	4,5	0,5
Енергетика	4,8	6,1	0,0
Хімічна промисловість	3,9	6,0	0,1
Державний сектор	2,7	4,2	0,2
Охорона здоров'я	1,1	1,1	0,0
Освіта	0,9	1,1	0,0
Видобуток інших корисних копалин	0,1	4,6	0,2
Видобуток енергетичних ресурсів	-0,7	1,4	0,0
Інша промисловість	-3,6	5,1	0,2
Машинобудування	-8,6	5,2	0,2
Вироби з металу	-18,4	4,0	0,0
Базові метали	-23,3	3,8	0,0
Загалом	3,3	5,0	5,0

* Негативні значення означають не падіння виробництва, а лише повільніше зростання порівняно з базовим рівнем

Джерело: The Impact of an FTA between Ukraine and the EU // Oxford Economics. – 2012. – Р. 92.

Отже, після підписання Угоди про асоціацію з ЄС Росія має можливість значного торговельного (і не лише) впливу на економічний розвиток України, який може його загальмувати або навіть викликати кризові явища. При цьому позитивні ефекти від ПЗВТ із ЄС за вищезгаданих припущень не компенсують у повному обсязі втрати української економіки від обмежувальних торговельних заходів Росії у коротко- та середньотерміновій перспективі. Так, за 11 місяців 2014 р. експорт України до Росії впав на 32 %, тоді як експорт української продукції до країн ЄС зріс лише на 5 %.

Співвідношення позитивних і негативних ефектів від ПЗВТ із ЄС та пов'язаних із цим торговельних обмежень з боку Росії залежатиме від глибини інтеграційних процесів із ЄС, форм реакції Росії, ефективності адаптації української економіки до нових умов торгівлі з основними партнерами. З огляду на це домовленість із Росією щодо непогіршення існуючого торговельного режиму фактично стає важливим фактором реалізації Угоди про асоціацію України з ЄС.

Основну роль у системі можливих негативних факторів впливу Росії на економічний розвиток України внаслідок Угоди про асоціацію має ціна на газ. Часткова або повна нейтралізація впливу саме цього фактора суттєво мінімізує негативні наслідки від інших можливих торговельних обмежувальних заходів з боку Росії на економічний розвиток України у коротко- та середньотерміновій перспективі. Без розв'язання цієї проблеми підписання Угоди про асоціацію у 2013 р. може бути відтерміновано.

Відновлення позитивних темпів економічної динаміки за таких умов можливо внаслідок швидкої й ефективної регуляторної конвергенції з ЄС та, щонайменше, стабілізації попиту в ЄС та на ринках третіх країн на українські товари і послуги. Однак при цьому відкритим залишається питання ефективності процесу адаптації українських виробників і споживачів до вимог ЄС (співвідношення витрат та результатів адаптації).

За сучасних умов найоптимальнішою моделлю ("перше краще") участі України в міжнародних інтеграційних процесах є розширення доступу у формах зон вільної торгівлі до двох ємних регіональних ринків ЄС і країн СНД із мінімізацією можли-

вої негативної торговельної реакції Росії на Угоду про асоціацію України з ЄС. Можливі й інші моделі регіональної інтеграції України без Угоди про асоціацію ("друге краще"), але вони стримуватимуть структурну перебудову та модернізацію економіки країни, особливо у середньо- та довготермінові перспективи, посилюючи периферійний характер національної економіки.

Література

1. Brenton P. Trade policies in the EU and Ukraine: Implications for a free trade agreement / P. Brenton / Prepared under EES Project UK 26: Study on the economic feasibility, general economic impact and implications of a free trade agreement between the European Union and Ukraine according to the Partnership and Cooperation Agreement. – Brussels, 2000.

2. Shepotylo Oleksandr. A Gravity Model of Net Benefits of EU Membership: The Case of Ukraine / Oleksandr Shepotylo // Journal of Economic Integration. – 25 (4), December, 676–702, 2010.

3. Emerson M. The Prospects of Deep Free Trade between the European Union and Ukraine / M. Emerson et al. : center for European Policy Studies. – Brussels, 2006.

4. ECORYS. Trade Sustainability Impact Assessment for the FTA between the EU and Ukraine within the Enhanced Agreement. ECORYS Nederland BV: Rotterdam. – Netherlands, 2010.

5. Francois J. Economic Impact of a Potential Free Trade Arrangement (FTA) between the European Union and the Commonwealth of the Independent States / J. Francois & M. Manchin. – 2009. – CASE Network Reports. – No. 84.

6. Frey M. Effects of Trade Liberalization between the EU and Ukraine in a Computable General Equilibrium (CGE) Model / M. Frey, Olekseyuk-Viber Z. – Working Paper, (n.d.).

7. Maliszewska M. Deep Integration with the EU: Impact on Selected ENP Countries and Russia / M. Maliszewska, I. Orlova & S. Taran // Dabrowski M. & Maliszewska M. (eds.). EU Eastern Neighbourhood: Economic Potential and Future Development / M. Dabrowski & M. Maliszewska (eds.). – Springer, 2011.

8. Movchan V. Between two unions: optimal regional integration strategy for Ukraine. Paper prepared for the Thirteenth Annual Conference of the European Trade Study Group (ETSG), September 8–10 / V. Movchan and V. Shportyuk. – Copenhagen, Denmark, 2011; Вибір торговельної політики України: плюси та мінуси різних опцій регіональної інтеграції : аналіт. звіт / Інститут економічних досліджень та політичних консультацій. – К., 2011.

9. The Impact of an FTA between Ukraine and the EU. – Oxford Economics, 2012.

4.2. ЕКОНОМІЧНА АСОЦІАЦІЯ УКРАЇНИ З ЄС Й УГОДИ З ІНШИМИ КРАЇНАМИ

Фундаментальні зрушення в міжнародному поділі праці внаслідок формування регіональних і глобальних виробничих мереж у кінці ХХ – початку ХХІ ст. додають нового імпульсу розвитку інтеграційних процесів. Регіональні та міжрегіональні преференційні угоди стають ефективним механізмом створення й об'єднання виробничих мереж різних країн. Якщо в 1948–1994 рр. до ГАТТ було нотифіковано 123 регіональні торговельні угоди (РТУ), то на початку 2013 р. до СОТ – уже 546, основна частина з яких припадає на зони вільної торгівлі (ЗВТ). У 1991 р. кожна країна мала в середньому 1,8 партнера з РТУ, у 2005 р. – 9,9, а вже у 2014 р. близько 15 країн. Правила сучасної світової торгівлі визначають не тільки домовленості на багатосторонньому рівні в межах СОТ, але все більше на регіональному та міжрегіональному рівнях.

В умовах регіоналізації торговельної політики дедалі більшої актуальності набуває аналіз економічних наслідків розвитку інтеграційних процесів для третіх країн, які не є учасницями відповідних торговельних домовленостей. Це, зокрема, стосується і стратегій розвитку вільної торгівлі у відносинах ЄС – Україна – Росія.

Економічна теорія вплив угод про зону вільної торгівлі на треті країни традиційно досліджує з погляду ефектів створення торгівлі та відхилення торгівлі. Лібералізація взаємної торгівлі країн у межах зони вільної торгівлі об'єктивно дискримінує експортерів третьої країни. Така торговельна дискримінація, хоч і

порушує режим найбільшого сприяння, але є дозволеним винятком за правилами СОТ (як і для митних союзів, прикордонної торгівлі, преференційних умов для країн, що розвиваються).

Останні емпіричні дослідження наслідків зон вільної торгівлі на великому масиві регіональних угод підтверджують ефекти відхилення торгівлі за умов створення ЗВТ для третіх країн, причому в більшій мірі для імпорту з них, ніж для експорту [1], позитивний вплив ЗВТ на зростання зовнішньої торгівлі країн-членів загалом [2], зростання експорту країн, яким надано односторонні торгові преференції [3], виникнення ефекту "ерозії поступок" для третіх країн [4].

Відповідно практичного значення набувають дослідження реакції третіх країн на створення ЗВТ іншими учасниками. Так, показано, якщо лише одна країна із двох, які формують ЗВТ, вже має ЗВТ з іншими країнами, її стимули в цьому процесі є набагато вищими, ніж у другій країні. Обидві країни будуть однаково зацікавлені у ЗВТ, якщо країна з уже існуючими ЗВТ запропонує партнеру суттєві можливості для експорту. Більш того, зацікавленість двох країн у створенні ЗВТ буде набагато більшою, якщо вони вже мають вільну торгівлю із третьою країною [5]. Із цього випливають дуже важливі висновки про ефект "доміно" у створенні ЗВТ, характер інтеграційного процесу, який передається між країнами та регіонами [6], аби уникнути або зменшити ступінь дискримінації своїх експортерів на ринках країн, які вже мають угоди про ЗВТ. Так, створення НАФТА в 1994 р. призвело до суттєвого зменшення присутності європейських експортів на внутрішньому ринку Мексики. Торговельною реакцією на це було підписання угоди про асоціацію між ЄС та Мексикою, яка передбачала формування зони вільної торгівлі. Саме таким чином ЄС намагався усунути дискримінацію своїх експортерів на мексиканському ринку, відновити приблизно однакові торговельні умови з американськими та канадськими експортерами.

Система сучасних зон вільної торгівлі має неоднорідний характер, вони суттєво відрізнялися між собою за глибиною й охопленням сфер регулювання, інструментами реалізації, характером ухвалення рішень тощо (табл. 4.5, 4.6).

Таблиця 4.5
Основні форми зон вільної торгівлі

Сфери та правила Форма	Мито, кількісні обмеження, правила походження	Сфери та правила врегулювання СОТ	Сфери та правила поза СОТ	Елементи єдиної економічної політики в окремих сферах
Класичні	+	-	-	-
розширені	+	+	-	-
поглиблені	+	+	+	-
розширені та поглиблені	+	+	+	+

Джерело: складено автором

Таблиця 4.6
Нові сфери регулювання в поглиблених зонах вільної торгівлі

Сфери СОТ +	Сфери поза регулюванням СОТ-X	
Преференції для промислових товарів	Антикорупційні заходи	Захист здоров'я
Преференції для сільськогосподарських товарів	Конкурентна політика	Права людини
Митне регулювання	Захист довкілля	Незаконна імміграція
Експортне мито	Інтелектуальна власність	Незаконне використання наркотиків
Санітарні та фітосанітарні заходи	Інвестиційні заходи	Співпраця в галузі промисловості
Державні торговельні підприємства	Регулювання ринку праці	Інформаційне суспільство

Закінчення табл. 4.6

Сфери СОТ +	Сфери поза регулюванням СОТ-Х	
Технічні бар'єри торгівлі	Рух капіталу	Видобувна промисловість
Компенсаційні заходи	Захист споживача	Відмивання грошей
Антидемпінгове регулювання	Захист даних	Ядерна безпека
Державна допомога	Сільське господарство	Політичний діалог
Державні закупівлі	Зближення законодавства	Державне управління
Інвестиційні заходи, пов'язані з торгівлею (ТРИМ)	Аудіовізуальні продукти	Регіональне співробітництво
Торгівля послугами (ГАТС)	Громадянський захист	Дослідження та технології
Торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (ТРИПС)	Інноваційна політика	Малі та середні підприємства
	Культурне співробітництво	Соціальні аспекти
	Діалог з економічної політики	Статистика
	Освіта та професійна підготовка	Оподаткування
	Енергетична політика	Боротьба з тероризмом
	Фінансова допомога	Віза та притулок

Джерело: Horn Н. "Beyond the WTO? An anatomy of au and US preferential trade agreements" / Н. Horn, P.C. Mavroidis and A. Sapir // The World Economy. – 2010. – № 33 (11): 1565–1588.

Неглибокі зони вільної торгівлі обмежуються традиційним урегулюванням прикордонного руху товарів з акцентом на тарифних зобов'язаннях і пов'язаних із ними інструментами. Поглиблені та розширені екстенсивні зони вільної торгівлі (СОТ+) базуються на додаткових, посилених зобов'язаннях у сферах, які

зазвичай урегульовані домовленостями в межах СОТ. Поглиблені та розширені інтенсивні зони вільної торгівлі (СОТ-Х) охоплюють суттєво більший обсяг регуляторної політики та додаткові сфери регулювання, які значно обмежені в домовленостях СОТ (рух капіталу, інтелектуальної власності, послуг) або взагалі СОТ не регулюються (рух робочої сили). Для поглиблених зон вільної торгівлі характерним є перехід до реалізації елементів спільної економічної політики в окремих сферах внаслідок трансферту частини економічного суверенітету на наднаціональний рівень

Вибір форми зони вільної торгівлі залежить від стратегії участі тієї або іншої країни в лібералізації міжнародної торгівлі. Так, США намагаються дотримуватися уніфікованих положень для зон вільної торгівлі – "золотого стандарту", який передбачає просунуте врегулювання сфер, уже охоплених правилами СОТ. ЄС, навпаки, пропонує гнучку систему вільної торгівлі для різних країн і груп країн – від класичної зони до поглибленої та розширеної. ЄАВТ часто обмежує угоди питаннями доступу на ринки товарів і послуг, у поглиблених зонах не відходить від правил ЄС [7].

На початку ХХІ ст. у відносинах ЄС – Україна – Росія зіштовхнулися три різних стратегії розвитку зон вільної торгівлі.

Стратегія ЄС, який на цьому етапі сформував в основному єдиний внутрішній ринок, завершив процес розширення у цілому, розглядає розширення доступу до ринків третіх країн як важливе джерело підвищення продуктивності праці, економічного зростання, створення робочих місць, отже, посилення конкурентоспроможності національних економік країн ЄС. Для цього ЄС сформував основні критерії створення нової генерації зони вільної торгівлі [8]: потенціал ринку партнерів; рівень тарифних і нетарифних обмежень імпорту з ЄС; доступ до ресурсів; політичні аспекти; ризик ерозії преференційного доступу на ринки країн-партнерів за умов їх приєднання до інших зон вільної торгівлі. На початку 2014 р. ЄС мав 24 угоди про зону вільної торгівлі, продовжував або вів перемовини ще щодо 24 угод, у тому числі із США та Японією.

Стратегія Росії щодо зони вільної торгівлі є дуже обережною та консервативною, оскільки основною і пріоритетною метою країни в цій сфері та на даному етапі є створення та формування митного й економічного союзу на теренах країн СНД як передумови переходу згодом до політичного союзу. Розвиток Митного союзу (Росія, Казахстан, Білорусь) та Євразійського економічного союзу (2014) підтверджують зосередження саме на формуванні внутрішнього ринку цих країн. Високі митні та нетарифні обмеження, політика стимулювання імпортозаміщення, внутрішні ефективні субсидії, значна залежність від експорту саме енергоносіїв і сировини, економічні санкції розвинених країн у 2014 р. об'єктивно свідчать про сталу тенденцію формування політики опори на власні сили, певну автаркію національних економік. Дослідження показують, що регіональні торговельні угоди не є необхідними й успішними для країн, зорієнтованих на експорт продукції сировинних галузей [9].

Наразі Росія має угоду про зону вільної торгівлі лише з країнами СНД (2011), до того ж ця угода не відповідає критеріям домовленостей у СОТ щодо ЗВТ, оскільки значна частина взаємної торгівлі режимом не охоплюється і є винятком (з Україною – до 40 %). Угоди про ЗВТ із країнами СНД Росія розглядає як передумови їх вступу до Митного союзу і ЄврАзЕС.

Стратегія України щодо міжнародної інтеграції мала до 2014 р. двовекторний характер: участь у ЗВТ із країнами СНД та створення ПРЗВТ з ЄС як основними партнерами. Така модель участі у ЗВТ, на нашу думку, є найбільш ефективною наразі для України, "першим кращим", оскільки відповідає відкритому характеру національної економіки країни, створює передумови для розвитку існуючих або участі у нових глобальних та/або регіональних виробничих мережах, зберігає пріоритетний тренд до євроінтеграції, створює унікальні можливості для національних виробників у сенсі доступу до двох ємних ринків. Вона не суперечить стратегії ЄС щодо ЗВТ та органічно вписування в систему зон ЄС. За умов початку реалізації економічної частини Угоди про асоціацію Україна стала дуже привабливою для інвесторів з третіх країн, оскільки національні виробники отримали б

доступ до ринків ЄС і Митного союзу одночасно. Так, зокрема, китайські компанії у 2013 р. планували здійснити значні інвестиції в економіку України, до відповідних інвестицій готувалися великі американські та європейські корпорації.

ПРЗВТ України з ЄС за охопленням сфер і глибиною регуляторної конвергенції з ЄС поступається лише економічній асоціації центральноєвропейських країн з Союзом, метою якої було підготовка до вступу їх в цю організацію, та Європейському економічному простору. Реалізація економічної асоціації України з ЄС створює режим доступу країни до внутрішнього ринку ЄС без членства в Союзі. Це унікальна угода про економічну асоціацію, що містить принципи, концепції та регуляції ЄС, процес застосування яких може бути інтерпретовано як членство третьої країни в ЄС [10]. Значна частка видів економічної політики в межах ЄС уже реалізується як або наднаціональна, або подвійної компетенції. У будь-якому разі це означатиме для України частковий трансферт економічного суверенітету до ЄС щонайменше в певних сферах, охоплених "динамічним" механізмом використання правил ЄС, автоматично імпорту змін в ЄС до регуляторного середовища України. При цьому Україна не бере безпосередньої участі в розробці, коригуванні правил й ухваленні відповідних рішень щодо їх затвердження.

Разом із тим, така позиція прямо суперечить стратегії Росії щодо залучення України в ролі члена ЄврАзЕС та обмеження преференційного доступу іншим країнам – не членам об'єднання.

Суперечність між стратегіями ЗВТ ЄС, України та Росії в принципі може бути знято або внаслідок лібералізації торгівлі Росії та ЄС, Угоди про асоціацію між ЄС та Росією та/або переходу до формування багатосторонньої пан'європейської зони вільної торгівлі. Такий підхід повністю відповідав би світовим і регіональним тенденціям протидії ерозії преференційного доступу на ринки країн, що беруть участь у зонах вільної торгівлі. Однак така можливість наразі є малоімовірною без концептуальних змін у зовнішньоекономічній політиці Росії.

Угода про асоціацію України з ЄС не перешкоджає збереженню або встановленню митних союзів, зон вільної торгівлі чи

домовленостям про прикордонну торгівлю, за винятком тих випадків, коли вони вступають у конфлікт із торговельними домовленостями, передбаченими цією Угодою (ст. 39). Це означає, що Україна може мати Угоду про асоціацію з ЄС та одночасно входити в класичні зони вільної торгівлі із третіми країнами, зокрема з країнами СНД. Однак можливість підписання угод про поглиблені та розширені зони вільної торгівлі Україною із третіми країнами вже потребує консультації з Європейським Союзом, оскільки окремі положення таких угод щодо регуляторної політики можуть суперечити змісту Угоди про асоціацію України з ЄС. Зрозуміло також, що зона вільної торгівлі з ЄС унеможливує вступ України до інших митних союзів: це буде можливо лише за умов скасування режиму вільної торгівлі з ЄС, розв'язання проблеми компенсації погіршення умов торгівлі для європейських експортерів, переходу до реалізації спільної торговельної політики митним союзом загалом до третіх країн, зокрема до ЄС. У цьому випадку Україна вже не матиме права самостійно підписувати угоди про будь-які форми зон вільної торгівлі із третіми країнами.

Аргументи, що висуває Росія проти економічної частини Угоди про асоціацію України з ЄС, мають дві складові: економічні та політичні. Економічні аргументи, у свою чергу, змінювалися впродовж 2013–2014 рр., відображаючи, очевидно, розуміння їх слабкості та підпорядкованість саме політичним міркуванням. Зауважимо, що керівництво Білорусії та Казахстану (членів Митного союзу) стверджувало, що Угода про асоціацію між Україною та ЄС не принесе негативних економічних наслідків для господарств двох країн. Це, зокрема, ставить під сумнів ефективність функціонування Митного союзу загалом, оскільки для такої форми інтеграції характерною рисою є здійснення спільної зовнішньоторговельної політики щодо третіх країн.

Економічні аргументи проти асоціації зводили до чотирьох основних. Перший стверджував, що внутрішній ринок Росії може бути наповнений товарами з ЄС, які будуть реекспортуватися через територію України. Така аргументація вже давно не є

переконливою, оскільки не бере до уваги існуючі правила СОТ визначення та контролю країни походження товару¹⁴.

Другий аргумент базувався на припущенні, що за умов вільної торгівлі українські товари не зможуть скласти конкуренцію європейським і будуть витіснені у масовій кількості на ринки Росії. Знову ж таки, тут треба мати на увазі десятирічний (а для окремих товарів – п'ятнадцятирічний) перехідний період відкриття внутрішнього ринку України для товарів з ЄС. Тарифний захист внутрішнього ринку України вже наразі є помірним, і подальша лібералізація тарифів не призведе до масового імпорту товарів з ЄС. Якісна диференціація продукції українських виробників й експортерів ЄС також є значною і враховується перевагами українського споживача, купівельні спроможності якого обмежені. Нарешті, навіть якщо спостерігатиметься значне зростання імпорту певної продукції, яке завдає або загрожує завдати шкоду російським виробникам, Росія відповідно до правил СОТ має право вжити захисних заходів, але саме в цих галузях: виходити із зони вільної торгівлі з Україною загалом зовсім не обов'язково.

Третій аргумент полягає в поступовому переході України на технічні стандарти ЄС. Тут контраргументація є складнішою. З одного боку, Україна, відповідно до Угоди, має впровадити лише 24 спеціальні товарні директиви, зазвичай упродовж 3–5 років. Українські підприємства повинні будуть використовувати ці стандарти лише для поставок на внутрішній ринок і в країни ЄС, для поставок в інші країни, у тому числі в Росію, їх товари повинні відповідати національним стандартам країн-імпортерів: це загальносвітова практика. Крім того, Росія в межах імпортозаміщуючої політики вже зменшує в певних галузях залежність від поставок з України. Значна частина російських регламентів і стандартів уже відповідає європейським, що є основою, зокрема, технологічної співпраці європейських і російських компаній. Нарешті, за останні роки (2006–2013) на Україну припадає лише від 2,6 до 5,8 % російського експорту загалом, значна частина

¹⁴ Emerson M. Trade policy issues in the wider Europe – that led to war and not yet to peace / M. Emerson // CEPS working document. – 2014. – № 398. – July.

якого має сировинний характер і не підпадатиме під зміни технічного регулювання.

З іншого боку, дійсно, російські компанії зможуть експортувати свою продукцію в Україну лише за умов відповідності національним технічним вимогам України, значна частина яких уже будуть вимогами ЄС, і це обмежить їх можливості. Однак технічні регламенти ЄС можуть стати фактором модернізації національних економік Росії й України, сприяти створенню регіональних виробничих мереж трьох сторін. Зрештою, компромісним варіантом, який пропонує світова практика, може бути двостороння угода про взаємне визнання відповідності національним технічним регламентам.

Четвертий економічний аргумент Росії проти Угоди про асоціацію України з ЄС базується на припущення ерозії конкурентоспроможності російського експорту в Україну внаслідок тарифної лібералізації між Україною та ЄС. Так, Росія хотіла б вилучити з лібералізації торгівлі України з ЄС 2376 тарифних позицій з 11 600, зафіксованих в Угоді. Однак і у цьому випадку загалом ідеться насамперед про створення формально рівних умов для компаній ЄС із російськими експортерами на ринках України, оскільки Росія вже має угоду з Україною про ЗВТ, а ЄС тільки отримує такий доступ. Структура експорту ЄС і Росії на ринках України суттєво відрізняється між собою, тому лише для незначної частини російських компаній посилиться конкуренція внаслідок ПРЗВТ Україна – ЄС. Крім того, формуючи ЄврАзЕС, Росія отримує преференційний доступ до ринків Білорусії, Казахстану, Вірменії, інших країн, що вимушені підняти рівні своїх тарифів, отже, погіршувати умови торгівлі для виробників ЄС¹⁵. Нарешті, правила СОТ розглядають зони вільної торгівлі як виняток із режиму найбільшого сприяння, отже, об'єктивно створюють стимули для інших країн щодо участі у ЗВТ із країнами, що вже мають відповідні угоди саме з метою уникнення ерозії доступу на їх внутрішній ринок.

¹⁵ Питання компенсації відповідно до правил СОТ за умов входу окремих країн-членів СОТ до митного союзу залишаємо для окремого аналізу.

Згодом Росія запропонувала продовжити терміни імпортного мита зі 144 позицій, на які припадає 4 із 16 млрд дол річного експорту в Україну; надати право українським виробникам можливості вибору між європейськими та російськими стандартами користуватися існуючими формами сертифікатів для санітарного контролю.

Проте основні заперечення зводяться до того, що Україна не повинна передавати свої повноваження інтернаціональним інститутам ЄС; Угода не заперечуватиме збереженню або створенню митних союзів, зон вільної торгівлі; Асоціація не повинна перешкоджати ухваленню та застосуванню законодавства України й інтеграційних об'єднань, учасником яких Україна є або може бути; Україна має зберігати свою повноцінну участь не лише в СНД, але й у відносинах із країнами Митного союзу, а в перспективі – у Єдиному економічному просторі.

Таким чином, оскільки підписання Угоди про асоціацію не є бар'єром для участі країни в інших класичних зонах вільної торгівлі, основною метою аргументів Росії проти ПРЗВТ України з ЄС є збереження можливості для України до Митного союзу, ЄврАзЄС, Єдиного економічного простору, інших форм євразійської інтеграції, які згодом можуть перерости в політичний союз.

Оскільки реакція Росії на підписання ратифікації та можливий початок реалізації економічної частини Угоди про асоціацію була унікальною та безпрецедентною для міжнародної практики створення зон вільної торгівлі, ЄС та Україна вимушені були піти на поступки Росії та відкласти початок реалізації нового етапу економічної інтеграції до 2016 р. зі збереженням односторонніх митних поступок з боку Європейського Союзу – автономних торговельних преференцій.

Лише митна двостороння лібералізація торгівлі України з ЄС принесе незначні позитивні або навіть негативні ефекти для української економіки. З огляду на це саме поглиблена та розширена зона вільної торгівлі є найбільш привабливою й ефективною з погляду модернізації національної економіки України, залучення її складових до регіональних і глобальних виробничих мереж.

Розширений і поглиблений характер зони вільної торгівлі з ЄС передбачає суттєві витрати національної економіки на адаптацію до вимог спільного ринку ЄС. Можливості офіційної допомоги ЄС, національного бюджетного фінансування, витрат споживачів і національних виробників є в цьому процесі важливими, але обмеженими. Суттєва роль у цьому процесі, як показує досвід центральноєвропейських країн, має залучення іноземних інвестицій, особливо з метою модернізації національної економіки. Створення привабливого внутрішнього інвестиційного клімату в Україні стає нагальною потребою економічної асоціації з ЄС. З іншого боку, гарантії для іноземних інвесторів щодо економічної єдності та неподільності, збереження державних кордонів інвестиційного поля в Україні слід розглядати як важливий зовнішній чинник реалізації Угоди про асоціацію з ЄС. Крім того, відсутність таких гарантій суттєво зменшує інвестиційну привабливість української економіки для іноземних інвестицій, отже, економічну привабливість асоціації для України загалом. І тому за сучасних умов перехід до реалізації поглибленої та розширеної зони вільної торгівлі з ЄС значною мірою залежить від політичної, безпекової, економічної стабільності України.

За цих умов Європейський Союз та Україна можуть знайти інші варіанти переходу до реалізації економічної складової Угоди про асоціацію. Залежно від характеру та глибини негативного впливу вищезгаданих чинників перехід до поглибленої та розширеної зони вільної торгівлі може бути відтермінований, розпочатий частково, матиме тимчасові винятки щодо термінів і сфер реалізації, супроводжуватися суттєвим зростанням масштабів технічної та кредитної допомоги з боку ЄС й інших країн. Важливим чинником ефективності зони вільної торгівлі з ЄС для України може стати також спеціальна система державних гарантій країн ЄС, інших країн для інвестицій у національну економіку. Відповідну роль можуть зіграти й нові політичні та безпекові гарантії збереження територіальної єдності та соціально-економічної стабільності в Україні.

1. Dai M. On the trade-diversion effects of free trade agreements / M. Dai, Y. Yotov, T. Zylkin // *Economics Letters*. – 2014. – № 122.

2. Baier S. Do free trade agreements actually increase members' international trade? / S. Baier, J. Berstrand // *Journal of International Economics*. – 2007. – № 71.

3. Gil-Pareja S. Do nonreciprocal preferential trade agreements increase beneficiaries' exports? / S. Gil-Pareja, R. Llorca-Vivero, J.A. Martinez-Serrano // *Journal of Development Economics*. – 2014. – № 107.

4. Ethier W. Reciprocity, nondiscrimination, and a multilateral world / W. Ethier. – Mimio, 1998; Frankel J. *Regional Trading Blocs*. Institute for International Economics / J. Frankel. – Washington, 1997; Coyal S. *Bilateralism and free trade* / S. Coyal, S. Joshi // *International Economic Review* – 2006. – № 47 (3).

5. Chen M. Third-country effects on the formation of free trade agreements / M. Chen, S. Joshi // *Journal of International Economics*. – 2010. – № 82.

6. Baldwin R. Are free Trade Agreements contagious? / R. Baldwin, D. Jaimovich // *Journal of International Economics*. – 2012. – № 88.

7. Comparing international trade policies: United States, EFTA and Japanese PTA strategies. Directorate-General for external policies. – European parliament, 2014

8. Global Europe: Competing in the World [Electronic source]. – Access mode : http://ec.europa.eu/trade/issues/sectoral/-competitiveness/global_europe_en.htm.

9. Escaith H. Clustering Value-Added Trade: Structural and Policy Dimensions / H. Escaith, H. Gaudin // *World Trade Organization Economic Research and Statistics Division*. Staff Working Paper ERSD. – 2014-08.

10. Loo G. van der. The EU – Ukraine Association Agreement: Assessment of an Innovative Legal Instrument / G. Loo van der, P. Elsuwege, R. Petrov // *EUI working papers*. – LAW 2014/09.

РОЗДІЛ 5

ПРАВОВІ ЗАСАДИ АСОЦІАЦІЇ УКРАЇНИ З ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ

5.1. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН АСОЦІАЦІЇ УКРАЇНИ З ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ

Однією з основних форм співпраці Європейського Союзу із третіми країнами та міжнародними організаціями є укладання міжнародних угод про асоціацію. Завершення терміну дії Угоди про партнерство і співробітництво (УПС) між європейськими співтовариствами та їх державами-членами, з одного боку, й Україною, – з іншого [1], передбачало укладання нової угоди про співпрацю між сторонами. Дискусія навколо того, якою ма-ла стати нова поглиблена угода між Україною та Євросоюзом, що повинна була замінити УПС, закінчилась у 2008 р., коли на Паризькому саміті Україна – Євросоюз було визначено, що нею має стати угода про асоціацію (УА). 21 березня 2014 р. Україна та ЄС підписали політичну частину УА. Економічну частину Угоди, що стосується створення зони вільної торгівлі, було підписано 27 червня 2014 р. у Брюсселі. Угода була ратифікована 16 вересня 2014 р. [2], а 1 листопада 2014 набрали чинності її окремі розділи (розд. I, VI, VII, дев'ять глав розд. V, чотири статті розд. II та III). Розділи УА, що стосуються створення зони вільної торгівлі, стануть чинними 1 січня 2015 р. А повною мірою УА набере чинності після її ратифікації усіма 28 державами – членами Союзу.

Зазвичай усі угоди про асоціацію з Європейським Союзом передбачають створення зони вільної торгівлі (ЗВТ) між ЄС та асоційованими країнами. Важливою особливістю угод ЄС про створення ЗВТ є те, що їх укладають відповідно до вимог СОТ. Згідно зі ст. XXIV Генеральної угоди з тарифів і торгівлі (ГАТТ), під

ЗВТ розуміють групу із двох чи більше митних територій, на яких скасовані мита й інші обмежувальні заходи регулювання торгівлі щодо основної частини торгівлі між складовими територіями стосовно товарів, що походять із таких територій.

Окрім вимог з боку ГАТТ/СОТ, правове регулювання відносин у межах ЗВТ з ЄС також неодмінно враховує особливості правового регулювання економічних відносин у межах внутрішнього ринку об'єднання та у відносинах із третіми країнами. Зокрема, ідеться про спільну торговельну політику (СТП), спільну аграрну політику, спільну риболовецьку політику тощо.

У цьому зв'язку вивчення особливостей асоціації України з ЄС стає актуальним для української науки європейського права. Однак правовим проблемам асоціації України з ЄС поки що не приділяли достатньої уваги в українській та зарубіжній літературі з європейського права. Практично цим питанням були присвячені лише роботи І. Березовської, Я. Костюченка, Н. Мушак, К. Хілліона [3]. Проте нові реалії співпраці України з ЄС вимагають подальшого дослідження цієї проблематики.

Для чіткого уявлення про перспективи асоціації України з ЄС слід звернутися до теорії економічної інтеграції. Серед західних концепцій розвитку інтеграції одним із найбільш впливових залишається поділ процесу економічної інтеграції на стадії, кожна з яких має відповідні ознаки і передбачає подальше її поглиблення та поширення на нові сфери. До таких стадій належать ЗВТ, митний союз, спільний ринок, економічний союз і повна інтеграція [4]. Проблематика даної роботи не дозволяє зупинитися на аналізі кожної стадії інтеграції. Для нас важливим є те, що інтеграція розпочинається зі створення ЗВТ, тобто ті відносини, що передують її створенню, можна розглядати як передінтеграційні. Для України етап підготовки до інтеграції практично завершився після виконання УПС. Підписання угоди про асоціацію з ЄС, складовою якої є створення ЗВТ, означатиме перехід до першої стадії інтеграції країни в Європейський Союз.

З метою підготовки України до майбутньої асоціації в червні 2009 р. на засіданні Ради з питань співробітництва УПС було ухвалено Порядок денний асоціації [5]. Це окремий інструмент співпраці між Україною та ЄС, який має діяти разом із європей-

ською політикою сусідства (ЄПС) [6] та політикою східного партнерства (ПСП) [7]. Євросоюз налаштований поділитися з Україною часткою свого внутрішнього ринку в межах створеної між сторонами ЗВТ. Що це означає на практиці певною мірою можна з'ясувати, урахувавши досвід відносин ЄС із країнами, що мають із європейським інтеграційним об'єднанням угоди асоціацію.

При цьому треба зауважити, що асоціація з ЄС не означає членства асоційованої країни в об'єднанні, тобто участі у статуті Євросоюзу з обмеженими правами. Спільною метою будь-якої асоціації з ЄС є створення правових рамок для привілейованих відносин без визначення чітких правил щодо можливого змісту таких відносин. Відповідно до вимог щодо змісту угод про асоціацію, встановлених Судом ЄС, така угода має бодай до певної міри вести до участі асоційованих країн у системі співтовариства. Тут не йдеться про участь в інститутах ЄС, проте передбачається участь у вторинному *acquis* ("спільному доробку") [8]. Побуває така думка: щодо укладання угод про асоціацію ЄС має такі широкі повноваження, що всі галузі, на які поширюється його компетенція в межах спільного ринку, можуть стати об'єктом регулювання таких угод. Можливість поширення на асоційовані країни *acquis* передбачає створення поглибленої ЗВТ з елементами основних свобод внутрішнього ринку. Проте ступінь співпраці між ЄС і третіми країнами в межах ЗВТ неоднакова і залежить як від цілей створення такої зони, так і від рівня економічного та політичного розвитку третьої країни. Сучасні ЗВТ, створені ЄС, можуть стати етапом на шляху підготовки асоційованої країни до майбутнього членства з європейськими країнами в межах Європейських угод й угод про асоціацію і стабілізацію), а можуть означати одну із форм поглибленої співпраці між сторонами (ЗВТ із країнами Середземномор'я, Мексикою, Чилі). ЗВТ також можуть охоплювати різні елементи основних свобод спільного ринку ЄС. У правовому вимірі це приводить до поширення *acquis* на різні сегменти правового регулювання ЗВТ.

За своїм змістом УА можна поділити на кілька частин. Проте такий поділ є умовним, оскільки положення про окремі сектори співпраці містяться як у загальній, так і у спеціальній частинах.

Преамбула УА закріплює деякі положення установчих договорів про Європейський Союз і його функціонування. Ідеться, насамперед, про спільні цінності Союзу (ст. 2 та 3 Договору про ЄС). Окрім поваги до демократичних принципів, верховенства права, прав людини і фундаментальних свобод, включно із правами національних меншин, недискримінації меншин, поваги різноманітності, людської гідності в УА до них додані принципи хорошого управління, дотримання принципів ринкової економіки, що має полегшувати участь України у європейських політиках.

Преамбула також визнає Україну європейською країною, що має спільну історію і спільні цінності із державами – членами Союзу. Це положення разом із положенням про спільні цінності має значення насамперед тому, що відкриває для України можливість приєднання в майбутньому до Євросоюзу, оскільки членом співтовариства може стати будь-яка європейська країна, що поважає цінності, зазначені у ст. 2 і зобов'язується втілювати їх у життя.

У вступній частині УА також наголошено на взаємозалежності економічної інтеграції та створення ЗВТ між Україною та ЄС, а також підкреслено важливу роль у процесі формування ЗВТ гармонізації законодавства України з основними елементами *acquis* ЄС.

Як і переважна більшість угод про асоціацію з ЄС, УА передбачає встановлення привілейованих зв'язків сторін, які мають передбачати участь України в політиках ЄС і його програмах й агенціях (ст. 1).

Інструментами політичної асоціації стають політичний діалог між сторонами, співпраця та зближення у сфері зовнішньої політики та політики безпеки.

УА передбачає продовження політичного діалогу, започаткованого УПС, Планом дій Україна – Євросоюз, Порядком денним асоціації Україна ЄС. Політичний діалог має відбуватися на кількох рівнях:

- на вищому рівні – керівників держав, урядів, міністерств включно із зустрічами в межах Ради асоціації та регулярних зустрічей на рівні міністерств закордонних справ;

- регулярних зустрічей на рівні політичних керівників (директоратів) й експертів, контактів дипломатів, а також високопосадовців та експертів військових установ, у межах міжнародних організацій. До політичного діалогу віднесені також консультації в екстраординарних ситуаціях та зустрічі в межах Парламентського комітету асоціації. Політичний діалог спрямований на посилення поваги до демократичних принципів, верховенства права, запровадження хорошого управління, забезпечення прав людини, боротьбу з корупцією.

Ще однією сферою для обговорення в межах політичної асоціації є проведення внутрішніх реформ в Україні (ст. 6).

Тісну співпрацю між сторонами передбачено у сфері зовнішньої політики та політики безпеки (СЗППБ). Її складовою є також сфера спільної політики безпеки й оборони (СПБО). Зміст співпраці сторін у цих сферах розкриває оновлений Порядок денний асоціації Україна – ЄС, ухвалений 18 червня 2013 р. Радою з питань співробітництва, що функціонувала в межах УПС [9].

Згідно з оновленим ПДА, який доповнює УА, така співпраця передбачає:

- посилення консультацій і координацію через дипломатичні та військові канали з метою зосередження зусиль на міжнародних питаннях загального значення, охоплюючи передусім виклики загальноприйнятими принципами міжнародного миру та безпеки, як встановлено Хартією ООН, Гельсінським заключним актом ОБСЄ й іншими відповідними багатосторонніми документами, а також з огляду на практику України щодо приєднання до заяв і спільних позицій ЄС у сфері СЗППБ;
- продовження діалогу щодо імплементації Європейської стратегії безпеки;
- продовження регулярних консультацій між Україною та ЄС щодо врегулювання кризових ситуацій;
- продовження практики спільного визначення можливостей для України щодо участі в поточних і майбутніх операціях СПБО, використовуючи позитивний досвід участі України в

операціях ЄС на Балканах, а також в інших операціях ЄС (наприклад Аталанта);

- подальша імплементація "Севільських" домовленостей щодо консультацій та співробітництва між Україною та ЄС в операціях з урегулювання криз під проводом ЄС, включаючи постійну участь України у відповідних навчаннях щодо врегулювання криз та навчальних заходах, пов'язаних з СПБО;

- збільшення взаємосумісності, де це необхідно, між українськими миротворчими підрозділами та військовими силами країн – членів ЄС шляхом використання досвіду, здобутого у відповідних операціях з урегулювання криз ЄС, у яких брала участь Україна, та шляхом залучення підрозділів Збройних сил України до формування багатонаціональних бойових тактичних груп ЄС;

- Україна та ЄС посилять спільні зусилля у межах співробітництва 5 + 2 з метою дієвого врегулювання Придністровського конфлікту в Республіці Молдова;

- Україна та ЄС продовжать співпрацю з Республікою Молдова із прикордонних питань;

- продовження консультацій щодо санкцій, які застосовує ЄС;

- визначення подальших конкретних шляхів досягнення вищої конвергенції у сфері зовнішньої політики та політики безпеки;

- ужиття заходів з метою стимулювання військової співпраці та співробітництва технічного характеру між Україною та ЄС;

- заохочення та сприяння безпосередній співпраці щодо конкретних заходів, спільно визначених сторонами, між відповідними установами України й агентствами СЗППБ/СПБО і такими органами, як Європейське оборонне агентство, Інститут ЄС досліджень безпеки, Супутниковий центр ЄС і Європейський безпековий та оборонний коледж.

До цієї сфери співпраці віднесено також боротьбу з тероризмом, нерозповсюдження зброї масового враження (ЗМВ), подальше удосконалення ефективної системи національного експортного контролю, контролю експорту та транзиту товарів, пов'язаних

із ЗМВ, включаючи контроль за кінцевим використанням товарів і технологіями подвійного використання ЗМВ, відповідно до Регламенту ЄС щодо експортного контролю товарів подвійного використання, прийнятого у 2000 р. та відповідно до його оновленої версії, подальша взаємодія в розробленні національних переліків товарів подвійного використання, контроль над нематеріальними передачами технологій, посилення системи експортного контролю, включаючи запобігання та санкції за порушення, та взаємодія з промисловістю; співробітництво щодо посилення безпеки діяльності в космічному просторі шляхом вироблення заходів довіри, таких, що запропоновані проектом Кодексу поведінки ЄС; подальша співпраця у сфері експорту зброї відповідно до змісту та принципів Спільної позиції Ради ЄС 2008/944/СЗПБ, якою визначено загальні правила контролю за експортом військових технологій та обладнання, а також у спільній підтримці процесу щодо ратифікації й імплементації Угоди про торгівлю зброєю, яку було схвалено на Генеральній Асамблеї ООН 2 квітня 2013 р. та була відкрита для підписання із 3 липня 2013 р.; подальший розвиток співробітництва у сфері боротьби з незаконною торгівлею легким озброєнням і стрілецькою зброєю та їх боеприпасами; спільне протистояння загрозам безпеці, що можуть бути спричинені українськими запасами звичайних видів зброї та застарілих боеприпасів, серед яких легке озброєння та стрілецька зброя та їх боеприпаси, а також протипіхотні міни, відповідно до положень Оттавської конвенції про заборону використання, накопичення, виробництва та передачі протипіхотних мін.

В УА міститься положення щодо необхідності ратифікації Україною Римського статуту про створення Міжнародного кримінального суду (ст. 8). Розв'язання цього питання, вірогідно, вимагатиме внесення поправок до Конституції України, що певною мірою може ускладнити цей процес.

Важливе значення для України має співпраця з Євросоюзом у сфері юстиції, свободи та безпеки (розд. III). УА підтвердила, що рух осіб між ЄС та Україною мають регулювати діючі угоди про реадмісію 2007 р. [10], спрощення видачі віз 2007 р. [11], а також шляхом поступового запровадження для громадян Украї-

ни безвізового режиму, визначеного у Плані дій щодо лібералізації візового режиму 2010 р. (ст. 19) [12].

У цей же розд. III внесені положення про правовий статус працівників – громадян України в ЄС (ст. 17). Із цього випливає, що на Україну лише частково поширюється свобода руху осіб у межах ЄС. Згідно зі ст. 18 УА Україна має регулювати питання допуску до праці для своїх громадян на ринок ЄС на основі двосторонніх міжнародних договорів із кожною державою – членом Союзу. Водночас, замість лібералізації руху осіб, УА передбачає заборону дискримінації щодо громадян України, які на законних підставах працюють на території Союзу, на основі національної належності стосовно умов праці, заробітної плати, чи звільнення порівняно із громадянами ЄС. Слід зазначити, що жодне з положень УА не можна тлумачити таким чином, що воно ніби-то надає право громадянам держав-членів чи України в'їздити або перебувати на території іншої сторони з метою працевлаштування, а компаніям сторін чи їх філіалам використовувати працю громадян іншої сторони на постійній основі або на умовах укладання тимчасових контрактів на працевлаштування.

Рада Асоціації шляхом ухвалення відповідних актів може передбачити для працівників з України сприятливіші умови перебування на території Союзу, серед яких і допуск до професійної підготовки.

Питання соціального забезпечення чи виплати пенсій або інших видів допомоги без внесків в УА не згадують. Вірогідно, вони мають регулюватися міжнародними договорами та викладатися в такій редакції, що унеможливує будь-яку пряму дію положень права ЄС завдяки чіткому посиланню на підготовку в майбутньому окремих договорів, що будуть гарантувати ці права. Таке формулювання позбавляє можливості робітників – мігрантів з України посилатися на положення права Євросоюзу щодо якихось соціальних виплат поза відрахувань на заробітну платню. На відміну від УА положення Угод про стабілізацію і асоціацію з ЄС Балканських країн (ст. 46 Угоди про стабілізацію і асоціацію між ЄС та Македонією) [13] ЄС і Рішення Ради асоціації ЄС із Туреччиною 1/80 [14] містять норми, що передбачають координацію систем соціального забезпечення сторін для

тих громадян асоційованих країн, хто працює у країнах – членах Євросоюзу на законних підставах.

Слід зауважити, що, окрім УА та двосторонніх договорів між державами-членами та Україною, в ЄС ухвалені документи, що визначають статус працівників із третіх країн на території Союзу загалом. Серед актів інститутів ЄС, що передбачають поширення свобод внутрішнього ринку ЄС на треті країни, особливе значення має Директива Ради 2003/109 щодо умов в'їзду та проживання громадян третіх країн із метою працевлаштування, а також заснування та здійснення економічної діяльності, яка набула чинності 1 січня 2004 р. [15].

Передбачено, що положення директиви не застосовують у разі існування двосторонніх або багатосторонніх договорів між ЄС, Союзом та однією чи кількома державами-членами, з одного боку, і третьою країною – з іншого, або між однією чи кількома державами-членами, з одного боку, та третьою країною – з іншого, якщо такі договори встановлюють сприятливіші умови для громадян третьої країни (ст. 3).

Директива ЄС 2004/38 [16] надає право працівникам і членам їх сімей, які не є громадянами ЄС, залишатися в державі-члені після 5-річного терміну безперервного працевлаштування і проживання.

Резолюція Ради 1996 р. щодо статусу громадян третіх країн, які на довготерміновій основі перебувають на території держави – члена Євросоюзу стосується громадян третіх країн, які на законних підставах проживають в ЄС не менше 10 років [17].

Таким чином, на Україну може лише частково поширюватися свобода руху працівників у ЄС. Межі такої свободи визначають положення угоди про асоціацію та актів її реалізації.

У сфері, яку охоплює поняття безпека, УА передбачає здійснення співпраці сторін в межах міжнародних конвенцій і шляхом запровадження відповідних стандартів ЄС. До цієї сфери входить боротьба з відмиванням коштів, протидія незаконному обігу наркотиків, боротьба зі злочинністю і корупцією, а також тероризмом.

Правова співпраця стосується сфери юстиції. Вона передбачає, насамперед, взаємодію судів у цивільних і кримінальних справах (ст. 24).

Передбачену розд. III УА співпрацю у сфері свободи, безпеки і юстиції слід розглядати в контексті зобов'язань, що містяться у Плані дій 2007 р. та ПДА. Перед Україною стоїть завдання розвивати систему захисту персональних даних на основі ратифікації Конвенції Ради Європи 1981 р. Про захист персональних даних і додаткового протоколу до неї та їх імплементацій, що є умовою для підписання угод між Україною та Європолом і Євроюстом включно з обміном оперативною інформацією. За допомогою ЄС Україна має розвивати законодавство й інституційну структуру у сфері регулювання міграції з метою запобігання нелегальній міграції і торгівлі людьми. Україна також має практично імплементувати Конвенцію ООН "Про статус біженців" 1951 р. і відповідного Протоколу 1967 р., Конвенцію ООН проти транснаціональної злочинності 2000 р., розробляти умови, для запровадження в довготерміновій перспективі безвізового режиму між Україною та ЄС, як домовлено під час Паризького саміту Україна – ЄС у вересні 2008 р. Для цього слід приділити увагу таким питанням, як: безпека документів, нелегальна міграція, у тому числі реадмісія, громадський порядок і безпека та зовнішні зносини. Держави – члени ЄС мають використовувати можливості, що існують у межах *acquis* Союзу, для зменшення чи скасування візових зборів для фізичних осіб. Також важливими є розробка, запровадження й удосконалення стратегії, правової бази та процедури інтегрованого управління кордонами, включаючи підтримку з боку ЄС. За технічної підтримки ЄС має бути продовжений процес демаркації кордонів України відповідно до міжнародних стандартів. Планують посилити співпрацю в межах існуючих робочих домовленостей між адміністрацією Державної прикордонної служби України та Фронтекс, включаючи, зокрема, аналіз та управління ризиком.

Основну увагу УА приділяє економічній співпраці. В УА передбачено поступове запровадження ЗВТ упродовж максимум 10 років. ЗВТ має бути створена відповідно до ст. XXIV ГАТТ/СОТ.

Лібералізацію торгівлі в межах ЗВТ слід здійснювати, насамперед, завдяки скасуванню митних зборів та інших нарахувань УС містить поняття мита та додаткових нарахувань (ст. 27). Слід зауважити, що визначення додаткових нарахувань є фактично аналогічним визначенню заходів еквівалентної дії митним зборам (ЗЕД), яке надав Суд ЄС у справі 24/68 *Commission v. Italy* [1969].

Згідно з УА Україна має дотримуватися тарифної номенклатури товарів, що базується на положеннях Конвенції про гармонізовану систему опису і кодування товарів, ухвалену в межах Всесвітньої митної організації (ВМО) у 1983 р. (ст. 28). Конвенція передбачає класифікацію товарів згідно з єдиною номенклатурою з огляду на їхню вартість і походження. Така класифікація товарів використовується в межах Митного союзу ЄС і лягла в основу єдиного митного тарифу (ЄМТ) Союзу.

Скасування мита на імпорт розтягнуто на п'ять років. При цьому сторони не повинні вводити нові мита (ст. 29, 30). Що стосується експорту, то на нього заборонені мито, податки і заходи еквівалентної дії (ЗЕД). Україні надано перехідний період для їх ліквідації, однак залишено можливість застосування тимчасових захисних заходів (ст. 31).

У регулюванні торгівлі сторони можуть застосовувати збори та нарахування, які не повинні перевищувати витрат на послуги і не мають використовуватися з метою захисту власних товарів чи для оподаткування із фіскальною метою імпорту або експорту. Це положення значною мірою відповідає практиці, що існує в ЄС. Зокрема, Суд ЄС не раз зазначив, що під поняття ЗЕД не підпадають сплати за послуги, які передбачають реальний прибуток для імпортера або поліпшення якості імпортованих товарів (наприклад обробка і пакування). У справі 63/74 *W. Cadsky SpA* [1975] ішлося про сплату за надані послуги, які стосувалися контролю за якістю, як частини загальної системи контролю. У випадках, коли збори стягують відповідно до права Євросоюзу або міжнародного права, їх суми не повинні перевищувати вартості або ціни послуги чи суми, пропорційної наданій послугі (справи 39/73 *Rewe* [1973], C-389 *Commission v. Germany* [2003]).

Щодо нетарифних заходів, то сторони мають застосовувати для товарів іншої сторони національний режим (НР). Він є одним важливим принципом ГАТТ/СОТ щодо торгівлі товарами, запроваджуючи рівні умови для лібералізації торгівлі товарами у сфері непрямого оподаткування. НР означає відсутність дискримінації щодо імпортованих виробів через встановлення вищих ніж у випадку з вітчизняною продукцією ставок внутрішніх податків чи зборів. Для запобігання такій дискримінації до УА внесено ст. 34, яка інкорпорує в угоду ст. III ГАТТ 1994 р. Цією статтею передбачено, окрім заборони дискримінації щодо внутрішніх податків чи інших внутрішніх зборів, також розповсюдження на імпортовані товари не менш сприятливого режиму, ніж той, який надають подібним товарам національного походження щодо всіх законів, правил і вимог, що впливають на їх внутрішню реалізацію.

Загалом в УА інкорпоровано низку статей ГАТТ/СОТ, які стосуються регулювання торгівлі. Сюди належать ст. XI ГАТТ щодо винятків із заборон чи обмежень або ЗЕД на імпорт й експорт; ст. XX та XXI щодо загальних винятків, пов'язаних із торгівлею товарами.

УА не забороняє сторонам брати участь у митних союзах, ЗВТ чи в домовленостях щодо прикордонного руху. Однак така участь не має суперечити торговельним положенням УА (ст. 39). Спірні питання в цих випадках мають вирішувати у межах комітету з торгівлі.

На сферу торговельних відносин між сторонами розповсюджується також захисний режим ГАТТ. УА дозволяє сторонам використання захисних заходів у торгівлі. Правовий механізм захисту інтересів національних виробників регулюють угоди ГАТТ/СОТ – Угода про захисні заходи, Антидемпінгова угода, Угода про субсидії і компенсаційні заходи (ст. 40, 46).

На відміну від ДФЄС, у якому міститься вичерпний перелік підстав для запровадження заборон чи обмежень щодо імпорту, експорту або транзиту товарів, які є виправданими з міркувань суспільної моралі, громадського порядку, державної політики або державної безпеки, захисту здоров'я або життя людей, тварин або рослин, захисту природних ресурсів, національних ба-

гатств художнього, історичного чи археологічного значення або захисту інтелектуальної власності чи правил щодо золота та срібла (ст. 36), УА посилається лише на врахування публічного інтересу (ст. 48).

УА передбачає створення спеціального інституційного механізму у сфері регулювання торговельних відносин. До його основних елементів можна віднести: діалог щодо захисту торгівлі на рівні експертів, який функціонує на основі *ad hoc*; механізм розв'язання суперечок.

Дуже важливим для України є обмеження або скасування технічних бар'єрів у торгівлі. З метою регулювання цих питань Угода СОТ про технічні бар'єри в торгівлі (ТБТ) та Угода СОТ про застосування санітарних і фітосанітарних заходів мають бути інкорпоровані в УА (ст. 54).

Передбачено також заохочення участі України в європейських організаціях зі стандартизації, а також координація позицій України та ЄС у Європейській економічній комісії ООН.

Проте з метою нівелювання впливу ТБТ на торгівлю основний наголос в УА зроблено на гармонізацію законодавства України з правом ЄС у сфері технічних правил, стандартів й оцінки відповідності (ст. 56). Україна бере на себе зобов'язання вжити необхідних заходів для поступового забезпечення відповідності її законодавства законодавству Союзу та виконувати принципи і практики, встановлені в рішеннях і регламентах ЄС. Україна зобов'язується інкорпорувати відповідний *acquis* ЄС у своє внутрішнє законодавство, провести із цією метою адміністративну й інституційну реформу. Установи України, що займаються цими питаннями, мають брати повноцінну участь у відповідних європейських і міжнародних організаціях. Більш того, Україна має поступово транспонувати (ввести) зведення європейських стандартів (EN) як національних стандартів. Одночасно із цим Україна повинна припинити застосовувати національні стандарти, що суперечать європейським, включно з міждержавними стандартами (ГОСТ), що були ухвалені до 1992 р. Після здійснення Україною гармонізацій цих заходів у Протокол до УА з часом має бути внесено Угоду СОТ щодо оцінки відповідності і допуску промислових виробів.

Україна гармонізує своє законодавство із правом ЄС у сфері санітарних і фітосанітарних заходів та тих, що стосуються утримання тварин (ст. 64). Комітет із торгівлі створює Виконавчий підкомітет із санітарії і фітосанітарії. Він має здійснювати регулярний моніторинг гармонізації з метою надання відповідних рекомендацій. Підкомітет на основі консенсусу може ухвалювати рішення, надавати рекомендації та готувати доповіді.

Щоб полегшити процес гармонізації законодавства, ЄС повинен заздалегідь інформувати Україну про зміни у своєму законодавстві.

У межах зближення свого законодавства сторони погоджуються на спільні зразки сертифікатів, де це можливо.

Для регулювання відносин у сфері мита та торгівлі УА передбачає широке застосування міжнародних конвенцій, актів Міжнародної митної організації (ММО) та ЄС (Рамкові стандарти для забезпечення гарантування і полегшення глобальної торгівлі 2005, Стамбульська конвенція щодо тимчасового допуску 1990, Конвенція СОТ щодо оцінки, Конвенція ООН щодо міжнародних перевезень 1975, Конвенція щодо гармонізації прикордонного контролю товарів, Митні програми ЄС 2008, переглянута Кіотська конвенція щодо спрощення і гармонізації митних процедур 1973, переглянута Арушська декларація 2003, Програма ЄС щодо митної етики 2007) тощо.

УА забороняє адміністративні збори, які є заходами еквівалентної дії (ЗЕД) щодо мита та нарахувань стосовно імпорту й експорту (ст. 78). Збори і нарахування можуть застосовувати тільки у випадках надання послуг. Їх суми не мають перевищувати вартості наданих послуг.

Митна оцінка здійснюється на основі Угоди СОТ щодо імплементації ст. VII ГАТТ 1994 р.

Створюється Комітет митної співпраці, який має звітувати перед Радою асоціації. Основними функціями комітету є нагляд за належним застосуванням митних положень УА, розв'язання питань, пов'язаних з імплементацією положень УА про митну співпрацю, серед яких і взаємне визнання митного контролю та програм із торговельного партнерства. Комітет може ухвалювати рекомендації (ст. 83).

Передбачено також зближення законодавства України з митним законодавством ЄС і міжнародними стандартами в цій галузі.

Аналіз положень УА щодо заснування та торгівлі послугами свідчить про те, що на сучасному етапі співробітництва обидві сторони ще не готові забезпечувати свободу заснування компанії, яка передбачена правом Євросоюзу. Замість цього вони тільки намагатимуться створити передумови для сміливіших інтеграційних кроків у майбутньому. Сторони при цьому спиратимуться на положення СОТ та досягатимуть домовленостей щодо поступової лібералізації заснування та торгівлі послугами, а також співпраці в галузі електронної торгівлі. Україна та ЄС зберігають право на запровадження нових правил, які мають відповідати законним цілям політики в цих питаннях. Такі правила можуть стосуватися і регулювання в'їзду та перебування на території держави-члена фізичних осіб. Однак такі заходи не повинні вживати таким чином, щоб анулювати чи створити загрозу для переваг, закріплених в УА (т. зв. правило не порушення) (ст. 85).

Стаття 86 УА містить визначення юридичної особи для цілей угоди. Воно практично збігається *mutatis mutandi* з визначенням, яке містить ст. 54 ДФЄС.

Передбачена УА свобода заснування й економічної діяльності поширюється на усі заходи, що впливають на заснування в усіх видах економічної діяльності. Винятки стосуються лише видобутку ядерних матеріалів, виробництва та торгівлі зброєю, аудіовізуальних послуг, національного морського каботажу, послуг внутрішнього чи міжнародного транспорту.

На рівні України положення УА закріплюють щодо європейських компаній, філіалів і дочірніх фірм національний режим (з деякими винятками), або режим найбільшого сприяння, якщо він надає кращі умови. Це стосується як юридичних осіб, які були засновані до набуття чинності УА, так і тих, що будуть засновані після цього (ст. 88). На рівні ЄС на заснування та діяльність українських компаній на території Союзу поширюється режим найбільшого сприяння для компаній і філіалів, і національний режим для дочірніх компаній. Проте правові режими, що надаються як з боку ЄС, так і з боку України у сфері заснування

і діяльності компаній, є предметом багатьох винятків. Вони містяться у дод. XVI-A і дод. XVI-D до УА.

Важливо відзначити, що такі спеціальні виключення не мають ніяких обмежень у часі.

Крім того, УА забороняє дискримінацію на своїй території щодо заснування юридичних осіб іншою стороною чи їхньої діяльності. Для українських підприємців це означає, що вони можуть безперешкодно відкривати свої представництва в державах – членах Союзу і мати такі самі права та привілеї, що й місцеві юридичні особи.

У майбутньому передбачено регулярний перегляд правових умов заснування й економічної діяльності в бік більшої їх лібералізації (ст. 89). Крім того, сприятливіший режим для прав інвесторів можуть створювати інвестиційні угоди.

В окремих випадках, що пов'язані із суворою необхідністю, одна зі сторін УА може застосовувати особливі правила для філій і представництв іншої сторони на своїй території у випадках, якщо вони не зареєстровані на території першої. Це може бути виправдано юридичними та технічними відмінностями між незареєстрованими і зареєстрованими на своїй території філіями та представництвами, а у випадках надання фінансових послуг – міркуваннями розважливості.

Слід зазначити, що на відміну від УА Угода про стабілізацію й асоціацію з Балканськими країнами передбачає зобов'язання держав – членів ЄС розповсюдити в повному обсязі та негайно національні режими щодо заснування і діяльності компаній і громадян асоційованих країн одразу після набрання чинності угодою. Такі самі зобов'язання отримали асоційовані країни (ст. 48 Угоди про стабілізацію й асоціацію з Македонією). Угоди про стабілізацію й асоціацію з Балканськими країнами також передбачають, що з метою забезпечення реалізації свободи заснування ЄС та асоційовані країни розглянуть питання про визнання дипломів й ухвалить відповідні рішення (ст. 52).

Достатньо повно вписані в Угоді види транскордонних послуг й умови їх надання. УА передбачає головним чином поступову лібералізацію доступу до ринку транскордонних послуг,

причому право надання послуг поширюється як на компанії, так і на громадян.

УА охоплює практично всі види міжнародного надання послуг: транскордонний, коли споживач отримує послуги від іноземного постачальника, але сам залишається у своїй країні (наприклад, банківські послуги від іноземних банків, кур'єрські послуги, отримання послуг через Інтернет, кол-центри тощо); спосіб зарубіжного споживання, коли споживач перетинає кордон для отримання послуги (наприклад, туризм); комерційна присутність, коли передбачено відкриття представництва зарубіжної компанії на внутрішньому ринку (наприклад, філій іноземних компаній, мережі готелів тощо); присутність фізичних осіб, коли працівник приїздить в іншу країну для виконання замовлень (наприклад, надсилання професіоналів для надання юридичних послуг).

Водночас УА містить низку винятків із застосування транскордонних послуг. Вони стосуються аудіовізуальних послуг, внутрішнього морського каботажу, внутрішніх і міжнародних аеротранспортних послуг, пожежної авіації, аеротранспортних послуг, CRS-послуг, послуг із наземного управління, операційних аеропортних послуг (ст. 92).

Лібералізація у сфері послуг охоплює сектори, визначені у дод. XVI-B та XVI-E. У цих секторах мають бути скасовані обмеження на надання транскордонних послуг (ст. 93).

Крім того, сторони мають надати транскордонним послугам і провайдерам послуг не менш сприятливий режим ніж той, який вини надають власним послугам і провайдерам послуг (ст. 94).

Для провайдерів й отримувачів послуг буде встановлено режим, визначений дод. XVI-D та XVI-C. Зокрема, у додатку XVI-C передбачено, що визнання кваліфікацій провайдерів послуг мають здійснювати на основі угод між окремими державами-членами й Україною.

У секторах, визначених у дод. XVI-B та XVI-C, запроваджується національний режим щодо послуг або провайдерів. Проте надання юридичних й інших послуг можна здійснювати після отримання ліцензій і проходження інших процедур у державах – членах ЄС. На юристів, які надають послуги у сфері міжнародного і зарубіжного права, мають поширюватися місцеві правила

професійної етики, вони мають використовувати звання, отримані у своїй країні, поки не будуть визнані відповідні звання у країні, де послуги надаються, вимоги страхування, реєстрація у місцевій асоціації адвокатів чи спрощений вступ до місцевої асоціації адвокатів шляхом проходження тесту на профпридатність і вимоги щодо юридичної адреси чи постійного місця проживання в країні надання послуг.

У секторах, на які не розповсюджуються зобов'язання з лібералізації послуг, застосовують обмеження у формі квот на кількість провайдерів, вартість сервісних операцій, загальної кількості продукції з послуг, вимог економічної необхідності тощо.

З метою подальшої лібералізації транскордонного надання послуг Торговельний комітет регулярно переглядає список зобов'язань, визначених у дод. XVI–В та XVI–Е (ст. 96).

Фізичні особи, які працюють на керівних посадах у компаніях, що надають послуги, або які здійснюють надання послуг на виконання контракту, не маючи при цьому свого постійного офісу, користуються правом в'їзду та тимчасового перебування на території іншої сторони (ст. 86.17, 21).

"Ключовий персонал" українських компаній і компаній ЄС отримує право на проживання на території іншої сторони до трьох років. "Ключовий персонал" визначається як ті громадяни ЄС або України, що належать до управлінських і наглядових структур та мають спеціальні знання щодо деяких аспектів діяльності компанії. Ці знання можуть відображати конкретну кваліфікацію.

Бізнесмени можуть залишатися на території іншої сторони упродовж 90 днів у будь-який 12-місячний період. Це також стосується продавців бізнесових послуг.

Стажери, які офіційно працевлаштовані українською юридичною особою, мають відповідну кваліфікацію і тимчасово направляються на роботу на підприємство в державі – члені Союзу, можуть перебувати в ЄС до одного року.

З певними обмеженнями дозволено надання договірних послуг: юридичних, бухгалтерських, консультативних у сфері оподаткування, комп'ютерних, рекламних, дослідницьких й експериментальних, туристичних, у сфері розваг тощо (ст. 101). УА

визначає вимоги щодо кваліфікації осіб, які пов'язані з наданням послуг та їх досвіду у сфері, де надаються послуги, терміни їх перебування (до шести місяців), умови ліцензування тощо.

Наймані працівники, що мають досвід роботи за спеціальністю не менше трьох років, відповідну університетську освіту або кваліфікацію, мають угоду з роботодавцем, а роботодавець – має угоду із фірмою ЄС – замовником послуг, можуть отримати візу на термін від шести місяців до одного року.

Незалежні професіонали, щоб надавати послуги на території ЄС, повинні мати досвід роботи за спеціальністю не менше шести років, бути зареєстрованими в Україні. Вони можуть надавати юридичні послуги, послуги у сфері архітектури і міського планування, планування і комплексного планування, комп'ютерні і супутні послуги, здійснювати управлінській консалтинг, переклад тощо. Термін їхнього перебування в ЄС може сягати одного року.

Певні кроки передбачені у сфері взаємного визнання кваліфікацій інвесторів і провайдерів послуг. Із цією метою національні професійні установи можуть готувати рекомендації і надсилати їх Комітету з торгівлі, який їх розглядає на предмет відповідності УА. У випадку, коли рекомендації не суперечать УА і коли встановлено відповідність між правилами сторін у конкретній сфері, сторони можуть укладати договори про взаємне визнання вимог, кваліфікацій, ліцензій та інших правил. Такі угоди мають відповідати положенням СОТ, зокрема ст. VII ГАТС.

Спеціальний розділ УА присвячено фінансовим послугам. Вони передбачають страхування, банківську та фінансову діяльність тощо. Наприклад, українські банки за українською ліцензією зможуть відкривати свої філії в ЄС. Громадяни України матимуть можливість торгувати акціями на європейських біржах.

Однак сторони можуть ухвалювати і залишати у використанні засоби, що забезпечують розважливості у фінансових операціях із метою захисту прав інвесторів, забезпечення інтегрованості і стабільності своїх фінансових систем. У випадках транскордонної торгівлі фінансовими послугами сторони можуть вимагати реєстрації провайдерів і фінансових інструментів (ст. 126).

Для забезпечення ефективного і прозорого регулювання у сфері фінансових послуг на сторони покладено зобов'язання виконувати міжнародні конвенції, а також акти міжнародних фінансових інституцій (ОБСЄ, G 7, G 20 тощо).

Спеціальні винятки з лібералізації фінансових послуг стосуються загальних пенсійних планів, статутних систем соціального забезпечення, політики обмінних курсів (ст. 130).

Значну увагу в УА приділено регулюванню транспортних послуг.

У галузі міжнародного морського транспорту провайдери послуг можуть здійснювати своє право на заснування на основі національного режиму. Це означає, що наші порти можуть стати частиною ринку ЄС, а українські підприємці зможуть заснувати морську компанію в державах – членах ЄС.

УА не зачіпає морські угоди між Україною та державами-членами з питань, які виходять за її межі. Проте у випадках суперечностей між положеннями міжнародних морських угод і цієї угоди, то перевага має бути надана УА. А якщо умови, які пропонують міжнародні угоди є сприятливішими, то вони мають діяти з урахуванням зобов'язань ЄС та згідно з ДФЄС.

У сфері автодорожнього, залізничного і внутрішнього водного транспорту умови допуску до ринку мають бути визначені в окремих угодах. До підписання таких угод сторони зобов'язуються не погіршувати ситуацію. Майбутні угоди не поширюватимуться на діючі двосторонні угоди між Україною та державами-членами.

У галузі повітряного транспорту умови доступу до ринку регулюватимуться спільним європейським повітряним простором.

До сфери транскордонних послуг також віднесено електронну комерцію. Її не обкладають митом. Сторони співпрацюють у цій сфері у формі діалогу й обміну інформацією.

Загальні винятки зі свободи надання послуг фактично містять певні положення ст. 36 ДФЄС. Сторони можуть ухвалювати правозастосовчі заходи з метою захисту суспільної моралі, публічного порядку та державної безпеки; захисту здоров'я та життя людей, тварин чи рослин; захисту національних багатств, які мають художню, історичну чи археологічну цінність. Новим ви-

нятком є збереження не поповнюваних природних ресурсів. Крім того, такі односторонні заходи можуть бути необхідними для забезпечення відповідності із законодавством чи правилами, що суперечать положенням розділу про послуги для попередження практики введення в оману чи підробок або наслідків невиконання контрактів; захисту приватності осіб щодо обробки та розповсюдження персональних даних; безпеки.

Такі заходи також можуть суперечити положенням УА що застосування національного режиму (ст. 88.1 та 94), якщо різницю в режимах спрямовано на забезпечення ефективного та справедливого обкладання або збирання прямих податків щодо економічної діяльності інвесторів і провайдерів іншої сторони.

Винятки поширюються також на системи соціального страхування сторін, на діяльність, пов'язану з виконанням офіційних повноважень.

Ще одним винятком є непоширення РНС, який розповсюджується на свободу заснування та торгівлю послугами, на податковий режим, який надають на основі угод про запобігання подвійному оподаткуванню (ст. 142).

В усіх зазначених сферах надання послуг передбачено зближення діючого і майбутнього законодавства з *acquis* Союзу. Воно має сприяти доступу до ринків послуг. Зближення законодавства має починатися з моменту підписання УА і поступово поширюватися на всі елементи Угоди, які згадуються в дод. XVII.

У межах свободи руху поточних платежів і капіталів УА містить положення про відмову від застосування обмежень щодо здійснення платежів у конвертованій валюті на поточні рахунки суб'єктів економічної діяльності сторін згідно зі ст. VIII МВФ.

Що стосується операцій із руху капіталів та фінансових рахунків платіжного балансу, то з моменту набуття чинності УА сторони мають забезпечити вільний рух капіталів щодо прямих інвестицій, які мають здійснюватися згідно із законами приймаючої країни, інвестицій згідно з положеннями УА про заснування, послуги й електронну комерцію та виведення або репатріацію таких інвестованих капіталів або доходу від них. Передбачено також забезпечити вільний рух капіталів, пов'язаних із комерційними операціями чи наданням послуг, у яких беруть

участь резиденти сторін. Вільних рух капіталів поширюється й на портфельні інвестиції та фінансові займи та кредити інвесторів іншої сторони.

Україні буде надано режим внутрішнього ринку фінансових послуг після того, як вона здійснить таку лібералізацію операцій щодо руху капіталів та фінансових рахунків платіжних балансів, що стане еквівалентною до існуючої в ЄС. Після розгляду законодавства України відповідне рішення із цього питання має ухвалити Комітет із торгівлі.

Сторони зобов'язуються не вводити нових обмежень на рух капіталів і поточних платежів між резидентами ЄС та України і не робити існуючі заходи більш обмежувальними (ст. 145).

Комітет із торгівлі здійснює контроль за заходами сторін з метою створення умов для подальшого застосування положень ЄС щодо вільного руху капіталів. Після першого п'ятирічного терміну набрання чинності угоди Комітет із торгівлі має розглянути схвалені заходи та визначити основи для подальшої лібералізації.

Що стосується Угоди про стабілізацію й асоціацію із Балканськими країнами, то вони передбачають поетапне поширення права ЄС на лібералізацію руху капіталів між сторонами. При цьому перший етап лібералізації руху капіталів розраховано на чотири роки (ст. 5 Угоди про стабілізацію й асоціацію з Македонією).

УПС із Росією запроваджує тільки режим найбільшого сприяння щодо свободи пересування капіталів (ст. 52.2, 52.3, 52.9). У цій сфері угода з Росією містить також низку додаткових положень щодо захисту від експропріації. Росії дозволено вводити обмеження на вивезення капіталів за кордон [18].

У сфері державних закупівель передбачено інституційну реформу та створення системи державних закупівель, що базується на принципах, які регулюють державні закупівлі в ЄС. До таких принципів належать, зокрема, принципи недискримінації, рівного ставлення, прозорості та пропорційності. Україна має поетапно гармонізувати своє законодавство з *acquis*, з урахуванням практики Суду ЄС, та заходами з імплементації законодавства Союзу. Торговельний комітет оцінює заходи, запроваджені

Україною в межах кожного етапу, й ухвалює рішення про перехід до наступного етапу взаємного доступу до ринку (ст. 153).

Традиційним для всіх угод ЄС про асоціацію є внесення в них положень про захист інтелектуальної власності. Що стосується самого терміна "інтелектуальна власність", то він означає інтелектуальну, промислову та комерційну власність. Відповідно до положень УА інтелектуальна власність охоплює авторські права разом із правами на кінематографічні й аудіовізуальні роботи, суміжні права виконавців, виробників фонограм, виробників фільмів, транслюючих організацій, неопубліковані раніше роботи, критичні і наукові публікації, фотографії, комп'ютерні програми, а також торговельні та сервісні знаки, географічні назви, малюнки, патенти тощо, а також захист від нечесної конкуренції, як це зазначено у ст. 10 bis Паризької конвенції про охорону промислової власності та захист нерозголошеної інформації щодо "ноу-хау".

Згідно з положеннями ст. 161, 221, 228 УА сторони діють відповідно до низки міжнародних конвенцій із захисту прав на інтелектуальну власність. До них належать, зокрема, ст. 1–22 Міжнародної конвенції про охорону прав акторів-виконавців, виробників фонограм й органів радіомовлення (Рим, 1961), ст. 1–18 Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів (Берн, 1886; переглянута 1979), ст. 1–14 Угоди ВОІС щодо авторських прав (1996), ст. 1–23 Угоди ВОІС щодо виконання і фонограм (1996), Конвенції щодо біологічної різноманітності (1992), Міжнародної конвенції про захист нових сортів рослин (1961, переглянутої в Женеві в 1972, 1978 та 1991) тощо.

Окрім приєднання до УА й імплементації міжнародних конвенцій у сфері захисту прав інтелектуальної власності, Україна має створити правовий механізм, здатний забезпечити ефективний захист права на інтелектуальну власність на національному рівні. В Україні такий механізм перебуває лише у процесі становлення.

Європейські угоди містять практично аналогічні положення у сфері захисту прав на інтелектуальну власність та гармонізації внутрішнього законодавства асоційованих країн із правом ЄС. А в Рішенні Ради Асоціації ЄС та Туреччини 1/95

лише йдеться про необхідність створення в Туреччині рівня захисту права на інтелектуальну власність аналогічного тому, який існує в ЄС [19].

Основні положення УА, що регулюють відносини сторін у галузі конкуренції, передбачають створення умов для конкуренції, які існують в Євросоюзі. У цьому зв'язку відповідні положення УА (ст. 253, 256) безпосередньо відсилають до ст. ДФЄС, що регулюють конкуренцію на спільному ринку (ст. 101, 102 та 106), а також до положень регламентів ЄС.

Право ЄС поширюється також на надання державної допомоги, що має здійснюватися відповідно до обов'язкових стандартів, визначених у директивах ЄС (дод. ХХІХ). Для тлумачення положень УА щодо державної допомоги слід застосовувати критерії, закріплені у ст. 93, 106, 107 ДФЄС, включно з відповідними тлумаченнями, наданими Судом ЄС, а також в актах вторинного законодавства, рамкових керівних засадах й інших адміністративних актах, діючих у Союзі (ст. 264).

Упродовж трьох років після набрання чинності УА Україна має створити операційно незалежний орган із метою імплементації положень про застосування стандартів із надання державної допомоги (ст. 262). Протягом п'яти років з моменту набрання чинності УА Україна має провести інвентаризацію схем державної допомоги й упродовж семи років привести їх у відповідність із критеріями, визначеними у ст. 262 та 264. При цьому Україну розглядають як простір, ідентичний тому, який згадано у ст. 107.3, а ДФЄС. Тим самим в Україні має діяти такий самий правовий режим щодо надання державної допомоги, який встановлений у Союзі. Завдяки цьому має бути створений ефективний механізм із запобігання викривленню конкуренції в межах ЗВТ ЄС та України.

Слід також спеціально підкреслити, що УА містить конкретні зобов'язання сторін щодо надання державної допомоги у сфері сільського господарства, що має суттєве значення для стимулювання подальшого розвитку цього сектора в Україні.

На Україну поширюються спільні правила ЄС щодо внутрішнього ринку з торгівлі енергетичними товарами. Мито, кількісні обмеження та ЗЕД на експорт й імпорт енергетичних товарів

забороняються між сторонами. Винятки можуть бути виправдані міркуваннями публічного порядку та державної безпеки. Транзит енергетичних товарів регулюють положення Європейської енергетичної хартії 1994 р. (ЄЕХ) (ст. 7.1 та 7.3), які стають частиною УА, а також ст. V.2 і V.5 СОТ.

УА також передбачає інтеграцію ринків енергетичних товарів (ст. 274).

УА визначає співвідношення між його положеннями та положеннями Договору про енергетичне співтовариство 2005 р, надаючи пріоритет у випадку конфліктів між ними правилам Договору про ЄЕС. Відповідно положення УА не можуть суперечити і законодавству ЄС, яке застосовується згідно з положеннями цього договору. При імplementації положень УА, які стосуються співпраці сторін у сфері енергетики, сторони беруть на себе зобов'язання надавати пріоритет законодавчим чи іншим актам, що відповідають Договору про енергетичне співтовариство та діючому законодавству ЄС у цій сфері. Оцінка на відповідність має враховувати всі рішення, ухвалені згідно зі ст. 91 Договору про енергетичне співтовариство 2005 р. (ст. 278).

Новою дуже широкою і багатовекторною сферою співпраці, що не міститься в переважній більшості інших угод ЄС про асоціацію є торгівля і сталий розвиток (гл. 13).

УА передбачає, насамперед, застосування сторонами міжнародних документів. Зокрема, сторони мають урахувати Порядок денний 21 щодо навколишнього середовища і розвитку 1992 р., а також імplementувати багатосторонні конвенції з довілля, сторонами яких вони є.

Вони мають заохочувати й імplementувати у своє законодавство та практику визнані на міжнародному рівні основні стандарти праці, які передбачають свободу асоціацій і визнання прав на укладання колективних договорів, викорінення примусової праці, заборону дискримінації тощо. Також сторони зобов'язуються імplementувати всі фундаментальні та пріоритетні конвенції Міжнародної організації праці (МОП) та Декларацію МОП щодо фундаментальних прав. (ст. 291).

Створюється інституційний механізм співпраці сторін у цій сфері. До нього входять форум громадянського суспільства та Підкомітет із питань торгівлі та сталого розвитку.

До складу Форуму громадянського суспільства належать представники двох дорадчих груп, по одній від кожної сторони. До складу дорадчих груп входять представники об'єднань підприємців і робітників, а також неурядових організацій. Форум проводить свої зустрічі раз на рік. Сторони УА мають інформувати Форум про прогрес в імplementації положень УА, які стосуються торгівлі та сталого розвитку. Погляди та пропозиції Форуму доводять до відома сторін.

Підкомітет із питань торгівлі та сталого розвитку створює Комітет із торгівлі. Він складається зі старших посадових осіб від кожної сторони. Підкомітет підзвітний Комітету з торгівлі. Завдання підкомітету полягають у спостереженні за виконанням положень цієї глави та в обговоренні будь-яких питань, пов'язаних із їх реалізацією (ст. 299–300).

Підкомітет також уповноважений сприяти розв'язанню питань, що стосуються реалізації положень УА про торгівлю і сталий розвиток. У цьому підкомітеті допомагають групи експертів. Їх формують із представників сторін і голови, який не є громадянином жодної з них. Експерти є незалежними і не можуть отримувати інструкцій від сторін або організацій, представлених у дорадчих групах. У процесі своєї діяльності групи експертів можуть звертатися за інформацією до сторін, їх дорадчих груп або міжнародних організацій. Поради або рекомендації Групи експертів надсилають сторонам, які мають зробити усе можливе для їх виконання. Підкомітет слідкує за реалізацією сторонами рекомендацій груп експертів. Доповіді групи експертів надсилають до дорадчих груп сторін (ст. 301).

Окремі розділи УА присвячено способам урегулювання суперечок щодо виконання та тлумачення положень про створення ЗВТ (ст. 303–333).

Значну частину УА присвячено питанням економічної і секторної співпраці сторін. До сфер такої співпраці належать, зокрема, енергетика, включно із ядерною, макроекономічна співпраця, оподаткування, довкілля, транспорт, наука і техніка, про-

мисловість і підприємництво, видобування корисних копалин та метал, фінансові послуги, інформаційне суспільство, аудіовізуальна політика, туризм, сільське господарство і його розвиток, рибальство та морська політика, захист споживачів, співпраця у сфері зайнятості, соціальної політики та рівних можливостей, здоров'я населення, освіта, підготовка та молодь, культура, співпраця у сфері спорту і фізичної діяльності, співпраця у сфері громадянського суспільства, транскордонна і регіональна взаємодія, фінансова співпраця (у т. ч. положення про запобігання шахрайству), гармонізація законодавства тощо (ст. 337–452).

Механізм правового регулювання для кожної із цих сфер співпраці не є тотожним.

Співпраця у сфері енергетики (у т. ч. з ядерною) спрямована на розвиток конкурентних ринків енергетики, де діятимуть правила та стандарти, наближені до тих, що застосовують у Союзі (ст. 338). Сторони мають створити механізми раннього оповіщення.

У ядерному секторі співпрацю здійснюватимуть на основі спеціальних угод між Україною та ЄС і державами-членами, або Україною та Євратомом і його державами-членами. Розвиток політик у цій сфері та правових і регуляторних структур мають здійснювати на основі законодавства і практики ЄС, а також на основі стандартів МАГАТЕ (ст. 342).

Макроекономічну співпрацю спрямовано на створення в Україні функціональної ринкової економіки та поступове зближення політики України з політиками Союзу (ст. 343).

Управління державними фінансами, яке охоплює бюджетну політику, внутрішній контроль і зовнішній аудит, здійснюватимуть на базі міжнародних стандартів (ст. 346).

У податковій сфері передбачено поступове наближення до податкової структури, що базується на *acquis* Союзу (ст. 353).

Співпраця у сфері статистики полягатиме в дотриманні національними системами статистики основоположних принципів ООН щодо офіційної статистики, урахуванні *acquis* Союзу, включно Європейським кодексом статистики і практики. Основним правовим інструментом співпраці визначено гармонізацію

законодавства України у сфері статистики з європейськими нормами та стандартами (ст. 355).

Механізм співпраці у сфері охорони довкілля передбачає зближення законодавства України з політикою Союзу та його законодавством (дод. XXIX). Співпраця у сфері цивільного захисту має регулюватися на основі спеціальних угод між Україною та ЄС і його державами-членами (ст. 364).

Співпраця у сфері транспорту має допомогти Україні здійснити реструктуризацію і модернізацію транспортного сектора. Гармонізація законодавства України із правом ЄС у цій сфері (дод. XXXI) не має суперечити міжнародним транспортним угодам сторін, їх участі в міжнародних транспортних організаціях, а також урахувати регіональні транспортні домовленості, такі, як Платформа із транспорту Східного партнерства (ст. 368).

Політика України у сфері науки і техніки має поступово наближуватися до політики і законодавства ЄС. Україна може приєднатися до Рамкової програми ЄС із досліджень і технологічного розвитку. На міжнародному рівні передбачено співпрацю в контексті Чорного моря, у межах міжнародних організацій (ЮНЕСКО, ОЕСР, Групи 8, Рамкової конвенції ООН зі зміни клімату (1992) (ст. 376).

У сфері промислової та підприємницької політики співпрацю України та Союзу слід здійснювати з урахуванням діючих міжнародних принципів і стандартів щодо середнього і малого бізнесу. Сторони мають забезпечити спрощення та раціоналізацію правил і регуляторної практики шляхом обміну доброю практикою щодо методів регулювання, урахуваючи принципи ЄС (ст. 379).

Співпраця у сфері фінансових послуг має базуватися на поступовому зближенні з визнаними міжнародними стандартами щодо регулювання і нагляду та шляхом гармонізації законодавства України з *acquis* Союзу (дод. XVII) (ст. 385).

Передбачається поступове зближення законодавства України з *acquis* Союзу у сфері регуляторного інформаційного суспільства, електронного зв'язку (дод. XVII – 3) (ст. 394).

Співробітництво у сфері аудіовізуальної політики передбачає підготовку журналістів і професіоналів у галузі комунікацій згі-

дно з європейськими стандартами, включно зі стандартами Ради Європи. Україна має поступово гармонізувати своє законодавство із законодавством Союзу та європейськими регуляторними рамками (дод. XXXIV) (ст. 397).

У сфері туризму взаємодія повинна враховувати положення про туроператорів (гл. 6, розд. IV) і про рух осіб (ст. 19).

Сільське господарство України має розвиватися шляхом підвищення гармонізації з питань, які розглядають у межах міжнародних організацій. Україна гармонізує своє законодавство з відповідним законодавством і регуляторними стандартами ЄС (дод. XXXVII) (ст. 405).

Україна та Союз мають розвивати співпрацю у сфері рибальства і морської політики в межах регіональних міжнародних організацій з управління рибальством. Стала політика у сфері рибальства повинна базуватися на пріоритетах, визначених в *acquis* Союзу (ст. 410).

Передбачено поступове зближення законодавства України з *acquis* Союзу в галузі захисту споживачів (дод. XXXVIII) (ст. 417).

Співпраця у сфері зайнятості, соціальної політики та рівних можливостей передбачає здійснення відповідальної підприємницької практики, що підтримується міжнародними міжурядовими організаціями – ООН, МОП, ОЕСР та ін. Україна має поступово гармонізувати своє законодавство зі стандартами і практикою ЄС (дод. XXXIX) (ст. 424).

З метою забезпечення високого рівня здоров'я населення Україна поступово повинна зближувати своє законодавство і практику із принципами *acquis* Союзу (дод. XL) (ст. 428).

У сфері освіти, професійної підготовки та молоді перед Україною поставлено завдання створити національні структури для поліпшення прозорості та визнання кваліфікацій і компетенцій, які наближуються до досвіду ЄС (дод. XLI) (ст. 435).

У галузі культури передбачено співпрацю в міжнародних організаціях – ЮНЕСКО, Рада Європи, а також імплементація Конвенції ЮНЕСКО щодо захисту і заохочення різноманіття культурних виявів 2005 р. (ст. 440).

Одним із завдань співпраці сторін у сфері громадянського суспільства є забезпечення кращого розуміння ЄС в Україні, включно із цінностями, на яких він заснований (ст. 443).

Транскордонна та регіональна співпраця базується на укладанні Україною угод щодо її участі в агенціях і програмах Союзу. Ідеться про агенції, діяльність яких пов'язана з імплементацією УА, за умови, коли це дозволено правилами цих агенцій. Україна також може брати участь у всіх відкритих для неї програмах Союзу згідно із протоколом III до Рамкової угоди між Україною і ЄС щодо загальних принципів участі України у програмах ЄС (2010) (ст. 450–451).

Фінансова співпраця, включно з положеннями щодо запобігання шахрайству передбачає зближення законодавства України з положеннями права Союзу, визначеними в дод. XLIII до УА.

Фінансову допомогу Україні мають надавати відповідно до угод, укладених між сторонами (ст. 457).

В угодах про стабілізацію й асоціацію з Балканськими країнами питання надання фінансової допомоги урегульовано конкретніше. Переважна більшість угод передбачають значну фінансову допомогу економікам асоційованих країн у формі грантів і запозичень (ст. 115–117 Договору про стабілізацію й асоціацію між ЄС і Чорногорією) [20]. Крім того, джерелами фінансової допомоги можуть бути надходження коштів від Європейського інвестиційного банку. МВФ також може надавати Чорногорії макрофінансову допомогу за певних умов у межах програм, узгоджених між урядом Чорногорії та Фондом (ст. 117).

УА передбачає створення інституційного механізму для ухвалення постанов із метою його імплементації.

Саміти керівників України та ЄС мають відбуватися один раз на рік. На них обговорюватимуть загальні питання імплементації УА, питання двосторонніх і міжнародних відносин (ст. 460).

Рада асоціації функціонує на рівні міністрів. До неї входять члени Ради ЄС, Комісії ЄС і члени уряду України. Такі зустрічі мають проводити на регулярній основі за взаємною згодою, але не рідше, ніж один раз на рік. Конфігурація Ради визначається за взаємною згодою. Рада здійснює контроль і слідкує за виконанням й імплементацією УА, може розглядати питання двосторон-

ніх і міжнародних відносин (ст. 461). Рада асоціації ухвалює за взаємною згодою рішення, що мають обов'язків характер, і рекомендації. Рада також служить форумом для обміну інформацією щодо діючих і тих, що готуються, законодавчих актів ЄС і України, а також щодо заходів із їх імplementації, примусового виконання та застосування (ст. 463). Рада може змінювати додатки до УА, урахувавши еволюцію права ЄС та діючі стандарти, встановлені в міжнародних інструментах.

Сторони можуть надсилати на розгляд Ради будь-який спір щодо тлумачення, імplementації чи добросовісного виконання УА. Рада може вирішувати спір шляхом ухвалення обов'язкових рішень.

Рада може створювати спеціальні комітети чи органи у спеціальних сферах для обговорення питань, пов'язаних із забезпеченням імplementації УА, не порушуючи спеціальних положень про створення і функціонування зони вільної торгівлі.

Комітет асоціації допомагає Раді асоціації. Входять представники членів Ради ЄС, представники членів Комісії ЄС, а також представників уряду України на рівні державних службовців. Склад комітету залежить від питань, які він обговорює. Комітет збирають не рідше одного разу на рік. Рада асоціації може делегувати комітету будь-які повноваження разом із правом ухвалювати обов'язкові рішення. Рішення Комітету на основі делегованих повноважень Ради ухвалюють за згодою сторін і є обов'язковими для виконання (ст. 465).

Комітет може створити підкомітети для визначення прогресу з питань економічної і секторальної співпраці.

До Парламентського комітету входять члени Європарламенту та Верховної Ради. Він збирається для обміну думками щодо виконання положень УА. Парламентський комітет може звертатися до Ради і Комітету із запитом щодо імplementації УА. Він має бути проінформований про рішення Ради і може ухвалювати рекомендації для неї. Парламентський комітет також може засновувати парламентські підкомітети (ст. 468).

Платформа громадянського суспільства є форумом для членів Економічного і соціального комітету ЄС і представників громадянського суспільства України, який збирається з

метою обміну поглядами на реалізацію УА. Платформа має інформуватися про рішення і рекомендації Ради і сама може ухвалювати рекомендації для Ради. Представники платформи підтримують регулярні контакти з Комітетом і Парламентським комітетом для ознайомлення зі своїми позиціями щодо досягнення цілей УА (ст. 470).

Угоди про стабілізацію й асоціацію запроваджують схожу систему органів співпраці сторін. Ці органи також наділені широкими повноваженнями у сфері ухвалення постанов і врегулювання суперечок. Постанови Ради співробітництва та рішення органів з урегулювання суперечок можуть мати обов'язковий характер (ст. 106, 107) [21].

Україна і ЄС мають забезпечити своїм громадянам безперешкодний доступ до судів й адміністративних органів для захисту своїх прав і прав власності (ст. 471).

Угода забороняє дискримінацію щодо держав, їх фізичних і юридичних осіб. Винятком із такої заборони є право сторін застосовувати положення свого податкового законодавства до платників податків, які перебувають не в однаковому становищі щодо їхнього місця проживання (ст. 473). Таке положення містилося в УПС між Україною та ЄС (ст. 46.3) і запозичене із права Союзу. Відповідно до ст. 65.1 (а) ДФЄС держави-члени мають право застосовувати положення свого податкового законодавства, що визначають відмінності між платниками податків, які перебувають в неоднакових умовах щодо місця проживання чи місця інвестування капіталу. Закріплення цього обмеження пов'язано з необхідністю збереження цілісності національних систем оподаткування, оскільки ця сфера в значній мірі продовжує залишатися в компетенції держав-членів (справа С-204/90 *Bachman v. Belgium* [1990]). Проте при здійсненні таких заходів необхідно підтвердити, що вони спрямовані на захист цілісності національних систем оподаткування, є необхідними для досягнення мети, а також продемонструвати, що для розв'язання поставленої проблеми держава-член вживає ефективних заходів у системі національного оподаткування (справа С-43/07 *Arens-Sikken* [2008]).

УА покладає на Україну односторонні зобов'язання зі здійснення гармонізації свого законодавства із правом Союзу, згада-

ним у дод. I-LXIII (ст. 474). З метою забезпечення виконання Україною своїх зобов'язань за УА щодо гармонізації законодавства передбачено створення дієвого механізму нагляду і контролю. Постійну оцінку прогресу в імplementації та застосуванні положень УА, включно з положеннями про гармонізацію законодавства, мають здійснювати обидві сторони. Для полегшення такої оцінки Україна звітуватиме перед Союзом про прогрес у регуляторному зближенні до кінця перехідного періоду (п'ять років) згідно з вимогами, визначеними УА і рішеннями органів, заснованих Угодою.

Для здійснення нагляду з досягнення прогресу в реалізації положень УА можуть бути створені місії в Україні за участі інститутів ЄС, органів та агенцій, неурядових структур, наглядових установ, незалежних експертів тощо. Результати нагляду й оцінки мають обговорювати у спеціальних комітетах й органах, передбачених Угодою. Погоджені односторонні комітетами й органами спільні рекомендації надають Раді асоціації. У випадку досягнення згоди сторін про те, що заходи з гармонізації законодавства, охоплені положеннями УА про створення зони вільної торгівлі (розд. IV) імplementовані і забезпечені правовим примусом, Рада ухвалює рішення щодо подальшого відкриття ринків. Відповідні рішення Ради чи інших органів, або не ухвалення ними таких рішень не підпадають під дію механізму з урегулювання суперечок, передбаченого УА (консультації, взаємне погодження, посередництво, арбітраж) (ст. 475).

Реалізація положень УА може вимагати взаємних консультацій щодо тлумачення, імplementації чи добросовісного виконання Угоди. При виникненні суперечок із цих питань, якщо вони не стосуються функціонування зони вільної торгівлі, може бути задіяна Рада асоціації. У випадку суперечки Україна або ЄС надають іншій стороні і Раді запит із вимогою її розв'язати. На першому етапі сторони можуть удатися до консультацій у Раді й інших органах, як це передбачено ст. 461, 465, 466 УА з метою досягнення компромісу. До свого вирішення спір мають обговорювати на кожному засіданні Ради. Спір вважають урегульованим, коли Рада заявить про те, що суперечки більше не

існує, або коли Рада ухвалить із приводу суперечки обов'язкове рішення (ст. 475).

Проте навіть до вирішення спорів Україною чи ЄС можуть вдаватися до санкцій у випадках невиконання іншою стороною своїх зобов'язань за Угодою. Так, якщо одна зі сторін вважає, що інша сторона продовжує порушувати свої зобов'язання упродовж трьох місяців після повідомлення про формальний запит згідно зі ст. 477, інша сторона має право вдатися до заходів у відповідь. Такі заходи мають найменше впливати на функціонування Угоди і не можуть передбачати зупинення будь-яких прав, що стосуються функціонування зони вільної торгівлі (розд. IV). Про такі заходи сторона, що до них вдається, зобов'язана невідкладно повідомити Раду асоціації і вони мають стати предметом для консультацій чи врегулювання суперечок.

Проте УА передбачає випадки денонсації Угоди без попередніх консультацій чи застосування процедури врегулювання спорів. Вони передбачають денонсацію Угоди, яка не санкціонована загальними нормами міжнародного права, а також порушення стороною суттєвого елементу Угоди (ст. 2).

УА скасовує УПС між ЄС і її державами-членами й Україною (ст. 479).

З урахуванням відповідних положень ДЄС та ДФЄС УА не містить будь-яких обмежень повноважень держав-членів співпрацювати з Україною або укладати з нею двосторонні угоди.

УА укладено на невизначений термін. Після п'яти років після набрання чинності Угодою сторони мають здійснити загальну перевірку досягнення її цілей.

УА може бути денонсована однією зі сторін шляхом повідомлення про це іншої сторони. УА припиняє свою дію через шість місяців після отримання іншою стороною такого повідомлення (ст. 481).

Торговельні положення УА можуть застосовувати в межах тимчасової угоди, укладеної відповідно до ст. 218.5 ДФЄС. Рішення про тимчасове застосування торговельних положень УА до набуття нею чинності санкціонує Рада ЄС.

Таким чином, УА відкриває для України перспективу залучення до процесу європейської інтеграції.

Література

1. Official Journal. – 1998. – L 49.
2. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом і його державами-членами, з іншої сторони [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://comeuroint.rada.gov.ua/komevrouint/doccatalog/document;jssid=92F3367443C120648A8A50B0E9275CB7?id=56219>.
3. Березовська І. Угоди про асоціацію в практиці зовнішніх зносин Європейського Союзу / І. Березовська // *Ze studiow Polsko-Ukrainskich*. – Wrocław, 2008. – Р. 25–31; Березовська І. Правовые аспекты нового усиленного соглашения Украины с Евросоюзом / І. Березовська // *Актуальні проблеми міжнародних відносин* : зб. наук. доп. на міжнародній науковій конференції "Україна та проблеми диференціації в політиці сусідства Європейського Союзу" (Київ, 22–23 травня 2008) – К., 2008. – Вип. 77, ч. II. – С. 120–124. Костюченко Я.М. Правове регулювання співробітництва України та Європейського Союзу / Я.М. Костюченко – К., 2011; Муравйов В. Гармонізація законодавства України з правом ЄС в рамках угоди про асоціацію між Україною та ЄС / В. Муравйов, Н. Мушак // *Віче*. – К., 2013. – № 8. – С.12–18; Муравйов В. Гармонізація внутрішнього права асоційованих країн із правом Європейського Союзу / В. Муравйов, Н. Мушак // *Віче*. – К., 2013. – № 17. – С. 12–18; Hillion C.A *New Framework for the Relations between the Union and its East-European Neighbours* / C.A. Hillion // *EUI Working Paper Law*. – 2007. – № 21. – Р. 147–154.
4. Мусіс Н. Усе про спільні політики Європейського Союзу / Н. Мусіс. – К., 2005. – С. 66–67.
5. UE – Ukraine Association Agenda [Electronic source]. – Access mode : http://ec.europa.eu/externa/_relations/ukraine/-index_en.htm.
6. COM (2004) 373 final; General Affairs and External Relations Council (GAERC) 18/19 June 2007. Strengthening the European Neighbourhood Policy : Presidency Progress Report [Electronic source]. – Access mode : <http://www.europa.eu.int>.
7. COM (2008) 823 final.
8. Визначення *acquis communautaire* цит. за : Muraviov V. *The Acquis Communautaire as a Basis for the Community Legal Order*

/ V. Muraviov // *Miskolc Journal of International Law*. – 2007. – V. 4, № 2.

9. Association Agenda – the European External Action Service – Europa [Electronic source]. – Access mode : eeas.europa.eu – The present updated version of the EU – Ukraine Association Agenda endorsed by the EU – Ukraine Cooperation Council (Luxembourg, 24 June 2013).

10. Про ратифікацію Угоди між Україною та Європейським Співтовариством про реадмісію осіб : Закон України від 15 січня 2008 року № 116–VI // Відомості Верховної Ради України. – 2008 – № 9. – Ст. 86.

11. Про ратифікацію Угоди між Україною та Європейським Співтовариством про спрощення оформлення віз : Закон України від 15 січня 2008 року № 117 – VI // Відомості Верховної Ради України – 2008 – № 10. – Ст. 86.

12. EU – Ukraine visa dialogue. Action Plan on Visa Liberalisation [Electronic source]. – Access mode : <http://novisa.com.ua/upload/file/EU-Ukraine-Action-Plan.pdf>.

13. The Stabilisation and Association Agreement between the European Communities and their Member States, of the one part, and the the former Yugoslav Republic of Macedonia, of the other part, 20.3.2004 // *Official Journal*. – 2004. – L 83/13.

14. Turkey – European Union Association Council Decisions 1964–2000. – Ankara, 2001. – Cilt 2. – P. 155–167.

15. *Official Journal*. – 2004. – L 16.

16. *Official Journal*. – 2004. – L 158/77.

17. *Official Journal*. – 1996. – C 80/02.

18. *Official Journal*. – 1997. – L 327.

19. *Official Journal*. – 1996. – L 035.

20. The Stabilisation and Association Agreement between the European Communities and their Member States, of the one part, and the Republic of Montenegro, of the other part, 29.04.2010 // *Official Journal of the European Union*. – 2010. – L 108/1.

21. The Stabilisation and Association Agreement between the European Communities and their Member States, of the one part, and the Republic of Albania, of the other part, 28.4.2009 // *Official Journal of the European Union*. – 2004. – L 107/166.

5.2. ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТНОГО СЕРЕДОВИЩА В УГОДІ ПРО АСОЦІАЦІЮ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ

Фундаментальні засади регулювання конкуренції на спільному ринку ЄС закладені Договором про функціонування Європейського Союзу (ст. 101, 102 та 106), відповідними регламентами Ради (ЄС) й актами щодо їх імплементації. Правила конкуренції в Україні регулює Закон "Про захист економічних конкуренцій" (2001) та відповідними актами щодо його реалізації.

В Угоді про асоціацію сторони визначають, що антиконкурентні господарські дії та операції потенційно можуть спотворити належне функціонування ринків і загалом зменшити позитивні наслідки лібералізації торгівлі. З огляду на це вони домовилися, що зазначені нижче практики й операції, як визначено їхнім відповідним законодавством про конкуренцію, є несумісними із цією Угодою в тій мірі, у якій вони можуть вплинути на торгівлю між сторонами:

- угоди, узгоджені дії суб'єктів господарювання та рішення об'єднань суб'єктів господарювання, метою або наслідками яких є перешкоджання, обмеження, спотворення чи суттєве послаблення конкуренції на території будь-якої зі сторін;
- зловживання одним або кількома об'єктами господарювання домінуючим становищем на території будь-якої зі сторін, або концентрація суб'єктів господарювання, що має наслідком монополізацію чи значне обмеження конкуренції на ринку на території будь-якої зі сторін.

Таким чином, сторони підтвердили спільні принципи конкурентної політики, які існують в ЄС та Україні.

В Угоді про асоціацію Україна бере на себе зобов'язання наближати свою систему регульованої конкуренції до правил ЄС. Це, зокрема, стосується Регламенту Ради (ЄС) № 1/2003 про імплементацію правил конкуренції на сильному ринку ЄС, що сформульовані в Договорі про функціонування ЄС.

Регламент Ради № 17/1962 заклав основи централізованої системи контролю, відповідно до якої Комісія мала виняткові права дозволяти угоди між підприємствами, які, з одного боку, обмежували конкуренцію, але, з іншого боку, розглядалися як дозволені. Такі угоди мали пройти через процедури попередньої нотифікації. Це призвело до величезної кількості звернень компаній, зниженню ефективності контролю. Регламент Ради № 1/2003 реформував попередню систему в систему децентралізованого застосування правил конкуренції з одночасним посиленням ролі національних регуляторних структур у сфері конкуренції: Регламент передбачив створення Європейської мережі обміну інформації у сфері конкурентного регулювання, визначив компетенції Комісії та національних структур у конкурентному регулюванні, надав ЄК право накладати штрафи за різні порушення правил конкуренції.

Важливе значення для регулювання конкуренції в ЄС має Регламент Ради (ЄС) № 139/2004 про контроль за концентрацією між підприємствами, три статті якого (1, 5, 20) повинні бути імplementовані Україною впродовж трьох років після набрання чинності Угоди про асоціацію. У Регламенті визначені:

- форми концентрації;
- кількісні параметри розміру концентрації, що набуває значення для ринку ЄС;
- порядок нотифікації концентрації до Комісії;
- компетенція ЄК щодо процесів концентрації;
- розподіл повноважень між Комісією та національними регуляторами у сфері конкуренції.

Регламент Комісії (ЄС) № 330/2010 про застосування ст. 101 (3) Договору про функціонування Європейського Союзу до категорії вертикальних угод та узгоджених дій виходив із того, що вертикальні обмеження можуть мати не тільки негативні наслідки але й позитивні ефекти. Співвідношення таких ефектів залежить від структури ринку. Однак Комісія ухвалила правила регулювання блокових вилучень, які дозволяються до вертикальних угод, якщо вони відповідають певним вимогам.

Такі вертикальні угоди не повинні порушувати фундаментальні обмеження для регулювання блокових вилучень. Перше

обмеження стосується встановлення ціни перепродажу: постачальники не повинні фіксувати ціну перепродажу для дистриб'юторів. Друге обмеження не дозволяє постачальникам обмежувати територію або покупців, де й кому перепродавати продукцію. Однак компанії можуть створити виняткову дистриб'юторську систему або спеціальну дистриб'юторську систему. Третє обмеження передбачає, що спеціальні дистриб'ютори не можуть продавати продукцію не уповноваженим дистриб'юторам, однак вони не обмежені у продажах кінцевим споживачам. Четверте обмеження стосується свободи визначених дистриб'юторів у продажі або покупці в інших визначених дистриб'юторів у відповідній мережі. П'яте обмеження зберігає право виробника запасних частин продавати їх кінцевим споживачам, незалежним ремонтним або сервісним компаніям, навіть за умов підписання угоди про постачання частин покупцям, які їх використовують у виробництві власного продукту. Крім того, вертикальні угоди підпадають під вилучення, якщо ринкова частка постачальника та покупця не перевищують 30 %.

Нарешті, Регламент Комісії (ЄС) № 772/2004 про застосування ст. 81 (3) Договору до категорій угод із передачі технологій має за мету врегулювати відповідні угоди на основні правила блокових вилучень, ураховуючи, що позитивні ефекти таких угод зазвичай переважають негативні. Цей виняток розповсюджується на патентні, ліцензійні, ноу-хау угоди, а також на права дизайну, моделей, ліцензії із програмного забезпечення. Конкуруючим підприємствам дозволено підписувати відповідні угоди, якщо їх ринкова частка не перевищує 20 %; не конкуруючим підприємствам, якщо їх ринкова частка не перевищує 30 % відповідного ринку.

Разом із тим, блокові вилучення дозволені, якщо такі угоди не містять суттєвих, фундаментальних обмежень, які мають значний антиконкурентний ефект. Це, зокрема, стосується, обмежень цін при продажу продукції третім сторонам, обсягів виробництва; розподілу ринків, покупців; обмеження можливостей використовувати власну технологію; доступу на ринок технологій третіх сторін тощо.

Якщо система контролю та протидії угодам, узгодженим діям, зловживанню домінуючим становищем, концентрації суб'єктів господарювання, що мають наслідком значне обмеження конкуренції в Україні значною мірою вже наближена до системи регулювання в ЄС, то регулювання державної допомоги потребує суттєвого пришвидшення у процесі адаптації до правил ЄС. В Угоді підтверджується загальний принцип, що будь-яка допомога, надана Україною або країнами – членами Європейського Союзу з використанням державних ресурсів, що спотворює або загрожує спотворити конкуренцію шляхом надання переваг окремим підприємствам або виробництву окремих товарів, є несумісною з належним функціонуванням цієї Угоди в тій мірі, у якій вона може впливати на торгівлю між сторонами.

Разом з тим, в Угоді перераховані види державної допомоги, які вважають сумісними з принципами конкурентного регулювання в ЄС та Україні:

- допомога для сприяння економічному розвитку регіонів з надзвичайно низьким рівнем життя або із суттєвим рівнем безробіття;
- допомога для сприяння виконанню важливого проекту задля спільного європейського інтересу¹ або для усунення значних порушень нормальної роботи в економіці України чи однієї з держав – членів Європейського Союзу;
- допомога для сприяння розвитку певної економічної діяльності або певних економічних сфер, якщо така допомога не має несприятливого впливу на умови торгівлі всупереч інтересам сторін;
- допомога для підтримки культури та збереження культурної спадщини, якщо така допомога не має несприятливого впливу на умови торгівлі всупереч інтересам сторін.
- допомога для досягнення цілей, дозволених відповідно до правил ЄС щодо горизонтальних блоків винятків і правил щодо горизонтальної та галузевої державної допомоги, яку надають відповідно до викладених у них умов;
- допомога для інвестицій із метою забезпечення відповідності обов'язковим стандартам, визначеним директивами ЄС, зазначеними в дод. XXX до гл. 6 ("Навколишнє сере-

довище") розд. V цієї угоди, упродовж зазначеного в ньому періоду імплементації, зокрема адаптації підприємств та обладнання до нових вимог, може бути дозволена в обсязі до 40 % прийнятних витрат.

Ці види державної підтримки повністю відтворені в Законі України " Про державну допомогу суб'єктам господарювання" (2014) [7]. Крім того, Закон встановлює, що Кабінет Міністрів визначає критерії, оцінки допустимості окремих категорій державної допомоги, які також збігаються з регламентами Комісії (ЄС), зокрема, № 800/2008:

- допомога для забезпечення розвитку регіонів;
- підтримка середнього та малого підприємництва;
- допомога на професійну підготовку працівників;
- допомога на працевлаштування окремих категорій працівників та створення нових робочих місць;
- допомога на відновлення платоспроможності та реструктуризацію суб'єктів господарювання;
- допомога на захист навколишнього природного середовища;
- допомога на проведення наукових досліджень, технічний розвиток та інноваційну діяльність;
- допомога на підтримку окремих галузей економіки.

Крім того, Україна та ЄС беруть на себе зобов'язання забезпечити прозорість у сфері державної допомоги, що передбачає обмін відповідною інформацією. Україна впродовж трьох років мала прийняти національне законодавство про державну допомогу. Це стосується також зобов'язань щодо створення незалежного органу в цій сфері, повного реєстру схем державної допомоги. Значна частина цих питань знайшла своє відображення у Законі України "Про державну допомогу суб'єктам господарювання", прийнято у 2014 р.

Крім цього, Угодою також передбачено надання Комісії показників ВВП на душу населення, гармонізованих до рівня NUTS II, створення регіональних карт згідно з відповідними керівними принципами ЄС.

Якщо в Євросоюзі нормою вважають загальний обсяг держпідтримки з урахуванням податкових пільг до 1 % ВВП, то в

Україні наразі цей показник становить у середньому 4–6 % ВВП країни. Реформування державної допомоги може привести до зменшення цього показника до 1,5 % ВВП, а економія бюджетних коштів становитиме 9,9 млрд грн.

Таким чином, основні засади системи регулювання конкуренції в Україні вже у значній мірі збігаються із правилами ЄС або максимально наближені до них. Разом з тим, певною проблемою ще залишаються ефективність контролю за практичною реалізацією правил конкуренції в Україні.

Зважаючи на євроінтеграційні напрями зовнішньої політики України, вступ нашої країни до СОТ, набуття чинності угоди про заснування зони вільної торгівлі між Україною і країнами Європейської асоціації вільної торгівлі та підписання та ратифікації Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом (ЄС) (надалі – Угода), одним із першочергових напрямів стає забезпечення відповідного конкурентного середовища функціонування зон вільної торгівлі. Саме правове регулювання відносин конкуренції з метою встановлення добросовісних невикривлених відносин суб'єктів на ринку є одним із фундаментальних принципів вільної ринкової економіки. У зв'язку зі зростанням процесів глобалізації, лібералізацією торгівлі та відкриття національних ринків забезпечення добросовісної конкуренції в умовах ринкової економіки стає першочерговим завданням не тільки для внутрішньо національного законодавства, а й для міжнародно-правового регулювання.

Варто зауважити, що одним із ключових елементів заснування зони вільної торгівлі між Україною та ЄС стає правове регулювання конкуренції, що прямо передбачено в самому тексті Угоди [4]. У преамбулі Угоди йдеться, що ключовим фактором для економічної модернізації та реструктуризації стає заохочення та стимулювання конкуренції.

Нині доктрина не може похизуватися повноцінністю розкриття зазначеного напрямку зовнішньоекономічної діяльності України. Серед науковців, праці яких присвячені вивченню становленню антимонопольного законодавства України, слід виокремити роботи С. Валітова [1], П. Харченка [14], Ю. Журика [2], О. Когут [5]. Їхні наукові здобутки зосереджені переважно на

вивченні національних правових норм регулювання конкуренції та їх ролі в господарських й адміністративних відносинах. Серед економістів, які досліджують питання конкурентної політики ЄС, слід звернути увагу на праці О. Шниркова [15]. Серед юристів-міжнародників потрібно зосередитися на працях В. Лук'янець [6], Г. Стахеевої [13], у яких досліджували міжнародно-правові інструменти регулювання конкуренції в Євросоюзі. Однак нині в умовах переходу України до відносин асоціації з ЄС, для української правової доктрини постає питання більш глибокого вивчення зміни конкурентного регулювання та механізмів їх імплементації у правозастосовну практику антимонопольних органів.

Слід зауважити, що процес правового регулювання конкуренції в Україні ще на початку 2000-х рр. відбувався з урахуванням європейського досвіду. Це пов'язано з існуванням низки двосторонніх документів, що проголошували проведення гармонізації українського законодавства до вимог права ЄС. Так, Закон України "Про захист економічної конкуренції" [3] (надалі – Закон) було розроблено з метою максимального наближення законодавства України до права Євросоюзу в зазначеній сфері. Загалом норми вищезазначеного Закону, внаслідок якого було об'єднано правові механізми недопущення монополізму та захисту від недобросовісної конкуренції, розроблювали з огляду на практику застосування норм права Євросоюзу (зокрема, нині ст. 101–109 Договору про функціонування Євросоюзу, що у свою чергу залишаються незмінними з моменту підписання Римських договорів) [11]. До Закону постійно вносили зміни щодо удосконалення системи контролю за дотриманням норм конкуренції. Причому всі ці зміни робили з урахуванням вимог щодо гармонізації українського законодавства до права ЄС. Серед найновіших документів, що були прийняті Антимонопольним комітетом України (АМКУ), слід виокремити прийнятий у червні 2012 р. з метою наближення до конкурентного права ЄС Порядок звільнення від відповідальності [9], який деталізує можливість звільнення від відповідальності за вчинення антиконкурентних узгоджених дій суб'єктами господарювання відповідно до ст. 6 (п. 5) Закону. За своєю суттю це імплементація в

українське законодавство нового юридичного поняття – "*leniency policy*", відомого в європейській практиці під терміном *політика поблаглиивості*.

Відносини асоціації вимагають більш поглибленішого та досконалішого процесу гармонізації антимонопольного права України до права Євросоюзу. Якщо на етапі проведення гармонізації законодавства відповідно до положень Угоди про партнерство та співробітництво та двосторонніх актів органів співробітництва між Україною та Євросоюзом (План дій і Порядок денний асоціації), процес гармонізації характеризується його рекомендаційністю, то на етапі укладання Угоди про асоціації вона набуває ознак обов'язковості.

Сталими стають основні принципи забезпечення конкурентного середовища в торговельних відносинах між Україною та ЄС. Це підтверджується в ст. 254 Угоди про асоціацію, де передбачається, що позитивні наслідки від лібералізації торгівлі можуть бути зменшені за рахунок антиконкурентної господарської практики. Окрема гл. 10 (ст. 253–267) Угоди присвячено вимогам щодо удосконалення конкурентного середовища в Україні. При цьому в самому тексті Угоди міститься вичерпний перелік необхідних змін у законодавстві України із детальним описом нормативних документів, які мають бути імплементовані без додаткових посилань на додатки до Угоди. Найвне лише одне посилання на Дод. 23, який містить пояснення щодо основних визначень, що стосуються конкуренції. Зокрема, такий глосарій термінів містить такі визначення як *публічні підприємства, ексклюзивні права, державні монополії комерційного характеру, важливі проекти загальноєвропейського масштабу* тощо. Як зазначено в самому Дод. 23, цей глосарій не є юридично обов'язковим і застосовується винятково для тлумачення положень статей самої Угоди. Така практика надання різної юридичної сили нормам тексту угоди та додатків є новою у двосторонніх відносинах, однак прийнятна для права Євросоюзу. Тлумачення певних визначень, понять, принципів має бути узгодженим задля досягнення єдиного "уніфікованого" правового регулювання відносин.

Факт унесення до тексту Угоди всіх матеріальних і процесуальних аспектів гармонізації конкурентного права України свідчить про сталість і незмінність вимог щодо відбудови відповідного конкурентного середовища. За своєю суттю положення Угоди в цьому аспекті становлять так звану клаузулу щодо конкуренції. При цьому в договірній зовнішньополітичній практиці ЄС унесення такої "клаузули" є звичною практикою. Це обумовлено необхідністю регулювання торговельних відносин ЄС із третіми країнами відповідно до норм права ЄС, що характеризуються екстериторіальністю його застосування [12].

Серед основного аналізу наслідків Угоди про асоціацію на регулювання конкурентного середовища в Україні слід виокремити як позитивні, так і негативні аспекти.

Серед позитивних аспектів варто коротко охарактеризувати відтворення в українському законодавстві основних принципів несумісності антиконкурентної практики із функціонуванням вільної торгівлі. Так, з метою ефективного функціонування зони вільної торгівлі в Угоді визначені основні практики й економічні операції, що потенційно можуть негативно впливати на функціонування ринків і підривати переваги торговельної лібералізації, встановленої між сторонами. Такими антиконкурентними практиками є, зокрема:

- угоди та узгоджені дії між підприємствами, метою або наслідком яких є недопущення, усунення, обмеження чи суттєве послаблення конкуренції;
- зловживання одним або декількома підприємствами домінуючим положенням;
- концентрація суб'єктів господарювання, наслідком якої є монополізація чи значне обмеження конкуренції на ринку (ст. 254).

Загалом законодавство України відтворює основоположні принципи добросовісної конкуренції і передбачає заборону вищезазначених дій, що чітко закріплено у ст. 42 абз. 3 Конституції України. Іншими словами, ст. 254 Угоди про асоціацію віддзеркалена в Законі й інших підзаконних нормативних актах АМКУ. Так, зокрема, ст. 254 Угоди співвідноситься із поняттями *антиконкурентні узгоджені дії* відповідно до ст. 6 Закону

України "Про захист економічної конкуренції"; "зловживання монопольним (домінуючим) становищем на ринку", згідно зі ст. 13 Закону; а також поняттю *контролю за концентрацією*, що визначається у ст. 22 Закону.

Угода наголошує, що сторони, визначаючи важливість імплементації основних принципів, викладених у ст. 254, застосовують їх на "недискримінаційній прозорій основі, поважаючи принципи процесуальної справедливості та права на захист" (ст. 255 Угоди).

Окрім позитивних аспектів, що віддзеркалені в законодавстві України, Угода про асоціацію наголошує на існування правових прогалів у процесі імплементації норм права конкуренції в національне законодавство України, а також терміни їх виконання. Причому важливо ще раз підкреслити той факт, що в тексті Угоди (а не в додатках) містяться чіткі посилення на нормативні акти ЄС (регламенти), які мають бути внесені в законодавство України.

Основні прогалини в українському законодавстві, на які наголошує Угода про асоціацію, слід поділити на аспекти матеріального та процесуального права.

Окрему статтю (ст. 256) Угоди про асоціацію присвячено *матеріальним аспектам* наближення законодавства України до права Євросоюзу у сфері захисту конкуренції та термінах її виконання. Умовно такі матеріальні вимоги можна згрупувати відповідно до сфери, до якої вони належать, зокрема правовий режим антиконкурентних узгоджених дій, контроль над концентрацією, діяльність державних монополій і державна допомога.

Так, вимогою з наближення законодавства України до права Євросоюзу є положення щодо обов'язкової імплементації норм щодо винятків із заборонених антиконкурентних дій для вертикальних угод. В українському законодавстві ст. 10 Закону України "Про захист економічної конкуренції" містяться загальні вимоги щодо узгоджених дій, які можуть бути дозволеними. У Положенні про порядок подання заяв до органів АМКУ про надання дозволу на узгоджені дії суб'єктів господарювання 2002 р. [8] наведено деталізований порядок розгляду справ про надання попереднього дозволу на узгоджені дії. А в Євросоюзі поширеною прак-

тикою є надання так званих блокових винятків з антиконкурентних угод, принцип застосування яких відсутній в Україні. Так, зокрема, для вертикальних угод діє Регламент № 330/2010 від 20 квітня 2010 р., що містить вимоги, відповідно до яких вертикальна угода між підприємствами може підпадати під винятки із загальної заборони. В Україні така практика для вертикальних угод відсутня взагалі. Для певного типу горизонтальних угод діють Типові вимоги до узгоджених дій суб'єктів господарювання про спеціалізацію виробництва, дотримання яких дозволяє здійснювати ці узгоджені дії без дозволу органів АМКУ 2008 р. Стаття 256 п. 3 Угоди про асоціацію містить пряме посилання на зазначений Регламент, який має бути імплементованим в українське законодавство упродовж трьох років від моменту набрання чинності даною угодою. Іншими словами, для українського законотвора стоїть завдання залучити практику надання блокових (групових) винятків для вертикальних угод.

У сфері застосування практики антиконкурентних дій Угода про асоціацію наголошує на необхідності усунення прогалини в українському законодавстві щодо імплементації порядку блокових винятків для угод щодо передачі технологій, який передбачений Регламентом 772/2004 від 27 квітня 2004 р. Для повної його імплементації відводиться також три роки з моменту набрання чинності Угоди.

Угода про асоціацію містить додаткові вимоги щодо удосконалення правового регулювання контролю над концентраціями. Так, ст. 256 п. 2 містить посилання на окремі статті Регламенту 139/2004 від 20 січня 2004 р. (а саме ст. 1 та ст. 5 (1) та (2)), які мають бути імплементовані в національне законодавство упродовж трьох років з моменту набуття чинності даною Угодою.

Варто зауважити, що практика АМКУ на підставі ст. 22 та 23 Закону значно відрізняється від практики Єврокомісії щодо контролю над концентраціями. У Законі визначається, що концентрація може бути здійснена лише за умови попереднього отримання дозволу АМКУ у випадках здійснення транзакцій, передбачених Законом, коли сукупна вартість активів або сукупний обсяг реалізації товарів учасників концентрації, з урахуванням відносин контролю, за останній фінансовий рік, у тому числі за

кордоном, перевищує суму, еквівалентну 12 млн євро, і при цьому вартість (сукупна вартість) активів або обсяг (сукупний обсяг) реалізації товарів, в Україні та за кордоном, не менш як у двох учасників концентрації та хоч в одного учасника концентрації, з урахуванням відносин контролю, перевищує суму, еквівалентну 1 млн євро. Другим можливим випадком отримання дозволу АМКУ є така транзакція, коли частка на певному ринку товару будь-якого учасника концентрації або сукупна частка учасників концентрації, з урахуванням відносин контролю, перевищує 35 %, та концентрація відбувається на цьому чи суміжному з ним ринку товару (ст. 24 Закону).

Вимоги ж Угоди про асоціацію повністю змінюють фінансові й економічні показники концентрації, що підлягає обов'язковій "авторизації" антимонопольним органом. Так, Регламент 139/2004 (ст. 1) містить два основних правила. По-перше, концентрація потребує отримання дозволу, якщо загальний сукупний світовий обіг усіх учасників концентрації становить понад 5 млрд євро, при цьому сукупний обіг у межах Євросоюзу кожного хоча б із двох учасників концентрації має становити понад 250 млн євро. Друге правило стосується випадків, коли загальний сукупний світовий обіг усіх учасників концентрації становить понад 2,5 млрд євро; при цьому в кожній, щонайменше із трьох держав – членів ЄС, загальний сукупний обіг усіх учасників концентрації становить понад 100 млн євро, та сукупний обіг кожного із щонайменше двох учасників концентрації становить понад 25 млн євро (у цих же державах-членах) та сукупний обіг у межах Євросоюзу кожного із щонайменше двох учасників концентрації становить понад 100 млн євро. Незалежно від того, застосовують перше чи друге правило, вважають, що масштаб Євросоюзу не досягнуто, якщо кожне з відповідних підприємств реалізує понад двох третин свого загального товарообігу в Євросоюзі в одній єдиній країні-члені.

Як ми бачимо, аналіз частки відповідного ринку, якою володіє учасник концентрації, не є визначальним для практики Євросоюзу. Натомість фінансові показники, застосовані в Законі, є порівняно з європейськими низькими та зумовлюють збільшену кількість звернень до АМКУ за дозволом на проведення транза-

кцій щодо об'єднання середніх підприємств. Можна припустити, що гармонізація режиму контролю за концентраціями насамперед спрямована на зменшення кількості звернень суб'єктів господарювання за дозволом, а зусилля конкурентного відомства мають зосереджуватися на тих транзакціях, які дійсно можуть суттєво змінити структуру ринку на тривалий час.

Також Угода про асоціацію містить вимогу щодо удосконалення механізму обчислення фінансових показників для необхідності контролю за концентраціями. В Україні Порядок обчислення показників учасників концентрації, що є додатком до Положення про концентрацію [10], не характеризується деталізованим аналізом таких показників і потребує удосконалення відповідно до вимог ст. 5 Регламенту 139/2004.

Окремі вимоги містяться в Угоді щодо приведення діяльності державних монополій у відповідність до основних принципів антимонopolного права. Так, ст. 258 Угоди містить зобов'язання упродовж п'яти років із моменту набуття нею чинності узгодити діяльність державних монополій, що займаються господарською діяльністю, із принципом недискримінації відповідно до умов добросовісної конкуренції товарів і суб'єктів господарювання.

Найбільш уразливою сферою є правове регулювання державної допомоги. Слід зазначити, що питання гармонізації даної сфери порушувалося і в Плані дій 2005 р., і в Порядку денному асоціації 2009 р. Угода про асоціацію найбільше уваги приділяє зобов'язанням щодо необхідності заповнення прогалини в українському законодавстві у сфері державної допомоги. Стаття 262 Угоди містить загальне правило, відповідно до якого "будь-яка допомога, що надається Україною або державами – членами Євросоюзу через державні ресурси, яка викривлює або загрожує викривленню конкуренції шляхом створення переваг для певних підприємств чи виробництв, є несумісною з ефективним функціонуванням Угоди тією мірою, якою вона може вплинути на торгівлю між сторонами". Саме такий принцип віддзеркалений у ст. 107 ДФЕС, яка, одночасно із принципом несумісності державної допомоги із внутрішнім ринком Євросоюзу, містить положення, відповідно до яких державна допомога може визнаватися такою, що є сумісною. За цією аналогією Угода про асоціацію також містить вимоги, відповідно до яких державна допо-

мога є допустимою та може визнаватися допустимою. Зокрема допомога, яку надають з метою забезпечення споживачів соціально-важливими товарами за умови, що така допомога не є дискримінаційною щодо місця походження товарів; та з метою відшкодування шкоди особам, які постраждали від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру. Таку допомогу вважають допустимою (п. 2 ст. 262 Угоди). Друга категорія винятків стосується таких видів допомоги, які надають з метою сприяння соціально-економічному розвитку регіонів, рівень життя в яких є низьким або рівень безробіття – високим; виконання загальнодержавних програм або розв'язання соціальних та економічних проблем загальнонаціонального характеру; сприяння розвитку окремих видів господарської діяльності або суб'єктам господарювання, які провадять діяльність в окремих економічних зонах, якщо це не суперечить іншим чинним міжнародним договорам; підтримки та збереження національної культурної спадщини, вплив якої на конкуренцію є несуттєвим (п. 3 ст. 262 Угоди). Відповідно до практики Євросоюзу друга група винятків відрізняється від попередньої тим, що для отримання такого винятку необхідно є не тільки відповідна нотифікація, але й дозвіл Єврокомісії, яка має виняткові повноваження щодо розв'язання цього питання. Крім того, Угодою зазначається необхідність запровадження правового механізму незначної допомоги, яка а ргіогу не здійснює значного впливу на торгівлю між сторонами. У ст. 263 визначено: незначною є допомога, що надається одному суб'єкту господарювання, сукупний розмір якої незалежно від її форми та джерел не перевищує 200 тис. євро за останні три роки. Зауважимо, що положення Угоди щодо правового регулювання державної допомоги тлумачать відповідно до ст. 106, 107 та 93 ДФЄС та до актів вторинного законодавства в цій сфері, у тому числі актів рекомендаційного характеру, про що прямо передбачено у ст. 264 Угоди.

Слід наголосити, що закон "Про державну допомогу суб'єктам господарювання" [7], який розробляли відповідно до норм права Євросоюзу, уже ухвалений Верховною Радою країни у 2014 р. Норми даного закону повністю відтворюють усі вимоги, які ставляться Угодою про асоціацію. Закон набуває чинності за три роки з дня офіційного опублікування, як це зазначено у при-

кінцевих положеннях закону. По суті цей термін збігається з тими вимогами, які містяться в Угоді про асоціацію.

Відповідно до закону "Про державну допомогу суб'єктам господарювання" АМКУ стає уповноваженим органом щодо отримання повідомлень про нову державну допомогу від надавачів такої допомоги, прийняття їх до розгляду або відмова у їх розгляді; визначення належності до державної допомоги заходів щодо підтримки суб'єктів господарювання за рахунок ресурсів держави чи місцевих ресурсів, оцінювання допустимості державної допомоги для конкуренції, ухвалення рішень; збирання та проведення аналізу інформації про заходи щодо підтримки суб'єктів господарювання за рахунок ресурсів держави чи місцевих ресурсів, вимагання від надавачів та отримувачів державної допомоги, їх посадових осіб інформації, у тому числі з обмеженим доступом, необхідної для ухвалення рішень (ст. 8 законопроекту).

Законом передбачено правове регулювання моніторингу державної допомоги, порядок її повідомлень до АМКУ, порядок визначення неналежного використання державної допомоги та порядок її повернення.

Важливим є положення Угоди (п. 3 (а) ст. 267), де йдеться, що впродовж п'ятирічного терміну її дії державну допомогу в Україні будуть вважати такою, яку надають з метою сприяння економічному розвитку регіонів з україн низьким рівнем життя чи серйозним рівнем безробіття.

Серед *процесуальних норм*, на яких наголошує Угода про асоціацію, слід виокремити застосування принципу прозорості та запровадження механізму його правореалізації. Угодою передбачається запровадження принципу прозорості й аргументованості рішень АМКУ і судів у справах про узгоджені дії та концентрацію та їх своєчасна публікація. Так, упродовж трьох років із моменту набрання чинності Угоди Закон України "Про захист економічної конкуренції" мав бути доповнений зобов'язанням АМКУ щодо публікації рішень у справах про порушення законодавства про захист економічної конкуренції, а також рішень у справах щодо контролю над концентраціями (п. 1, 3 ст. 256 Угоди). Діюча ст. 48 Закону України "Про захист економічної конкуренції" та Закон України "Про АМКУ" не визначають обов'язку АМКУ офіційно публікувати свої рішення. Це зобов'язання

впливає зі ст. 256 п. 1. Угоди про асоціацію, якою чітко зазначено норму, яка має бути імplementована в законодавство України, а саме ст. 30 Регламенту № 1/2003 від 16 грудня 2002 р. У ст. 255 (п. 5, 6) Угоди містяться зобов'язання АМКУ прийняти й опублікувати документи, які б пояснювали принципи накладення грошових санкцій за порушення норм конкуренції.

Із проаналізованих сфер основних напрямів наближення українського антимонопольного законодавства до права Євросоюзу відповідно до вимог Угоди про асоціацію можна зробити висновок, що основним недоліком української правової системи є недостатній рівень належного правозастосування й удосконалення процедури прозорого механізму ухвалення рішень, у тому числі через механізм оприлюднення рішень національного антимонопольного органу.

Необхідною умовою для забезпечення гармонізованої системи правового регулювання конкуренції постає співпраця та координація, у тому числі обмін інформацією, між відповідними національними органами України, Євросоюзу та його держав-членів, на що вказує ст. 259 Угоди про асоціацію. Окрім цього, у цій статті зроблено наголос на тому, що така співпраця жодним чином не впливає на ухвалення національними органами незалежних рішень.

Основним засобом ефективного процесу гармонізації та взаєморозуміння сторін Угоди у сфері конкуренції стають консультації, проведення яких передбачено в ст. 260 Угоди. Процедура консультацій застосовуватиметься під час тлумачення або застосування сторонами правил конкуренції.

Особливо слід відмітити, що особливістю даної сфери відповідно до Угоди про асоціацію є те, що жодна зі сторін Угоди не може вдаватися до процедури врегулювання спорів з питань, віднесених до сфери конкуренції (ст. 261 Угоди). Тільки зобов'язання щодо термінів гармонізації українського законодавства відповідно до ст. 256 Угоди можуть стати об'єктом процедури врегулювання спорів. Це означає, що положення Угоди про асоціацію визначають в імперативному порядку принципи функціонування вільної конкуренції на ринку за умов зони вільної торгівлі. Заборони антиконкурентних дій у формі узгоджених дій або угод, зловживання домінуючим становищем, а також прин-

цип контролю за концентраціями є базовими елементами реалізації вільної торгівлі. Державна допомога, яку держави надають підприємствам, може спричинити викривлення конкуренції шляхом створення переваг для певних підприємств чи виробництв. З огляду на це право Євросоюзу окремо розглядає державну допомогу, яка є об'єктом суворого контролю. У зв'язку із цим спеціальну увагу в Угоді про асоціацію приділено саме питанню державної допомоги.

Гармонізація є процесом наближення до норм іншої правової системи, за рахунок чого відбувається їх зближення. При цьому до уваги беруть не тільки матеріальний зміст норм, що запозичується, а й комплексний характер її практичного застосування. У цьому аспекті найважливішого значення набуває практика Суду Євросоюзу, що тлумачить і роз'яснює особливості реалізації норм права Євросоюзу. Для виконання зазначених зобов'язань Україна має впродовж трьох з років із моменту набрання чинності Угоди про асоціацію адаптувати своє законодавство в цій сфері до законодавства ЄС і створити належну й ефективну інституційну систему, включаючи операційно незалежний орган із необхідними повноваженнями, систему контролю надання та використання державної допомоги, у тому числі забезпечення відповідної статистичної інформації.

Література

1. Валітов С.С. Становлення та розвиток антимонопольно-конкурентного законодавства України : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : спец. 12.00.04 / С.С. Валітов. – Донецьк, 2010.

2. Журик Ю.В. Розгляд Антимонопольним комітетом України справ про порушення законодавства про захист економічної конкуренції : дис... канд. юрид. наук : 12.00.04 / Юрій Володимирович Журик. – К., 2004.

3. Про захист економічної конкуренції : Закон України № 2210-III від 11 січня 2001 р. // Офіційний вісник України. – 2001. – № 7. – С. 51.

4. Зібрання актів європейського права / упоряд. К.В. Смирнова ; за заг. ред. В.І. Муравйова. – К., 2013. – Вип. 2. – 2013.

5. Когут О.В. Особливості адміністративних проваджень у справах про недобросовісну конкуренцію : дис. ...канд. юрид. наук : 12.00.07 / Ольга Володимирівна Когут. – Ірпінь, 2004.

6. Лук'янець В.С. Правове регулювання відносин конкуренції у Євросоюзі : дис. ...канд. юрид. наук : 12.00.11 / Валентина Станіславівна Лук'янець. – К., 2008.

7. Про державну допомогу суб'єктам господарювання : Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.amc.gov.ua/amku/control/main/uk/publish/article/95306>.

8. Про затвердження Положення про порядок подання заяв до органів Антимонопольного комітету України про надання дозволу на узгоджені дії суб'єктів господарювання : Розпорядження АМКУ № 238/6526 від 7 березня 2002 р. // Офіційний вісник України. – 2002. – № 11. – С. 253.

9. Про встановлення порядку звільнення від відповідальності : Розпорядження Антимонопольного комітету України № 399-р від 25.06.2012 // Офіційний вісник України. – 2012. – № 73. – С. 206.

10. Про затвердження Положення про порядок подання заяв до Антимонопольного комітету України про попереднє отримання дозволу на концентрацію суб'єктів господарювання (Положення про концентрацію) : Розпорядження Антимонопольного комітету України № 33-р від 19.02.2002 // Офіційний вісник України. – 2002. – № 13. – С. 225.

11. Смирнова К.В. Антимонопольне право Європейського Союзу / К.В. Смирнова. – Черкаси, 2011

12. Смирнова К.В. Екстериторіальна дія права Європейського Союзу: досвід для України / К.В. Смирнова // Право України. – 2014. – № 4. – С. 153–159.

13. Стахєєва Г.О. Правове регулювання концентрації підприємств в Європейському Союзі : дис. ...канд. юрид. наук : 12.00.11 / Ганна Олександрівна Стахєєва. – К., 2011.

14. Харченко П.Г. Адміністративно-правові заходи забезпечення захисту від недобросовісної конкуренції в діяльності органів Антимонопольного комітету України : дис. ...канд. юрид. наук : 12.00.07 / Петро Георгійович Харченко. – О., 2004.

15. Шнирков О.І. Конкурентна політика Європейського Союзу / О.І. Шнирков. – К., 2003.

5.3. ПРИНЦИП СВОБОДИ РУХУ ОСІБ В УГОДІ ПРО АСОЦІАЦІЮ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ

Свобода пересування осіб є однією із чотирьох фундаментальних свобод, гарантованих правом ЄС, що передбачає право особи жити та працювати в державах-членах цього інтеграційного об'єднання. Нині правові засади свободи руху осіб визначають положення Лісабонських договорів про функціонування Європейського Союзу (ДФЄС) і про Європейський Союз (ДЄС) [1], акти інститутів Союзу – регламенти, директиви, рекомендації та висновки відповідно до ст. 288 ДФЄС та судова практика Суду ЄС.

Відповідно до ст. 26 третьої частини ДФЄС "Внутрішня політика і діяльність Союзу" передбачено, що ЄС уживає заходів щодо створення чи забезпечення функціонування внутрішнього ринку, де внутрішній ринок охоплює простір без внутрішніх кордонів, у якому забезпечується вільне пересування товарів, осіб, послуг і капіталів [2]. У свою чергу, згідно із частиною другою ДФЄС "Недискримінація та громадянство Союзу" (ст. 18–25 ДФЄС) закріплено право громадян Союзу на вільне пересування та проживання на території держав-членів. Розділ IV "Вільне пересування осіб, послуг та капіталів" (ст. 45–66 ДФЄС) визначає засади вільного пересування осіб у межах Союзу.

Окрім положень установчих договорів ключову роль у регулюванні питань, пов'язаних зі свободою пересування осіб у ЄС, відіграла судова практика. У даному контексті визначальними стали два рішення Суду ЄС. У справі 7/75 *Mr. and Mrs. F. v. Belgian State* [1975] Судом ЄС право на свободу пересування працівників було віднесено до фундаментальних прав людини. А у справі 48/75 *Royer* [1976] Суд ЄС поширив принцип свободи пересування осіб на свободу заснування та економічної діяльності і на свободу надання послуг у межах Євросоюзу. Виходячи з порівняння про ці свободи, Суд ЄС заявив, що вони базуються на однакових принципах, оскільки стосуються в'їзду і проживання на територіях країн ЄС осіб, захищених законодавством

Співтовариства, і заборони будь-якої дискримінації на національному ґрунті.

Нині в межах Союзу завдяки поступовій лібералізації свободи руху осіб, свободи заснування й економічної діяльності і вільного руху послуг на внутрішньому ринку ЄС відбувається наближення їх правового регулювання. Основними принципами функціонування внутрішнього ринку, які застосовують до вищезазначених свобод, є: примат права ЄС, пряма дія норм права ЄС, заборона дискримінації, заборона обмежень для діяльності суб'єктів на внутрішньому ринку, гармонізація законодавства держав-членів ЄС тощо. При цьому можливістю користуватися в повній мірі свободами внутрішнього ринку мають, насамперед, громадяни держав – членів Європейського Союзу.

Водночас в умовах поглиблення економічної інтеграції у ЄС принципи основних свобод внутрішнього ринку стали поширюватися і на треті країни. Однак можливості для громадян третіх країн використовувати свободи внутрішнього ринку залежать від того, наскільки тісно співпрацює третя країна з Євросоюзом. Найбільші можливості для використання свобод внутрішнього ринку отримують громадяни країн, з якими Європейський Союз має угоди про асоціацію.

Нині Європейський Союз уклав угоди про асоціацію із:

- середземноморськими країнами – Алжиром (2005), Єгиптом (2004), Ізраїлем (2000), Йорданією (2002), Марокко (2000), Палестинською автономією (1997), Тунісом (1998), Ліваном (тимчасова угода від 01.03.2003), Сирією (2008);
- країнами Центральної Америки (Коста-Рікою, Ель-Сальвадором, Гватемалою, Гондурасом, Нікарагуа, Панамою) і Чилі (2003);
- Грузією (2014), Молдовою (2014), Україною (2014).

До того ж ЄС укладено Угоди про стабілізацію та асоціацію (далі – УСА) з балканськими країнами – Сербією (2008), Чорногорією (2010), Боснією і Герцеговиною (2008), Македонією (2004), Албанією (2009).

Зважаючи на те, що 27 червня 2014 р. в м. Брюсселі Україна підписала Угоду про асоціацію з Європейським Союзом і його

державами-членами (далі – УА) [3], наша держава отримала можливість інтегруватися у внутрішній ринок ЄС, а українські громадяни отримали право використовувати переваги свободи пересування територією держав – членів ЄС як громадяни третьої країни, відповідно.

В УА свободі пересування громадян України присвячено низку статей.

У розд. III "Юстиція, свобода, безпека" [3] ідеться, насамперед, про правове регулювання свободи пересування громадян України територією держав – членів ЄС, співробітництво у сфері міграції, притулку, управління кордонами; захист персональних даних; мобільність працівників; ставлення до працівників тощо.

У цей же розд. III внесені положення про статус працівників – громадян України в ЄС (ст. 17). Із них випливає, що на працівників з України не поширюється в повній мірі свобода руху осіб у межах ЄС. Україна має регулювати питання допуску до праці для своїх громадян на ринку ЄС на основі двосторонніх міжнародних договорів із кожною державою – членом Союзу (ст. 18). Водночас УА передбачає: ставлення до громадяни України, що на законних підставах працюють на території Союзу, має унеможливити дискримінацію на основі національної належності щодо умов праці, заробітної плати, чи звільнення порівняно з громадянами ЄС. Зі свого боку, Україна має надати такий самий статус громадянам Союзу.

Слід підкреслити, що положення про умови праці стосуються тільки громадян України або країн – членів Євросоюзу, які працюють на території іншої сторони Угоди на законних засадах. В УА зовсім не йдеться про свободу пересування робітників згідно із правом ЄС. Жодне з її положень не може тлумачитися таким чином, що воно ніби-то надає право громадянам держав-членів чи України в'їздити або перебувати на території іншої сторони з метою працевлаштування, а компаніям сторін чи їх філіалам використовувати працю громадян іншої сторони на постійній основі або на умовах укладання тимчасових контрактів на працевлаштування.

Рада Асоціації шляхом ухвалення відповідних актів може передбачити для працівників з України сприятливіші умови перебування на території Союзу, включно з допуском до професійної підготовки (п. 2 ст. 18).

Питання соціального забезпечення чи виплати пенсій або інших видів допомоги без внесків в УА не згадують. Такі питання відповідно до ст. 18 УА регулюють двосторонні міжнародні договори, укладені Україною із державами – членами ЄС у сфері соціального забезпечення. Так, нині Україною укладені двосторонні міжнародні угоди з такими державами – членами ЄС:

- Договір між Україною і Латвійською Республікою про співробітництво в галузі соціального забезпечення від 26 лютого 1998 р. (набув чинності 11.06.99);
- Угода між Україною і Королівством Іспанія про соціальне забезпечення громадян від 7 жовтня 1996 р. (набула чинності 27.03.98);
- Договір між Україною та Литовською Республікою про соціальне забезпечення від 23 квітня 2001 р. (набув чинності 08.02.2002);
- Договір між Урядом України й Урядом Естонської Республіки про співробітництво в галузі соціального забезпечення від 20 лютого 1997 р. (набув чинності 28.01.98);
- Договір між Україною та Словацькою Республікою про соціальне забезпечення від 5 грудня 2000 р. (набув чинності 1.01.2002);
- Договір між Україною та Чеською Республікою про соціальне забезпечення від 4 липня 2001 р. (набув чинності 1.04.2003);
- Договір між Україною та Республікою Болгарією про соціальне забезпечення від 4 вересня 2001 р. (набув чинності 01.04.2003);
- Угода між Україною та Португальською Республікою про соціальне забезпечення від 7 липня 2009 р. (набула чинності 1.03.2012);
- Угода між Україною і Республікою Польща про соціальне забезпечення від 18 травня 2012 р. (ратифіковано ВРУ 05.09.2013).

Характеризуючи положення вищезазначених договорів, варто зауважити, що такі угоди:

- регулюють соціальне забезпечення українських громадян, що легально працюють і проживають на території кожної із зазначених країн;
- закріплюють права громадян України на отримання пенсій з інвалідності, за віком, вислугою років, у випадку втрати годувальника; допомоги з відшкодування шкоди у випадку трудового каліцтва, професійного захворювання, допомоги з безробіття, а також у зв'язку з материнством, народженням дитини, вагітністю та пологами тощо.

Механізм здійснення соціальних виплат (виплати пенсій, надання допомоги з безробіття тощо), порядок застосування положень двосторонніх угод про соціальне забезпечення та процедура відносин між компетентними установами сторін регулюють дані міжнародні угоди. Виняток із даного правила становлять адміністративні угоди, укладені Україною з Португалією 25 вересня 2009 р. й Іспанією 17 січня 2001 р. У випадку укладання Україною адміністративних угод із державами – членами ЄС відбувається безпосереднє застосування міжнародних двосторонніх договорів про соціальне забезпечення.

На нашу думку, з огляду на відсутність в УА положень, які б регламентували соціальне забезпечення працівників – громадян України, а також їхніх сімей на території відповідної держави ЄС, підписання двосторонніх міжнародних договорів з іншими державами – членами ЄС сприятиме посиленню соціального захисту для працівників України та розширенню подальшої співпраці між Україною та державами – членами ЄС у сфері свободи пересування осіб, що, у свою чергу, надасть українським громадянам ширших можливостей для використання свобод внутрішнього ринку Європейського Союзу.

Окрім працівників відповідно до УА, свобода руху осіб поширюється також на підприємців та осіб, які надають послуги. Наприклад, таким категоріям осіб передбачено користування правом в'їзду та тимчасового перебування на території іншої сторони.

В УА подано визначення поняття *ключового персоналу* українських компаній і компаній ЄС. Зокрема, ключовий персонал охоплює громадян ЄС або України, що належать до управлінських і наглядових структур та мають спеціальні знання щодо деяких аспектів діяльності компанії. Ці знання можуть відображати конкретну кваліфікацію. Такі особи отримують право на проживання на території іншої сторони до трьох років.

Щодо перебування підприємців на території іншої сторони, то термін такого перебування становить 90 днів упродовж будь-якого 12-місячного періоду. Зазначене положення стосується також провайдерів бізнесових послуг.

Важливо також зазначити: окрім УА, питання, що безпосередньо пов'язані з рухом осіб між ЄС та Україною, відповідно до ст. 19 документа регулюються діючими угодами про реадмісію 2007 р. [4], спрощення видачі віз 2007 р. [5], а також шляхом поступового запровадження для громадян України безвізового режиму, визначеного у Плані дій щодо лібералізації візового режиму 2010 р. [6]. Такі документи є результатом спільних зусиль Євросоюзу й України, спрямованих на вдосконалення існуючих процедур видачі віз, що є важливими складовими полегшення процедури пересування громадянами України територією держав – членів ЄС. Уклавши відповідні документи, Україна, таким чином, відповідатиме всім гармонізованим правилам, умовам й основним процедурним аспектам, установлених державами-членами Шенгенського простору в реалізації ними спільної візової політики у відносинах із третіми країнами. Наприклад, запровадження Євросоюзом безвізового режиму для України надасть можливість громадянам України пересуватися територією держав – членів ЄС, використавши при цьому переваги свободи пересування територією останніх як громадянам третьої країни.

На відміну від УА, якою передбачено поступове і певною мірою обмежене поширення свободи пересування для громадян України, найбільш широке використання даної свободи міститься в Угоді про створення Європейського економічного простору (ЄЕП), підписаної в 1992 р. Її учасниками є ЄС, його держави-члени та такі найбільш розвинені країни – члени Європейської

асоціації вільної торгівлі (ЄАВТ) як Норвегія, Ісландія та Ліхтенштейн. Угода, майже повністю відтворивши положення ДФЄС, створює такий статус для Норвегії, Ісландії та Ліхтенштейну, який фактично є заміною членства в Євросоюзі, не передбачаючи, однак, участі цих країн у роботі інститутів європейських інтеграційних об'єднань, а також співпраці у сфері зовнішньої та внутрішньої політики.

Зокрема, свободу пересування осіб і право на заснування й економічну діяльність регулюють на засадах, визначених шляхом відтворення в Угоді про створення СЕП положень ст. 45 та 49 ДФЄС та відсилання до постанов інститутів ЄС (ст. 28 та дод. V до Угоди, ст. 31–35 та дод. VIII й XI до Угоди). Передбачено також взаємне визнання дипломів про освіту (ст. 30 та дод. VII до Угоди).

Майже повністю відтворені в Угоді про створення СЕП положення ст. 56–62 ДФЄС і постанови інститутів ЄС, що стосуються свободи надання послуг (ст. 36–39 та дод. IX–XI до Угоди).

Порівнюючи положення УА із положеннями Угоди про асоціацію з Туреччиною 1963 р., наприклад у сфері соціального забезпечення, варто зазначити: в Угоді про асоціацію з Туреччиною містяться норми, що передбачають координацію систем соціального забезпечення сторін для тих громадян асоційованих країн, хто працює у країнах – членах Євросоюзу на законних підставах. Іншими словами, у межах укладених Євросоюзом угод про асоціацію із третіми країнами свобода пересування для громадян України, на відміну від громадян Туреччини, є значно обмеженою.

Загалом, у межах асоціації Туреччини з ЄС питання свободи пересування осіб, права на заснування й економічну діяльність та свободи надання послуг регулюють у розд. II Додаткового фінансового протоколу 1970 р. Документ передбачає поступове впровадження свободи пересування працівників упродовж 22 років після набрання чинності Угодою про асоціацію (ст. 36).

Забороняється дискримінація між громадянами Туреччини та ЄС щодо умов праці та винагороди за працю (ст. 37). Зазначена стаття є ідентичною положенням ст. 17 УА.

Рада асоціації ухвалює рішення про умови реалізації свободи пересування працівників, до яких належать географія діяльності та її види, можливість продовження дії дозволів на працевлаштування та перебування турецьких робітників у ЄС. Вона також визначає заходи у сфері соціального забезпечення турецьких робітників і членів їхніх родин на території Союзу. Робітникам дозволено складати разом усі періоди страхування або праці в державі – члені ЄС для нарахування пенсій за віком, у випадку інвалідності та смерті та з метою медичного обслуговування таких робітників і членів їхніх сімей, що проживають у Союзі. Однак такі заходи не створюють для держав – членів ЄС зобов'язань урахувати аналогічні періоди, пов'язані із проживанням у Туреччині. Усі нарахування можуть бути вільно переведені з ЄС до Туреччини (ст. 38).

Рада асоціації може робити рекомендації для заохочення обмінів молодими робітниками відповідно до актів, ухвалених державами-членами з метою імплементації ст. 48 ДФЄС, що стосується свободи пересування робітників-мігрантів.

З метою імплементації положень Додаткового фінансового протоколу про свободу пересування робітників Рада асоціації ухвалила низку рішень, що стосувалися умов працевлаштування робітників, їх права на подовжене перебування в країні працевлаштування після закінчення трудової угоди, та права подружжя і дітей мати доступ на ринок праці усього співтовариства під час працевлаштування робітника-мігранта (Рішення 1/80 та 3/80 від 19 вересня 1980). Ці права були підтверджені в рішеннях Суду ЄС (справи C-237/91 Kus [1992], 353/93 Eroglu [1994]).

Поширення принципів свободи пересування осіб на треті країни здійснюється також на основі спеціальних угод між ЄС і третьою країною. До них належить угода між ЄС і Швейцарією про свободу пересування осіб, укладена у 2002 р. Документ складається з основної частини і трьох додатків.

Головна особливість угоди полягає в тому, що вона поширює на Швейцарію такий самий режим щодо пересування осіб, який існує в Євросоюзі. Сторони угоди взяли на себе зобов'язання здійснювати заходи, необхідні для забезпечення прав та обов'язків, аналогічних закріпленим у тих правових актах ЄС, на які

посилається угода, а також керуватися концепціями права ЄС, що містяться в рішеннях Суду ЄС, ухвалених до дати підписання угоди. Щодо рішень Суду ЄС, які можуть бути ухвалені після набрання чинності угодою, то їх доводитимуть до відома Швейцарії, а їхні правові наслідки будуть визначатись Спільним комітетом, створеним у межах угоди (ст. 16).

Угода регулює питання в'їзду та перебування громадян однієї сторони на території іншої сторони з метою працевлаштування, здійснення економічної діяльності та надання послуг. Правове регулювання цих питань практично здійснюється на тих самих засадах, що й у Євросоюзі. Відмінності стосуються головним чином певних категорій громадян Швейцарії та Євросоюзу, на яких поширюється дія свободи пересування, а також термінів їх перебування на території іншої сторони.

Свободою пересування можуть користуватися робітники, самотійно працюючі, члени їхніх сімей, а також особи, які не займаються економічною діяльністю (студенти тощо). Для в'їзду на та виїзду з території іншої сторони угоди їм не потрібні візи (ст. 1 дод. I).

Робітники можуть перебувати на території іншої сторони з метою пошуку роботи до шести місяців. На цей період вони можуть бути вилучені із системи соціального забезпечення країни перебування. Від них також можуть вимагати відомостей про місце свого перебування. Робітники, що знайшли роботу, отримують дозвіл на проживання на п'ять років із правом його продовження.

Провайдери послуг можуть перебувати на території іншої сторони угоди до 90 днів. Громадяни Швейцарії та Євросоюзу можуть також користуватися свободою на отримання послуг і з цією метою в'їжджати та перебувати на території іншої сторони угоди.

Сторони угоди зобов'язалися координувати системи соціального забезпечення щодо громадян іншої сторони (ст. 8).

Питання визнання дипломів, сертифікатів та інших свідоцтв про кваліфікацію працівників або самотійно працюючих регулюють відповідно до актів ЄС, зазначених у дод. III (ст. 9).

Слід зазначити, що, окрім угод про асоціацію з ЄС, ухвалені документи, які визначають статус працівників із третіх країн на території Союзу загалом. Серед актів інститутів ЄС, що визначають правові рамки поширення свободи пересування осіб на громадян третіх країн, слід згадати також Резолюцію Ради 1996 р. щодо статусу громадян третіх країн, які на довготерміновій основі перебувають на території держави – члена Євросоюзу [7].

Резолюція стосується громадян третіх країн, які на законних підставах перебувають на території держав – членів Євросоюзу не менше, ніж 10 років (розд. III). На таких громадян і членів їхніх сімей поширюється національний режим щодо умов праці, участі у профспілках, політики щодо забезпечення житлом, участі в системі соціального забезпечення, надання швидкої медичної допомоги, обов'язкового навчання (розд. V). Їм також надано можливість отримувати дозволи від держав-членів на здійснення діяльності, що приносить дохід (розд. VII). Проте, при зверненні за дозволом на проживання держави-члени можуть від них вимагати підтвердження наявності достатніх засобів для існування, особливо, що стосується медичного страхування та умов для здійснення своєї діяльності (розд. IV).

Серед актів інститутів ЄС, що передбачають поширення свобод внутрішнього ринку ЄС на треті країни, особливе значення має Директива Ради 2003/109 щодо умов в'їзду та проживання громадян третіх країн із метою працевлаштування [8], а також заснування та здійснення економічної діяльності, що набрала чинності 1 січня 2004 р.

Директиву ухвалено з метою реалізації імміграційної політики Євросоюзу на засадах ст. 78.3 ДФЄС і спрямовано на гармонізацію законодавства держав-членів, яке визначає умови перебування громадян третіх країн на території країн Євросоюзу. У директиві закріплені поняття, критерії та процедури, що встановлюють загальні правові рамки для самостійного вибору державами-членами форм їх реалізації (п. 1, 3, 4).

У директиві спеціально підкреслюється, що наріжним каменем імміграційної політики Євросоюзу є регулювання питань в'їзду для громадян третіх країн із метою працевлаштування та

здійснення економічної діяльності в об'єднанні. При цьому йдеться про заохочення в'їзду до Євросоюзу насамперед кваліфікованих робітників із третіх країн для працевлаштування у певних секторах економіки, у яких їх не вистачає, якщо робочі вакансії в них не можуть бути заповнені за рахунок громадян держав-членів.

Що стосується самостійно працюючих і підприємців, то для них умовами для в'їзду є здатність створення нових робочих місць або забезпечення економічного розвитку приймаючої держави. Державам-членам дозволено встановлювати обмеження для доступу громадян третіх країн на власну територію. Держави-члени мають повідомляти Комісію ЄС про правові акти, які вони ухвалили з метою імплементації положень директиви, та встановлювати штрафні санкції для порушників цього документа.

Директива визначає коло осіб, які можуть бути допущені на територію держав-членів для здійснення економічної діяльності. До них належать робітники, самостійно працюючі, сезонні робітники, транскордонні робітники, внутрішньокорпоративні цесіонарії, стажери. Документ містить поняття кожної із цих категорій осіб, запозичені з інших актів інститутів Євросоюзу, рішень Суду ЄС, міжнародних угод Союзу.

Положення Директиви не поширюються на регулювання діяльності громадян третіх країн, безпосередньо пов'язаної з поставками товарів або наданням послуг із третіх країн до Союзу, доти, поки громадяни третіх країн, що здійснюють таку діяльність, не перебувають у ЄС понад трьох місяців.

Положення Директиви також не поширюються на регулювання діяльності громадян третіх країн, які здійснили право на заснування в одній із держав – членів Євросоюзу і виїхали в іншу державу-член для наданням транскордонних або які надають транскордонні послуги.

Для певних категорій громадян третіх країн держави-члени можуть створювати сприятливіші умови перебування. Це стосується науковців, членів релігійних організацій, спортсменів-професіоналів, артистів, журналістів, представників громадських організацій.

Директива регулює також процедурні питання, пов'язані з видачею дозволів на в'їзд і перебування громадян третіх країн на території держав – членів Євросоюзу.

Дозвіл на в'їзд і працевлаштування робітники – громадяни третіх країн отримують терміном до трьох років із можливістю його продовження на аналогічний період. Дія дозволу може бути призупинена з міркувань публічного порядку, державної безпеки та у випадку втрати роботи на період від трьох до шести місяців залежно від часу перебування працівника або самостійно працюючого в Євросоюзі.

Дозвіл на проживання надає робітнику цілу низку важливих прав, що передбачають:

- рівні права із громадянами Євросоюзу щодо умов праці, оплати праці, звільнення з роботи;
- доступ до професійної підготовки необхідної для виконання передбачених дозволом робіт;
- визнання дипломів, сертифікатів й інших кваліфікаційних свідоцтв, виданих уповноваженими установами;
- соціальне забезпечення включно з медичним страхуванням;
- доступ до соціального житла тощо.

Однак держави-члени можуть обмежити право робітника на користування соціальним житлом.

Після закінчення терміну дії дозволу на проживання робітник має право отримати пенсійні нарахування за час роботи в державі-члені.

Дозвіл на проживання сезонного робітника надають терміном до шести місяців.

Термін дії дозволу для внутрішньокорпоративних цесіонаріїв – до п'яти років.

Термін дії дозволу для стажера – до одного року з можливістю його продовження на час, необхідний для отримання професійної кваліфікації, яку визнає держав-член у сфері діяльності стажера.

Дозвіл на проживання молоді, що прибула в межах програм обміну – до одного року.

Для самостійно працюючих дозвіл на проживання видають терміном до трьох років із можливістю його продовження на аналогічний період часу.

Таким чином, на Україну можуть частково поширюватися основні свободи внутрішнього ринку ЄС включно зі свободою руху осіб. Межі таких свобод визначають положення Угоди про асоціацію, а також укладених із метою її імплементації угод про співпрацю й актив органів асоціації.

Література

1. Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community, signed at Lisbon, 13 December 2007 [Electronic source]. – Access mode : <http://eurlex.europa.eu/JOHtml.do?uri=OJ:C:2007:306:SOM:EN:HTML>.

2. Договір про заснування Європейського Співтовариства // Право Європейського Союзу. Загальна частина / В.Ф. Опришко, А.В. Омельченко, А.С. Фастовець. – К., 2002. – С. 205–359.

3. Association Agreement between the European Union and its Member States, of the one Part, and Ukraine, of the other Part [Electronic source]. – Access mode : http://glavcom.ua/pub/-2012_11_19_EU_Ukraine_Association_Agreement_English.pdf.

4. Про ратифікацію Угоди між Україною та Європейським Співтовариством про реадмісію осіб : Закон України від 15 січня 2008 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_851.

5. Про ратифікацію Угоди між Україною та Європейським Співтовариством про спрощення оформлення віз : Закон України від 15 січня 2008 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/117-17>.

6. План дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України 2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/494/2011>.

7. Council Resolution of 4 March 1996 on the status of third-country nationals residing on a long-term basis in the territory of the Member States of 18. 03.1996 [Electronic source] // Official Journal of the European Communities, No C 080. – Access mode : <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31996Y0318%2802%29:EN:HTML>.

8. Council Directive 2003/109/EC of 25 November 2003 concerning the status of third-country nationals who are long-term residents, 23.1.2004 [Electronic source] // Official Journal of the European Communities, No L 16/44. – Access mode : <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2004:016:0044:0053:en:pdf>.

5.4. МЕХАНІЗМ УРЕГУЛЮВАННЯ СПОРІВ В УГОДАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ПРО АСОЦІАЦІЮ

Угоди про асоціацію, укладені Європейським Союзом (ЄС) разом із державами-членами із третіми країнами на засадах ст. 216.2 ДФЄС передбачають заснування інститутів співпраці сторін [1].

Серед інституційних механізмів, створених у межах угод про асоціацію і запровадження зон вільної торгівлі, важливу роль відіграють органи і процедури з урегулювання суперечок між сторонами. Суперечки найчастіше стосуються питань тлумачення й імплементації положень угод про асоціацію. Їхнє вирішення дозволяє забезпечити належне виконання сторонами положень міжнародних угод.

Інституційні механізми для розв'язання суперечок формально створені в межах усіх широкомасштабних міжнародних угод про партнерство, партнерство і співпрацю, асоціацію. Проте не існує універсальної моделі такого механізму. Механізми врегулювання суперечок щодо тлумачення й імплементації положень зазначених угод про співпрацю мають певні схожі риси та відмінності. У зв'язку з підписанням угоди про асоціацію між Україною та ЄС, важливим є вивчення існуючих механізмів з урегулювання суперечок в межах міжнародних угод

між ЄС і третіми країнами про створення асоціацій і зон вільної торгівлі (ЗВТ).

Розгляд питань, пов'язаних із визначенням правових засад і виявленням особливостей функціонування правових механізмів з урегулювання спорів у межах угод про співпрацю між ЄС і третіми країнами є особливо актуальним на сучасному етапі відносин між Україною та Євросоюзом і сприятиме пошуку оптимальних моделей співробітництва сторін. При написанні роботи головна увага зосереджувалася на визначенні складових елементів існуючих нині моделей з урегулювання спорів у межах угод ЄС про асоціацію і ЗВТ і їхньому впливу на ефективність кожної моделі.

Слід зазначити, що ЄС уклав угоди про створення асоціації і зони вільної торгівлі із країнами, що розташовані на європейському континенті (країни Європейського економічного простору, Балканські країни, Швейцарія), в Африці і Азії (Південна Африка, країни Середземномор'я), Латинській Америці (Мексика, Чилі).

Ратифіковано угоду про асоціацію з Україною [2], ведуться переговори із цього приводу з іншими країнами.

Зазвичай усі угоди про асоціацію мають положення про створення ЗВТ, які базуються на правилах ГАТТ/СОТ. Вони також містять механізми врегулювання суперечок, на створення яких певний вплив здійснила практика цієї міжнародної організації. Проте такий вплив не є суттєвим, оскільки механізми з урегулювання суперечок, закріплені в угодах Союзу про асоціацію та ЗВТ, відрізняються від відповідного механізму ГАТТ/СОТ.

Необхідно також зазначити, що не існує єдиної моделі механізму врегулювання суперечок для усіх угод Союзу про ЗВТ. Виписані в таких угодах механізми різняться між собою, насамперед щодо структури, процедур ухвалення постанов і їх юридичної сили тощо. У деяких із них перевагу надано політичним засобам урегулювання, в інших – судовим та квазісудовим. Проте можна говорити про базові моделі для угод, укладених із країнами певного регіону. Кожна із таких моделей може мати незначні відмінності, що не впливають на її суть, тому достатньо буде

зосередити увагу на окремих угодах у межах певного регіону, щоб виявити специфіку окремих моделей.

Серед чинних угод Союзу про асоціацію однією з найстаріших є угода про Європейський економічний простір (ЄЕП), укладена в 1992 р. [3]. Окрім ЄС та держав-членів, її учасниками є Норвегія, Ісландія і Ліхтенштейн. Згідно з цим документом суперечки між сторонами, що стосуються тлумачення і застосування положень угоди, передають на розгляд Спільного комітету (ст. 111.1). До нього входять представники сторін (ст. 93). Після отримання необхідної інформації від сторін і ретельного розгляду ситуації Спільний комітет ухвалює прийнятне для сторін рішення (ст. 111.2). У випадках, коли спори стосуються тлумачення положень угоди, що за своєю суттю ідентичні положенням Договору про функціонування ЄС чи Договору про Євросоюз, а також постановам, ухваленим з метою імплементації положень цих договорів, і не можуть бути вирішені у Спільному комітеті впродовж трьох місяців, то за домовленістю сторін вони можуть бути передані на розгляд Суду ЄС з метою отримання від нього відповідного тлумачення (ст. 111.3). Якщо ж Спільний комітет не в змозі розв'язати спір упродовж шести місяців, а сторони не дійшли згоди про його передачу на розгляд Суду ЄС, то потерпіла сторона може застосувати захисні заходи з метою подолання можливого дисбалансу. У випадку виникнення суперечок щодо масштабів і термінів застосування таких заходів, вони можуть бути врегульованими за допомогою арбітражу. У додатку до угоди про ЄЕП (протокол № 33) містяться відповідні процедури (ст. 111.4).

Таким чином, модель, обрана сторонами для врегулювання спорів, має політичні і судові риси. Така модель більше відповідає інтересам ЄС, оскільки у ній задіяний Суд ЄС, у якому засідають судді від держав – членів Євросоюзу, а країни ЄЕП у ньому не представлені.

Угоди про стабілізацію й асоціацію (УСА), підписані з балканськими країнами, мають однакові механізми врегулювання спорів. Типовою є угода Македонією, укладена у 2004 р. [4]. Згідно із цим документом єдиним органом, який може вирішувати

спори, є Рада зі стабілізації й асоціації (Рада). Будь-яка сторона може звертатися до Ради щодо врегулювання спорів, пов'язаних із застосуванням або тлумаченням положень угоди. Рішення Ради є обов'язковими для сторін (ст. 111). Угода не передбачає можливості звернень до арбітражу. Сторони мають право вживати відповідні заходи у випадку, коли інша сторона не виконує своїх зобов'язань згідно з угодою. Проте перед застосуванням таких заходів потерпіла сторона має звернутися до Ради, надавши відповідну інформацію для розгляду й ухвалення рішення, прийнятного для обох сторін (ст. 118).

Фізичні та юридичні особи мають право звертатися до компетентних судів й адміністративних органів іншої сторони з метою захисту своїх прав включно із правом власності (ст. 115).

Таким чином, механізм з врегулювання спорів у межах УСА є переважно політичним. Рішення ухвалюють шляхом ведення переговорів в Раді з стабілізації й асоціації.

Започатковані Барселонським процесом угоди про асоціацію із країнами Середземномор'я (Алжир, Єгипет, Йорданія, Ліван, Марокко, Палестинська автономія, Сирія, Туніс, Ізраїль, Лівія) передбачають створення ЗВТ як між ЄС і середземноморськими партнерами, так і між останніми [5]. Однак не всі договори ратифіковані сторонами. Уже набрали чинності угоди з Тунісом, Ізраїлем, Марокко, Йорданією, Єгиптом. З Алжиром і Палестинською автономією діють торговельні положення угод про асоціацію у формі тимчасових угод.

У всіх чинних угодах про асоціацію із країнами Середземномор'я положення про розв'язання спорів практично однакові. Вони на займають багато місця й уміщені в одній статті базової угоди і протоколі про походження товарів.

Згідно з угодою між ЄС і Тунісом, укладеною в 1998 р., органом для врегулювання спорів є Рада асоціації (Рада) [6]. У ній засідають представники Ради Євросоюзу та Комісії ЄС, з одного боку, і представники уряду Тунісу, з іншого. Сторони можуть звертатися до Ради щодо будь-якого спору, пов'язаного з виконанням чи тлумаченням угоди. Рішення Ради є обов'язковими

для сторін, що мають ухвалити відповідні заходи для їх виконання (ст. 86).

У випадку неможливості розв'язати спір у Раді сторони можуть звернутися до арбітражу. Кожна з них призначає свого арбітра. Третього арбітра призначає Рада. Свої рішення арбітри ухвалюють більшістю голосів. Вони є обов'язковими для сторін спору. Сторони мають зробити все необхідне для імплементації арбітражних рішень (ст. 86.4).

При виявленні порушень положень угоди однією зі сторін інша сторона має право вжити заходи у відповідь. До вжиття таких заходів сторона, чиї права були порушені, має звернутися до Ради, надавши відповідну інформацію на підтвердження своєї позиції. Рада розглядає ці факти і робить усе можливе для знаходження прийняттого для сторін урегулювання конфлікту. У термінових випадках потерпіла сторона може вживати заходи у відповідь без проведення попередніх консультацій у Раді (ст. 90).

Таким чином, виписаний в угоді про асоціацію механізм урегулювання спорів поєднує політичні та квазісудові елементи. Проте ефективність його функціонування багато в чому залежить від волі сторін. Це стосується, насамперед, знаходження консенсусу у Раді, а також призначення арбітрів. Більш аргументовано про ефективність цього механізму можна буде судити, коли з'являться публікації про справи. Поки що вони відсутні.

У 1999 р. Південно-Африканська Республіка підписала із ЄС Угоду про торгівлю, розвиток і співробітництво [7]. Ця угода певною мірою доповнювала правові інструменти співпраці сторін у межах партнерства між ЄС і країнами Африки, Карибського басейну та Тихого океану (АКТ) [8]. Підписання угоди призвело до вилучення Південно-Африканської Республіки із системи співпраці з ЄС країн АКТ у сфері торгівлі та розвитку фінансової співпраці.

Передбачений угодою механізм урегулювання спорів має двоступінчатий характер. Рада асоціації використовує політичні засоби і діє на основі досягнення консенсусу між сторонами. На основі консенсусу також може бути сформований другий орган

з урегулювання спорів – арбітраж. В угоді визначено часові межі діяльності арбітрів. Термін призначення стороною другого арбітра не може перевищувати 30 днів. Рада співробітництва призначає третього арбітра протягом 60 днів. На розгляд спору і винесення рішення арбітрам надають шість місяців (ст. 104). Рішення арбітрів є обов'язковими для виконання сторонами.

Сторони можуть удаватися до заходів у відповідь, якщо інша сторона порушує положення угоди (ст. 3). Сторона, що їх застосовує, має повідомити про них Раду співробітництва. У термінових випадках заходи у відповідь можуть бути застосовані навіть без проведення попередніх консультацій у Раді співробітництва. Такі заходи мають завдавати щонайменшої шкоди функціонуванню угоди.

У випадках, коли спір стосується прав й обов'язків сторін, які випливають із їх членства в СОТ, спір може бути переданий на арбітражний розгляд лише за згодою сторін.

Загалом квазісудова частина механізму врегулювання спорів, закріпленого в угоді з Південно-Африканською Республікою, не має достатньо розвинутого характеру. Стадії арбітражного розгляду, а також правила процедури не виписані детально. Невизначеними залишаються процедури застосування заходів у відповідь на правопорушення з боку іншої сторони.

Серед країн Латинської Америки найтісніші економічні відносини Євросоюз має із Чилі. Угоду про асоціацію між ЄС і Чилі було укладено у 2002 р. [9]. Положення про врегулювання суперечок стосуються проведення консультацій, арбітражу, процедур з імплементації рішень.

Основним інструментом розв'язання суперечок є арбітраж. Положення угоди, що стосуються стадій арбітражного розгляду, охоплюють призначення арбітрів, здійснення технічної допомоги, правила діяльності арбітрів (ст. 184–187), модельні правила процедури (ст. 189, дод. XV), кодекс поведінки (дод. XVI).

У випадках спорів, що стосуються прав й обов'язків сторін як членів СОТ, вони мають обирати, який із механізмів – СОТ чи ЗВТ – використати. Використання одного з механізмів унеможливає звернення до іншого (ст. 189).

Розгляд справи в арбітражі є певною мірою відкритим. Це стосується обміну інформацією, співпраці й опублікування рішень (ст. 190–192). Сторони також мають можливість проводити відкриті слухання.

Не забороняється використання *amicus curiae*.

Терміни формування арбітражу чітко визначені – три дні після звернення (ст. 185). Список кандидатів в арбітри містить п'ять громадян Євросоюзу, п'ять громадян Чилі і п'ять громадян третіх країн. Для розгляду справи відбирають трьох арбітрів шляхом жеребкування (ст. 185).

Правилами процедури не передбачено підготовки попереднього звіту.

Остаточний звіт і рішення мають з'явитися впродовж 3–5 місяців після визначення списку арбітрів, які ухвалюють рішення більшістю голосів (ст. 187).

Заходи з імплементації арбітражного рішення мають бути здійснені впродовж розумного терміну. До повного виконання рішення потерпілою стороною можуть вимагати тимчасові компенсаційні заходи (ст. 188). У випадку незгоди між сторонами щодо згаданих заходів передбачено звернення до призначених у справі арбітрів. Розгляд справи обмежений 45 днями (ст. 188).

Сторона, що програла, може інформувати іншу сторону і Комітет асоціації про заходи з імплементації арбітражного рішення до закінчення розумного терміну. Інша сторона може звернутися до призначених у справі арбітрів і зажадати ухвалити рішення щодо відповідності заходів, які сторона, що програла, має здійснити впродовж 45 днів (ст. 185).

Отже, механізм з урегулювання суперечок, передбачений угодою про асоціацію із Чилі, належить до квазісудових. Політичні елементи цього механізму мають допоміжний характер. Вирішальну роль у врегулюванні спорів відіграє арбітраж. Його діяльність чітко врегульована в угоді і додатках до неї.

Загалом правові механізми для врегулювання спорів, передбачені в угодах ЄС про створення ЗВТ, побудовані на різних моделях. Залежно від того, які елементи цих механізмів переважають – вирішення спорів у Радах асоціацій або співробітницт-

ва чи в арбітражах або судах, їх переважну більшість можна віднести до політичної або до квазісудової моделей. Існують також гібридні моделі, що поєднують політичні і квазісудові елементи.

Проте дуже важко помітити чіткі тенденції в розвитку цих механізмів. Складається враження, що вибір моделі залежить від волі сторін під час переговорів щодо підписання угоди про ЗВТ.

У межах Угоди про асоціацію між ЄС й Україною створено один із найбільш розвинених механізмів з урегулювання суперечок щодо функціонування асоціації включно зі створенням зони вільної торгівлі.

Способам урегулювання суперечок присвячені окремі розділи УА. Серед таких способів УА виокремлює консультації, арбітраж, посередництво, розв'язання спорів у Раді асоціації, взаємне погодження.

Звернення до відповідного способу врегулювання спорів залежить від сфери функціонування УА.

Окремі розділи УА присвячені способам урегулювання суперечок щодо виконання та тлумачення положень про створення ЗВТ. При розв'язанні суперечок, що виникають у зв'язку із функціонуванням у межах асоціації зони вільної торгівлі, застосовують консультації, арбітраж і посередництво (розд. IV, гл. 14).

Першою фазою врегулювання суперечок можуть стати консультації. Проведення консультацій має сприяти розв'язанню суперечок без звернення до арбітражу. Кожна зі сторін може надсилати іншій стороні письмовий запит, у якому зазначені відповідні заходи та положення, щодо яких виник спір.

Якщо не вдається розв'язати спірне питання шляхом консультацій, то сторона, що подала позов, може вимагати формування арбітражної палати (ст. 305). Позов готують у письмовій формі. Він має містити посилання на невідповідність заходу положенням УА з відповідним обґрунтуванням претензій. Позов надсилають іншій стороні і Комітету з торгівлі.

До арбітражної палати входить три арбітри. У разі неможливості для сторін домовитися щодо складу арбітрів голова Комітету з торгівлі може обрати їх шляхом жеребкування серед осіб,

список яких сформовано сторонами впродовж шести місяців після набрання чинності Угодою. До списку входить 15 осіб, запропонованих сторонами, по 5 осіб від кожної і ще 5 осіб, запропонованих у ролі головуючих в арбітражній палаті, які не є громадянами жодної зі сторін. Усі арбітри мають бути незалежними і не отримувати інструкцій від організацій або урядів.

За 90 днів після свого утворення арбітражна палата має передати сторонам попередню доповідь, у якій викладено факти, можливість застосувати відповідні положення, обґрунтування зроблених висновків і рекомендації сторонам. Після отримання попередньої доповіді кожна зі сторін має надати свої коментарі щодо отриманих матеріалів. Отримавши коментарі сторін на попередню доповідь, арбітражна палата може її змінити, а також провести будь-яке дослідження, яке вона вважає за необхідне.

Через 120 днів після свого заснування арбітражна палата має винести своє рішення щодо суперечки між сторонами. Своє рішення арбітражна палата надсилає сторонам і Комітету з торгівлі. Рішення є обов'язковими для сторін, яким надають 30 днів для їх виконання (ст. 310).

У разі невиконання рішень арбітражної палати сторона, що виграла спір, може застосувати санкції до іншої сторони, які можуть передбачати призупинення виконання своїх зобов'язань за Угодою, надання тимчасових компенсацій тощо.

У випадках необхідності термінового вирішення спорів у сфері енергетики, сторони можуть просити голову арбітражної палати стати посередником.

У процесі розгляду спору в арбітражній палаті сторони можуть досягнути взаємоприйняттого розв'язання спірних питань. При досягненні такого рішення сторони сповіщають про це Комітет із торгівлі і голову арбітражної палати (ст. 317).

Положення, які регулюють питання торгівлі, та ті, що з нею пов'язані, тлумачаться відповідно до звичаєвих норм міжнародного права, включно з Віденською конвенцією про право міжнародних договорів 1969 р. А у випадках, коли зобов'язання за УА ідентичні зобов'язанням за Угодою про СОТ, вини мають

тлумачитися відповідно до рішень Органу з урегулювання спорів СОТ.

Рішення арбітражної палати стосуються тільки сторін УА і не створюють права й обов'язки для фізичних і юридичних осіб.

Інші процедури розв'язання суперечок передбачені щодо тлумачення і застосування зобов'язань, які містяться в положеннях про регуляторне або правове зближення в таких галузях, як технічні бар'єри в торгівлі, санітарні і фіто-санітарні заходи, послуги, заснування, електронну торгівлю, державні закупівлі. У випадку розв'язання суперечок щодо тлумачення актів інститутів ЄС, що стосуються цих сфер, арбітраж зобов'язаний звернутися до Суду ЄС. Арбітраж не може виносити свого рішення поки не отримає рішення Суду ЄС, що є обов'язковим для арбітражу (ст. 322).

При розв'язанні суперечок в арбітражному порядку сторони мають вибирати між Органом із вирішення суперечок СОТ й арбітражем, створеним за УА. Одночасне використання обох органів заборонено (ст. 324).

При врегулюванні суперечок щодо застосування заходів, які підпадають під дію гл. 1, розд. IV (національний режим і допуск товарів на ринки), і негативно впливають на торгівлю між сторонами, використовують механізм посередництва.

Перед зверненням до посередництва сторона може запросити в іншої сторони інформацію про заходи, що негативно впливають на торгівлю або інвестиції.

Сторона суперечки може запропонувати іншій стороні звернутися до посередника. Пропозиція має бути викладена в письмовій формі, де чітко визначені заходи, які впливають на торгівлю й інвестиції, міститься обґрунтування їх негативного впливу і показаний причинний зв'язок між цими заходами і їх негативним впливом.

Інша сторона може в письмовій формі погодитися або відмовитися від посередництва.

У випадку позитивної відповіді сторони мають обрати посередника. Якщо сторонам не вдається погодити кандидатуру посередника, то будь-яка з них може звернутися до голови Коміте-

ту з торгівлі визначити шляхом жеребкування таку особу серед запропонованих сторонами осіб, унесених ними до списку арбітрів. Посередник має допомогти сторонам краще зрозуміти сутність застосованих заходів і їх можливий негативний вплив та знайти взаємоприйнятне рішення. Однак посередник не може надавати поради чи коментарі щодо відповідності заходів положенням УА.

Розв'язання суперечки може бути досягнуто шляхом рішення Комітету з торгівлі. Серед інших способів завершення процедури посередництва УА вказує на ухвалення взаємоприйняттого рішення сторонами, письмової декларації посередника після консультацій зі сторонами щодо недоцільності подальших зусиль, письмової декларації однієї зі сторін після розгляду взаємоприйняттого рішення і після отримання від посередника поради та пропозиції з урегулювання суперечки, за взаємною згодою сторін.

Після досягнення взаємоприйняттого рішення сторони мають ухвалити заходи з його реалізації упродовж визначеного ними терміну.

Процедури із застосування механізму посередництва не можуть служити основою для процедур з урегулювання суперечок згідно з УА чи з іншими угодами (ст. 333).

До арбітражної палати входять три арбітри, двох із яких призначають сторони, а третього, у разі неможливості для сторін домовитися, Комітет із торгівлі.

Свої рішення арбітражна палата має надіслати сторонам і Комітету з торгівлі. Рішення є обов'язковими для сторін, яким надають 30 днів для їх виконання (ст. 310). Вони стосуються тільки сторін УА і не створюють права й обов'язки для фізичних і юридичних осіб.

У випадках необхідності термінового врегулювання спорів у сфері енергетики, сторони можуть просити голову арбітражної палати стати посередником.

Ще одним способом розв'язання спорів є взаємне погодження. При досягненні погодження сторони сповіщають про це Комітет із торгівлі і голову арбітражної палати (ст. 317).

Положення, які регулюють питання торгівлі та ті, що з нею пов'язані, тлумачаться відповідно до звичаєвих норм міжнародного права, включно з Віденською конвенцією про право міжнародних договорів 1969 р. А у випадках, коли зобов'язання за УА ідентичні зобов'язанням за Угодою про СОТ, їх мають тлумачити відповідно до рішень Органу з урегулювання спорів СОТ.

Інші процедури розв'язання суперечок передбачені щодо застосування положень про технічні бар'єри в торгівлі, санітарні і фіто-санітарні заходи, послуги, заснування, електронну торгівлю, державні закупівлі. Усі ці сфери охоплені регуляторним зближенням. У випадку розв'язання суперечок щодо тлумачення актів інститутів ЄС, що належать до цих сфер, арбітраж зобов'язаний звернутися до Суду ЄС. Арбітраж не може виносити свого рішення, поки не отримає рішення Суду ЄС, яке є обов'язковим для арбітражу (ст. 322).

При розв'язанні суперечок в арбітражному порядку сторони мають вибирати між Органом із розв'язання суперечок СОТ та арбітражем, створеним за УА. Одночасне використання обох органів заборонено (ст. 324).

Реалізація положень УА, якщо вони не стосуються функціонування зони вільної торгівлі, може вимагати взаємних консультацій щодо тлумачення, імплементації чи добросовісного виконання Угоди. При виникненні суперечок із цих питань може бути задіяна Рада асоціації. У випадку суперечки Україна або ЄС надають іншій стороні і Раді запит із вимогою врегулювати спір. На першому етапі сторони можуть вдатися до консультацій у Раді й інших органах, як це передбачено ст. 461, 465, 466 УА з метою досягнення компромісу. До свого розв'язання спір мають обговорювати на кожному засіданні Ради. Його вважають урегульованим, коли Рада заявить про те, що суперечки більше не існує, або коли Рада ухвалить із приводу суперечки обов'язкове рішення (ст. 475).

Проте навіть до розв'язання спорів Україною чи ЄС можуть вдаватися до санкцій у випадках невиконання іншою стороною своїх зобов'язань щодо Угоди. Так, якщо одна зі сторін вважає, що інша сторона продовжує порушувати свої зобов'язання впро-

довж трьох місяців після повідомлення про формальний запит згідно зі ст. 477, то інша сторона має право вдатися до заходів у відповідь. Такі заходи мають найменше впливати на функціонування Угоди і не можуть передбачати зупинення будь-яких прав, що стосуються функціонування зони вільної торгівлі (розд. IV). Про такі заходи сторона, яка до них вдається, зобов'язана невідкладно повідомити Раду асоціації і вони мають стати предметом для консультацій чи врегулювання суперечок.

Проте УА передбачає випадки денонсації Угоди без попередніх консультацій чи застосування процедури врегулювання спорів. Вони передбачають денонсацію Угоди, що не санкціонована загальними нормами міжнародного права, а також порушення стороною її суттєвого елемента (ст. 2).

УА також надає право фізичним і юридичним особам звертатися до компетентних судів й адміністративних органів іншої сторони з метою захисту своїх прав включно із правом власності (ст. 471).

Загалом правові механізми для врегулювання спорів, передбачені в угодах ЄС про асоціацію, побудовані на різних моделях. Залежно від того, які елементи цих механізмів переважають – вирішення спорів у Радах асоціацій чи в арбітражах або судах, їх переважну більшість можна віднести до політичної або до квазісудової моделей. Існують також гібридні моделі, які поєднують політичні і квазісудові елементи. Таку модель запроваджено в угоді про асоціацію між Україною та Європейським Союзом.

Література

1. Збірник актів європейського права. – К, 2013. – С. 3–59 (дод. до журн. "Право України". – Вип. 1 : Європейський Союз / упоряд. К.В. Смирнова : за заг. ред. В.І. Муравйова. – 2013. – С. 40–163).
2. Збірник актів європейського права. – К., 2013. – С. 3–59 (дод. до журн. "Право України". – Вип. 2 : Європейський Союз

/упоряд. К.В. Смирнова : за заг. ред. В.І. Муравйова. – 2013. – С. 172–1013).

3. Official Journal. – 1994. – L 1/1.
4. Official Journal. – 2004. – L 84/13.
5. Bulletin EU. – 1995. – № 11.
6. Official Journal. – 1998. – L 97/1.
7. Official Journal. – 1999. – L 311.
8. Official Journal. – 2001. – L 317/3.
9. Official Journal. – 2002. – L 352.

5.5. ПРАВОВІ ЗАСАДИ ГАРМОНІЗАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ЩОДО ТЕХНІЧНИХ СТАНДАРТІВ ТА РЕГЛАМЕНТІВ ІЗ ПРАВОМ ЄВРОСОЮЗУ

Складний шлях України до створення асоціації з ЄС привів до перших здобутків: 21 березня 2014 р. було підписано політичну частину Угоди про асоціацію. Економічна частина Угоди, що охоплює створення поглибленої ЗВТ, була підписана 27 червня 2014 р. 16 вересня 2014 р. Угоду про асоціацію між Україною та Євросоюзом (УА) [1], було одночасно ратифіковано Верховною Радою України та Європарламентом.

Незважаючи на те, що процес ратифікації УА всіма державами – членами ЄС ще триває, часткова дія її положень розпочалася з 1 листопада 2014 р. Водночас ухвалення вимушеного рішення про відтермінування набрання чинності положень про ЗВТ до 1 січня 2016 р. служить яскравим свідченням складності процесу інтеграції України до Євросоюзу [2]. Наразі Україні важливо використати перехідний період до повного набрання чинності УА для повноцінної підготовки до її реалізації.

Перспектива створення ЗВТ України з ЄС [3] українською поставила питання гармонізації законодавства України щодо технічних стандартів із відповідним законодавством ЄС. Очевидно, що для досягнення можливості інтегруватися до внутрішнього ринку ЄС Україна має привести свою систему технічного регулювання у відповідність до європейських вимог, оскільки на практиці головними перешкодами торгівлі з ЄС

стають не імпорнтні тарифи, а технічні бар'єри в торгівлі – вимоги до безпечності та якості продукції, її характеристик, процедури оцінки відповідності. Гармонізація відповідного законодавства України з правом ЄС приводить до появи правового середовища, наближеного до існуючого у країнах – членах Союзу, і тим самим допомагає створити сприятливі умови для доступу українських виробників на внутрішній ринок ЄС і ринки країн, що визнають стандарти Союзу. Відповідні положення УА закладають основу для комплексного реформування вітчизняного законодавства про промислові стандарти, націленого на їх гармонізацію із правом ЄС.

Про особливе значення зближення законодавства сторін у сфері технічного регулювання свідчить і той факт, що це питання стало одним з основних пунктів, які спричинили таке занепокоєння з боку Російської Федерації, що призвело до формулювання нею пропозиції внести відповідні зміни до тексту Угоди про асоціацію України з ЄС [4].

З огляду на важливе практичне значення даного питання для розвитку української промисловості, метою цього аналізу є узагальнення правових засад регулювання технічних стандартів і регламентів у Євросоюзі й аналіз передбачених Угодою про асоціацію напрямів гармонізації вітчизняного законодавства у сфері технічного регулювання із законодавством Євросоюзу.

Слід підкреслити, що дослідження правових проблем технічного регулювання здобуло особливої актуальності ще за часів приєднання України до СОТ. Серед проведених досліджень варто виокремити праці Т. Качки, М. Сенаторова, О. Сенаторової, Ф. Маніє, О. Чувпила й ін. У європейській доктрині правові аспекти технічної гармонізації законодавств держав – членів ЄС досліджували такі вчені, як Ф. Обрі-Кело, Л. Дефалк, Л. Еган, Л. Грар, А. Матера, Д. Віль.

Тлумачний словник визначає термін *стандарт* (від англ. *standard* – *норма, взірць*) як зразок, еталон, модель, що приймається за висхідну точку для зіставлення з ним інших подібних явищ [5]. У сучасній юридичній доктрині термін стандарт вживають досить часто в різних значеннях і щодо різних сфер суспільних відносин. Широкого розповсюдження останнім

часом зазнало вживання поняття *правовий стандарт*, зокрема міжнародний і регіональний правовий стандарт.

У межах цієї роботи стандарти Євросоюзу досліджуватимуть лише у вузькому розумінні як стандарти в технічній сфері, що за суттю є технічною публікацією, яку використовують як норму, правило, настанову чи визначення. Ці технічні документи мають вирішальне значення для сприяння розвитку торгівлі й, отже, мають високу значимість для виробників усередині і за межами України та ЄС.

На сучасному етапі технічні стандарти розробляють на різних рівнях: глобальному, регіональному та національному. Світові стандарти погоджують і затверджують на рівні Міжнародної організації зі стандартизації (ISO). Яскравим прикладом регіональних стандартів служать стандарти Євросоюзу. Національні стандарти затверджуються національними органами стандартизації відповідних держав.

На міжнародному рівні визначення понять стандарт і технічний регламент закріплено в дод. 1 А до Угоди СОТ про технічні бар'єри в торгівлі (Угода ТБТ) [6]. Зокрема, поняття стандарт визначено в ньому як документ, який затверджено визаним органом і який визначає призначені для загального і багатократного використання правила, інструкції або характеристики товарів чи пов'язаних із ними виробничих процесів або способів виробництва, дотримання яких є обов'язковим. Він може також включати або містити тільки вимоги щодо термінології, позначок, пакування, маркування чи етикетування, які застосовують до певного товару, виробничого процесу чи способу виробництва.

Під технічним регламентом розуміють документ, у якому визначено характеристики товару або пов'язані з ними виробничі процеси чи способи виробництва, серед яких чинні адміністративні положення, дотримання яких є обов'язковим. Він може також включати або містити тільки вимоги щодо термінології, позначок, пакування, маркування чи етикетування, які застосовують до певного товару, виробничого процесу чи способу виробництва [6].

Таким чином в Угоді ТБТ термін технічний регламент використовують для позначення стандартів, які є обов'язковими для дотримання, і стандарт – для позначення стандартів, дотримання яких є добровільним. Подібний підхід до вживання зазначених термінів застосовують й у праві ЄС.

У зв'язку із запровадженням свободи руху товарів у межах ЄС питання усунення нетарифних (технічних) бар'єрів у торгівлі його держав-членів стали окремим предметом правового регулювання ще від самого початку розвитку Європейського Співтовариства. Розроблені на рівні ЄС технічні норми та стандарти встановлюють основоположні вимоги та критерії оцінки товарів, послуг і процесів. За допомогою стандартів забезпечують відповідність товарів і послуг їх призначенню, а також їх сумісність зі здоров'ям і безпекою людей та довкілля. Як справедливо зауважує А.О. Бояр, вимоги щодо якості, безпеки, екологічності й інші вимоги, які ставить ЄС до продукції, що потрапляє на його ринок, є одними з найвищих у світі [7, с. 160]. Унікальні підходи до правового регулювання стандартизації, розроблені в межах ЄС, стали зразком для створення універсальних механізмів, націлених на подолання технічних бар'єрів у міжнародній торгівлі, зокрема передбачених у межах ГАТТ/СОТ.

На практиці усунення перешкод для руху товарів, пов'язаних з існуванням різних технічних норм і стандартів у державах – членах ЄС, забезпечується двома способами:

- шляхом гармонізації національних стандартів через прийняття та імплементацію норм у цій сфері, викладених у директивах ЄС16;
- шляхом упровадження принципу взаємного визнання. Поступово завдяки практиці Суду ЄС та гармонізації законодавства держав – членів ЄС шляхом прийняття відповідних директив технічні бар'єри в торгівлі між усіма дер-

¹⁶ Відповідно до ст. 288 ДФЄС директива є обов'язковою для кожної держави-члена, якій вона адресована щодо результатів, що мають бути досягнені, залишаючи національній владі вибір форм і способів досягнення.

жавами – членами ЄС були практично ліквідовані, за винятком допустимих законодавством ЄС винятків.

Поняття європейських стандартів у праві ЄС закріплено Директивою № 98/34/ЄС Європейського парламенту і Ради ЄС про процедуру надання інформації в галузі технічних стандартів і регламентів, а також правил надання послуг в інформаційному суспільстві [8]. У п. 6 ст. 1 Директиви визначено стандарт як технічну специфікацію обов'язкового характеру, затверджену органом зі стандартизації для постійного чи повторного використання, а європейський стандарт як технічні вимоги до товарів, затверджені європейськими організаціями стандартизації. Натомість поняття технічний регламент відповідно до поданого в Директиві визначення передбачає документи обов'язкового характеру.

Таким чином, у праві ЄС під європейськими стандартами зазвичай розуміють технічні стандарти, які представляють собою документи, що приймаються однією із трьох організацій: CEN (Європейський комітет зі стандартизації), CENELEC (Європейський комітет зі стандартизації в електротехніці) або ETSI (Європейський інститут телекомунікаційних стандартів). Слід зауважити, що при розробці та запровадженні зазначеними організаціями європейських стандартів (євроном – European Norm-EN) обов'язково використовують міжнародні стандарти ISO, як основу для розробки євроном або доповнення тих результатів, які вже досягнуті в ISO. Для таких стандартів використовують позначення EN ISO – європейська норма, що відповідає вимогам ISO. Європейські стандарти є відкритими для доступу трьома мовами CEN (англійська, французька або німецька).

Важливий аспект поняття європейського технічного стандарту розкрито у визначенні, поданому в ч. 2 Внутрішніх регламентів CEN/CENELEC. Згідно із цим документом європейський технічний стандарт – це стандарт, прийнятий CEN/CENELEC, що передбачає обов'язок прийняття державами-членами аналогічного внутрішньодержавного стандарту та скасування національних стандартів, що можуть йому суперечити [9].

Крім поняття європейський стандарт, у нормативно-правових документах ЄС у контексті директив "Нового підхо-

ду", що аналізуватиметься нижче, уживають також поняття гармонізований стандарт.

Варто зауважити, що чинна нині система технічних норм і стандартів ЄС є досить складною, як з огляду на передумови та поступовість її становлення, так і з урахуванням особливостей її практичної реалізації в законодавстві всіх держав – членів ЄС. Становлення правового регулювання технічних норм і стандартів у ЄС розвивалося еволюційним шляхом. Огляд історії розвитку правового регулювання стандартизації на рівні ЄС дозволяє виокремити кілька його етапів, що безпосередньо пов'язані з посиленням рівня економічної інтеграції всередині об'єднання.

Перший етап пов'язаний зі створенням митного союзу в ЄС 1968 р. Хоча гармонізація національних систем технічного регулювання держав-членів ЄС прямо не передбачалася нормами Римського договору про заснування ЄС, необхідність здійснення таких заходів було підтверджено рішеннями Суду ЄС. Поштовхом для початку технічної гармонізації стали Директива Комісії 70/50 від 22 грудня 1969 р. [10] та рішення Суду ЄС у справі "Dassonville" [11]. Незважаючи на відмінності в підходах до визначення, обидва документи трактували будь-які технічні перешкоди для торгівлі між країнами – членами співтовариства як заходи, еквівалентні кількісним обмеженням, які відповідно до ст. 28, 29 Римського Договору про заснування ЄС (нині ст. 34, 35 ДФЄС) повинні бути ліквідовані при імпорті й експорті між державами-членами.

Вироблений у той період підхід ЄС до зближення законодавства держав-членів щодо технічних норм і стандартів, названий надалі "старим підходом" [7, с. 161] тривав до середини 1980-х рр. і відрізнявся технічною складністю та тривалістю процесу гармонізації законодавств держав-членів. Запроваджена відповідно до ст. 94 Римського договору (нині ст. 115 ДФЄС) повна (франц. "totale" чи "exhaustive") гармонізація технічних норм і стандартів на рівні ЄС по суті становила собою уніфікацію законодавства: ішлося про заміну національних норм узгодженими матеріальними нормами ЄС [12, с. 271]. Прийняті в той період директиви містили єдині матеріальні норми, положення про вільний рух товарів, вироблених у відповідності до таких норм, та забо-

рону розміщення на ринку товарів, що їм не відповідають. Такі директиви зокрема розглядали як основу для вироблення "євро-продуктів" (євромед, євроконфітур) тощо [13]. Через необхідність формувати єдині норми для кожної категорії товарів директиви були дуже деталізовані і технічно складні. Крім цього, процес їх прийняття Радою був досить тривалий, оскільки ст. 94 Римського договору про заснування ЄС (нині ст. 115 ДФЕС) передбачала необхідність їх одноголосного ухвалення всіма державами-членами.

У цей же період Суд ЄС виніс рішення, що заклало основу для принципу взаємного визнання технічних норм і стандартів державами – членами ЄС. У відомій справі *Cassis de Dijon case*) 1979 р. [14] Суд ЄС підтвердив, що продукція, законно вироблена або реалізована в одній країні, повинна вільно переміщуватися в межах інших країн – членів ЄС, навіть якщо вона виготовляється за технічними чи якісними характеристиками, що відрізняються від тих, які застосовують до національної продукції. Винятком із загального правила є лише бар'єри, запроваджені на підставі так званих *обов'язкових вимог* (англ. *mandatory requirements*), визначених судом ЄС [15, с. 188].

Іншим важливим кроком у сфері подолання технічних бар'єрів торгівлі, прийнятим у той період, стала Директива 83/189/ЄЕС від 28 березня 1983 р. [16] про встановлення процедури надання інформації у сфері технічних стандартів і регламентів, яка згодом була замінена Директивою 98/34/ЄС від 22 червня 1998 р [17]. Ці директиви отримали назву директиви прозорості. Згідно з ними на держав-членів поклали обов'язок інформувати Комісію та одна одну про всі проекти технічних регламентів щодо товарів до їхнього прийняття на національному рівні.

Крім технічних регламентів, зазначена директива створила основу відносин між ЄС і європейськими організаціями зі стандартизації шляхом складання списку "визнаних" національних і європейських організацій зі стандартизації та можливості зобов'язати національні організації зі стандартизації публікувати заздалегідь не тільки проекти своїх стандартів, але і свої щорічні програми зі стандартизації. До цього часу директива є

основним юридичним документом, що визначає діяльність європейських організацій зі стандартизації і їхні взаємини із ЄС. Її ухвалення стало першим стимулом для зміцнення співпраці між національними організаціями зі стандартизації держав – членів ЄС у межах CEN.

Другий етап розвитку гармонізації технічних норм і стандартів у ЄС розпочався у зв'язку з підготовкою до запровадження в 1992 р. внутрішнього ринку в ЄС, що передбачав свободу руху товарів, послуг осіб і капіталів. У червні 1985 р. Європейською радою було прийнято всесвітньовідому Білу книгу "Завершення створення внутрішнього ринку", що містила детальний перелік заходів, націлених на усунення фізичних, технічних і фіскальних бар'єрів у торгівлі між державами-членами. Поряд із Білою книгою Рада ЄС ухвалила Резолюцію про Новий підхід (англ. *New approach*) до технічної гармонізації та стандартів [18] від 7 травня 1985 р., що стала основоположним документом для подальшого розвитку цієї сфери в ЄС.

На відміну від детальної гармонізації технічних вимог до продукції, що практикувалася раніше, згідно з Новим підходом гармонізація обмежувалась встановленням найважливіших вимог щодо безпеки, або вимог, що стосуються інтересів суспільства, і яким повинні відповідати всі товари, якщо вони претендують на вільне пересування в межах ЄС.

Основні принципи Нового підходу щодо технічного регулювання полягають у такому:

- визнання недоцільності запровадження на загальноєвропейському рівні правового регулювання щодо товарів, які становлять низький рівень ризику;
- обмеження гармонізації національних законодавств держав-членів встановленням у директивах необхідних "основних вимог"¹⁷ (англ. *essential requirements*) щодо безпеки продукції, відповідність яким є достатньою підставою для допуску цієї продукції на внутрішній ринок ЄС;

¹⁷ Можливі варіанти перекладу, що зустрічаються в українських джерелах "необхідні вимоги", "базові вимоги".

- технічні умови на продукцію, що відповідають основним вимогам директив, слід наводити в гармонізованих стандартах (EN), які ухвалюють європейські організації зі стандартизації за мандатом Єврокомісії та є технічним рішенням або технічною інтерпретацією основних вимог. Таким чином, відповідність продукції вимогам директив забезпечується дотриманням технічних характеристик, що прописані в гармонізованих стандартах. Список гармонізованих європейських стандартів публікують в Офіційному віснику законодавства ЄС – Official Journal of the EU;
- продукцію, виготовлену згідно з вимогами гармонізованих із відповідною директивою ЄС європейських стандартів, розглядають як таку, що відповідає основним вимогам директиви (принцип презумпції відповідності);
- продукція може бути розміщена на ринку ЄС тільки після процедури оцінки її відповідності основним вимогам;
- упровадження гармонізованих чи інших стандартів залишається добровільним, і виробник завжди може дотримуватись інших стандартів, що відповідають основним вимогам. У цьому разі він буде змушений довести, що така продукція дійсно відповідає таким вимогам. На практиці добровільна природа технічних стандартів є одним із найважливіших факторів, що забезпечують різноманітність та інноваційність продукції в Євросоюзі.
- нагляд за ринком забезпечують державні органи. Ключовим моментом при цьому є те, що відповідальність за відповідність продукції вимогам безпеки переходить від держави до виробника. Держава не втручається у проектування або виробництво товару; вона виконує лише три функції: а) законодавчу функцію; б) функцію акредитації організацій, уповноважених проводити оцінку відповідності; в) функцію гарантування дотримання законодавства через нагляд за ринком.

Слід підкреслити, що передбачений Резолюцією Ради ЄС від 7 травня 1985 р. Новий підхід істотно відрізняється від отриманої Україною у спадок радянської моделі ГОСТів, де держава була розробником і виробником продукції через державні під-

приємства. Держава визначала детальний опис продукції, який і виражався в стандартах. Натомість у ЄС роль держави обмежується лише трьома вищезазначеними функціями. Система ГОС-Тів передбачала обов'язкове дотримання стандартів (інакше весь ланцюг виробництва продукції міг бути зруйнований), а стандарти ЄС є добровільними.

У європейській доктрині гармонізація законодавства, передбачена Новим підходом, отримала назву "мінімальна гармонізація" [12, с. 272], оскільки директиви обмежуються визначенням мінімальних приписів. Така гармонізація надає державам-членам можливості самим вирішувати, яким чином досягати встановленої мети, використовуючи правові інструменти, передбачені їх національним правом. Вона не забороняє державам-членам користуватися для власних потреб вищими стандартами, але це не повинно перешкоджати доступу на їх територію імпортованих з інших держав – членів ЄС товарів і послуг, які відповідають гармонізованим мінімальним стандартам.

Таким чином, завдяки практиці Суду ЄС та запровадженню Нового підходу сформувались основні механізми гармонізації технічних стандартів і регламентів на рівні Євросоюзу, що базуються на принципі взаємного визнання.

Запровадження гармонізованих стандартів потребувало визначення надійних методів перевірки продукції на відповідність основним вимогам (оцінки відповідності). Основні принципи такої оцінки були впроваджені в Резолюції Ради від 21 грудня 1989 р. про Глобальний підхід до оцінки відповідності (англ. *Global approach to conformity assessment*) [19], що визначає головні елементи випробувань і сертифікації продукції, принципи призначення організацій, що беруть участь в оцінці продукції, а також об'єднує принципи розміщення та позначення знаком "CE".

Глобальний підхід передбачає застосування так званих модулів (англ. *module*) для різних стадій процедур оцінювання відповідності, встановлення єдиних критеріїв їх використання та призначення спеціальних органів, що виконують ці процедури, а також органів для присвоєння CE-маркування.

У країнах-членах запроваджуються системи акредитації та застосовуються методи взаємного порівняння, розроблені на рівні ЄС. У тих сферах, де законодавство відсутнє, розробляють угоди про взаємне визнання сертифікатів якості, що містять методи випробувань і сертифікації. Таким чином, розробкою відповідних програм зводяться до мінімуму розбіжності в існуючих інфраструктурах оцінки якості (таких, як системи калібрування та метрології, іспитові лабораторії, органи сертифікації та контролю, органи акредитації). Торговельні зв'язки між ЄС і третім країнами розвиваються відповідно до державних угод, програм зі співпраці та технічного супроводу.

Варто зауважити, що модульний підхід дозволяє формувати безліч сполучень модулів і, таким чином, збільшувати кількість схем підтвердження відповідності, з яких можна вибрати схему, адекватну рівню можливого ризику завдання шкоди конкретною продукцією. Виробники можуть зробити вибір із кількох методик оцінки відповідності, що подані у відповідній директиві.

Запроваджені Глобальним підходом системи оцінки відповідності виробів і їх якості складаються із двох частин: обов'язкової та добровільної. Підсистема обов'язкової оцінки стосується всіх товарів, що постачаються на єдиний ринок виробниками країн-членів чи третіх країн. Символом відповідності виробу нормам, зазначеним у директивах ЄС, є маркування CE (*Certified for Europe*). Наявність такого символу на продукції (імпортній чи внутрішнього виробництва) означає, що виробник провів необхідну процедуру оцінки цього товару і може вільно реалізовувати його на ринку ЄС. Знак розміщується безпосередньо на виробі, упаковці чи на супровідній документації. Загальні правила єдиного маркування CE затверджені Рішенням Ради ЄС 93/465/ЕЕС від 22 липня 1993 р. [20]. Добровільна система сертифікації передбачає отримання розробленого CEN/CENELEC добровільного сертифікату KEYMARK [7, с. 164].

Поряд з актами секторальної гармонізації, заснованої на Новому та Глобальному підходах, слід відзначити окремі рамкові директиви, що визначають загальні умови безпечності продукції, основи її збуту, вимоги до акредитації та нагляду тощо, та формують групу так званої горизонтальної гармонізації законо-

давства. Особливе місце серед них посідає директива № 2001/95/ЄС щодо загальної безпечності продукції [21].

Варто зауважити, що не обмежуючись виробленими підходами до гармонізації законодавства, інститути ЄС продовжують пошуки ефективних засобів боротьби з перешкодами вільного руху товарів у Союзі. У 2006 р. Комісія опублікувала План дій щодо європейської стандартизації, спрямований на заохочення застосування стандартизації у різних сферах та поліпшення її ефективності. Цей документ щорічно оновлюється [22].

У 2008 р. Новий підхід зазнав реформування. Рішення Європарламенту і Ради ЄС № 768/2008 [23] щодо встановлення загальних правил торгівлі товарами, а також Регламент ЄС 765/2008 [24] щодо вимог до акредитації та нагляду за ринком, установили загальні принципи, що мали застосовувати до секторного законодавства з метою посилення відповідальності.

Нині на підставі Нового і Глобального підходу, що доповнюють один одного, у ЄС прийнято понад 30 директив із секторальної гармонізації, які стосуються безпеки споживчих товарів. Серед них такі категорії товарів, як будівельні матеріали, іграшки, косметика, електротехніка, медичні прилади й обладнання, упаковки, вибухонебезпечні речовини тощо [25].

Водночас стандартизація низки інших товарів здійснюється на підставі директив "старого підходу" Зокрема, це стосується законодавства про харчові, хімічні, фармацевтичні продукти, автомобілі і трактори, добрива, косметичні засоби. У деяких сферах досі не існує спеціалізованого законодавства ЄС і вони продовжують регулюватися винятково національним законодавством держав-членів.

Наразі "гармонізована" сфера внутрішнього ринку охоплює близько 75 % торгівлі товарами в межах ЄС, а на "негармонізовані" сфери припадає близько 25 % товарообігу ЄС [26, с. 40].

Наступна реформа законодавства ЄС щодо стандартизації пов'язана з набранням чинності Регламентом № 1025/2012 від 25 жовтня 2012 р. щодо стандартизації в ЄС [27], що вносить зміни до низки директив ЄС у цій сфері. Цей документ є частиною ширшої законодавчої ініціативи ЄС "Пакет норм щодо безпеки

продукції та нагляду за ринком", який розроблено з метою підвищення безпеки та захисту здоров'я громадян [28].

Таким чином, внаслідок поступового розвитку в праві ЄС сформувалася особлива система правового регулювання технічних стандартів, що має на меті усунути технічні бар'єри в торгівлі між державами – членами ЄС.

Практика зовнішньоторговельних відносин ЄС свідчить, що об'єднання намагається поширити свої здобутки у правовому регулюванні інтеграційних процесів та зокрема спільної торговельної політики на відносини із третіми країнами. Зазвичай це здійснюється як за рахунок відтворення в міжнародних угодах ЄС частини положень установчих договорів ЄС, так і шляхом поширення на правопорядок третіх країн значної частини вторинного законодавства ЄС, зокрема у сферах секторальної співпраці.

Аналіз відповідних положень угоди про асоціацію України з ЄС (УА) [1], підтверджує, що вона не стала винятком із подібної практики ЄС. При цьому УА встановлює нові вимоги до гармонізації законодавства України, що стає головним правовим інструментом інтеграції України у внутрішній ринок Союзу.

Процес приведення системи технічного регулювання України відповідно до права ЄС було розпочато внаслідок укладання Угоди про партнерство та співробітництво з ЄС у 1994 р. (УПС), а також ухвалення інших документів, які визначали правові засади співпраці між Євросоюзом та Україною [29].

Згодом вагомою передумовою для реформування відповідного вітчизняного законодавства став процес набуття Україною членства в СОТ. З моменту вступу в СОТ Україна, як і решта членів СОТ, прийняла на себе зобов'язання застосовувати правовий механізм, запроваджений Угодою СОТ про технічні бар'єри в торгівлі (Угода ТБТ) [6]. Зокрема, до зобов'язань належить не розробляти, не приймати і не застосовувати технічні регламенти у спосіб, наслідком якого є створення не виправданих перепон у міжнародній торгівлі. Для цього технічні регламенти не повинні мати більш обмежувального впливу, ніж це необхідно для виконання законних завдань, пов'язаних із: вимогами національної безпеки; запобіганням шахрайським діям;

захистом життя або здоров'я людини, тварин або рослин; захистом довкілля.

Україна, як і решта членів СОТ, у площині технічних стандартів має забезпечити, щоб її центральні урядові органи стандартизації прийняли Кодекс добросовісної практики з розробки, прийняття та застосування стандартів, що міститься в дод. 3 до Угоди ТБТ і дотримувалися його.

Серед зобов'язань України щодо скасування технічних бар'єрів у торгівлі, узятих при вступі до СОТ: пріоритет використання міжнародних стандартів як основи для національних стандартів, технічних регламентів і процедур оцінки відповідності; добровільність стандартів, за винятком технічних регламентів; декларативний принцип підтвердження відповідності; скорочення переліку товарів, які підлягають обов'язковій сертифікації; визнання оцінки відповідності інших країн – членів СОТ, визнання міжнародних стандартів [26, с. 24–25].

З метою виконання зазначених зобов'язань в Україні ухвалено низку законів і підзаконних актів, спрямованих на гармонізацію відповідного законодавства України серед яких, зокрема «Про внесення змін до Закону України "Про стандарти, технічні регламенти та процедури оцінки відповідності"» від 10 квітня 2008 р. № 255-VI; "Про державний ринковий нагляд і контроль нехарчової продукції" від 2 грудня 2010 р. № 2735-VI; "Про загальну безпечність нехарчової продукції" (№ 2736 від 2 грудня 2010 р.); "Про відповідальність за шкоду, завдану внаслідок дефекту в продукції" № 3390 від 19 травня 2011 р.; Закон України "Про метрологію та метрологічну діяльність" від 22 грудня 2011 р. тощо. Однак низка питань потребувала подальшого врегулювання, оскільки окремі норми чинних законодавчих актів дублювалися або не узгоджувалися між собою, а деякі не враховували окремих норм Угоди ТБТ.

З початком переговорів про створення ЗВТ України з ЄС питанням усунення нетарифних бар'єрів у торгівлі почали приділяти спеціальну увагу. Відповідні положення були відображені в Порядку денному асоціації Україна – ЄС, що набрав чинності 23 листопада 2009 р. [30]. Стаття 5 "Торгівля та питання, пов'язані з торгівлею" ч. III зазначеного Порядку денного передбачає, що

сторони співпрацюватимуть у підготовці належної імплементації правил походження, які використовуватимуться між ними зокрема шляхом: "розроблення законодавства України щодо технічного регулювання, стандартизації, оцінки відповідності, ринкового нагляду, метрології та акредитації щодо положень, які регулюють обіг промислових товарів відповідно до *acquis* ЄС з метою усунення торговельних бар'єрів між сторонами".

У тексті Угоди про асоціацію відповідні положення регламентовані детальніше. Їх аналіз дозволяє зробити висновок, що, по суті, Україна має здійснити такі ж заходи, як і країни-кандидати, які вступали до ЄС [26, с. 47].

Питання, пов'язані з підготовкою, ухваленням і застосуванням стандартів, технічних регламентів, а також процедурами оцінки відповідності, що можуть мати вплив на торгівлю товарами між Україною та ЄС визначені у гл. 3 "Технічні бар'єри в торгівлі" розд. IV УА.

Стаття 53 визначає, що в УА терміни "стандарт", "технічний регламент", а також "процедури оцінки відповідності" застосовують у розумінні визначень, поданих у дод. 1 А до Угоди ТБТ СОТ [6].

У статті 53 УА сторони підтверджують їхні права й обов'язки щодо одна одної, прийняті відповідно до Угоди ТБТ, що є складовою і невід'ємною частиною Угоди про асоціацію.

Стаття 55 Угоди визначає правові засади технічного співробітництва між ЄС та Україною в галузі технічних регламентів, стандартизації, метрології, нагляду за ринком, акредитації та оцінки відповідності з метою полегшення доступу до їх ринків. Для забезпечення такого співробітництва передбачається запровадження регулятивного діалогу як на горизонтальному, так і на секторальному рівні.

Серед напрямів технічної співпраці, визначених ст. 55:

- посилення регуляторної співпраці шляхом обміну інформацією, досвідом і даними, а також науково-технічної взаємодії з метою підвищення якості своїх технічних регламентів, стандартів, випробувань, нагляду за ринком, сертифікації та акредитації та забезпечення ефективного використання нормативних джерел;

- заохочення та розвиток співпраці між державними та приватними організаціями сторін, відповідальними за метрологію, стандартизацію, нагляд за ринком, сертифікацію й акредитацію.
- сприяння розвитку ефективності інфраструктури системи стандартизації, метрології, акредитації, оцінки відповідності та нагляду за ринком в Україні;
- заохочення української участі в роботі відповідних європейських організацій;
- пошук шляхів подолання бар'єрів у торгівлі, що можуть виникнути;
- координація позицій сторін у міжнародній торговельних і регулюючих організаціях.

Передбачене у ст. 55 УА заохочення участі України в європейських організаціях зі стандартизації (CEN, CENELEC та ETSI) може стати складовою механізму з гармонізації законодавства. Хоча відповідно до діючих вимог повноправним членом CEN, CENELEC може стати лише орган стандартизації країни, яка є членом Європейського економічного простору або країни – кандидата на вступ до ЄС, існують можливості співпраці в ролі партнера органу стандартизації; співпраці із CEN, CENELEC через регіональні організації зі стандартизації, укладання угоди про співпрацю з Європейською організацією з акредитації (EA) тощо [26, с. 47–48].

Правові засади гармонізації технічних регламентів, стандартів й оцінки відповідності визначені у ст. 56 УА. По суті її положеннями запроваджується "революційний підхід" до гармонізації українського законодавства із правом ЄС у цій сфері.

Зокрема, у п. 1 ст. 56 передбачено, що Україна зобов'язується вжити необхідних заходів для поступового досягнення відповідності з технічними регламентами ЄС, Європейськими процедурами стандартизації, метрології, акредитації та оцінки відповідності та системою ринкового нагляду, а також упроваджувати принципи та практику, що закріплена у відповідних регламентах і директивах ЄС.

Для досягнення зазначеної мети в п. 2 ст. 56 передбачено, що Україна відповідно до погодженого в дод. III до УА графіку ін-

корпоруе (англ. *incorporate*) відповідне *acquis* ЄС¹⁸ у законодавство України, здійснить адміністративні й інституційні реформи, необхідні для імплементації УА й Угоди про оцінку відповідності та прийнятність промислових товарів (АСАА), забезпечить функціонування необхідної для реалізації цього розділу ефективну та прозору адміністративну систему.

Згаданий дод. III до УА відображає основні здобутки технічного регулювання на рівні Євросоюзу та містить перелік відповідних актів горизонтального та секторального законодавства ЄС і графік для його імплементації Україною. Зокрема:

- горизонтальне законодавство (загальна безпека продукції, встановлення вимог для акредитації та ринкового нагляду, загальна структура (система) маркетингу продукції, одиниці виміру, відповідальність за браковану продукцію),
- секторальне законодавство (машини, електромагнітна сумісність, прості посудини високого тиску, обладнання, що працює під тиском, пересувне обладнання, що працює під тиском, ліфти, безпека іграшок, електричне обладнання, розраховане на певні граничні значення напруги, вимоги до коефіцієнта корисної дії нових водонагрівальних котлів, що працюють на рідкому чи газоподібному паливі, прилади, які працюють на газоподібному паливі, засоби індивідуального захисту, технічні вимоги щодо енергоспоживання електричних побутових холодильників і морозильних камер, неавтоматичні зважувальні прилади, зважувальні прилади, суднове обладнання, медичні пристрої, активні імплантовані медичні пристрої, *in vitro* діагностичні медичні пристрої, обладнання систем захисту, призначених для застосування у вибухонебезпечній атмосфері, радіо- і телекомунікаційне термінальне обладнання та вза-

¹⁸ Французьке слово "*acquis*" [вимовляється: *акі*] буквально перекладають як *надбання, здобуток, доробок, спадщина*. У праві ЄС під терміном *acquis* ЄС прийнято розуміти всю сукупність положень установчих договорів ЄС і прийнятих/укладених Союзом на їх основі законодавчих актів і міжнародних угод, а також практику застосування та тлумачення цього нормативного масиву, насамперед практику Суду ЄС.

ємне визнання його відповідності, канатні установки для перевезення людей, прогулянкові судна, будівельні виробы, серед яких їх імплементаційні заходи, пакування та відходи, вибухові речовини цивільного призначення, зазначення маркування та стандартної інформації щодо споживання енергії та інших ресурсів, пов'язаних з енергетичними продуктами, високошвидкісні залізні дороги).

Зазначений перелік свідчить, що згідно зі ст. 56 УА Україна зобов'язується інкорпорувати у власне законодавство як рамкові директиви щодо безпеки та продажу продукції (горизонтальне законодавство), так і секторальні директиви, вироблені на базі Нового та Глобального підходу. Слід зауважити, що в юридичній доктрині під інкорпорацією розуміють такий спосіб імплементації, за яким міжнародно-правові норми відтворюються у нормативно-правових актах держави, що імплементує міжнародні норми без змін [31, с. 339]. Відповідний порядок інкорпорації європейського законодавства передбачено і в УА. Так, згідно з п. 5 ст. 56 УА Україна має утримуватися від унесення поправок у горизонтальне і секторальне законодавство, визначене у дод. III до УА, за винятком змін, необхідних для поступового приведення її законодавства у відповідність до *acquis* ЄС, та підтримки такого приведення.

Важливо підкреслити, що з моменту набрання чинності УА Україна щорічно звітуватиме ЄС про заходи з гармонізації, ужиті відповідно до ст. 56 УА. У разі невиконання заходів згідно із графіком, внесеним до дод. III до УА, Україна має представити новий графік для завершення таких заходів (п. 4 ст. 56).

Серед іншого Україна зобов'язується повідомляти ЄС про будь-які зміни в її відповідному національному законодавстві (п. 6 ст. 56).

У п. 7 ст. 56 передбачено, що Україна повністю забезпечить участь її відповідних органів влади в Європейських і міжнародних організаціях зі стандартизації, правової та фундаментальної метрології й оцінки відповідності.

Особливе значення має п. 8 ст. 56 УА, що містить зобов'язання України поступово транспонувати (анг. *transpose*) в національні стандарти корпус Європейських стандартів (EN), включаю-

чи гармонізовані європейські стандарти, добровільне застосування яких вважатимуть таким, що відповідає законодавству, визначеному в дод. III до УА. Одночасно з такою транспозицією Україна має скасувати національні стандарти, що суперечать європейським стандартам, у тому числі міждержавні стандарти (ГОСТи), схвалені до 1992 р. Крім цього, Україна має поступово виконати інші необхідні заходи щодо виконання умов набуття членства, згідно з вимогами, що висуваються до повноправних членів європейських організацій зі стандартизації.

Слід підкреслити, що такий спосіб гармонізації українського законодавства із законодавством ЄС як транспозиція вперше запроваджуватиметься Угодою про асоціацію. У праві ЄС транспозицію застосовують, коли необхідно терміново прискорити процес гармонізації шляхом безпосереднього внесення положень права Євросоюзу без унесення до них істотних змін, а також без проходження парламентських процедур у внутрішнє законодавство третьої країни і скасування існуючих нормативно-правових актів. У цьому випадку більшу компетенцію отримують виконавчі органи влади щодо ухвалення нормативно-правових актів, як це було зроблено в Угорщині, Балтійських країнах, Болгарії, частково в Польщі до їх вступу у Євросоюз [32]. По суті реалізація цих положень УА приведе до заміщення національних стандартів у визначених сферах гармонізованими європейськими стандартами.

Таким чином, ст. 56 УА визначає масштабні зобов'язання України щодо гармонізації власного законодавства про технічні стандарти з відповідним законодавством ЄС. Їх реалізація вимагатиме продовження реформування вітчизняного законодавства, розпочатого у зв'язку зі вступом України до СОТ. При цьому на відміну від положень ст. 51 УПС, що містила так звані норми "м'якого права" і передбачала добровільні зобов'язання України наблизити своє законодавство у сфері технічних правил і стандартів без визначення термінів такого наближення, ст. 56 УА містить чіткі зобов'язання щодо гармонізації відповідного законодавства та механізми контролю за її здійсненням відповідно до положень угоди. Внаслідок реалізації положень ст. 56 УА у

багатьох сферах української промисловості поступово запровадяться європейські технічні стандарти виробництва продукції.

З урахуванням вищезазначеного, особливого значення набуває питання визнання відповідності продукції. Слід підкреслити, що в торговельних відносинах Євросоюзу із третіми країнами напрацьовано практику укладання угод про оцінку відповідності та прийнятність промислових товарів (англ. *Agreements on Conformity Assessment and Acceptance of Industrial Goods* (АСАА), які безпосередньо регулюють правовідносини щодо взаємного визнання результатів сертифікації та знаків відповідності.

Свого часу такі угоди ЄС укладав із країнами, які були кандидатами на членство в ЄС, та країнами Середземномор'я і дали змогу продукції, що охоплювалася цими угодами, вільно просуватися на внутрішньому ринку ЄС без додаткових процедур оцінки відповідності.

Основну групу промислових товарів, які підпадають під особливі умови торгівлі, зазвичай становлять товари, виробництво яких регулюють директиви Нового підходу. Водночас в особливих умовах така Угода може охоплювати й інші сфери, регламентовані законодавством ЄС, у тому числі за "старим підходом", наприклад "оцінка відповідності" у сфері належної лабораторної практики для оцінки хімічних речовин (Угоди з Ізраїлем, Швейцарією, Японією) або належної практики виробництва лікарських препаратів (Угоди з Канадою та США) [26, с. 36].

В угоді про асоціацію України з ЄС питання укладання Угоди про оцінку відповідності та прийнятність промислової продукції (АСАА) також стали предметом окремого регулювання.

Ще у грудні 2005 р. у Брюсселі між Держспоживстандартом України та Генеральним директором Єврокомісії з питань підприємництва, промисловості та торгівлі було підписано домовленість щодо закріплення основних напрямів співпраці на основі Плану дій щодо вільного просування промислових товарів, які необхідно здійснити в межах підготовки до укладання з ЄС Угоди АСАА [26, с. 46].

План дій АСАА охоплює два суттєвих аспекти:

- гармонізація нормативно-правової бази України із правом ЄС;
- створення (модернізацію) відповідної інфраструктури.

У межах плану дій АСАА було визначено і погоджено з європейською стороною чотири пріоритетні сектори української промисловості (низьковольтне обладнання, машини і механізми, прості посудини високого тиску, електромагнітна сумісність), у яких буде здійснюватися доступ продукції на ринки сторін на основі дії Угоди АСАА.

Попередні напрацювання сторін знайшли своє відображення в тексті Угоди про асоціацію. Зокрема, відповідно до ст. 57 УА сторони узгодили, що після перевірки з боку ЄС і досягнення домовленості про стан узгодження відповідного українського законодавства щодо технічного регулювання, стандартів й інфраструктури, Угода АСАА повинна бути додана у формі окремого Протоколу до Угоди про асоціацію відповідно до процедури внесення поправок до УА.

Угода АСАА передбачатиме, що торгівлю між сторонами товарами відповідних секторів здійснюватимуть на тих самих умовах, які застосовують у торгівлі такими товарами між країнами – членами ЄС (п. 2 ст. 57).

Відповідно до п. 3 ст. 57 передбачається, що дія Угоди АСАА в підсумку буде поширюватися на всі сектори, визначені в дод. III до УА.

Надалі сторони зобов'язалася розглянути можливість розширення кількості секторів, щоб охопити також інші промислові сектори. До того, як товари будуть охоплені Угодою АСАА, чинне законодавство сторін має застосовуватися з урахуванням положень Угоди ТБТ. Отже, за умови реалізації положень ст. 57 УА поступово до українських товарів почнуть застосовувати режим торгівлі, що діє між державами – членами ЄС.

Таким чином, проведений аналіз свідчить, що після повного набрання чинності Угодою про асоціацію, Україна візьме на себе чіткі зобов'язання з гармонізації власного законодавства у сфері технічних регламентів, стандартів й оцінки відповідності із законодавством ЄС. Процес гармонізації здійснюватиметься

Україною в односторонньому порядку та, зокрема, за такими напрямами:

- імплементація в законодавство України частини *acquis* ЄС згідно з переліком і графіком, що визначатимуться дод. III до УА;
- транспозиція в національні стандарти європейських стандартів і скасування національних стандартів, що їм суперечать;
- виконання заходів, необхідних для укладання та виконання угоди АСАА;
- проведення необхідної інституційної й адміністративної реформи та залучення національних органів до участі в європейських і міжнародних організаціях зі стандартизації.

Слід підкреслити, що УА передбачає механізм контролю за виконанням таких зобов'язань. На відміну від добровільних зобов'язань України з гармонізації власного законодавства, передбачених раніше в Угоді про партнерство та співробітництво, відповідні положення Угоди про асоціацію мають обов'язковий характер, а їх виконання моніторитимуть з боку ЄС.

Очевидно, відповідні положення УА щодо гармонізації мають рамковий характер, а їх реалізація у правопорядку України вимагатиме ухвалення необхідних національних правових актів із питань технічного регулювання й удосконалення існуючих інституційних механізмів. Робота над їх створенням уже триває. Так, упродовж 2014 р. прийнято Закони "Про стандартизацію" [33], "Про метрологію та метрологічну діяльність" [34], що набувають чинності в січні 2015 р. та 2016 р., відповідно, на черзі ухвалення основоположного законопроекту "Про технічні регламенти й оцінку відповідності" [35].

У листопаді 2014 р. Кабінет Міністрів України створив національний орган стандартизації, що було передбачено УА на базі державного підприємства Український науково-дослідницький та навчальний центр проблем стандартизації, сертифікації та якості. Починаючи з 1 січня 2016 р., європейські та міжнародні технічні стандарти будуть використовуватися на території України замість існуючих національних технічних стандартів. До кінця 2014 р. планували адаптувати приблизно 3 тис. технічних

регламентів. У 2015 р. в Україні буде запроваджено 15 тис. нових стандартів відповідно до Угоди з ЄС.

Повноцінне запровадження *acquis* ЄС у сфері технічного регулювання дасть змогу українському бізнесу, споживачам і суспільству відчувати переваги вільної торгівлі з ЄС, а в перспективі – поступово дозволить українським товарам вийти на ринок ЄС. Реалізація відповідних положень Угоди про асоціацію матиме суттєві практичні наслідки для більшості секторів промисловості, що вже зараз мають урахувувати українськими підприємцями.

Література

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом і його державами-членами, з іншої сторони [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://comeuroint.rada.gov.ua/komevoint/doccatalog/document;jsessionid=92F3367443C120648A8A50B0E9275CB7?id=56219>.

2. Council Decision 2014/691/EU of 29 September 2014 amending Decision 2014/668/EU // Official Journal. – 3.10.2014. – L 289. – P. 1–2.

3. Зони вільної торгівлі на початку XXI століття / О.І. Шнирков, А.С. Філіпенко, А.П. Румянцев та ін. ; за ред. О.І. Шниркова, В.І. Муравйова. – К. : ВПЦ "Київський університет", 2013.

4. Предложения российской стороны по внесению поправок Соглашения об ассоциации между ЕС и государствами – членами ЕС с одной стороны и Украиной с другой стороны в целях минимизации рисков, возникающих от вступления в силу указанного соглашения [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://zn.ua/POLITICS/rossiya-vydvinula-ukraine-i-es-svoy-spisok-izmeneniy-v-soglashenie-ob-associacii-152721_.html.

5. Визначення терміна "стандарт" [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ru.wikipedia.org/Стандарт>.

6. Угода про технічні бар'єри в торгівлі від 15.04.1994 // Офіційний вісник України. – 2010. – 12.11. – № 84. – С. 375, ст. 2989.

7. Бояр А.О. Система технічних норм і стандартів ЄС у контексті європейської інтеграції України / А.О. Бояр // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. – 2008. – № 6. – С. 159–168.

8. Official Journal. – 1998. – L 204/37.

9. Internal Regulations. – Part 2 : Common Rules for Standardization Work [Electronic source]. – 2006. – Access mode : <http://www.cenelec.eu/nr/rdonlyres/ff7f5a47-f0e6-46b2-9a02-2d0a4c2b7cab/0/irpart2english.pdf>.

10. Official Journal. – 1970. – 19.01. – L 013.

11. Case 8/74, Procureur du Roi v. Dassonville [1974] ECR 837.

12. Grard L. Droit de l'Union européenne / L. Grard. – P., 2013.

13. Mattera A. L'harmonisation des legislation nationales: un instrument d'integration et de reconnaissance mutuelle / A. Mattera // RDUE. – 4/2010. – P. 679.

14. Case 120/78, Rewe Zentrale AG [1979] ECR 649.

15. Право Європейського Союзу / за ред. В.І. Муравйова. – К., 2011.

16. Official Journal. – 26/04/1983. – L 109.

17. Official Journal. – 21/07/1998. – L 204.

18. Official Journal. – 04/06/1985. – C 136. – P. 1.

19. Official Journal. – 16/1/1990. – C 10. – P. 1–2.

20. Council Decision 93/465/EEC of 22 July 1993 concerning the modules for the various phases of the conformity assessment procedures and the rules for the affixing and use of the CE conformity marking, which are intended to be used in the technical harmonisation directives // Official Journal. – 30/08/93. – L 220.

21. Official Journal. – 15/01/2002. – L 11/4.

22. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ec.europa.eu/enterprise/policies/european-standards/standardisation-policy/implementation-action-plan/index_en.htm.

23. Official Journal. – 16/5/2008. – C 120. – P. 1.

24. Official Journal. – 13/08/2008. – L 218/30.

25. Повний перелік директив [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ec.europa.eu/enterprise/policies/european-standards/harmonised-standards/index_en.htm#h2-1.

26. Комплексне порівняльно-правове дослідження відповідності законодавства України у сфері нетарифних бар'єрів в торгівлі між Україною та ЄС: технічні бар'єри та санітарія і фітосанітарія [Електронний ресурс] / Державний департамент з питань адаптації законодавства. – К., 2011. – Режим доступу : www.minjust.gov.ua/file/23501.

27. Official Journal. – 14/11/2012. – L 316/12.

28. Відомості країн членів СОТ [Електронний ресурс] // Інформаційний бюлетень. – Березень 2013. – Вип. 12. – Режим доступу : www.ier.com.ua/files/publications/.../2013-03-28_Info-Brief_is.12_final.

29. План дій "Україна – Європейський Союз" від 12 лютого 2005 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_693; Програма інтеграції України до Європейського Союзу, ухвалена Указом Президента України від 14 вересня 2000 року № 1072/2000 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/n0001100-00>.

30. EU – Ukraine Association Agenda – UE-UA 1056/1/09 REV 1 [Electronic source]. – Access mode : http://eeas.europa.eu/ukraine/docs/2010_eu_ukraine_association_agenda_en.pdf.

31. Пархоменко Н.М. Гармонізація законодавства України з європейським та міжнародним правом: методи, етапи, види / Н.М. Пархоменко // Часопис Київського університету права. – 2012. – № 1. – С. 338–342.

32. Preston C. Poland and EU Membership : Current Issues and Future Prospects / C. Preston // Journal of European Integration. – 1998. – Vol. 21, № 2. – P. 147–168.

33. Про стандартизацію : Закон України № 1315-VII від 05.06.2014 // Урядовий кур'єр. – 09.07.2014. – № 121.

34. Про метрологію та метрологічну діяльність : Закон України № 1314-VII від 05.06.2014 // Відомості Верховної Ради. – 2014. – № 30, ст. 1008.

35. Про технічні регламенти та оцінку відповідності : проект Закону України № 4594 від 29.05.2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=51130.

ЗМІСТ

Список умовних скорочень	5
Передмова	7

РОЗДІЛ 1

Економічні механізми угод про асоціацію

Європейського Союзу	9
1.1. Економічна асоціація з європейськими країнами	9
1.2. Асоціація з ЄС заморських країн і територій.....	17
1.3. Економічні асоціації з неєвропейськими країнами.....	24

РОЗДІЛ 2

Регулювання торговельних і суміжних відносин

між Україною та ЄС в Угоді про асоціацію	37
2.1. Доступ товарів на ринки, засоби захисту торгівлі та митні питання.....	37
2.2. Торгівля послугами	57
2.3. Рух капіталу	82
2.4. Державні закупівлі.....	100
2.5.Інтелектуальна власність	114
2.6. Торгівля енергоносіями	127

РОЗДІЛ 3

Конвергенція окремих галузевих економічних

політик України з ЄС	137
3.1. Макроекономічна співпраця та питання управління державними фінансами, оподаткування і статистики	137
3.2. Співпраця у сфері енергетики.....	154
3.3.Співпраця у сфері транспорту.....	165
3.4. Аналіз передумов і наслідків підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС для сфери науки, технологій та космосу	187
3.5. Промисловість і підприємство	210
3.6. Видобувна промисловість і металургія.....	218
3.7. Співпраця у сфері регулювання фінансових послуг	228

3.8. Інформаційне суспільство	243
3.9. Сільське господарство, рибальство, морська політика, Дунай.....	252
3.10. Захист прав споживачів, зайнятість, соціальна політика, охорона здоров'я, освітня та молодіжна політики	262
3.11. Транскордонна та регіональна співпраця.....	275

РОЗДІЛ 4

Економічні наслідки поглибленої та розширеної зони вільної торгівлі з ЄС для України.....	282
4.1. Економічні ефекти зони вільної торгівлі України з ЄС.....	282
4.2. Економічна асоціація України з ЄС й угоди з іншими країнами	294

РОЗДІЛ 5

Правові засади асоціації України з Європейським Союзом.....	307
5.1. Правове регулювання відносин асоціації України з Європейським Союзом.....	307
5.2. Правові механізми забезпечення конкурентного середовища в Угоді про асоціацію між Україною та Європейським Союзом	343
5.3. Принцип свободи руху осіб в Угоді про асоціацію між Україною та Європейським Союзом	361
5.4. Механізм урегулювання спорів в угодах Європейського Союзу про асоціацію	374
5.5. Правові засади гармонізації законодавства України щодо технічних стандартів та регламентів із правом Євросоюзу	387

CONTENTS

List of abbreviation	5
Preface	7
Part 1. Economic mechanisms of the association agreements of the European Union	9
1.1. Economic association with European countries	9
1.2. Association of the EU and oversea countries and territories	17
1.3. Economic associations with non-European countries	24
Part 2. Regulation of trade and trade-related relations between Ukraine and the EU in the Association Agreement	37
2.1. Market access for goods, trade remedies, and customs issues	37
2.2. Trade in services.	57
2.3. Movement of capital	82
2.4. Public procurement	100
2.5. Intellectual property	114
2.6. Trade in energy goods	127
Part 3. Convergence of sectoral economic policies of Ukraine to the EU	137
3.1. Macroeconomic cooperation, management of public finances, taxation, and statistics	137
3.2. Cooperation in energy sphere	154
3.3. Transport cooperation	165
3.4. Analysis of preconditions and effects of the EU – Ukraine Association for science, technology, and space	187
3.5. Industrial and enterprise policy	210
3.6. Mining and metals	218
3.7. Cooperation in regulation of financial services	228
3.8. Information Society	243
3.9. Agriculture, fisheries, maritime policy, and Danube river	252
3.10. Consumer protection, employment, social policy, public health, education, and youth policy	262
3.11. Cross-border and regional cooperation	275

Part 4. Economic effects of the Deep and Comprehensive Free Trade Area with the EU for Ukraine	282
4.1. Economic effects of the EU – Ukraine Free Trade Area	282
4.2. The EU – Ukraine economic association and agreements with the third countries	294
Part 5. Legal aspects of the EU – Ukraine association	307
5.1. Legal instruments of the EU – Ukraine association relationship.....	307
5.2. Legal mechanisms of securing competitive environment in the EU – Ukraine Association Agreement	343
5.3. The principle of freedom of movement for persons in the EU – Ukraine Association Agreement.....	361
5.4. Dispute settlement in the association agreements of the European Union	374
5.5. Legal aspects of Ukrainian legislation harmonization in technical standards and regulations to the EU law	387

Наукове видання

ШНИРКОВ Олександр Іванович
МУРАВИЙОВ Віктор Іванович
ЗАБЛОЦЬКА Рита Олександрівна
та ін.

ЕКОНОМІЧНА АСОЦІАЦІЯ УКРАЇНИ З ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ

Монографія

Редактор Т. Гуз

Оригінал-макет виготовлено ВПЦ "Київський університет"

Формат 60x84^{1/16}. Ум. друк. арк. 24,18. Наклад 100. Зам. № 215-7427.
Гарнітура Times New Roman. Папір офсетний. Друк офсетний. Вид. № МВ4.
Підписано до друку 29.10.15

Видавець і виготовлювач

ВПЦ "Київський університет"

01601, Київ, б-р Т. Шевченка, 14, кімн. 43

☎ (044) 239 32 22; (044) 239 31 72; тел./факс (044) 239 31 28

e-mail: vpc_div.chief@univ.kiev.ua

http: vpc.univ.kiev.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1103 від 31.10.02